
Florinda Donner

**Vještčin
san**

Predgovor
Carlos Castaneda

Predgovor

Djelo Florinde Donner ima za mene osobito značenje. Ono se, zapravo, slaže s mojim djelom, a istodobno se od njega udaljava. Florinda Donner je moja suradnica. Oboje težimo za istim ciljem; oboje pripadamo svijetu don Juana Matusa. Razlika se temelji na tome što je ona žensko. U don Juanovu svijetu muški i ženske idu u istom smjeru, na istoj ratničkoj stazi, ali na protivnim stranama puta. Stoga pogledi na iste pojave s tih dviju pozicija moraju biti različiti u pojedinostima, ali dojam je isti.

Ta bliskost s Florindom Donner neizbježno bi u svim drugim okolnostima urodila osjećajem lojalnosti, a ne osjećajem nemilosrdnog ispitivanja. Ali u uvjetima ratničke staze, koju oboje slijedimo, lojalnost se izražava samo tako da se od nas zahtijeva najbolje što možemo dati. A za nas najbolje znači posvemašnje ispitivanje svega što činimo.

Slijedeći učenje don Juana, primijenio sam ratnički uvjet nemilosrdnog ispitivanja na djelo Florinde Donner. Nalazim da u njemu za mene postoje tri različite razine koje cijenim, tri izrazite sfere.

Prvo je bogatstvo detalja u opisu i kazivanja. Za mene je detalj etnografija. Pojedinih svakidašnjeg života, koje su zajednička karakteristika kulturne pripadnosti opisanih osoba, predstavljaju nešto što je nama potpuno nepoznato. Drugo se tiče umjetnosti. Usudio bih se reći da bi etnograf morao biti i pisac. Da bi nas smjestio u etnografski horizont koji opisuje, etnograf bi morao biti više nego poslenik na području društvenih znanosti; etnograf bi morao biti umjetnik.

Treće je poštenje, jednostavnost i izravnost djela. A ja u tome, nema sumnje, najviše zahtijevam. Florindu Donner

i mene oblikovale su iste sile; stoga se njezino djelo mora slagati s općim obrascem težnje prema vrsnoći. Don Juan nas je učio da naše djelo mora biti potpun odraz našeg života.

Ne mogu se oteti ratničkom osjećaju divljenja i štovanja prema Florindi Donner, koja je u samoći i protivno svakom očekivanju održala ravnotežu duha, ostala vjerna ratničkoj stazi i doslovno se držala don Juanova učenja.

Carlos Castaneda

Autoričina bilješka

Država Miranda, u sjeveroistočnoj Venezueli, bila je prije španjolskih osvajanja naseljena Indijancima Carib i Ciparicoto. U kolonijalno doba prevladale su druge dvije rasne i kulturne grupe: španjolski kolonizatori i afrički robovi koje su Španjolci dovodili da rade na njihovim plantažama i u njihovim rudnicima.

Potomeci tih Indijanaca, Španjolaca i Afrikanaca stvorili su miješano stanovništvo koje danas živi u zaseocima, selima i gradovima po unutrašnjosti i priobalju.

Neki gradovi u državi Miranda slavni su po svojim izlječiteljima; mnogi su od njih također prizivači duhova, mediji i čarobnjaci.

Sredinom sedamdesetih godina otputovala sam u Mirandu. Kako sam u to vrijeme bila studentica antropologije, živo zainteresirana za izlječiteljske metode, radila sam s jednom izlječiteljicom. Poštujući njezin zahtjev da ostane anonimna, dala sam joj ime Mercedes Peralta, a njezin sam grad nazvala Curmina.

Vjerno i točno koliko sam mogla, te uz izlječiteljicinu dopuštenje, zapisala sam u radni dnevnik sve o svojim odnosima s njom, od trenutka kad sam stupila u njezinu kuću. Napose sam zabilježila ono što su mi neki njezini pacijenti ispričali o sebi. Ovo djelo sastoji se od ulomaka moga radnog dnevnika i od priča onih pacijenata koje je Mercedes Peralta osobno izabrala. Dijelovi uzeti iz radnog dnevnika pisani su u prvom licu. Međutim, priče pacijenata donijela sam u trećem licu. To je jedina sloboda koju sam sebi dopustila pri obradi materijala, pored toga što sam promijenila imena i osobne podatke osoba u pričama.

Za mene je to počelo s jednim transcendentálnim događajem; s događajem koji je oblikovao tok mog života. Upoznala sam se s jednim *nagualom*. Bio je Indijanac iz sjevernog Meksika. U rječniku Španjolske kraljevske akademije *nagual* se definira kao španjolska prilagodba riječi koja u nahuatl jeziku južnog Meksika znači čarobnjak ili vještac.

Tradicionalne priče o *nagualima*, ljudima iz drevnih vremena koji su posjedovali izvanredne moći i činili djela koja nadilaze maštu, postoje u modernom Meksiku. Ali u gradskoj sredini, pa čak i na selu, *naguali* su danas samo osobe iz legende. Čini se da žive samo u narodnim pričama, u usmenoj predaji, ili u svijetu mašte.

Ali *nagual* kojega sam ja srela bio je stvaran. Ništa nije bilo nadnaravno u vezi s njim. Kad sam ga iz dobronamjerne znatiželje upitala kako je postao *nagualom*, izložio je naoko jednostavnu, ali zapravo vrlo složenu ideju kao objašnjenje onoga što je učinio i onoga što jest. Rekao mi je da *nagualizam* počinje s dvije izvjesnosti: s izvjesnošću da su ljudska bića izvanredna bića koja žive u izvanrednom svijetu; i s izvjesnošću da se ni ljudi ni svijet nikad ne smiju uzimati kao stvari razumljive same po sebi ni pod kojim okolnostima. Iz tih lakih, jednostavnih pretpostavki, rekao je, slijedi jednostavan zaključak: *Nagualizam* je istodobno skidanje jedne maske i navlačenje druge. *Naguali* skidaju masku zbog koje vidimo sebe i svijet u kojem živimo kao običan, siv, predvidljiv i ponovljiv svijet, a navlače drugu masku, onu koja nam pomaže da vidimo sebe — i svoju okolinu — **onakvima kakvi uistinu jesmo: zapanjujući događaji koji jedanput procvatu u prolaznom postojanju i nikad se više neće ponoviti.**

Nakon poznanstva s tim nezaboravnim nagualom, osjetila sam trenutak oklijevanja i to samo zbog straha koji me obuzeo pri razmatranju takva silna izbora. Htjela sam pobjeći od toga naguala i njegova zahtjeva, ali nisam mogla to učiniti. Nakon nekog vremena poduzela sam drastičan korak i pridružila se njemu i njegovu društvu.

Ali ovo nije priča o tom nagualu, iako su njegove ideje i njegov utjecaj snažno proželi sve što činim. Nije moja zadaća da pišem o njemu niti da ga uopće imenujem. Ima drugih ljudi u njegovoj skupini koji to čine.

Kad sam mu se pridružila, poveo me u Meksiko da se upoznam s jednom neobičnom, zapanjujućom ženom — a nije mi rekao da je ona možda najumnija i najutjecajnija žena u njegovoj grupi. Zvala se Florinda Matus. Unatoč iznošenoj i zgužvanoj odjeći, imala je urođenu eleganciju vrlo visokih, vitkih žena. Njezino bijedo, mršavo i strogo lice bilo je okruženo pletenicama sijede kose i osvjetljeno krupnim, blistavim očima. Njezin rezak glas i veseo, mladenački smijeh rastjerali su moj iracionalni strah pred njom.

Nagual me ostavio njoj na brizi. Prvo sam upitala Florindu da li je i ona nagual. Ona se pomalo zagonetno nasmiješila i pitanje rastumačila definiciju te riječi. Rekla je: — Biti gatar ili čarobnjak ili vještica ne znači biti nagual. Ali svatko od njih može to biti ako preuzme odgovornost i vodstvo nad skupinom muškaraca i žena koji su umiješani u stanovitu potragu za znanjem.

Kad sam je upitala kakva je to potraga, odgovorila je da ti muškarci i žene moraju naći drugu masku, onu koja nam pomaže da vidimo sebe i svijet onakvima kakvi jesmo: zapanjujući događaji.

Ali ovo nije priča ni o Florindi, usprkos činjenici da me ta žena vodi u svakoj radnji koju obavim. Ovo je, zapravo, priča o jednoj od mnogih stvari na koje me je navela da ih učinim.

— Za žene je potraga za znanjem zaista vrlo čudnovat posao — rekla mi je jedanput Florinda. — Moramo se služiti neobičnim trikovima.

— Zašto je tako, Florinda?

— Zato što ženama u biti nije stalo.

— Meni je stalo.

— Ti kažeš da ti je stalo. A zapravo nije.

— S tobom sam ovdje. Zar to ne govori u prilog tvrdnji da mi je stalo?

— Ne. Dogodilo se to da ti se sviđa nagual. Svladala te njegova ličnost. I ja sam takva. Mene je opčarao prethodni nagual. Bio je neodoljiv vračar.

— Priznajem da imaš pravo, ali samo djelomice. Meni je zbilja stalo do nagualove potrage.

— U to ne sumnjam. Ali to nije dovoljno. Ženama su potrebni neki posebni zaobilazni putovi da bi stigle u vlastitu srž.

— Kakvi zaobilazni putovi? O kakvoj vlastitoj srži govoriš, Florinda?

— Ako u nama postoji nešto čega nismo svjesni, kao što su skrivene snage, neočekivana hrabrost i lukavost, ili plemenitost duha u tuzi i mucu, to će izbiti na površinu kad se suočimo s nepoznatim dok smo sami, bez prijatelja, bez poznate okoline, bez oslonca. Ako u takvim okolnostima iz nas ništa ne iziđe, onda ništa ne posjedujemo. Pa prije nego kažeš da ti je doista stalo do nagualove potrage, moraš za sebe ispitati da li se u tebi išta krije. Zahtijevam da to učiniš.

— Mislim da nisam nimalo prikladna za testiranje, Florinda.

— Moje pitanje glasi: Možeš li živjeti a da ne znaš da li se u tebi nešto krije ili ne krije?

— Ali što će biti ako spadam među one koji ništa nemaju u sebi?

— Bude li tako, onda ću ti morati postaviti svoje drugo pitanje: Možeš li i dalje biti u svijetu koji si izabrala ako u sebi nemaš ništa?

— Pa, naravno da mogu i dalje ovdje biti. Ja sam ti se već pridružila.

— Nisi. Ti samo misliš da si izabrala moj svijet. Izabrali svijet naguala ne znači samo reći da si to učinila. Moraš to dokazati.

— A kako misliš da to mogu učiniti?

— Dat ću ti jedan savjet. Ne moraš ga poslušati, ali ako ga poslušаш, moraš sama poći na mjesto gdje si se rodila. Ništa nije lakše od toga. Pođi tamo i okušaj sreću, kakva god ona bila.

— Ali tvoj savjet je nepraktičan. To me mjesto ne ispunja lagodnim osjećajima. Otamo nisam otišla u dobru raspoloženju.

— To bolje; dočekat će te mnoge zapreke. Zato sam i odabrala tvoju domovinu. Žene ne vole da im se previše dosađuje; ako se podvrgnu smetnjama, popuštaju. Dokaži mi da ti nisi takve građe.

— A što bi mi predložila da ondje radim?

— Budi ono što jesi. Radi svoj posao. Rekla si da želiš biti antropolog. Budi antropolog. Što bi od toga moglo biti jednostavnije?

Nekoliko godina poslije toga, poslušavši Florindin savjet, napokon sam pošla u Venezuelu, moju domovinu. Govorila sam da idem skupljati antropološki materijal o izlječiteljskim postupcima. A zapravo sam se ondje našla da pronadem, pod Florindinim vodstvom, skrivene putove kojima bih otkrila da li posjedujem tajne snage bez kojih ne bih mogla ostati u svijetu naguala.

Pristala sam da sama putujem, jer sam na to bila gotovo prisiljena. Snažnim riječima i odlučnim kretnjama Florinda mi je obznanila da ni pod kojim uvjetima ne smijem tražiti ničije savjete za vrijeme putovanja. Znajući da dolazim iz koledža, strogo mi je napomenula da odbacim stege akademskog života dok budem na terenu. Ne smijem tražiti stipendiju, ne smijem imati učene savjetnike, čak ne smijem od prijatelja ili obitelji tražiti pomoć. Moram dopustiti da same okolnosti diktiraju stazu koju mi valja slijediti; kad se njome zaputim, moram na njoj ustrajati sa žestinom žena koje idu ratničkom stazom.

Uredila sam tako da neslužbeno posjetim Venezuelu. Običi ću rođake, mislila sam, i prikupiti podatke o mogućnosti nekog budućeg izučavanja kulturne antropologije. Florinda me pohvalila zbog brzine i dosljednosti. Mislila sam da mi se podruguje. Nije me imala zbog čega hvaliti. Spomenula sam joj da me plaši pomanjkanje uputa. Po stoti sam je put pitala da mi pitanje objasni moju ulogu u Venezueli. Kako se dan mog odlaska primicao, tako sam se sve više zabrinjavala zbog ishoda svega toga. Uporno sam zahtijevala i izričito naglašavala da su mi potrebne određene upute.

Sjedile smo u pletenim foteljama, udobno zavaljene na meke jastuke, u sjeni jedne od mnogih voćaka što rastu u njezinom prostranom unutrašnjem dvorištu. Nosila je dugačku haljinu

od muselina, šesir široka oboda, i hladila se čipkastom lepezom; izgledala je kao osoba iz nekog drugog vremena.

— Zaboravi određenije upute — rekla je nestrpljivo. — To ti neće nimalo pomoći.

— To će mi sigurno pomoći — nastavila sam uporno. — Zaista ne razumijem zašto mi to činiš, Florinda.

— Prebaci krivnju na činjenicu da se nalazim u svijetu naguala; na činjenicu da sam žena i da pripadam drukčijoj čudi.

— Čudi? Što ti znači ta drukčija čud?

Zurila je u mene dalekim, nezainteresiranim pogledom. — Voljela bih da možeš čuti samu sebe kako govoriš. Kakva čud? — narugala mi se. Lice joj je izražavalo tolerantan prezir. — Ja ne držim do prividno sređenog toka misli i djela. Za mene je red različit od skladnog namještanja stvari. Nimalo mi nije stalo do gluposti i nemam strpljenja. To je čud.

— To grozno zvuči, Florinda. Htjela sam povjerovati da su ljudi u nagualovu svijetu iznad sitnica i da nisu nestrpljivi.

— ~~Boravljenje u nagualovu svijetu nema nikakve veze s mojom nestrpljivošću.~~ — reče ona uz šaljivu, bespomoćnu kretnju. — Vidiš, ja sam bespriječno nestrpljiva.

— Zbilja bih rado znala što znači biti bespriječno nestrpljiv.

— To znači da sam ja, na primjer, savršeno svjesna da mi sad dosađuješ svojim navaljivanjem da dobiješ detaljne upute. Moja nestrpljivost mi kaže da te moram zaustaviti. Ali moja bespriječnost će te natjerati da smjesta umukneš. Sve se to sliježe u slijedeće. Ako uporno nastaviš pitati za upute, vođena samo svojom navikom da ti se sve razgovijetno kaže, usprkos tome što ti govorim da prestaneš, ja ću te tresnuti. Ali se neću na tebe naljutiti niti ću ostati kivna na tebe

Unatoč nježnu ozbiljnom tonu, morala sam se nasmejati. — Bi li me zaista tresnula, Florinda? No, tresni me, ako moraš — dodala sam, videći njezino odlučno lice. — Ali ja moram znati što ću činiti u Venezueli. Poludjet ću od brige.

— U redu! Ako navaljuješ da doznaš pojedinosti koje ja smatram važnima, reći ću ti. Nadam se da razumiješ kako smo nas dvije odijeljene provalijom i kako se ta provalija ne može premostiti razgovorom. Muškarci mogu graditi mostove riječima; žene ne mogu. Ti sad oponašaš muškarce. Žene moraju graditi svoje mostove djelima. Mi rađamo djecu, znaš. Mi stvaramo ljude. Želim da odeš tako da u samoći istražiš u čemu leže tvoje snage i tvoje slabosti.

— Razumijem što mi veliš, Florinda, ali uzmi u obzir moj položaj.

Florinda se suzdržala, omekšavši grč koji se pojavio na njenim usnama.

— U redu, u redu — rekla je umorno, mahnuvši mi da primaknem fotelju. — Dat ću ti pojedinosti koje smatram da su važne za tvoje putovanje. Na tvoju sreću, to nisu potanke upute koje tražiš od mene. Ti od mene želiš da ti točno rekнем što ćeš raditi u nekoj budućoj situaciji, i kad ćeš to učiniti. A to je sasvim glupo pitati. Kako ti mogu dati upute o nečem što još ne postoji? Umjesto toga dat ću ti upute o tome kako da središ svoje misli, osjećaje i reakcije. Kad time ovladaš, snaći ćeš se u svakoj situaciji koja može nastati.

— Govoriš li zaista ozbiljno, Florinda? — upitala sam s nevjericom.

— Nasmrt ozbiljno — ohrabrila me. Nagnuvši se naprijed u fotelji, nastavila je govoriti sa smiješkom koji je prijetio da prasne u smijeh. — Prva pojedinost koju moraš uzeti u obzir nalaže ti da se sabereš. Vidiš, u svijetu naguala moramo biti odgovorni za svoje postupke.

Podsjetila me da poznajem ratničku stazu. U vremenu koje sam provela s njom, rekla je, dobila sam široku poduku iz praktične filozofije nagualova svijeta. Stoga bi svaka po-

drobna uputa koju bi mi sad mogla dati bila, zapravo, detaljni podsjetnik ratničke staze.

— Na ratničkoj stazi žene ne osjećaju da su važne — nastavila je tonom čovjeka koji nešto recitira po sjećanju — jer važnost spere žestinu. Na ratničkoj stazi žene su žestoke. One ostaju žestoko bešćutne u svim uvjetima. One ništa ne zahtijevaju, a spremne su dati sve od sebe. One žestoko istu znak od duha stvari u obliku ljubazne riječi, prikladne kret-nje; i kad je dobiju, one izražavaju zahvalnost podvostruče-njem svoje žestine.

— Na ratničkoj stazi žene ne prosuđuju — produžila je istim glasom. One se sa svom žestinom svode na ništa da bi slušale, gledale, tako da mogu pobijediti i biti ponižene svojom pobjedom, ili doživjeti poraz i biti uzdignute u tom porazu. Na ratničkoj stazi žene se ne predaju. One mogu biti poražene tisuću puta, ali nikad se ne predaju. A iznad svega, na ratničkoj stazi žene su slobodne.

Ne mogavši je prekinuti, stalno sam zurila u Florindu; bila sam očarana iako nisam mogla posvema shvatiti što govori. Osjetila sam oštru bol kad je umuknula kao da mi više nema što reći. Protiv svoje volje počela sam nekontrolirano plakati. Zнала sam da mi ono što je upravo izgovorila ne može pomoći da riješim svoje probleme.

Pustila me je da dugo plačem, zatim se nasmijala.

— Ti zaista plačeš! — rekla je s nevjericom.

— Ti si najbezdušnija, najbezosjećajnija osoba koju sam ikad upoznala — rekla sam između jecaja. — Spreмна si da me pošalješ bogzna kamo, a uopće mi ne kažeš što da činim.

— Ali upravo sam ti rekla — reče ona smijući se i dalje.

— To što si upravo rekla nema nikakve vrijednosti u stvarnim životnim situacijama — odvrtila sam srdito. — Zvučala si kao diktator koji riga slogane.

Florinda me je veselo pogledala. — Iznenadit ćeš se kad vidiš kolike koristi možeš izvući iz tih glupih slogana — re-

kla je. — Ali sad, daj da se dogovorimo. Ja te nikamo ne šaljem. Ti si žena na ratničkoj stazi, slobodna si činiti što te je volja, i ti to znaš. Još nisi shvatila u čemu je bit nagualova svijeta. Ja nisam tvoja učiteljica; ja nisam tvoj mentor; ja nisam odgovorna za tebe. Nitko nije odgovoran osim same tebe. U nagualovu svijetu najteže je shvatiti da ti on nudi potpunu slobodu. Ali sloboda nije slobodna.

— Uzela sam te pod svoje okrilje — nastavila je — zato što imaš prirodnu sposobnost da vidiš stvari onakve kakve jesu, da se distanciraš od neke situacije i da vidiš u čemu je tajna. To je dar; tako si se rodila. Prosječnim osobama u nagualovu svijetu potrebne su godine da se distanciraju od svoje obuzetosti vlastitom ličnošću i da budu sposobne pro-niknuti u tajnu.

Bez obzira na njezinu pohvalu, bila sam gotovo izvan sebe od zabrinutosti. Napokon me je smirila obećanjem da će mi uoči odlaska mog aviona dati pojedine detaljne upute koje sam tražila.

Čekala sam u predvorju aerodromske zgrade, ali Florinda se uopće nije pojavila. Obeshrabrena i ispunjena samosažaljenjem, prepustila sam se očajanju i razočaranju. Ne brinući se zbog znatiželjnih pogleda oko mene, sjela sam i zaplakala. Osjećala sam se osamljenije nego ikada prije. Razmišljala sam samo o tome kako nitko nije došao da me isprati; nitko nije došao da mi pomogne nositi kofer. Bila sam naviknuta na to da me prate rođaci i prijatelji.

Florinda me je upozorila da svatko tko izabere nagualov svijet mora biti spreman na žestoku samoću. Jasno je naglasila da samoća za nju ne znači osjećaj osamljenosti nego tjelesno stanje samotnosti.

Nikad nisam bila svjesna koliko je moj život bio zaštićen sa svih strana. U hotelskoj sobi u Caracasu, sama i bez ikakva pojma o tome što da prvo učinim, iskusila sam iz prve ruke samotnost o kojoj je govorila Florinda. Osjećala sam da mogu samo sjediti na krevetu i gledati televiziju. Nisam željela dotaknuti kofer. Pomišljala sam čak da se avionom vratim u Los Angeles. Roditelji mi u to vrijeme nisu bili u Venezueli, a s braćom i sestrama nisam uspjela dobiti telefonsku vezu.

Tek nakon užasnih napora pošla sam raspričati stvari. U presavijenom paru hlaća našla sam uredno zataknut komad papira sa Florindinim rukopisom. Pohlepno sam ga pročitala.

Ne brini zbog pojedinosti. Pojedinosti su sklone da se prilagode i posluže u danim okolnostima ako je čovjek u to uvjeren. Tvoji bi planovi morali biti ovakvi: Izaberi bilo što i to nazovi početkom. Zatim kreni i suoči se s početkom, dopusti mu da te odvede kamo bilo. Nadam se da tvoja uvjerenja neće dopustiti da izabereš neki kapriciozan početak. Budi realna i skromna, tako da mudro izabereš. Učini to odmah!!!

P.S. Sve je dobro za početak.

Obuzeta Florindinom odlučnošću, digla sam slušalicu i okrenula broj jedne stare prijateljice. Nisam bila sigurna da je u Caracasu. Uljudna gospođa koja mi je odgovorila na telefon dala mi je neke druge moguće brojeve, jer moja prijateljica više nije bila na toj adresi. Nazvala sam sve te brojeve, jer se više nisam mogla zaustaviti. Početak je već ovladavao mojom osobom. Napokon sam dobila vezu s jednim bračnim parom; poznavala sam ih iz djetinjstva, bili su prijatelji mojih roditelja. Htjeli su me smjesta vidjeti, ali su polazili na neko vjenčanje za sat vremena, pa su inzistirali da i mene povedu. Uvjeravali su me da je to sasvim u redu.

Na vjenčanju sam se upoznala s nekim bivšim jezuitom koji je bio antropolog amater. Satima smo razgovarali. Rekla sam mu o svojim interesima u antropološkim izučavanjima. Tada je on, kao da je od mene očekivao da rekнем neku magičnu riječ, počeo razglabati o kontroverznoj vrijednosti pučkih izlječitelja i o društvenoj ulozi koju oni igraju u svojim sredinama.

Ja nisam bila spomenula izlječitelje ili općenito takvo liječenje kao moguću temu svog izučavanja, iako mi je to bilo najviše na umu. Umjesto da budem sretna što se on obraća mojim unutrašnjim mislima, bila sam ispunjena zabrinutošću koja je graničila sa strahom. Kad mi je rekao da ne bih smjela ići u grad Sortes, iako ga prati glas da je središte spiritualizma u zapadnoj Venezueli, iskreno samo ćutjela da mi ide na živce. Izgledalo je da me pretječe na svakoj okuci. Ja sam upravo u taj gradić bila nakanila poći ako se ništa drugo ne desi.

Baš sam se spremala ispričati i napustiti zabavu, kad mi on prilično glasno reče da bih ozbiljno morala razmisliti o odlasku u grad Curminu, u sjevernoj Venezueli, gdje mogu sjajno uspjěti, jer je taj grad novo, pravo središte spiritualizma i izlječiteljstva.

— Ne znam kako to znam, ali znam da umirete od želje da budete s vješticama iz Curmine — rekao je suhim, neutralnim tonom.

Uzeo je komad papira i nacrtao kartu pokrajine. Dao mi je točne udaljenosti u kilometrima od Caracasa do raznih točaka u području gdje, kako reče, žive spiritualisti, prizivači duhova, vještice i izlječitelji. Posebno je naglasio jedno ime: Mercedes Peralta. Potcrtao ga je i zatim, potpuno nesvjestan toga, najprije napravio krug oko njega, pa onda kvadrat debelih linija koji je sve obuhvatio.

— Ona je prizivačica duhova, vještica i izlječiteljica — rekao je smiješeći mi se. — Svakako pođite i posjetite je, hoćete li?

Znala sam o čemu govori. Pod Florindinim vodstvom upoznavala sam se i radila sa spiritualistima, vračarama, vješticama i izlječiteljima u sjevernom Meksiku i među latinskim stanovništvom južne Kalifornije. Od samog početka Florinda ih je razvrstala. Spiritualisti ili prizivači duhova su praktičari koji zaklinju duhove svetaca ili đavle da djeluju za njih, s nekom višom zapovijedi, u korist njihovih pacijenata. Njihova je funkcija da dođu u dodir s duhovima i da protumače njihov savjet. Savjet se dobiva za vrijeme sastanaka na kojima se duhovi prizivlju. Vračari su praktičari koji izravno djeluju na svoje pacijente. Služeći se poznavanjem okultnih vještina, oni dovode nepoznate i nepredvidljive elemente da utječu na dvije vrste ljudi što im dolaze u posjet: na pacijente koji traže pomoć i na osobe koje traže njihove čarobnjačke usluge. Izlječitelji su praktičari koji se isključivo trude da poboljšaju zdravlje i blagostanje.

Florinda nije propustila da svom razvrstavanju ne doda moguće kombinacije svih triju vrsta.

Na neki šaljiv način, ali sa svom ozbiljnošću, tvrdila je da sam ja, u pitanjima poboljšavanja zdravlja, unaprijed spremna vjerovati kako su ne-zapadnjačke prakse liječenja bliže holizmu nego zapadnjačka medicina. Odmah je nedvojbeno naglasila kako griješim, jer liječenje, rekla je, ovisi o onome tko se njime bavi, a ne o općoj količini znanja. Izjavila je da ne postoji tzv. ne-zapadnjačka praksa liječenja, jer liječenje, za razliku od medicine, nije formalizirana disciplina. Narugala mi se da gajim predrasude poput onih koji vjeruju da se pacijent može izliječiti pomoću biljnih lijekova, masaža i čaranja samo u dva slučaja: ili je bolest psihosomatske naravi, ili je izlječenje rezultat sretnog slučaja koji nije razumljiv izlječitelju.

Florinda je bila uvjerenjena da je osoba koja uspješno nekome povratu zdravlje, bio to liječnik ili pučki izlječitelj, netko tko može izmijeniti temeljne osjećaje tijela o samom sebi i njegovu vezu sa svijetom, to jest, netko tko ponudi tijelu, a isto tako i duhu, nove mogućnosti tako da se uobičajeni kalup

kojem su se tijelo i duh navikli prilagođavati može sistematski razbijati. Tada će druge dimenzije svjesnosti postati dostupne, a razumna očekivanja bolesti i zdravlja mogu se transformirati dok se nova tjelesna značenja postupno kristaliziraju. Florinda se nasmijala kad sam izrazila iskreno iznenađenje što čujem takve misli, koje su mi u to vrijeme bile revolucionarne. Rekla mi je da sve što je kazala izrasta iz spoznaja koje dijeli sa svojim prijateljima u nagualovu svijetu.

Držeći se uputa iz Florindine bilješke, pustila sam da me vodi razvoj događaja; pustila sam da sve teče uz minimalno miješanje s moje strane. Osjećala sam da moram poći u Curminu i potražiti ženu o kojoj je govorio onaj bivši jezuitski svećenik.

Kad sam prvi put došla u kuću Mercedes Peralte, nisam morala dugo čekati u dugačkom sumračnom hodniku da me zovne neki glas iza zavjese koja je visila ispred mene i služila kao vrata. Popela sam se uz dvije stube koje su vodile u veliku, oskudno osvjetljenu sobu koja je vonjala po dimu cigare i amonijaku. Na masivnom oltaru koji se naslanjao na dalji zid gorjelo je nekoliko svijeća, obasjavajući kipiće i slike svetaca poredanih oko modro odjevene Djevice iz Coromota. Bila je to lijepo izrezbarena statua s crvenim nasmiješenim usnama, rumenim obrazima i očima koje kao da su u mene zurile blagim, opraštajućim pogledom.

Pristupila sam bliže. U uglu, gotovo sakrivena između oltara i visokog četvrtastog stola, sjedila je Mercedes Peralta. Vidjelo se da spava, jer joj se glava naslanjala na naslon stolice, a oči su joj bile sklopljene. Izgledala je iznimno staro. Nikad nisam vidjela takvo lice. Čak i u svojoj spokojnoj nepomičnosti otkrivalo je zastrašujuću snagu. Sjaj svijeća, umjesto da omekša njezine oštro rezane crte, samo je isticao odlučnost koja bijaše utkana u mrežu bora.

Polagano je otvorila oči; bile su krupne i imale su oblik badema. Bjeloočnice su joj bile neznatno izgubile boju. Isprva su njezine oči bile gotovo bezizražajne, ali uskoro su oživjele i počele zuriti u mene s neugodnom dječjom izravnošću. Prolazile su sekunde, a ja sam se pod njezinim netremičnim pogledom, koji nije bio ni prijateljski ni neprijateljski, počela osjećati nelagodno.

— Dobar dan, dona Mercedes — pozdravila sam je prije nego izgubim svu hrabrost i pobjegnem iz kuće. — Ja se zovem Florinda Donner i bit ću sasvim otvorena da vam ne oduzimam dragocjeno vrijeme.

Trepnula je nekoliko puta, usredotočujući pogled na mene. — Došla sam u Venezuelu da proučavam izlječiteljske metode — nastavila sam, stječući samopouzdanje. — Studiram na jednom sveučilištu u Sjedinjenim Državama, ali iskreno bih željela biti izlječiteljica. Mogu vam platiti ako me primite kao učenicu. Ali ako me i ne primite kao svoju učenicu, mogu vam platiti za svaku obavijest koju mi pružite.

Starica nije rekla ni riječi. Mahnula mi je da sjednem na stolac, zatim ustala i pogledala u neki metalni instrument na stolu. Na licu joj je bio komičan izraz kad se okrenula da me pogleda.

— Što je taj aparat? — usudila sam se upitati.

— To je nautički kompas — rekla je nehajno. — On mi kaže sve što ga pitam. — Dignula ga je i stavila na najvišu policu staklenog ormara koji se nalazio kraj suprotnog zida. Očevidno pod dojmom neke smiješne misli, počela se naglo smijati. — Odmah ću ti nešto razjasniti — rekla je. — Da, pružit ću ti sve moguće obavijesti o liječenju, ali ne zato što me pitaš, nego zato što si sretna. To već pouzdano znam. Samo ne znam jesi li isto tako jaka.

Starica je šutjela neko vrijeme, zatim je opet progovorila prigušenim šapatom, ne gledajući me; pažnja joj je bila usmjerena na nešto u staklenom ormaru.

— Sreća i jakost su jedine važne stvari u svemu — rekla je. — Zнала sam one noći kad sam te vidjela kraj glavnoga trga da si sretna i da mene tražiš.

— Ne razumijem o čemu govorite — rekla sam.

Mercedes Peralta se okrenula da me pogleda, zatim se tako neobuzdano nasmijala da sam bila uvjerena da je luda. Toliko je bila razjapila usta da sam mogla vidjeti posljednje kutnjake koji su joj preostali. Naglo se smirila, sjela na svoju stolicu i odlučno rekla da me je točno prije dva tjedna vidjela kasno noću na trgu. Bila je s prijateljem, objasnila je, koji ju je vozio sa seanse koju su imali u jednom od primorskih gradića. Iako je njezin prijatelj bio zbunjen što me vidi samu tako kasno, ona nije bila ni najmanje iznenađena. — Odmah si me podsjetila na nekoga koga sam nekad poznavala — rekla je. — Bila je prošla ponoć. Nasmiješila si mi se.

Nisam se mogla sjetiti da sam je vidjela niti da sam u to doba bila sama na trgu. Ali možda me je mogla vidjeti one noći kad sam stigla iz Caracasa. Pošto sam uzalud čekala da prestane kiša koja je lila cijeli tjedan, napokon sam se osmjelila da se odvezem do Curmine. Dobro sam znala da će biti odrona; pokazalo se da mi je za uobičajenu dvosatnu vožnju trebalo četiri sata. Kad sam napokon stigla, cijeli grad je spavao, jedva sam pronašla prenoćište u blizini trga koje mi je preporučio onaj bivši svećenik.

Zbunjena njezinom tvrdnjom kako je znala da joj dolazim u posjet, spomenula sam joj njega i ono što mi je rekao na vjenčanju u Caracasu. — Prilično je navaljivao da vas potražim — rekla sam. — Spomenuo je da su vaši preci bili vračari i izlječitelji, glasoviti u kolonijalno doba, i da ih je progonila inkvizicija.

Tračak iznenađenja proširi njezine oči. — Jesi li znala da su u ono doba optužene vještice slali u Kolumbiju da im se sudi u Cartageni? — upitala je i odmah nastavila: — Venezuela nije bila dovoljno važna da bi imala inkvizicijski sud.

— Zastala je, pogledala me ravno u oči i upitala: — Gdje si u početku kanila proučavati izlječiteljske metode?

— U državi Yaracuy — rekla sam neodređeno.

— Sortes? — upitala je. — Maria Lionza?

Kimnula sam. Sortes je grad u kojem je središte kulta Marije Lionze. Kažu da je Maria Lionza bila dijete indijanske princeze i španjolskog konkvistadora, te da je imala nadnaravne moći. Danas je u Venezueli štiju tisuće ljudi kao čudotvornu sveticu.

— Ali ja sam poslušala savjet bivšeg svećenika i došla ovam u Curminu — rekla sam. — Već sam razgovarala s dvije izlječiteljice. Obje su se složile da ste vi najupućenija osoba, da mi samo vi možete objasniti izlječiteljske tajne.

Govorila sam o metodama koje sam htjela primijeniti, oslanjajući se na trenutačnu slutnju: da želim izravno promatrati i sudjelovati u nekim izlječiteljskim seansama, te da sve usput snimam na magnetofonsku vrpcu i da, što je najvažnije, sistematski razgovaram s pacijentima koje budem promatrala.

Starica je kimala i povremeno se smijuckala. Na moje veliko iznenađenje, potpuno je odobrila sve moje predložene metode. Ponosno mi je izjavila da ju je prije mnogo godina intervjuirao neki psiholog sa sveučilišta u Caracasu koji je ostao tjedan dana upravo tu, u njezinoj kući.

— Da bi ti bilo lakše — predložila je — možeš doći i živjeti s nama. U kući ima mnogo soba.

Prihvatila sam njezin poziv, ali rekla sam joj da kanim ostati bar šest mjeseci u tom području. Ona se nije smela. Što se nje tiče, mogu ostati godinama.

— Drago mi je što si ovdje, Musiúa — dodala je blago.

Nasmiješila sam se. Iako sam se rodila i odrasla u Venezueli, cijeli su me život zvali *musiúa*. Obično je to pogrdna riječ, ali ako se izgovori na osobit način, može se pretvoriti u posve ljubazan izraz koji se odnosi na svaku osobu svijetle kose i plavih očiju.

Začuvši lak šum suknje što prolazi pokraj mene, otvorila sam oči i zagledala se u svijeću koja je gorjela na oltaru u polutami sobe. Plamen je treperio i ispuštao uvis crnu nit dima. Na zidu se pojavila sjena žene sa štapom u ruci. Od te sjene kao da su problijedjela lica muškaraca i žena koji su, sklopjenih očiju, sjedili kraj mene na starim drvenim stolicama u krugu. Jedva sam suspregnula nervozni hihot kad sam shvatila da je to Mercedes Peralta: svima je stavljala velike rukom motane cigare u usta. Zatim je uzela svijeću s oltara, njome pripalila svaku cigaru i vratila se na svoju stolicu usred kruga. Dubokim jednoličnim glasom počela je pojeti neku nerazumljivu, uzastopno ponavljajuću čaroliju.

Zatomivši napad kašlja, pokušala sam uskladiti svoje pušenje s brzim otpuhivanjem čeljadi oko mene. Kroz suze sam promatrala kako njihova svečana lica, nalik na maske, trenutačno oživljuju sa svakim ispuhom, dok se nisu počela utapati u sve gušćem dimu. Poput rastjelovljenog predmeta, ruka Mercedes Peralte materijalizirala se iz toga maglovitog isparenja. Pucketajući prstima, vukla je po zraku imaginarne crte koje spajaju četiri strane svijeta.

Oponašajući ostale, počela sam njihati glavu amo-tamo, po ritmičkom zvuku pucketanja njenih prstiju i tihog pojanja. Ne obazirući se na sve jaču mučninu, prisiljavala sam se da držim otvorene oči tako da mi ne promakne ni najmanja pojedinost onoga što se događa oko mene. To je bilo prvi put što mi je dopušteno da prisutvujem sastanku spiritualista. Dona Mercedes se spremala da bude medij i da stupi u vezu s duhovima.

Njezina definicija prizivača duhova, vještica i izlječitelja bila je jednaka Florindinoj definiciji, samo što je ona prizna-

vala još jednu nezavisnu vrstu — medije. Njih je definirala kao posredne tumače koji služe duhovima kao sredstvo kroz koje se izražavaju. Ona je shvatila da su mediji toliko nezavisni da ne moraju pripadati nijednoj od tri ostale kategorije. Ali oni bi također mogli biti sve četiri kategorije u jednoj osobi.

— U sobi postoji sila koja smeta — neki muški glas je prekinuo pojanje Mercedes Peralte.

Goruće cigare probijale su zadimljenu tamu kao optužujuće oči dok su svi ostali potvrdno mrmljali.

— Ja ću se o tome pobrinuti — rekla je, ustajući sa stolice. Krenula je od osobe do osobe, zaustavljajući se iza svakoga na trenutak.

Kriknula sam od boli kad sam osjetila kako mi nešto oštro probada rame.

— Pođi sa mnom — šapnula mi je na uho. — Nisi u transu. Bojeći se da ću joj se oduprijeti, zgrabila me snažno za ruku i povelala do crvene zavjese koja je služila kao vrata.

— Ali ti si mi sama rekla da dodem — usprotivila sam se dok me je gurala van. — Nikome neću smetati ako mirno sjedim u kutu.

— Smetat ćeš duhovima — promrmljala je i bešumno navukla zavjesu.

Otišla sam do kuhinje u stražnjem dijelu kuće, gdje sam obično radila noću prepisujući vrpce i sređujući svoje radne bilješke koje su se polako gomilale. Rojevi kukaca grozdasto su se vješali o jedinu žarulju koja se njihala s kuhinjskog stropa. Njezina slabašna svjetlost obasjavala je drveni stol koji je stajao nasred prostorije, ali ostajali su polumračni kutovi gdje su spavali psi mješanci, puni ušiju. Jedna strana te pravokutne kuhinje bila je otvorena prema dvorištu. Uz ostala tri zida, crna od čađe, bio je prostor za kuhanje, petrolejski štednjak i okrugla metalna kada napunjena vodom.

Izišla sam u dvorište obasjano mjesečinom. Cementna ploha, gdje je Mercedesina družica Candelaria svaki dan prostirala dobro nasapananu odjeću da izbijeli na suncu, blistala je kao srebrnasta lokvica vode. Rublje povješano po konopcima izgledalo je kao bijele mrlje na crnini zida koji je opasivao dvorište. Voćke, ljekovito bilje i lijehe povrća, ocrtani na mjesečini, tvorili su jednoličnu tamnu masu u kojoj su brujali kukci i prodorno se oglašavali zrikavci.

Vratila sam se u kuhinju i provjerila lonac koji se pušio na štednjaku. Bez obzira na doba dana ili noći, uvijek je tu bilo nešto za jelo. Obično je to bila krepka juha od mesa, peradi ili ribe, ovisno o tome što se moglo dobiti, te obilje povrća i korijenja.

Potražila sam tanjur za juhu među posuđem na ciglenim policama koje su bile ugrađene u zid. Bilo je to na desetine raznorodnih porculanskih, metalnih i plastičnih tanjura. Uzela sam veliku porciju kokošje juhe, ali prije nego što ću sjesti, sjetila sam se da zgrabim vode iz obližnje kade i napunim lonac na štednjaku. Nije mi dugo trebalo da se prilagodim običajima toga nastranog kućanstva.

Počela sam zapisivati ono što se zbivalo na sastanku. Nastojanje da se sjetim svakog detalja nekog događaja ili svake riječi nekog razgovora bilo je uvijek najbolje sredstvo za borbu protiv osjećaja osamljenosti koji me je redovito obuzimao.

Hladni nos jednog psa naslonio mi se na nogu. Potražila sam preostale komadiće kruha, dala ih psu da ih pojede, zatim se vratila svojim bilješkama.

Radila sam sve dok mi se nije počelo spavati; oči su me pekle zbog naprezanja pri slabom svjetlu. Pokupila sam papire i magnetofon, pa krenula prema svojoj sobi koja se nalazi na drugom kraju kuće. Zastala sam načas u unutrašnjem dvorištu. Blagi lahor micao je lišće na čvorastoj vinovoj lozi; na tlu popločenom opekama treperila je sjenovita čipka od nabljena lišća.

Prije nego što sam zapravo ugledala ženu, osjetila sam njezinu prisutnost. Bila je zgrčena na zemlji, gotovo skrivena iza velikih zemljanih ćupova kojih je bilo puno dvorište. Vunasta sljeda kosa krunila joj je glavu poput bijele aureole, ali njezino tamno lice nije se naziralo nego se stapalo sa sjenama oko nje.

Nikad je prije nisam vidjela u kući. Oporavila sam se od početnog straha pomislivši da mora biti jedna od prijateljica Mercedes Peralte, ili možda neka njezina pacijentkinja, a možda čak i Candelarijina rođakinja koja čeka da završi seansa.

— Oprostite — rekla sam. — Ja sam ovdje nova. Radim sa dona Mercedes.

Žena je kimnula na moje riječi. Ostavila je dojam da zna o čemu govorim. Ali nije se oglasila. Obuzeta nekom neobjašnjivom nelagodom, pokušala sam se oduprijeti histeričnom strahu. Stalno sam u sebi ponavljala da nema razloga za paniku zbog toga što u dvorištu čuči neka starica.

— Jeste li bili na seansi? — upitala sam nesigurnim glasom. Žena potvrdno kimnu glavom.

— I ja sam bila — rekoh — ali dona Mercedes me izbacila. Naglo sam osjetila olakšanje i pokušala sam da sve okrenem na šalu.

— Da li se ti mene bojiš? — upita odjedanput starica. Glas joj je bio oštar i hrapav, ali zvučao je mladenački.

Nasmijala sam se. Htjela sam nehajno odgovoriti da se ne bojim, kad me nešto zadrža. Čula sam samu sebe kako govorim da sam užasno prestrašena.

— Pođi sa mnom — naredi mi žena hladnim glasom.

Opet je moja prva reakcija bila da smjelo počem za njom, ali umjesto toga čula sam se kako kažem nešto što nisam htjela reći. — Moram završiti posao — rekla sam. — Ako želite sa mnom razgovarati, možete to učiniti sada, ovdje.

— Zapovijedam ti da dođeš, — zagrmio je ženin glas.

Sva energija moga tijela kao da je naglo istekla. Ipak sam izjavila: — Zašto ne naredite sebi da ostanete? — Nisam mogla vjerovati da sam to izgovorila. Bila sam spremna da se ispričam, kad neka čudna rezervna energija zapljusnu moje tijelo tako da sam opet gotovo vladala situacijom.

— Neka bude kako želiš — reče žena i uspravi se iz zgrčenog položaja. Bila je nepojmljivo visoka. Rasla je i rasla dok joj se koljena nisu našla u visini mojih očiju.

U tom sam času osjetila da me napušta snaga i ja sam nekoliko puta divlje, prodorno vrisnula.

Dotrčala je Candelaria. Prešla je razmak između sobe gdje su sjedili spiritualisti i unutrašnjeg dvorišta prije nego što sam imala vremena udahnuti zrak da ponovno vrisnem.

— Sad je sve u redu — ponavljala je utješnim glasom koji kao da je stizao iz velike daljine.

Nježno mi je milovala vrat i leđa, ali ja sam se neprestano tresla. A onda sam protiv svoje volje počela plakati.

— Nisam te smjela ostaviti nasamo — rekla je s prizvukom isprike. — Ali tko bi bio pomislio da će je misliću vidjeti? Prije nego što je itko od ostalih sudionika izišao da vidi što se događa, Candelaria me je odvela u kuhinju. Posjela me na stolicu i dala mi čašu ruma. Popila sam i rekla joj što se desilo u dvorištu. Čim sam završila priču i popila dokraja, osjetila sam malaksalost, rastresenost, ali nimalo opijenosti.

— Ostavi nas nasamo, Candelaria — reče dona Mercedes ulazeći u moju sobu. Candelaria me nije samo plegla u krevet nego je kraj njega stavila i ležaljku da bude pored mene kad se probudim.

— Ne znam kako bih ovo rekla — počeo je don Mercedes nakon duge šutnje — ali ti si medij. Znala sam to cijelo vrijeme. — Njene grozničave oči kao da su lebdjele u nekoj kristalnoj tvari dok je pažljivo proučavala moje lice. — Jedini

razlog što te nisu pustili da sjediš na seansi je u tome što si sretna. Mediji su sretni.

Unatoč svojoj zabrinutosti morala sam se nasmiјati.

— Nemoj se ovome smijati — upozori me. — Stvar je ozbiljna. U dvorištu si sama prizvala duha. I to najvažnijeg od svih; ukazao ti se duh jednog moga pretka. Ona ne dolazi često, ali kad dođe, čini to zbog važnih razloga.

— Je li ona bila duh? — upitala sam glupo.

— Naravno da je bila duh — reče ona čvrsto. — Stvari shvaćamo onako kako su nas učili. U tome nema odstupanja. Mi mislimo da si vidjela najstrašnijeg duha i vjerujemo da živ medij može komunicirati s duhom mrtvog medija.

— A zašto bi se taj duh meni ukazao? — upitala sam.

— Ne znam. Jedanput se meni ukazala, da me upozori — odgovorila je. — Ali nisam poslušala njezin savjet. — Oči joj postadoše blage, a glas snažniji, pa dodade: — Kad si stigla, najprije sam ti rekla da si sretna. I ja sam bila sretna, dok mi netko nije sreću uništio. Podsjećaš me na tu osobu. Bio je plavokos, kao ti. Zvao se Federico i bio je isto tako sretan, ali nije imao nimalo snage. Duh mi je rekao da ga napustim. Nisam to učinila, i zato još ispaštam.

Ne znajući kako bih prihvatila taj nagli preokret događaja i tugu koja ju je obuzela, položila sam dlan na njenu ruku.

— Nije imao nimalo snage — ponovila je. — Duh je to znao. Iako je Mercedes Peralta uvijek bila spremna raspravljati o svemu što se ticalo njezine prakse, uporno je nastojala zatamiti moju znatiželju u pogledu njene prošlosti. Jedanput mi je — ne znam da li sam je uhvatila nespremnu ili je sama htjela da učini taj korak — otkrila kako je prije mnogo godina pretrpjela neki težak gubitak.

Prije nego što sam imala vremena zaključiti da li me navodi na osobna pitanja, podigla je moju ruku k svome licu i pritisnula je na obraz.

— Opipaj ove ožiljke — prošaptala je.

— Što ti se dogodilo? — upitala sam, prelazeći prstima po grubom tkivu ožiljaka na njenim obrazima i vratu. Dok ih nisam dodirnula, ožiljci se nisu mogli razlikovati od bora. Njezina tamna koža bila je tako hrapava da sam mislila da će mi se smrviti pod rukom. Neko tajanstveno treperenje izbijulo je iz cijelog njezina tijela. Nisam mogla otrgnuti pogled od njenih očiju.

— Nećemo govoriti o onome što si vidjela u dvorištu — reče uzbuđeno. — Takve stvari pripadaju samo svijetu medija, a o tome svijetu ne smiješ nikada ni s kim raspravljati. Preporučujem ti da se ne plašiš toga duha, ali nemoj joj se ni glupo približiti.

Pomogla mi je da ustanem iz kreveta pa me je povela do mjesta u dvorištu gdje sam vidjela onu ženu. Dok sam stajala i istraživala tamu oko nas, shvatila sam da nemam pojma jesam li spavala nekoliko sati ili cijelu noć i dan.

Dona Mercedes kao da je bila svjesna moje zbunjenosti.

— Sad su četiri sata izjutra — rekla je. — Spavala si gotovo pet sati.

Čučnula je na mjestu gdje se nalazila ona žena. Spustila sam se do nje, među grane jasmína koje su se spuštale s drvene rešetke kao mirisni zastori.

— Nikad nisam pomislila da ne znaš kako se puši — reče ona i hrapavo se nasmiја. Zavuče ruku u unutrašnji džep ruknje, izvuče cigaru i zapali je. — Na sastancima spiritualista pušimo rukom motane cigare. Spiritualisti znaju da je miris duhana ugodan duhovima. — Nakon kratke stanke stavila je cigaru u moja usta. — Pokušaj pušiti — naredila je.

Povukla sam dim i duboko udahnula. Od jakog dima uhvatio me kašalj.

— Nemoj udisati — reče ona nestrpljivo. — Daj da ti pokazem kako se to radi. — Uzela je cigaru i nekoliko puta naredom otpuhnula, udišući i izdišući u jednakim kratkim

razmacima. — Dim ti ne smije ići u pluća nego u glavu — objasnila je. — Na taj način medij prizivlje duhove. Odsada unaprijed, duhove ćeš prizivati s ovog mjesta. I ne govori o tome dok ne budeš sposobna da sama vodiš spiritualističku seansu.

— Ali ja ne želim prizivati duhove — pobunila sam se kroza smijeh. — Želim samo sjediti na jednom takvom sastanku i gledati što se dešava.

Promatrala me je s prijetećom odlučnošću. — Ti si medij, a mediji ne dolaze na seanse da gledaju.

— Zbog čega se održavaju seanse? — upitala sam da promijenim temu.

— Da se duhovima postavljaju pitanja — spremno je odgovorila. — Neki duhovi daju velike savjete. Drugi su zlovoljni. — Nacerila se s primjesom zlobe. — O stanju medijeva bića ovisi koji će se duh pojaviti.

— Jesu li onda mediji prepušteni na milost i nemilost duhovima? — upitala sam.

Šutjela je prilično dugo, promatrajući me bez znakova ikakvih osjećaja na licu. Zatim je rekla izazovnim tonom: — Nisu, ako su jaki. — I dalje me je netremice gledala, zatim je sklopila oči. Kada ih je opet otvorila, u njima nije bilo nikakva izraza. — Pomozi mi da se vratim u svoju sobu — promrmljala je.

Oslanjajući se na svoju glavu, uspravila se. Ruka joj je skliznula na moje rame, zatim se spustila niz ruku, dok joj se ukočeni prsti nisu stisnuli oko mog zapešća poput karboniziranog korijenja.

Šutke smo prolazile tamnim hodnikom gdje su drvene klupe i stolice presvučene kozjom kožom stajale uza zid. Ona stupi u svoju spavaću sobu. Prije nego što je zatvorila vrata ponovno me podsjetila da mediji ne govore o ovome svijetu.

— Čim sam te vidjela na trgu, znala sam da si medij i da ćeš me potražiti — ustvrdila je. Preko lica joj je preletio

smiješak kojemu nisam razumjela značenje. — Došla si da mi vratiš nešto iz moje mladosti.

— Što?

— Ne znam točno ni sama. Uspomene, možda — rekla je neodređeno. — Ili mi možda vraćaš moju staru sreću. Protrljala mi je obraz nadlanicom i tiho zatvorila vrata.

Uljuljkana blagim povjetarcem i smijehom djece koja su se igrala na ulici, drijemala sam cijelo popodne u mreži koja je visila između dva stabla u vanjskom dvorištu. Nisam bila svjesna ni oštrog mirisa deterdženta u prahu koji se miješao s vonjom tekućine kojom je Candelaria prala podove dvaput dnevno, bez obzira na to jesu li se zaprljali.

Čekala sam gotovo do šest sati. Tada sam, kako mi je zapovjedila Mercedes Peralta, pošla i pokucala na vrata njene sobe. Nije se čuo odgovor. Tiho sam ušla. Obično je u to doba dana bila sama, pošto bi završila svoje bavljenje s ljudima koji su dolazili da ih liječi od ove ili one bolesti. Nikad ih nije primala više od dvoje na dan. Kad je bila zlovoljna, a to se često događalo, nikoga nije primala. U takvim sam je zgodama vozila džipom naokolo i vodila na dugačke šetnje po bregovima.

— Jesi li to ti, Musiúa? — upitala je dona Mercedes, opružajući se u nisko obješenoj mreži, svezanoj za metalne prstenove u zidu.

Pozdravila sam je i sjela na dvostruki krevet kraj prozora. Nikad nije u njemu spavala. Tvrdila je da iz kreveta, bez obzira na njegovu veličinu, čovjek može sudbonosno pasti. Čekajući da ustane, gledala sam oko sebe po čudnovato namještenoj sobi koja me je svaki put očarala. Stvari su bile raspoređene sa svrhovitom podudarnošću. Dva noćna stolića kraj uzglavlja i podnožja, pretrpana svijećama i svetačkim kipićima, služila su kao oltari. Nizak drveni ormar modre i ružičaste boje zakrčivao je vrata koja su se otvarala prema ulici. Pitala sam se što je u njemu, jer je odjeća dona Mercedes — nikada nije nosila ništa drugo osim crnine — visila posvuda, o kukama na zidovima i vratima, na uzglavlju i podnožju okvira željeznog kreveta, čak preko konopa koji-

ma je bila svezana mreža. Kristalni svijećnjak, u kojem nije bilo svjetla, opasno se njihao s trščanog stropa. Bio je siv od prašine, a pauzi su opleli njegove prizme gustom paučinom. Neki almanah, od one vrste iz koje čovjek svaki dan istrigne po jedan list, visio je iza vrata.

Češljajući prstima sijede čuperke, dona Mercedes duboko uzdahnu, zatim prebaci noge preko ruba mreže i poče stopalima tražiti platnene sandale. Sjedila je nepomično nekoliko časaka, zatim se okrenula prema uskom visokom prozoru što gleda na ulicu i otvorila njegovo drveno krilo. Treptala je dok joj se oči nisu priviknule na svjetlost kasnog popodneva koja je u snopovima padala u sobu. Pozorno je zurila u nebo, kao da od sutona očekuje neku poruku.

— Hoćemo li u šetnju? — upitala sam.

Polagano se okrenula. — Šetnju? — ponovila je, podižući obrve od iznenađenja. — Kako mogu u šetnju kad me netko čeka.

Otvorila sam usta da je obavijestim kako nikoga nema vani, ali podrugljiv izraz u njenim umornim očima nagna me da šutim. Uzela me je za ruku, pa smo pošle iz njezine sobe.

Zagnjurivši bradu u njedra, neki krhki starac drijemao je na drvenoj klupi pred sobom gdje je Mercedes Peralta primala ljude koji su dolazili da im pomogne. Osjetivši našu prisutnost, on se uspravio. — Ne osjećam se previše dobro — rekao je gotovo bezglasno, posegnuvši za slamnatim šeširom i štapom koji su ležali pokraj njega.

— Octavio Cantú — reče Mercedes Peralta, obraćajući se meni dok se s njim rukovala. Povelala ga je uz dvije stepenice u sobu. Išla sam za njim. On se okrenuo s upitnim izrazom u očima i pogledao me.

— Ona mi pomaže — rekla je dona Mercedes. — Ali ako ne ~~šeta~~ da bude s nama, ona će izići.

Šetao je časak i nervozno se premještao s noge na nogu. Usta su mu se nakrivila u kiseo smiješak. — Ako ti pomaže

— promrmljao je s primjesom bespomoćnosti — mislim da je onda sve u redu.

Hitrim pokretom glave Mercedes Peralta mi daje znak da sjednem na stolac kraj oltara, zatim pomože starcu da sjedne na stolicu sučelice visokom četvrtastom stolu. Ona sjede nje-mu zdesna i pogleda ga.

— Gdje bi to moglo biti? — mrmrljala je uzastopce, tražeći nešto među gomilom vrčeva, svijeća i cigara, sušena korije-nja i svakovrsnih otpadaka na stolu. Odahnula je s olakša-njem kad je našla nautički kompas i metnula ga ispred Octa-vija Cantúa. Pozorno je proučavala tu okruglu metalnu ku-tijicu. — Pogledaj ovo! — kliknula je, dajući mi znak da se primaknem.

Bio je to isti onaj kompas koji sam vidjela kad sam prvi put stupila u tu sobu; i onda ga je pozorno promatrala. Igla, jed-va vidljiva kroz mutno i izgrebano staklo, žestoko je titrala, kao da je pokreće neka nevidljiva sila što izbija iz Octavija Cantúa.

Mercedes Peralta služila se kompasom kao dijagnostičkim pomagalom samo kad je vjerovala da osoba boluje od du-hovnih poremećaja, a ne od neke prirodne tegobe. Do tada još nisam bila sposobna odrediti po kojim kriterijima pravi razliku između tih dviju vrsta bolesti. Za nju se duhovna poteškoća mogla očitovati u obliku loše sreće ili u obliku prehlade, a to se opet, ovisno o prilikama, moglo također dijagnosticirati kao prirodna boljka.

Očekujući da ću pronaći neki mehanički uzrok koji je aktivi-
rao iglu, pomnjivo sam pregledala kompas. Kako nisam na-
šla ništa naročito, prihvatila sam njezino objašnjenje kao
uvjetnu istinu: Kad god je osoba u svom središtu, to jest,
kad se tijelo, duh i duša nalaze u harmoniji, igla se uopće ne
miče. Da bi dokazala tvrdnju, stavila je kompas ispred sebe,
zatim ispred Candelarije, pa ispred mene. Na moje veliko
zaprepaštenje igla se pomakla samo kad se kompas našao
ispred mene.

Octavio Cantú istegnu vrat da zaviri u instrument. — Jesam
li bolestan? — upitao je tiho, dižući pogled prema Mercedes.

— Tvoj duh je posrijedi — promrmljala je ona. — Duh ti
je zapao u veliku nevolju.

Vratila je kompas u stakleni ormar, zatim stala iza starca
i položila mu obje ruke na glavu. Ostala je u tom položaju
dugo vremena; zatim je brzim, sigurnim kretnjama počela
kliziti prstima niz njegova ramena i ruke. Okretno je prešla
ispred njega i rukama lagano trla njegove grudi, noge, sve do
stopala. Govoreći molitvu koja je dijelom bila crkvena lita-
nija, dijelom čaranje — smatrala je da svaki dobar izlječi-
telj zna kako se katolicizam i spiritualizam međusobno nado-
punjuju — naizmjence mu je masirala leđa i prsa gotovo
pola sata. Da bi trenutačno odmorila ruke, snažno ih je od
vremena do vremena otresala iza leđa. To je nazivala odba-
civanjem nakupljene negativne energije.

Da bi obilježila kraj prvog dijela svog izlječiteljskog postup-
ka, triput je udarila desnom nogom o pod. Octavio Cantú se
nekontrolirano tresao. Pridržala mu je glavu otraga i dlan-
vima stiskala sljepoočnice dok nije počeo polagano i mučno
uvlačiti zrak. Mrmljajući molitvu, pristupila je k oltaru,
užegla svijeću i zatim pripalila cigaru koju je počela pušiti
uz ujednačeno, brzo otpuhivanje.

— Već sam se morao na to naviknuti — reče starac, preki-
dajući tišinu.

Trgnuvši se od njegovog glasa, ona počne kašljati dok joj se
nisu skotrljale suze niz obraze. Pitala sam se da li je slučajno
udahnula dim.

Octavio Cantú nastavi govoriti, ne osvrćući se na njezin ka-
šalj. — Rekao sam ti mnogo, mnogo puta da uvijek, bio
pijan ili trijezan, sanjam samo jedan san. Stojim u svojoj
bolibi. Prazna je. Osjećam vjetar i vidim sjene koje se po-
svuda miču. Ali nema više pasa da laju na prazninu i na
sjene. Budim se s užasnim pritiskom; to je kao da mi netko

sjedi na prsima; a kad otvorim oči, vidim žute zjenice nekog psa. One se sve više i više šire, dok me ne progutaju . . .

Glas mu je zamro. Boreći se s dahom, gledao je oko sebe po sobi. Kao da više nije znao gdje je.

Mercedes Peralta baci opušak cigare na pod. Zgrabivši njegovu stolicu otraga, brzo ga je okrenula, tako da je sad licem bio okrenut prema oltaru. Polaganim, hipnotičkim kretnjama počela ga je masirati oko očiju.

Valjda sam bila zadrijemala, jer sam se odjedanput našla sama u sobi. Brzo sam se osvrnula oko sebe. Svijeća na oltaru je dogorijevala. Točno iznad mene, u uglu podno stropa, sjedio je moljac velik poput manje ptice. Imao je goleme crne krugove na krilima; zurili su u mene kao nekakve znatiželjne oči.

Okrenula sam se zbog naglog šuma. Mercedes Peralta je sjedila na stolici kraj oltara. Zatomila sam vrisak. Bila bih se zaklela da časak prije toga nije bila ondje.

— Nisam znala da si tu — rekla sam. — Pogledaj ovog velikog moljca iznad moje glave.

Potražila sam kukca, ali više ga nije bilo.

U njezinu pogledu bilo je nečega što me je natjeralo da se stresem od jeze.

— Previše sam se umorila i zaspala sam — pokušah objasniti. — Nisam čak ni otkrila što muči Octavija Cantúa.

— On me od vremena do vremena pohodi — reče ona. — Potrebna sam mu kao spiritualist i izlječitelj. Olakšavam mu breme koje nosi na duši. — Okrenula se i užegla tri svijeće na oltaru. Pri treperavu svjetlu oči su joj imale boju moljčevih krila. — Bolje da počeš spavati — predloži mi. — Zapamti, pred zoru ćemo poći u šetnju.

Brzo sam se obukla i jurnula niz mračni hodnik, uvjereni da sam opet predugo spavala. Svjesna škripanja šarki, pažljivo sam otvorila vrata i na prstima prišla mreži za spavanje u kojoj je ležala dona Mercedes.

— Jesi li budna? — šapnula sam, odmičući ustranu mrežastu tkaninu koja ju je štitila od komaraca. — Da li još želiš poći u šetnju?

Oči joj se smjesta otvoriše, ali još nije bila zapravo budna. Nastavila je tiho zuriti ispred sebe. — Želim — rekla je napokon promuklo, odmaknuvši sasvim mrežastu tkaninu. Pročisti grlo, pljunu u kantu na podu, zatim se malo pomače da načini mjesto za mene na mreži. — Drago mi je što si se sjetila naše šetnje — promrmlja dok se križala. Zatvorivši oči, sklopila je ruke i pomolila se Djevici i mnogim nebeskim svecima. Zahvalila im je pojedinačno za vodstvo i pomoć pri liječenju ljudi, zatim zatražila oprost.

— Zašto tražiš oprost? — upitala sam čim je završila dugačku molitvu.

— Pogledaj crte na mojim dlanovima — rekla je i položila preokrenute ruke u moje krilo.

Knžiprstom sam pratila jasno ocrtana slova *V* i *M* koja su bila kao žigom urezana: *V* na njezinom lijevom dlanu, *M* na desnom.

— *V* znači *vida*, život. *M* znači *muerte*, smrt — objasnila je, izgovarajući riječi s naročitom točnošću. — Rodila sam se u moći da liječim i škodim.

Podignula je ruke iz moga krila i mahнула po zraku, kao da bi izbrisati riječi koje je netom izrekla. Zurila je oko sebe po sobi, zatim prebacila tanke, mršave noge preko ruba mre-

že i kliznula u par prosječenih cipela kroz koje su joj provirili prsti. Oči su joj iskrile od uživanja dok je poravnavala crnu bluzu i suknju u kojima je spavala.

Oslanjajući se na svoju ruku, povelala me napolje. — Nešto ću ti pokazati prije nego što pođemo u šetnju — rekla je, krećući prema radnoj sobi. Odmah se uputila k oltaru koji je sav bio načinjen od otopljenog voska. Započet je jednom jedinom svijećom, rekla mi je, koju je užegla njezina čukunbaka koja je također bila izlječiteljica.

Nježno je pomilovala glatku, gotovo prozirnu površinu. — Potraži crni vosak među ovim raznobojnim prugama — potakla me. — To je dokaz da vještice pale crnu svijeću kad se služe svojom moći da nekome naškode.

Bezbroj crnih tragova slijevalo se s ostalim bojama.

— Ovi bliže vrhu su moji — reče ona. Oči su joj bljesnule čudnovatim divljim sjajem kad je dodala: — Prava izlječiteljica ujedno je vještica.

Na usnama joj se javio trenutačan smiješak; zatim je nastavila govoriti kako nije poznata samo u cijeloj široj okolici nego k njoj na liječenje dolaze ljudi čak iz Caracasa, Maracaiba, Médire i Cumané. Za nju su čuli i u inozemstvu: Trinidad, Kuba, Kolumbija, Brazil i Haiti. U kući negdje postoje slike koje dokazuju da je među tim ljudima bilo državnih ministara, ambasadora, čak i jedan biskup.

Zagonetno me je promatrala, zatim slegnula ramenima. — Moja sreća i moja snaga nekoć nisu imale premca — rekla je. — Izgubila sam jedno i drugo, sad mogu samo liječiti. — Grimasa joj se proširila, iz očiju se javio podrugljiv sjaj. — A kako napreduje tvoj rad? — upitala me s bezazlenom dječjom radoznalošću. Prije nego što sam se mogla umiješati u tu promjenu teme, dodala je: — Bez obzira na to s koliko izlječitelja i pacijentata razgovaraš, na taj način nikad ništa nećeš naučiti. Pravi izlječitelj najprije mora biti medij i spiritalist, a zatim vještica.

Blistav smiješak ozari joj lice. — Nemoj se previše ojaditi kad ti ovih dana spalim sve bilježnice — reče sasvim usputno. — Samo gubiš vrijeme sa svim tim glupostima.

Krajnje sam se uznemirila. Nije mi se dopala ta mogućnost da vidim kako sav moja rad završava u plamenu.

— Znaš li što zaslužuje pravi interes? — upitala je i zatim sama odgovorila na svoje pitanje: — Pitanja koja nadilaze površinske aspekte liječenja. Stvari koje se ne mogu objasniti ali se mogu iskusiti. Mnogo je ljudi proučavalo izlječitelje. Svi misle da promatranjem i postavljanjem pitanja mogu shvatiti što čine mediji, vještice i izlječitelji. Budući da nema smisla s njima raspravljati, mnogo je lakše pustiti ih na miru da rade što hoće.

— Ne može biti isto tako u tvom slučaju — nastavila je. — Ja te ne smijem pustiti da lutaš. Stoga, umjesto da se ponašaš kao da proučavaš izlječitelje, vježbat ćeš se u prizivanju duha one moje daleke rođakinje, i to svake noći u unutrašnjem dvorištu. O tome ne možeš voditi bilješke, jer duhovi na drukčiji način broje vrijeme. Vidjet ćeš. Imati posla s duhovima je slično ulaženju u njezina zemlja.

Strašno sam se uznemirila kad sam se sjetila žene koju sam vidjela u dvorištu. Smjesta sam htjela napustiti potragu, zaboraviti Florindine planove i pobjeći.

Odjedanput se dona Mercedes nasmija i taj jasni prasak veselosti rastjera moje strahove. — Musiúa, trebala bi vidjeti svoje lice — reče ona. — Ti ćeš se onesvijestiti. Pored svega ostaloga, ti si kukavica. — Usprkos ciničnom prizvuku ruganja, u njezinu je smiješku bilo sažaljenja i prisnosti. — Ne bih te smjela nagoniti. Zato ću ti dati nešto što će ti biti drago, nešto što je vrednije od tvojih istraživačkih planova. Pogled u živo nekih osoba koje sama izaberem. Nagovorit ću ih da pred tobom raspredaju svoje priče. Priče o sudbini. Priče o sreći. Priče o ljubavi. — Primaće mi se licem i blagim šapatom dodade: — Priče o jakosti i priče o slabosti. To će biti moj dar koji će te zadovoljiti. — Uhvati me za ruku i povede van. — Pođimo u šetnju.

Naši su koraci samotno odzvanjali kroz tihe ulice obrubljene visokim cementnim pločnicima. Jedva čujnim mrmorom, očito pazeći da ne probudi ljude što su spavali u kućama kraj kojih smo prolazile, Mercedes Peralta primijeti da je u doba dok je bila mlada izlječiteljica, njezina kuća — najveća u cijeloj ulici — stajala osamljena na prostoru koji se tada smatrao predgrađem. — Ali sad — reče i kružnom kretnjom obuhvati sve oko nas — sad se može reći da živimo u središtu grada.

Skrenule smo u glavnu ulicu i hodale sve do trga, gdje smo se odmorile na klupi okrenutoj prema spomeniku Bolivara na konju. Općina je bila s jedne strane trga, crkva i zvonik s druge strane. Mnoge prvobitne zgrade srušene su i nadomještene građevinama u obliku kutija. Ali stare kuće koje su preostale, s rešetkama od kovanog željeza, s krovovima od crvenog crijepa koji je posivio od starosti, sa širokim strehama koje su omogućavale da se kišnica ne slijeva niz svijetlo obojene zidove, davale su središtu grada izrazitu kolonijalnu atmosferu.

— Ovaj grad je postao drukčiji otkad je popravljen sat na općinskom tornju — reče ona zamišljeno.

Objasnila mi je kako je davno, kao da prosvjeduje protiv modernizacije, taj sat stao točno u podne. Mjesni se apotekar pobrinuo da se sat popravi, a odmah zatim, kao pod djelovanjem neke čarolije, postavljeni su rasvjetni stupovi na ulice, a po trgu razmještene prskalice tako da trava bude zelena tijekom cijele godine. I prije nego što je itko bio svjestan što se događa, posvuda su iznikli industrijski centri poput gljiva.

Zastala je načas da dođe do daha, zatim pokazala bregove oko grada, pokrivene straćarama. — A za njima i bijedna naselja za sirotinju — dodala je.

Ustale smo i pošle do kraja glavne ulice gdje su počinjali bregovi. Kolibe načinjene od valovitog lima, lesonita i kartona pogibeljno su se naginjale na strmim padinama. Vlas-

nici koliba pokraj gradskih ulica hrabro su se priključili na električnu mrežu preko rasvjetnih stupova. Izolirane žice bile su grubo kamuflirane raznobojnim vrpcama. Skrenule smo u pokrajnu ulicu, zatim kroz aleju, da bismo se napokon zaputile uskom stazom koja je vijugala uz jedan brijeg koji još nisu počeli osvajati došljaci.

Zrak je još bio vlažan od noćne rose i mirisao je po divljem ružmarinu. Popele smo se gotovo navrh brijega, gdje je rano samotno stablo samana. Sjele smo na vlažno tlo pokriveno magom sitnih žutih ivančica.

— Možeš li čuti more? — upita Mercedes Peralta.

Laki povjetarac, šumeći kroz gusto isprepletenu granje krošnje, osu odozgo pljusak prašnih žutih cvjetova. Padali su joj po kosí i ramenima kao leptiri. Lice joj je bilo obliveno nezamjernim mirom. Otvoriše joj se usta, otkrivajući rijetke zube, požutjele od duhana i starosti.

— Možeš li čuti more? — ponovi, okrećući sanjive, pomalo zamagljene oči k meni.

Rekla sam joj da je more predaleko, iza planine.

— Znam da je more daleko — reče blago. — Ali u ovo rano doba, dok grad još spava, ja uvijek čujem šum valova nošen vjetrom. — Sklopivši oči, naslonila se na deblo kao da će zaspati.

Jutarnju je tišinu narušio zvuk kamiona koji je vijugao kroz usku ulicu ispod nas. Pitala sam se da li je to onaj portugalski pekar što svakog jutra razvozi svježe pečeno pecivo, ili možda policija skuplja posljednje noćne pijance.

— Pogledaj tko je to — potače me ona.

Sišla sam nekoliko koraka niz stazu i vidjela kako neki starac izlazi iz zelenog kamiona parkiranog podno brijega. Kaput mu je mlohavo visio o ovješanim ramenima, glava mu je bila pokrivena slamnatim šeširom. Osjetivši da ga netko promatra, pogledao je uvis i mahnuo štapom u znak pozdrava. Ja sam mu odzdravila.

— To je onaj starac kojeg si sinoć liječila — rekoh.

— Baš si sretna! — promrmlja ona. — Zovni ga. Reci mu da dođe gore. Reci mu da ga želim vidjeti. Sad počinje dar koji sam ti obećala.

Sišla sam do parkiranoj kamiona i pozvala starca da sa mnom pođe na brijeg. Krenuo je za mnom bez riječi.

— Danas nema pasa — rekao je pozdravljajući Mercedes Peraltu i sjeo pokraj nje.

— Reći ću ti jednu tajnu, Musiúa — reče ona, dajući mi znak da sjednem sučelice njoj. — Ja sam medij, vještica i izlječiteljica. Od to troje najdraže mi je drugo, jer vještice imaju poseban način razumijevanja tajni sudbine. Zašto su neki ljudi bogati, uspješni i sretni, dok drugi nalaze samo teškoće i boli? Ono što odlučuje tim stvarima nije sudbina; to je nešto mnogo tajanstvenije. I samo vještice znaju sve o tome.

Lice joj se odjednom napne i poprimi izraz u koji nisam mogla proniknuti dok se obraćala Octaviju Cantúu. — Neki kažu da se rađamo sa svojom sudbinom. Drugi tvrde da sudbinu gradimo svojim djelima. Vještice kažu da nije istina ni jedno ni drugo, nego da nas nešto sasvim različito hvata kao što živoder hvata psa. Tajna je u tome da budemo ondje ako želimo biti uhvaćeni, ili da ne budemo ondje ako ne želimo biti uhvaćeni.

Pogled joj zaluta prema istoku, gdje se sunce javljalo iznad dalekih planina. Nakon nekoliko trenutaka ona ponovno pogleda starca. Činilo se da su joj oči upile sunčano blistavilo, jer su sjale kao da u njima oganj plamtí.

— Octavio Cantú dolazi k nama na svoje sezonsko liječenje — reče ona. — Možda će malo-pomalo ispriesti priču za tebe.

Priču o tome kako slučaj spaja neke živote i kako ih nešto što samo vještice poznaju veže u zajednički čvor.

Octavio Cantú potvrdi klimanjem glave. Jedva primjetan smiješak raširi mu usne. Rijetka brada bila mu je sijeda kao i čuperci kose pod slamnatim šeširom.

Octavio Cantú je osam puta došao u kuću Mercedes Peralte. Ona ga je očito povremeno liječila još od njegove mladosti. Sad je bio ne samo star i oronuo, nego i alkoholičar. Dona Mercedes je ipak naglašavala da su sve njegove bolesti duhovne. Njemu je bilo potrebno čaranje, a ne lijekovi.

Isprva je jedva koju riječ sa mnom razmijenio, ali onda se počeo otvarati, osjećajući možda više povjerenja. Proveli smo mnogo dugih sati zajedno, razgovarajući o njegovu životu. Na početku svakog našeg razgovora on je bez iznimke zupadao u očitu potištenost, osamljenost i sumnjičavost. Htio je znati zašto me zanima njegov život. Ali uvijek se znao suvladati i suzdržati, pa bi sve do kraja druženja — trajalo to jedan sat ili cijelo popodne — pripovijedao o sebi kao da je posrijedi neka druga osoba.

* * *

Octavio odgurnu ravan komad kartona ustranu i provuče se kroz mali otvor na kolibi nalik na vrata. Unutra nije bilo svjetla, a zbog jetka dima što se dizao s vatrice na kamenitom ognjištu suzile su mu oči. On ih čvrsto stisnu i počeo napipavati put kroz tamu. Posrnu preko nekakvih limenki i udari bedrom o drven sanduk.

— Prokleta smrdljivo mjesto — opsova ispod glasa. Sjedio je nekoliko trenutaka na zemljanom podu i trljao nogu. U daljem uglu jadne kolibe ugleda starca kako spava na odbaćenom, izlizanom stražnjem sjedalu automobila. Polako, izbjegavajući sanduke, konope, stare krpe i kutije razbacane po podu, pogrbljeno priđe mjestu gdje je ležao starac.

Octavio užeže šibicu. Starac je pri slabašnom svjetlu izgledao kao mrtvac. Dizanje i spuštanje njegovih prsiju bilo je tako nezamjetljivo da se činilo da ne diše. Visoke kosti isticala su se na njegovu crnom, mršavom licu. Poderane, priljave koki hlače bile su mu podvrnute do listova. Koki košulja

dugačkih rukava bila je tijesno zakopčana oko njegova naboranog vrata.

— Victor Julio! — viknu Octavio i žestoko ga potrese. — Probudi se, stari!

Victorove drhturave, naborane vjeđe otvoriše se na trenutak. Vidjela se samo izbljedad bjeloočnica prije nego što je ponovno sklopio oči.

— Probudi se! — viknu Octavio s očajem u glasu. Dograbi slamnati šešir uska oboda sa zemlje i čvrsto ga nabi na starčevu zapuštenu sijedu kosu.

— Tko si ti, do vraga? — progundā Victor Julio. — Što hoćeš?

— Ja sam Octavio Cantú. Gradonačelnik me je postavio za tvog pomoćnika — objasni on s prizvukom važnosti.

— Pomoćnika? — Starac nesigurno sjede. — Meni ne treba nikakav pomoćnik. — Stupi u iznošene cipele bez vezica i poče teturati po mračnoj kolibi dok nije našao petrolejski fenjer. Upali ga. Protrlja snene oči i zagleda se pozorno u mladića, trepnuvši nekoliko puta.

Octavio Cantú je bio srednje visine, jakih mišića koji su se vidjeli kroz nezakopčanu, iznošenu plavu jaknu. Njegove hlače, očito prevelike za njega, vrećasto su padale preko novih sjajnih čizama. Victor Julio se naceri, pitajući se gdje ih je Octavio Cantú ukrao.

— Ti si taj novi — reče hrapavim glasom, nastojeći ustanoviti boju Octaviovih očiju, natkrivenih crvenom bejzbojskom kapom. Bile su to nemirne oči, boje vlažne zemlje. Victor Julio zaključī da je u tom mladiću nešto sasvim sumnjivo. — Nikad te nisam ovdje vidio — reče. — Odakle dolaziš?

— Paraguanā — odgovori Victor kratko. — Ovdje sam već neko vrijeme. Tebe sam nekoliko puta vidio na trgu.

— Paraguanā — ponovi starac sanjivo. — Tamo sam vidio pješćane dine. — Potrese glavom i grubim glasom upita: —

Što radiš u ovom gradu gdje je vrug rekao laku noć? Zar ne znaš da ovdje nema budućnosti? Zar nisi primijetio da su mladi ljudi otišli u velike gradove?

— Sve će se promijeniti — izjavi Octavio, nastojeći skrenuti razgovor dalje od sebe. — Ovaj će grad rasti. Stranci kupuju šumarke kakaovca i polja šećerne trske. Gradit će tvornice. U ovaj će grad nagnuti ljudi. Ovdje će se ljudi obogatiti.

Victor Julio se poče dvostruko jače smijati. — Tvornice nisu za ljude kakvi smo mi. Zadržiš li se ovdje dovoljno dugo, završit ćeš kao ja. — Položi ruku na Octaviovo rame. — Znam zašto si tako daleko od Paraguané. Ti bježiš od nečega, je li tako? — upita, zureći oštro u mladićeve nestalne oči.

Pa što ako bježim? — Octavio se pomaknu od nelagode. Shvatio je da mu ne mora ništa reći. Nitko ništa ne zna o njemu u ovom gradu. Ipak, nervira ga nešto u očima tog starca. — Imao sam kod kuće nekih problema — promrmlja neodređeno.

Victor Julio poče prema otvoru kolibe, dohvati vreću sa zardala čavla i izvadi iz nje bocu jeftina ruma. Njegove ruke, isprekrižane ispupčanim žilama, žestoko su se tresle dok je odvljao limeni čep s boce. Popio je nekoliko gutljaja, ne obrvrćući se na žučkastu tekućinu koja se slijevala niz njegovu zamršenu bradu.

— Čeka nas mnogo posla — reče Octavio. — Moramo poći.

— Bio sam mlad kao ti — odvrati Julio zamišljeno — kad me je drugi gradonačelnik imenovao pomoćnikom jednog drugog starca. I ja sam bio jak i željan posla. A pogledaj me sada. Čak mi ni rum više ne pali grkljan. — Čučnuvši na pod, Victor Julio potraži štap. — Ovaj štap pripadao je tome starcu. Dao mi ga je prije smrti. — Podiže tamni, sjajno uglačani štap prema Octaviju. — Napravljen je od nekog čvrstog drveta iz amazonske džungle. Nikad se neće slomiti.

— Octavio letimično pogleda štap, zatim nestirpljivo upita:

— Je li sve što nam je potrebno ovdje? Ili još moramo po to ići? — Starac se naceri. — Meso se namače od jučer. Već bi moralo biti gotovo. Vani je, u željeznoj bačvi iza kolibe.

— Hoćeš li mi pokazati kako se pripravlja meso? — upita Octavio.

Victor Julio se nasmija. Nedostajali su mu svi prednji zubi. Preostali žuti kutnjaci izgledali su kao dva stupa u šupljim ustima. — Nemam ti zapravo što pokazati — reče između naleta cerekanja. — Samo odem do apotekara svaki put kad želim pripraviti meso. A on miješa omekšivač za govedinu. Zapravo — objasni napokon — to ti je više nalik na marinadu. — Usta mu se raširiše u veliku grimasu. — Uvijek dobivam meso iz klaonice, zahvaljujući gradonačelniku. — Otpi još jedan gutljaj iz boce. — Rum mi pomaže da sebe priprelim za posao. — Obrisa bradu. — Psi će mi se osvetiti prije ili poslije — mrmljao je ispod glasa dok je polupraznu bocu pružao Octaviju. — Dobro bi bilo da i ti malo uzmeš.

— Ne, hvala — pristojno ga odbi Octavio. — Ne mogu piti na prazan želudac.

Victor Julio otvori usta kao da će nešto reći. Umjesto toga uze štap i vreću te dade znak Octaviju da pođe za njim. Vani je načas zastao i pogledao u nebo. Nije bilo ni mračno ni svijetlo, vladalo je ono mučno sivilo koje prethodi zori. U daljini je čuo lajanje nekog psa.

— Tamo je meso — rekao je, pokazujući bradom prema željeznoj bačvi koja je stajala na panju. Pružio je Octaviju smotak konopa. — Lakše će ti biti nositi bačvicu ako je svežeš na leđa.

Octavio vješto omota bačvicu konopima, diže je na leđa, zatim prekriži konope na prsima i tvrdo ih sveza ispod pupka. — Je li ovo sve što nam treba? — upita, izbjegavajući starčev pogled.

— U vreći imam još konopca i kantu petroleja — objasni Victor Julio, pa otpi još jedan gutljaj ruma. Odsutna duha strpa bocu u džep.

Jedan za drugim išli su suhim koritom koje je presijecalo tršćake. Sve je bilo tiho osim sve slabijeg glasanja zrikavaca i nježnog povjetarca koji je šumio kroz sabljoliko lišće trske. Victor Julio je imao poteškoća s disanjem. Boljele su ga grudi. Osjećao je takav umor da je htio leći na zemlju. Okrenuo se i pogledao svoju kolibu u daljini. Zla slutnja ispuni mu misli. Bliži se kraj. Odavno već zna da je prestar i preslab da obavlja sav posao koji mu je povjeren. Bilo je samo pitanje vremena kad će se pojaviti novi čovjek.

— Victor Julio, idemo — nestrpljivo je zvao Octavio. — Zakasnit ćemo.

Grad je još spavao. Vidjelo se samo nekoliko starica na putu u crkvu. Na glavi su imale crne koprene i žurile su pokraj dvojice muškaraca ne uzvraćajući pozdrave. Na uskim betonskim pločnicima, tražeći zaštitu od utihlih kuća, ležali su mršavi, bolesni psi skrupčani ispred ulaza.

Na zapovijed Victora Julija, Octavio spusti željeznu bačvicu na zemlju i otvori poklopac. Služeći se dugačkim drvenim kliještima koja je izvukao iz vreće, starac je grabio komade mesa iz bačvice. I dok su on i Octavio polako išli gradom, hranio je svakog psa lutalicu koji se pred njima pojavio. Životinje su mahale repom i gladno žderale sudbonosno meso.

— Psi će te žderati u paklu — viknu neka debela žena prije nego što će nestati kroz velika drvena vrata na staroj kolonijalnoj crkvi s druge strane trga.

— Ove godine nema bjesnila — odgovori joj glasno Victor Julio, brišući nos rukavom košulje. — Mislim da smo ih dovede dobro nahranili.

— Ja sam ih nabrojio sedamnaest — požali se Octavio, protežući leđa. — To je mnogo mrtvih pasa, kad ih budemo vukli.

— Najvećega nećemo morati nositi — reče Victor Julio, s zlorad smiješak iskrivi njegovo lice. — Jedan pas neće crknuti na ulici.

— Kako to misliš? — upita Octavio sa zbunjenim izrazom lica, okrećući crvenu bejzbolsku kapu na glavi.

Victoru Juliju se suziše oči, zjenice mu zaiskriše zlobnim sjajem. Njegovo suho staračko tijelo treslo se od unaprednog uživanja. — Sve sam izračunao. Sad idem do Libanončeva dućana da mu ubijem crnog njemačkog ovčara.

— Ne smiješ to učiniti — pobuni se Octavio. — To nije pas litalica. Nije bolestan. Dobro ga hrane. Gradonačelnik je rekao samo bolesne pse litalice.

Victor Julio glasno opsova, zatim pogleda svog pomoćnika sa đavolskim izrazom na staračkom licu. Znao je da mu je to posljednji put što raspolaže otrovom. Ne bude li to Octavio, netko će drugi biti zadužen da na kraju idućeg sušnog razdoblja tamani pse. Mogao je razumjeti zašto taj mladić ne želi stvarati nikakvih problema u gradu, ali to ga se nije ticalo. Želio je ubiti Libanončeva psa od onog dana kad ga je ugrizao. Sad mu se pružala posljednja prilika.

— Taj je pas uvježban da napada — reče Victor Julio. — Kad god ga puste s lanca, nekoga ugrize. Mene je ugrizao prije nekoliko mjeseci. — Zagmu uvelu nogu. — Pogledaj ožiljak! — reče srdito, trljajući crveno-kvrgavo mjesto na listu. — Libanonac me nije htio ni doktoru odvesti. A pas je mogao biti bijesan.

— Ali nije bio, i ne možeš ga ubiti — nastavljao je Octavio. — Pas nije na ulici. Ima vlasnika. — Pogleda starca s preklinjanjem u očima. — Samo tražiš neprilike.

— Baš me briga — odvrati Victor Julio svadljivo. — Mrzim tu životinju, a više mi se neće pružiti zgoda da je ubijem. — Zabaci vreću na leđa. — Hajde, idemo.

Octavio je preko volje slijedio starca kroz usku ulicu prema rubu grada. Zaustavili su se ispred velike, zeleno ožbukane kuće.

— Pas je sigurno straga — reče Victor Julio. — Idemo pogledati. — Pošli su duž visokog zida od opeka koji je okruživao stražnje dvorište. Nigdje ni traga psu.

— Bolje je da odemo — šapnu Octavio. — Siguran sam da pas spava u kući.

— Izići će — Victor Julio, povlačeći štap po zidu.

Glasan lavež razbi jutarnji mir. Starac uzbuđeno poskoči na krhkim nogama, uzmahujući štapom iznad glave. — Daj mi ostatak mesa! — zatraži.

Octavio razveza konope na prsima i nevoljko spusti željeznu bačvu na zemlju. Starac dohvati posljednje komadiće mesa drvenim kliještima i baci ih preko zida.

— Samo slušaj kako ta zvijer ždere otrovano meso — reče Victor Julio veselo. — Taj podli zlikovac gladan je kao i svi drugi psi.

— Požurimo se odavde — prošišta Octavio, dižući bačvu na leđa.

— Nikamo nam se ne žuri — nasmija se Victor Julio. Osjećaj ushićenja strujao mu je tijelom dok je pogledom tražio nešto na što bi stao.

— Idemo — navaljivao je Octavio. — Uхватit će nas.

— Neće nas uhvatiti — odgovori Victor Julio smireno, penjajući se na trošan drveni sanduk koji je naslonio uza zid. Propeo se na prste i pogledao razbjesnjenog psa. Životinja je silovito lajala, slineći i pjeneći se krvavo u nastojanju da izbaci nešto što joj je zapelo u grlu. Noge su se psu već kočile. Onda se svalio na zemlju. U snažnim grčevima tijelo mu se vrtjelo po dvorištu.

Victor Julio je drhtao. — Teško je i umrijeti — mrmljao je, silazeći sa sanduka. Nije osjećao nikakvo zadovoljstvo što je ubio Libanončeva njemačkog ovčara. Sve te godine što ih je proveo u trovanju pasa, uvijek je izbjegavao gledati ih kako crkavaju. Nikad nije uživao u ubijanju gradskih litalica mješanaca, ali taj mu je posao jedini bio dostupan.

Neodređeni strah ispuni srce Victora Julija. Pogleda niz pustu ulicu. Savi lijevi palac i položi štap između njega

i zapešća. Držeći pruženu ruku, poče micati štap naprijed-natrag tako brzo te se činilo da štap lebdi u zraku.

— Kakav je to trik? — upita Octavio, gledajući ga zadivljeno.

— To nije trik. To je umijeće. Ovo najbolje radim — reče Victor Julio tužno. — Izjutra i popodne zabavljam djecu na trgu štapom koji pleše. Neka su mi djeca prijatelji. — Pruži štap Octaviju. — Pokušaj. Vidi možeš li ti to izvesti.

Victor Julio se nasmija Octaviovu nespretnom pokušaju da drži štap kako treba. — Potrebne su godine vježbanja — reče starac. — Moraš razviti palac tako da ga možeš pružiti natrag dok ne dodirne zapešće. I moraš mnogo brže micati rukom, tako da štap nema vremena pasti na zemlju.

Octavio mu vrati štap. — Bolje nam je da pokupimo one pse! — uzviknu iznenađen jutarnjim rumenilom i plamenim krpicama koje se pojaviše na istočnom nebu.

— Victor Julio, čekaj me — zovnu ih neko dijete.

Bosonoga šestogodišnja djevojčica, crne kose svezane navrh glave, sustiže njih dvojicu. — Vidi što mi je donijela teta da se igram — reče, podižući štene njemačkog ovčara da ga starac vidi. — Dala sam joj ime Leptirica. Izgleda kao mala leptirica, je li?

Victor Julio sjede na rubni kamen. Djevojčica sjede kraj njega i stavi mu lijepo, bucmasto štene u krilo. On rastreseno pomilova crno i svijetložuto krzno.

— Pokaži Leptirici kako tvoj štap pleše — zamoli dijete. Victor Julio spusti psića na zemlju i izvadi bocu ruma iz džepa. Ispi svu tekućinu iz nje nadušak, zatim praznu bocu ubaci u vreću. U njegovim je očima titrao očajnički izraz dok je promatrao nasmiješeno dječje lice. Uskoro će odrasti, mislio je. Neće više s njim sjediti pod stablima na trgu, pomagati mu da trpa lišće u kante za smeće i vjerovati da će se ono po noći pretvoriti u zlato. Pitao se hoće li i ona vikati na njega, dražiti ga, kao što većina starije djece čini. Čvrsto

stisnu oči. — Da vidimo je li štap raspoložen za ples — promrmlja. Protrlja škripava koljena i ustade.

I Octavio i dijete gledali su štap kao da su hipnotizirani. Činilo se da pleše sam od sebe, oživljen ne samo hitrim kretanjama ruku Victora Julija nego i ritmičkim lupanjem njegove noge i promuklim ali melodioznim glasom dok je pjevao neku uspavanku.

Octavio spusti željeznu bačvu na zemlju i sjede na nju da se divi starčevu umijeću. Victor Julio prestade pjevati usred rečenice. Štap mu pade na zemlju. S iznenađenjem i užasom je gledao kako štene lapće sok otrovanog mesa koji je kapao iz bačve.

Djevojčica podiže štap, pogladi lijepo oblikovanu ručku i pruži ga Victoru Juliju. — Nikad nisam vidjela da ti je pao — reče ona zabrinuto. — Je li se štap umorio?

Victor Julio položi drhtavu ruku na njezinu glavu i nježno je povuče za konjski repić. — Povest ću Leptiricu u šetnju — reče joj. — Ti se vrati u krevet prije nego što te mama nađe ovdje na ulici. Vidjet ćemo se poslije na trgu. Zajedno ćemo skupljati lišće. — Diže čupavo štene u naručje i daje Octaviju znak da pođe za njim niz ulicu.

Psi litalice nisu više bili skrupčani ispred zatvorenih vrata nego su ležali ispruženih nogu, posvuda na prašnim ulicama, dok su im staklene oči prazno zurile u prostor. Octavio ih je jednog po jednog vezao konopcima koje je Victor Julio donio u vreći.

Leptirica se grčevito tresla, kapajući curak krvi niz starčeve hlače. On zdvojno potrese glavom. — Što ću reći djetetu? — mrmljao je, vežući otrovano štene s ostalim psima.

U dva navrata odvukli su mrtve pse izvan grada, pokraj Libanončeve kuće, pokraj pustih polja, niz suhu guduru. Victor Julio ih je pokrio slojem suha granja, zatim poprskao gomilu petrolejem koji je donio sa sobom i na kraju sve zapalio. Psi su polagano gorjeli, ispunjavajući zrak smradom spaljena mesa i krzna.

Dašćući teško zbog dima i prašine, dva se čovjeka popeše uz strmu stranu gudure. Nisu daleko odmakli, nego su se uskoro skljojkali u hladovinu rascvalog stabla crvena bagrema.

Victor Julio se ispruži na tvrdoj zemlji koja je još bila hladna od noći. Ruke su mu se tresle dok je stezao štap preko trbuha. Sklopio je oči i pokušao smiriti disanje, nadajući se da će tako razbiti bol koja mu je stezala grudi. Poželio je zaspati, izgubiti se u snovima.

— Moram dalje — reče Octavio nakon nekog vremena. — Imam još neke poslove obaviti.

— Ostani sa mnom — zamoli ga starac. — Moram djetetu reći što je bilo sa štenetom. — Sjede i molećivo pogleda Octavija. — Ti mi možeš pomoći. Djeca se tako brzo počnu mene bojati. Ona spada među rijetke koji su mi prijatelji. Kukavna praznina u glasu Victora Julija ustraši Octavija. Nasloni se na stablo i zatvori oči. Nije mogao gledati strah i izgubljenost na starčevu licu.

— Pođi sa mnom na trg. Neka svi doznaju da si ti novi čovjek u ovom poslu — molio je Victor Julio.

— Neću ostati u ovom gradu — reče Octavio osorno. — Ne sviđa mi se ovo trovanje pasa.

— Nije riječ o tome da li ti se sviđa ili ne sviđa — primijeti Victor Julio. — To je stvar sudbine. — Sjetno se nasmiješi i pogled mu odluta prema gradu. — Tko zna, možda ćeš ovdje zauvijek ostati — promrmlja, pa opet sklopi oči.

Tišinu su narušili zvuci srditih glasova. Cestom je stizala skupina dječaka pod vodstvom najstarijeg Libanončeva sina. Zaustavili su se nekoliko koraka ispred dvojice ljudi.

— Ti si ubio moga psa — prošišta Libanončev dječak, zatim pljunu na zemlju pokraj nogu Victora Julija.

Starac ustade, opirući se na štap. — Zbog čega misliš da sam ja to učinio? — upita, pokušavajući dobiti vremena. Ruke su mu se tresle dok je po vreći tražio bocu ruma. Zu-

rio je u praznu bocu kao da ništa ne razumije. Nije se mogao sjetiti kad je popio zadnju kap.

— Ti si ubio psa — ponoviše dječaci u zboru. — Ti si ubio psa. — Psujući i hvatajući ga, pokušашe da mu otmu štap i vreću.

Victor Julio ustuknu. Razmahujući štapom, naslijepo je udario prema iscerenim dječacima. — Pustite me na miru! — vrištao je kroz uzdrhtale usne.

Dječaci stadoše, trenutačno suzbijeni njegovim gnjevom. Odjedanput, kao da su tek tada spazili da Victor Julio nije sam, okrenuše se prema Octaviju. — A tko si ti? — viknu jedan dječak, gledajući naizmjenice jednog pa drugog čovjeka, možda procjenjujući posljedice obračuna s obojicom. — Jesi li sa starim? Jesi li ti njegov pomoćnik?

Octavio ne odgovori nego zavrti konopom iznad glave i pucnu njime kao bičem ispred dječaka.

Smijući se i vrišteći, dječaci su izbjegavali dobro naciljane udarce. Ali kad je konop pecnuo nekoliko njih, ne samo po listovima i bedrima nego još po rukama i ramenima, svi se povukoše. Zatim pojuriše za Victorom Juliom koji je iskoristio trenutak da pobjegne prema guduri gdje su još gorjele pasje strvine.

Victor Julio se osvrnu. Od užasa su mu se raširile zjenice kad je vidio da ga dječaci sustižu. Više mu nisu sličili na ljudska bića; podsjećali su ga na čopor režećih pasa. Pokušao je brže trčati, ali ga je ljuta bol u prsima usporavala. Dječaci dohvatiše kamenčiće i počеше ga gađati, samo da ga razdraže. Ali kad je Libanonac uzeo oveći kamen, ostali dječaci, željni da nadmaše jedni druge, počеше birati još veće komade. Jedan od njih pogodi Victora Julija u glavu. Starac zatetura. Vid mu se pomračí. Tlo mu se izmače ispod nogu i on se svali niz strminu.

Vjetar je donio starčev vrisak iz gudure. Zadihani dječaci, znojna i prašna lica, stajali su i gledali jedni druge. Zatim, kao da im je netko dao znak, pobjegoše u svim pravcima.

Octavio sjuri niz tešku strmenicu i kleče kraj nepomičnog tijela Victora Julija. Snažno ga prodrma. Starac otvori oči. Dah mu se probijao kroz krkljanje. Glas mu je izlazio kao jedva čujan nejasan zvuk. — Znao sam da je blizu kraj, ali mislio sam da će to biti samo kraj moga posla. Nikad nisam ni pomislio da će se to desiti na ovakav način. — U zjenicama mu je treperio čudnovat sjaj dok je gledao u pomoćnikove oči. Zatim se taj sjaj polagano ugasio.

Octavio ga je panično tresao. — Isuse! Mrtav jel — promrm-ljao je, zatim se prekrizio. Podigao je znojno lice u nebo. Blijedi mjesec jasno se vidio usprkos zasljepljujućem sunčanom sjaju. Htio se pomoliti, ali nije se mogao sjetiti nijedne molitve. Samo su mu kroz mozak sijevale slike: čopor pasa progoni starca preko polja.

Octavio je osjetio kako mu se ruke hlade i tijelo počinje drhtati. Mogao bi pobjeći u neki drugi grad, mislio je. Ali onda bi mogli pomisliti da je on ubio Victora Julija. Bolje će biti da ostane neko vrijeme, zaključio je, dok se ta stvar ne raščisti.

Dugo je Octavio samo zurio u mrtvaca. Zatim, kao po nekom porivu, uze starčev štap koji je ležao u blizini. Pogladio ga je i njegovu lijepo izrezbarenu ručku naslonio na obraz. Osjetio je da taj štap oduvijek pripada njemu. Pitao se da li će ikada biti sposoban nagnati taj štap da pleše.

* * *

Octavio Cantú je završio svoj posljednji posjet izlječiteljici te godine. Stavio je šešir na glavu i ustao sa stolice. Zapazila sam kako su godine uleknule njegov prsni koš i stanjile mišiće na rukama. Izbljedjeli kaput i hlače bili su mu nekoliko brojeva preveliki. Iz desnog džepa oštro se ocrtavala velika boca ruma.

— Uvijek se tako dogodi na svršetku mog liječenja, ja je uspavam — šapnuo mi je, zureći upalim i bezbojnim očima u Mercedes Peraltu. — Danas sam s tobom previše razgovarao. Ipak ne mogu shvatiti zašto se zanimaš za mene.

Širok osmijeh nabora njegovo lice dok je između palca i zapešća držao štap. Pomicao je ruku naprijed-natrag tako vješto da je trska izgledala kao da lebdi u zraku. Ne rekavši više ni riječi iziđe iz sobe.

— Dona Mercedes — zovnula sam tiho, okrećući se k njoj. — Jesi li budna?

Mercedes Peralta kimnu. — Budna sam. Uvijek sam budna kad spavam — reče blago. — Na taj način pokušavam biti jedan skok ispred same sebe.

Rokla sam joj da me, otkad sam počela razgovarati s Octaviom Cantúom, muče neka duboka i uporna pitanja. Je li Octavio Cantú mogao izbjeći da ne krene stopama Victora Julija? I zašto je tako potpuno ponovio njegov život?

— Na ta se pitanja ne može odgovoriti — reče dona Mercedes. — Ali podimo u kuhinju da pitamo Candelariju. Ona ima više zdrava razuma nego nas obje zajedno. Ja sam prestara da bih ga imala, a ti si previše učena.

S razdraganim smiješkom na licu prihvatila me za ruku i povelala prema kuhinji.

Candelaria je bila zadubljena u grebanje bakrenih dna svojih dragocjenih lonaca i zdjela od nerđajućeg čelika, pa nije ni čula ni vidjela da se približavamo. Ispustila je oštar vrisak kad ju je dona Mercedes gurnula u ruku.

Candelaria je bila visoka, spuštenih ramena i širokih bokova. Nisam joj mogla procijeniti godine. Jednako mi se činilo da ima trideset kao i pedeset godina. Njezino smeđe lice bilo je pokriveno sitnim pjegama, tako ravnomjerno raspoređenim te se činilo da su naslikane. Bojila je crnu kovrčavu kosu u crveno, poput mrkve, i nosila odjeću od šareno bojena pamuka.

— No? Što radite u mojoj kuhinji? — upitala je s hinjenom ljutnjom.

— Musiúa je opsjednuta Octaviom Cantúom — objasnila je dona Mercedes.

— Bože moj! — kliknula je Candelaria. Lice joj je iskazivalo iskrenu zabezекnutost dok me je promatrala. — Zašto njime? — upitala je.

Zbunio me njezin optužujući ton, pa sam ponovila pitanja koja sam netom bila postavila starici.

Candelaria se počela smijati. — Na trenutak sam se bila zabrinula — reče gledajući staricu. — Čudnovata je ova musiúa, kao i drugi. Sjećam se onoga iz Finske koji je imao običaj popiti čašu mokraće poslije ručka da se ne bi nadebljao. I one žene koja je bila došla čak iz Norveške da lovi ribu u Karipskom moru. Koliko znam, nikad ništa nije ulovila. Ali su se zbog nje vlasnici čamaca tukli da bi je izvezli na more.

Dvije žene sjedoše uz grohotan smijeh.

— Čovjek nikad ne zna što se vrzma po glavi tih musiúa — nastavila je Candelaria. — Sposobni su svašta učiniti. — Smijala se u naletima, stalno sve glasnije. Zatim se vratila struganju svojih lonaca.

— Čini mi se da je Candelariji vrlo malo stalo do tvojih pitanja — reče dona Mercedes. — Ja osobno mislim da Octavio Cantú nije mogao izbjeći hod po stopama Victora Julija. Imao je vrlo malo jakosti; zato ga je zgrabilo ono tajanstveno nešto o čemu sam s tobom razgovarala; ono nešto što je tajanstvenije od sudbine. Vještice to nazivaju vješticejom sjenom.

— Octavio Cantú je bio vrlo mlad i jak — reče iznenada Candelaria — ali predugo je bio pod sjenom Victora Julija.

— O čemu ona to govori? — upitala sam dona Mercedes.

Kad ljudi venu, naročito u trenutku kad umiru, onim tajanstvenim nečim stvaraju sponu s drugim osobama, svojevrsno nastavljanje — objasni dona Mercedes. — Zbog toga djeca postaju sasvim nalik na roditelje. Zbog toga oni koji se brinu o staroj čeljadi kreću stopama svojih šticenika.

Candelaria opet progovori. — Octavio Cantú je predugo bio pod sjenom Victora Julija. I sjena ga je prožela. Victor Julio je bio slab, ali nakon smrti na onakav način, njegova je sjena postala vrlo jaka.

— Da li bi ti tu sjenu nazvala dušom? — upitah Candelariju.

— Ne bih, sjena je nešto što imaju sva ljudska bića, nešto što je jače od njihove duše — odgovori ona s prividnim prizvukom dosade.

Sad si čula, Musiúa — reče dona Mercedes. — Octavio Cantú je predugo bio pod sponom, na mjestu gdje sudbina povezuje živote. Nije imao snage da se udalji. I, kao što kaže Candelaria, njega je prožela sjena Victora Julija. Jer svi mi imamo sjenu, netko jaku, netko slabu. Tu sjenu možemo dati nekome koga volimo, nekome koga mrzimo, ili jednostavno nekome tko se nađe pri ruci. Ako je ne damo nikome, ona još neko vrijeme lebdi uokolo nakon naše smrti i potpuno čezne.

Valjda sam u nju zurila s nerazumijevanjem, jer se nasmijala i rekla: — Rekla sam ti da volim vještice. Volim način kako objašnjavaju događaje, iako ih je teško razumjeti.

— Octaviju sam potrebna da mu olakšam breme — nastavila je zatim. — To činim kroz svoja čaranja. On osjeća da će, ako se ne umiješam, ponoviti život Victora Julija u svakoj pojedinosti.

— Preporučuje se — izlanu Canderia — da ne budeš ni pod čijom sjenom predugo, osim ako ne želiš krenuti stopama te osobe.

Drugi dio

Očekivala sam buku koja je obično potresala kuću svakog četvrtka ujutro kad je Candelaria razmještala teško pokućstvo u dnevnoj sobi. Pitajući se jesam li zapravo spavala tokom cijele te lomljave, uputih se niz tihi hodnik prema dnevnoj sobi.

Trake sunčanog svjetla probijale su se kroz pukotine na drvenim pločama koje su pokrivala dva prozora što gledaju na ulicu. Stol za blagovanje sa svojih šest stolica, tamna sofa, pojestučeni naslonjači, stakleni stol za kavu i uokvirene gravire pastoralnih krajolika i prizora iz borbe s bikovima na zidovima stajali su točno onako kako ih je Candelaria bila razmjestila prethodnog četvrtka.

Izišla sam u dvorište i našla Candelariju napola skrivenu iza hibiskova grma. Njezina kovrčava crvena kosa bila je podignuta s lica i učvršćena češljevima na kojima su blistali dragulji. O ušnim resicama njihali su joj se sjajni zlatni kolutovi. Usne i nokti bili su blještavo crveni, u skladu s bojama njezine šarene pamučne haljine. Krupne oči ispod kapaka koji se nikad nisu potpuno otvarali pokazivale su sanjivost koja je odudarala od njenih oštih četvrtastih crta i naglih, gotovo drskih kretnji.

-- Zbog čega si tako rano ustala, Musiúa? — upita Candelaria. Uspravi se i popravi široku suknju i kratki prsluk koji je otkrivao dobar dio njezinih bujnih grudi.

— Nisam te jutros čula da pomičeš pokućstvo — rekla sam. — Ideš li van?

Ona bez odgovora pojuri u kuhinju; dok je trčala, po petama su je lupkale labave sandale. — Danas na sve strane kasnim — javi, zastavši da vrati nogu u sandalu koja joj je spala.

— Sigurna sam da ćeš stići — rekoš. — Ja ću ti pomoći. — Zapalila sam drva na obzidanom ognjištu i postavila na stol rasporene porculanske šalice. — Tek je sedam i pol — primijetih. — Kasniš samo pola sata.

Ponašajući se upravo suprotno nego dona Mercedes, koja je bila potpuno ravnodušna prema dnevnom rasporedu, Candelaria je svoj dan dijelila na točno određene zadatke. Iako nikad nitko nije sjedao za stol u isto vrijeme, Candelaria je točno u sedam postavljala doručak. U osam je brisala podove i skidala prašinu s pokućstva. Bila je dovoljno visoka da rukama dosegne do paučine u kutovima i prašine iznad gornjih prozorskih pragova. A oko jedanaest ključao je lonac juhe na štednjaku.

Čim bi to bilo završeno, bavila bi se svojim cvijećem. Najprije bi se prošetala sa zaljevačom u ruci po unutrašnjem dvorištu, zatim oko kuće, zaljevajući svoje bilje s mnogo ljubavi. Točno u dva sata prala je rublje, makar imala samo jedan ručnik za pranje. Kad bi završila peglanje, čitala bi ilustrirane ljubavne romane. Uvečer je izrezivala slike iz magazina i lijepila ih u albume.

— Sinoć je ovdje bio Eliov djed — šapnula je. — S njim smo dona Mercedes i ja razgovarale do zore. — Posegnula je za kukuruzom koji je sinoć stucala i ispržila, da bi zamijesila tijesto za kolačiće koje smo jele za doručak. — Prevalio je već osamdesetu, a još se nije pomirio s Eliovom smrću. Lucas Nunez okrivljuje sam sebe za dječakovu smrt.

— Tko je Elio? — upitala sam.

— Sin dona Mercedes — promrmlja Candelaria, oblikujući okrugle pogačice od tijesta. Bilo mu je tek osamnaest godina kad je tragično umro. To je bilo davno, davno. — Zabaci čuperak kose iza uha, zatim dodade: — Ne smiješ pred njom spomenuti da sam ti pripovijedala o njezinu sinu.

Položila je pogačice na željeznu rešetku iznad vatre, zatim me pogledala sa đavolskim osmijehom na usni. — Ti mi ne vjeruješ, je li tako? — upitala je, ali mi nije dala odgovoriti.

Podigla je ruku i nastavila: — Sad se moram koncentrirati na kavu. Znaš kako dona Mercedes gundā ako nije dovoljno jaka ili slatka.

Sumnjičavo sam pogledala Candelariju. Zнала mi je kazivati najnevjerojatnije priče o izlječiteljici, kao onu iz doba drugog svjetskog rata kad su dona Mercedes uhvatili nacisti i držali je zarobljenu u podmornici. »Ona je lažljivica«, povjerala mi se jedanput dona Mercedes. »Čak i kad istinu govori, toliko pretjeruje da se može jednako smatrati da laže.« Potpuno nesvjesna moje sumnjičavosti, Candelaria obrisa lice pregačom koju je svezala oko vrata, zatim se naglo i brzo okrenu i izjuri iz kuhinje. — Pazi na pogačice — doviknu iz hodnika. — Danas na sve strane kasnim.

Oko podne Mercedes Peralta se napokon probudila, pošto je prespavala svu Candelarijinu buku četvrtkom, koja je ovaj put zbog žurbe bila jača nego obično.

Dona Mercedes je neodlučno stajala na vratima svoje sobe, žmirkajući da se privikne na svjetlost. Naslanjala se na dovratnik i oklijevala nekoliko časaka prije nego što se usudila stupiti u hodnik.

Pohitala sam k njoj, uhvatila je ispod ruke i dovela u kuhinju. Oči su joj bile crvene. Bila je namrštena i imala tužan grč oko usta. Pitala sam se nije li i ona provela besanu noć. Uvijek je postojala mogućnost da Candelaria kadgod rekne istinu.

Proučavala je tanjur pogačica od krupnog kukuruznog brašna, naoko zabrinuta, ali umjesto da uzme jednu, otrgnula je dvije banane s grozda koji je visio o polici. Ogulila ih je, narezala u kriške i zatim ih pažljivo jela, jednu po jednu. — Candelaria želi da se upoznaš s njenim roditeljima — rekla je, brišući elegantno kutove usta. — Žive u bregovima, blizu brane.

Bolje nego što sam imala prilike reći da bih se tome jako rado bavala, Candelaria dotrča u kuhinju. — Svidjet će ti se moja

majka — potvrdi ona. — Mala je i mršava kao ti, i isto tako povazdan jede.

Nikad zapravo nisam ni pomislila da bi Candelaria mogla imati majku. Obje su žene sa zanosnim smiješkom pomnjivo slušale dok sam im pokušala objasniti što pritom mislim. Tvrđila sam im da svrstavanje stanovitih ljudi u grupu koja je bez majke nema nikakve veze s njihovim godinama i izgledom nego s nekim neuhvatljivim, dalekim svojstvom koje ne bih znala točno rastumačiti.

Čini se da je Mercedes Peralta najviše bila oduševljena činjenicom što nisam uspjela svome predavanju dati nikakav smisao. Zamisljeno je pijuckala kavu, zatim me isprijeka pogledala.

— Što misliš o meni, jesam li ja imala majku? — upita. Sklopi zatim oči, pućnu ustima i namjesti usne kao da siše dojku. — Ili misliš da sam se izlegla iz jajeta?

Pogledala je Candelariju i ozbiljnim glasom izjavila: — Mušića ima potpuno pravo. Ona želi reći da su vještice vrlo malo vezane uz roditelje ili djecu. Ipak, one ih vole svom svojom ljubavlju dok ih gledaju u lice, a nikada kad su im okrenuti leđima.

Pitala sam se da li Candelaria strahuje da ću možda spomenuti Elija, jer je stala iza dona Mercedes, mašući mi žestoko da šutim.

Dona Mercedes kao da se trsila čitati naše misli; prvo je pogledala mene, zatim Candelariju, ne trepćući. Uzdahnula je, ovila ruke oko šalice i ispila ostatak kave.

— Elio je imao tek nekoliko dana kad je umrla njegova majka, moja sestra — reče, gledajući me. — On je bio moje veselje. Voljela sam ga kao vlastito dijete. — Blago se osmjehnula i nakon kratke stanke nastavila govoriti o Eliju. Rekla je da ga nitko ne bi nazvao ljepotanom. Imao je široka senzualna usta, spljošten nos sa širokim nosnicama i divlju kuštravu kosu. Ali Elio je bio neodoljiv za starije i mlade podjednako zbog svojih krupnih, crnih, blistavih očiju, koje su sjale od sreće i bezazlenog zadovoljstva.

Naširoko je dona Mercedes pripovijedala o Eliovim nastranostima. Iako je bilo određeno da postane izlječitelj kao ona, rijetko kad je razmišljao o izlječiteljstvu. Bio je previše zauzet zaljubljuvanjem i odljubljuvanjem. Po danu je sate i sate brbljao s mladim ženama i djevojkama koje su pohodile njegovu tetku. Uvečer je uzimao gitaru i odlazio pjevati serenade svojim miljenicima. Gotovo nikad se nije vraćao prije zore, osim kad je bio bezuspješan u svojim ljubavnim pustolovinama. Tada bi se rano vratio i zabavljao nju duhovitim, ali nikad vulgarnim, izvještajima o svojim promašajima i uspjesima.

S morbidnom sam radoznalošću čekala da počne govoriti o njegovoj tragičnoj smrti. Osjetila sam razočaranje kad je digla pogled prema Candelariji. — Idi po moju jaknu — promrmljala je. — Zna biti vjetrovito u bregovima gdje žive tvoji roditelji. — Ustala je, oslonila se o moju ruku i krenula u vrt vukući noge. — Danas će te Candelaria iznenaditi — povjerala mi se. — Ona ti je puna divnih mušica svake vrste. Kad bi doznala polovicu toga, vjerojatno bi se onesvijestila od šoka.

Dona Mercedes se prigušeno nasmija poput djeteta koje se svim silama trudi da ne oda tajnu.

Smijeh, uzbuđeni glasovi i zaglušna muzika iz džuboksa dopirali su iz malih restorana i barova duž ulice koja vodi iz Curmine. Nakon benzinske stanice, prije nego što se ulica spoji s cestom, velika stabla s obiju strana dodirivala su se krošnjama i stvarala lukove ispod kojih je vladala tišina kao u snu.

Na putu smo prolazile pokraj osamljenih koliba načinjenih od trske i blata. Sve su imale uska vrata, nekoliko prozora i rogozov krov. Neke su kolibe bile obijeljene, druge su zadržale boju blata. O širokim strehama visilo je cvijeće, pretežno geranije koje su rasle u odbačenim loncima i limenkama. Veličanstvena stabla okićena zlaćanim i krvavocrvenim cvjetovima bacala su sjenu po uredno pometenim dvorištima, gdje su žene prale rublje u plastičnim posudama ili ga rasprostirale po grmlju da se suši. Neke su nas pozdravile suzdržanim osmijehom, druge neprimjetnim kimanjem glave. Dvaput smo se zaustavile pokraj improviziranih stolova na kojima su djeca prodavala voće i povrće iz svojih vrtova. Candelaria je sjedila straga i davala mi upute za vožnju. Minule smo skupinu koliba na rubu nekoga gradića, a zatim nas je naglo ovila magla. Bila je tako gusta da smo jedva mogle vidjeti poklopac na motoru džipa.

— Oh, Gospode Isuse Kriste — poče Candelaria moliti — siđi k nama dolje i pomozmi nam da se probijemo kroz ovu vražju maglu. Molim te, sveta Marijo, Majko Božja, dođi da nas zaštitiš. Blaženi sveti Antune, milosrdna sveta Terezijo, božanski Duše Sveti, okružite nas da nam pomognete.

— Bolje da prestaneš, Candelaria — odsiječe dona Mercedes. — Što će biti ako te sveci doista poslušaju i udovolje tvojim molitvama? Kako ćemo ih sve strpati u kola?

Candelaria se nasmija, zatim poče pjevati. Neprestano je ponavljala nekoliko prvih stihova iz jedne talijanske opere.

— Da li ti se ovo sviđa? — upitala me, uhvativši moj pogled u retrovizoru. — To me je otac naučio. Moj otac je Talijan. Voli operu i naučio me da pjevam arije od Verdija, Puccinija i drugih.

Pogledala sam dona Mercedes tražeći potvrdu, ali ona je spavala.

— Istina je — nastavila je Candelaria, zatim prešla na prve stihove iz drugih opera.

— Da li i ti znaš opere? — upitala me pošto sam točno pogodila kojim operama neke arije pripadaju. — Je li i tvoj otac Talijan?

— Nije — nasmijala sam se. — On je Nijemac. A zapravo ne znam mnogo o operama — priznala sam. — Iz muzike me je jedino naučio da je Beethoven bio gotovo polubožanstvo. Svake nedjelje, dok sam god živjela kod kuće, otac je svirao sve Beethovenove simfonije.

Magla se digla naglo kao što se i spustila oko nas, otkrivajući uzastopne lance modrikastih planina. Činilo se da se pružaju u beskraj preko praznine u kojoj nema ničega osim zraka i svjetlosti. Candelaria mi reče da skrenem na usku zemljanu stazu pod ostrim kutom; bila je jedva dovoljno prostrana da prođe džip.

— Eno je — kliknu ona uzbuđeno, pokazujući katnicu na kraju staze. Obijeljeni zidovi bili su žuti od vremena, a nekadašnji crveni crepovi sivi i pokriveni mahovinom. Parkirala sam džip i mi iziđosmo iz njega.

Starac u iznošenoj majici kratkih rukava naginjao se kroz prozor na katu. Mahnuo nam je i zatim iščeznuo, dok mu je uzbuđeni glas odjekivao kroz kućnu tišinu: — Roraima! Stigle su vještice!

Baš kad smo se primakle ulaznim vratima, sitna, naborana žena iziđe da nas pozdravi. Smiješeći se, zagrlila je Candelariju, zatim dona Mercedes.

— Ovo je moja majka — reče Candelaria ponosno. — Zove se Roraima.

Nakon kratka oklijevanja Roraima zagrla i mene. Jedva je bila visoka metar i pol. Nosila je dugačku crnu haljinu. Imala je gustu crnu kosu i svijetle ptičje oči. I kretnje su joj bile kao u ptice, otmjene i hitre, dok nas je uvodila u mračno predvorje gdje je gorjela tanka svijeća ispod slike svetog Josipa.

Zračeci od zadovoljstva, rekla nam je da pođemo za njom duž trijema u obliku slova L koji je obrubljavao unutrašnje dvorište, gdje su stabla limuna i guave bacala sjenu na otvorenu blagovaonicu i prostranu kuhinju.

Mercedes Peralta šapnu nešto na uho Roraimi, zatim ode niz hodnik koji je vodio u stražnji dio kuće.

Trenutak sam stajala neodlučno, zatim pošla za Candelarijom i njezinom majkom uz kamenite stube na kat, pokraj niza soba koje su se sve otvarale na širok balkon što je opisivao cijelu dužinu unutrašnjeg dvorišta.

— Koliko djece imate? — upitah kad smo minule peta vrata.

— Imam samo Candelariju. — Otvrdle bore na Roraiminu licu produbiše se dok se smiješila. — Ali unučad iz Caracasa dolaze da ovdje provedu praznike.

Okrenuh se zabezegnuto prema Candelariji i zagledah se u njezine crne, oprezne oči u kojima se nazirao tračak zabave.

— Nisam znala da imaš djece — rekoh, pitajući se nije li to iznenađenje koje mi je dona Mercedes ujutro spomenula. To me je nekako porazilo.

— Kako mogu imati djece? — odgovorila je Candelaria sa gnušanjem. — Ja sam djevojka!

Prasnuh u smijeh. Njezina izjava nije značila samo to da je neudata nego da je i djeвица. Ponosit izraz njezina lica nije dopuštao nikakve sumnje da se ona ne diči tom činjenicom. Candelaria se nagnu preko ograde, zatim se okrenu i podiže pogled. — Nikad ti nisam rekla da imam brata. Zapravo, on

mi je samo polubrat. Mnogo je stariji od mene. Rodio se u Italiji. Došao je u Venezuelu kao i otac, da se obogati. Imao građevinsku kompaniju. Sad je bogat.

Roraima naglašeno kimnu. — Brat joj ima osmoro djece. Drago im je provesti ljeto ovdje, s nama — dodade ona.

Candelaria naglo promijeni raspoloženje, nasmija se i zagrla majku. — Zamisli! — kliknu. — Musiúa ne može shvatiti da ja imam majku. — Uz đavolski smiješak dodade: — I što je još gore, ne vjeruje ni da mi je otac Talijan!

Baš u taj čas otvoriše se vrata jedne sobe i na balkon stupi starac kojeg smo vidjele na prozoru. Bio je zdepast, jakih ličnih crta koje su snažno podsjećale na Candelarijine. Obukao se na brzinu. Košulja mu je bila nakrivo zakopčana, kožnati remen na hlačama nije bio provučen kroz sve petlje oko pasa, a vezice na cipelama nisu bile zavezane. Zagrljio je Candelariju.

— Guido Miconi — predstavio se meni, zatim se ispričao što nije došao na vrata da nas pozdravi. — Dok je bila dijete, Candelaria je bila lijepa kao Roraima — reče, stežući kćer u toplom zagrljaju. — Tek kad je odrasla, počela je sličiti na mene.

Očevidno dijeleći neku obiteljsku šalu, njih troje prasnu u smijeh. Klimajući zadovoljno glavom, Roraima je s nepomućenim divljenjem promatrala muža i kćer. Zatim me prihvatila za ruku i povelala niza stube. — Da vidimo što radi dona Mercedes — predložila je.

Oko kuće se prostiralo ogromno dvorište, ograđeno kolcima. Na najdaljem kraju bila je otvorena koliba s rogozovim krovom. Na mreži koja je visila o sljemenu kolibe sjedila je Mercedes Peralta. Kušala je Roraimin domaći sir. Čestitala je Roraimi na uspješnu proizvodnju.

Guido Miconi neodlučno stade ispred dona Mercedes; na njezino se vidjelo da ne zna bi li se s njom rukovao ili zagrljio. Ona mu se nasmiješi, pa je on zagrljio.

Svi smo posjeli oko mreže, osim Roraime koja je sjela kraj Mercedes Peralte. Pitala ju je o meni, a dona Mercedes je spremno odgovarala kao da me nema.

Slušala sam njihov razgovor neko vrijeme, ali su me vrućina, nepomičan zrak i tihi glasovi Guida Miconija i žena, povremeno protkani lakim smijehom, tako uspavali da sam se ispružila po tlu. Vjerojatno sam tvrdo zaspala, jer je dona Mercedes imala muke dok mi je objasnila kako moram provjeriti što je s Candelarijom i ručkom. Nisam bila čula kad su Candelaria i njezin otac otišli.

Ušla sam u kuću. Iz jedne spavaće sobe dopiralo je jednolično pojanje dubokog smirujućeg glasa. Uplašivši se da Candelaria možda zabavlja oca nekom mojom snimkom izlječitelj-ske seanse, pojurih uza stepenice. Jedanput je već puštala vrpču i odmah izbrisala snimku pritisnuvši pogrešno dugme. Naglo sam zastala na poluotvorenim vratima. Bez riječi sam gledala kako Candelaria masira očeva leđa i ramena, mrmlja-jući blago vradžbine. Bilo je nečega u njezinu držanju; usredotočena ali gipka ljepota kretnji njezinih ruku podsjetila me na Mercedes Peraltu. Tada sam shvatila da je i Candelaria izlječiteljica

Čim je prestala masirati oca, okrenula se prema meni sa zabavnim iskrenjem u očima. — Je li ti dona Mercedes ikad pripovijedala o meni? — U glasu joj je bilo čudnovate mekoće koju nikad prije nisam čula. — Ona kaže da sam se rodila kao vještica.

Toliko je pitanja sijevalo kroz moje misli, da nisam znala gdje bih počela.

Candelaria slegnu ramenima u znak bespomoćnosti, svjesna moje pometnje.

— Hajde da pripremimo ručak — reče Guido Marconi i pođe prema stubištu.

Candelaria i ja krenusmo za njim. On se odjedanput okrenu i suoči sa mnom. — Mercedes Peralta ima pravo — reče; zatim pognu glavu i zagleda se netremice u čipkastu sjenu

guave na ciglenom dvorištu. Dugo je stajao i samo potrésao glavom od vremena do vremena, ne znajući što bi iduće rekao ili učinio.

Podiže pogled, osmjehnu se jedva vidljivo i zatim poče hodati oko dvorišta, dodirujući rukama cvijeće i lišće; kad su se njegove sjajne oči zaustavile na meni, nisam bila sigurna da me jasno vidi.

— Čudna je to priča — reče mi uzbuđenim glasom u kojem se jače isticao njegov talijanski naglasak. — Candelaria kaže da dona Mercedes želi da ti to ispričam. Ti znaš da si ovdje dobrodošla. Nadam se da ćeš često dolaziti, tako da možemo razgovarati.

Nisam se snalazila. Pogledala sam Candelariju, nadajući se nekom objašnjenju.

— Mislim da znam što dona Mercedes želi s tobom učiniti — reče Candelaria. Uzme me pod ruku i povede me u kuhinju. — Ti joj se jako sviđaš, ali ne može ti dati svoju sjenu zato što ima samo jednu, a nju daje meni.

— O čemu to govoriš? — upitah.

— Ja sam vještica — odgovori ona — i koračam stopama dona Mercedes. Samo stupajući stopama nekog izlječitelja možeš i sama postati izlječiteljicom. To se zove spoj, spona. Dona Mercedes ti je već rekla da vještice to nazivaju sjenom.

— Sjene su istinite u svakom pogledu — nastavi ona — i svaki čovjek koji posjeduje neko stvarno znanje ima samo jednog nasljednika. Victor Julio je posjedovao stvarno znanje o ubijanju pasa i načinio je sponu za Octavija Cantúa. Rekla sam ti da je Octavio predugo bio u sjeni Victora Julija i da dona Mercedes meni daje svoju sjenu. Navodeći neke ljude da ti kazuju svoje priče, ona pokušava da tebe na trenutak stavi pod sjenu svih tih ljudi; tako ćeš osjetiti kako se okreće kolo sreće i kako vještice pomažu da se to kolo giba. Bez uspjeha sam joj pokušavala reći da me njezine izjave dovode u sve veću zbrku. Promatrala me je svijetlim, povjerljivim očima.

— Gdje se umiješa neka vještica, mi kažemo da vještičja sjena okreće kolo sreće — reče ona zamišljeno. Oklijevala je trenutak, zatim dodala: — Priča mog oca će to potvrditi, ali ja ne smijem biti prisutna dok je kazuje. Ja ga sputavam. Uvijek sam ga sputavala.

Okrenula se prema ocu i nasmijala se. Njezin je smijeh bio kao kristalna eksplozija, odjekivao je kroz cijelu kuću.

* * *

Guido Miconi se od nesаницe okretao u krevetu i pitao se hoće li noć, prividno još dulja zbog Roraimina spokojnog sna, ikad završiti. Tjeskoban je izraz preletio njegovim licem dok je zurio u njezino nago tijelo, crno spram bijele plahte, i njezino lice, skriveno iza zamršenih slapova crne kose. Nježno je gurnuo tu kosu ustranu. Ona se smiješila. Oči su joj se lagano otvorile, sjajne između gustih i kratkih trepavica, ali nije se probudila.

Pazeći da je ne uznemiri, Guido Miconi ustade i pogleda kroz prozor. Bližilo se svanuće. U obližnjem dvorištu pas počeo lajati na raspjevanog pijanca koji je teturao ulicom. Koraci tog čovjeka i njegova pjesma polako su zamrli u daljini. Pas se vratio na spavanje.

Guido Miconi se okrenu od prozora i čučnu da bi ispod kreveta izvukao kovčežić koji je tu skrivao. Ključem koji je nosio o lančiću oko vrata, zajedno s medaljom Djevice, otvorio lokot i potraži široku kožnatu kesu koja je bila zadjenuta između složene odjeće. Neki čudnovat osjećaj, gotovo upozorenje, nagna ga da časkom zastane. Nije svezao kesu oko pojasa. Zavukao je ruku unutra, napipao tešku zlatnu narukvicu, položio je na jastuk pokraj Roraima i vratio kesu u kovčežić.

Čvrsto zatim stisnu oči. U mislima se vratio u onaj dan kad se doselio u Venezuelu — prije dvadeset godina — domamljen mogućnošću zaposlenja i dobre zarade. Imao je tada

samo dvadeset šest godina. Vjerujući zacijelo da će mu se žena i dvoje djece uskoro pridružiti, ostao je u Caracasu prvih nekoliko godina. Da bi uštedio novac, živio je u jeftinim prenoćištima blizu gradilišta na kojima je radio. Svaki je mjesec dio zarade slao kući.

Nakon nekoliko godina napokon je shvatio da njegova žena ne želi doći. Odselio se iz Caracasa i prihvatio posao u unutrašnjosti. Pisma iz domovine rijetko su mu stizala, zatim su potpuno prestala dolaziti. On više nije slao novac doma. Umjesto toga, poput tolikih drugih radnika, počeo je ulagati u drago kamenje. Htio se vratiti u Italiju kao bogat čovjek.

— Bogat čovjek — mrmljao je Guido Miconi, vežući kovčežić kožnim remenom. Čudio se što mu te riječi više ne stvaraju ono poznato uzbuđenje.

Pogleda Roraimu na krevetu. Već mu je nedostajala. Misli mu se vratiše u onaj dan kad je prije desetak godina prvi put vidio Roraimu u dvorištu jeftinog prenoćišta, dok je podgrijavao špagete na primusu. Imala je upale oči i nosila je haljinu koja je bila prevelika za njezin krhki, vitki stas; mislio je da je jedno od one djece iz susjedstva koja su se uvijek rugala strancima, osobito talijanskim građevinskim radnicima.

Ali Roraima nije bila došla da se ruga Talijanima. Bila je unajmljena da radi u prenoćištu. A po noći je s muškarcima dijelila postelju, za nekoliko novčića. Na veliko negodovanje njegovih drugova, ona se tako vjerno vezala uz Guida da ni u klim više nije htjela spavati, bez obzira na novac koji su joj nudili. Ali jednog je dana nestala. Nitko nije znao odakle je stigla; nitko nije znao kamo je otišla.

Pet godina poslije toga opet ju je ugledao. Zbog nekakva neobjašnjivog hira, umjesto da se odveze s ostalima do baraka blizu gradilišta tvornice i farmaceutskog laboratorija, sjeo je u autobus i odveo se u grad. Ondje je, sjedeći na autobusnoj stanici kao da njega čeka, bila Roraima.

Prije nego što se sasvim oporavio od iznenađenja, ona je zovnula djevojčicu koja se u blizini igrala. — Ovo je Candelaria. — izgovorila je sa smiješkom koji ga je razoružao. — Ima četiri godine i tvoja je kćerka.

U glasu joj je bilo nešto tako nezatomljivo dječje, da se morao nasmijati. Onako sitna i mršava, s istim djetinjim licem, Roraima je više ličila na sestru nego na majku djeteta koje je stajalo pokraj nje.

Candelaria ga je šutke gledala. Tajnovit izraz njezinih crnih očiju podsjetio ga je na nekoga tko je veoma star. Bila je visoka za svoje godine. Lice joj je bilo ozbiljno kako samo lice nekog djeteta može biti ozbiljno. Skrenula je pogledom prema djeci s kojom se igrala. Kad ga je ponovno pogledala, u očima joj se vidio nekakav vražji sjaj. — Idemo kući — rekla je, uhvatila ga za ruku i povukla naprijed.

Ne mogavši se oduprijeti čvrstom pritisku njezina sićušnog dlana, krenuo je s njom niz glavnu ulicu prema predgrađu. Zaustavili su se ispred kućice ograđene nizom kukuruznih stabljika koje su se njihale na vjetru. Betonski blokovi nisu bili ožbukani, a valovite ciničane ploče na krovu bile su pritisnute velikim kamenjem.

— Candelaria te napokon dovela ovamo — izjavi Roraima, uzimajući kovčežić iz njegove ruke. — A već sam bila gotovo prestala vjerovati da se rodila kao vještica.

Pozvala ga je u mali hodnik koji je vodio u široku prostoriju gdje su samo tri stolice stajale uza zidove. Stepenicu niže bila je spavaća soba, odijeljena zavjesom. Na jednoj strani, ispod prozora, stajao je bračni krevet na koji je Roraima spustila kovčežić. Na drugoj je strani visila mreža u koju je odmah leglo dijete.

Pošao je zatim za Roraimom kroz hodnik do kuhinje i sjeo za drveni stol usred prostorije.

Guido Miconi uze Roraimine ruke u svoje i, kao da djetetu objašnjava neke stvari, reče joj da ga u grad nije dovela Candelaria nego brana koja će se graditi u planinama.

— Ne, to je samo na površini. Došao si zato što te je Candelaria ovamo dovela — promuća Roraima. — Sad ćeš ostati s nama. Je li? — Videći da on šuti, ona dodade: — Candelaria se rodila kao vještica. — Širokom kretnjom obuhvati kuhinju, kuću, dvorište. — Sve ovo pripada njoj. Njezina je baka slavna izlječiteljica, ona joj je sve to dala. — Glas joj se utiša, zatim promrmlja: — Ali ona nije željela to. Željela je tebe.

— Mene! — ponovi on tužan i zbunjen, odmahujući glavom. Nikad nije lagao Roraimi o svojoj obitelji u Italiji. — Vjerujem da je njezina baka dobra izlječiteljica. Ali da se rodila kao vještica! To je čista besmislica. Ti znaš da ću se jednog dana vratiti obitelji koju sam ostavio.

Čudnovat smiješak zatitrao je na Roraiminu licu dok je posezala za vrčem i preokrenutom čašom na stolu. Napunila ju je, zatim pružila njemu i rekla: — Miconi, ovaj sok od tamarinda začarala je tvoja kći Candelaria. Ako ga popiješ, ostat ćeš zauvijek s nama.

Časak je oklijevao, onda prasnuo u smijeh. — Vražbine su samo praznovjerje. — Iskapio je čašu nadušak. — To je bilo najslade piće koje sam ikad popio — primijetio je, pružajući čašu da mu se dolije.

U njegovo maštanje prodrije slabašno kašljanje iz drugog dijela sobe.

Na prstima priđe i zabrinuto se nagnu nad Candelariju koja je spavala u mreži što je visila o dva željezna prstena zacementirana u zidu. Tužan je smiješak razdvojio njegove usne dok je zurio u djetinje lišce na kojem je tako često nastojao otkriti tragove svojih crta. Nije vidio nikakve sličnosti. Ali na neki čudan način djevojčica ga je katkad podsjećala na njegova djeda. Nije to bila toliko sličnost oblića koliko podudarnost raspoloženja, poneka dječja kretnja, što ga je svaki put zapanjilo.

I sa životinjama je jednostavno postupala kao taj starac. Liječila je sve magarce, krave, koze, pse i mačke u susjedstvu. Mamila je leptire i ptice da joj slijeću na ispruženu ruku.

Njegov je djed imao taj isti dar. Svecem su ga zvali ljudi u njegovu gradiću u Calabrij.

Više nije pouzdano znao ima li čega svetačkoga u Candelariji ili nema. Jednog je popodneva našao djevojčicu kako leži na truhlu u dvorištu, naslonivši bradu na sklopljene ruke, i razgovara s bolesnom mačkom koja se smotala ispred nje. Činilo se da joj životinja odgovara, ali ne zvukovima mijaukanja nego kratkim štucanjem koje je sličilo na smijeh nekog starca.

Čim su osjetile njegovu prisutnost, Candelaria i mačka poskočile su u zrak kao da ih je povukao neki nevidljivi konac. Pale su točno ispred njega, s tajanstvenim smiješkom na licima. Stajao je zabezeken, jer se u jednom trenutku učinilo da im se lica preklapaju. Nije mogao odrediti koje je čije lice. Od tog dana stalno se i sam pitao ono što mu je Roraima uvijek govorila: da Candelaria nije svetica nego vještica.

Da je ne probudi, Guido Miconi nježno pomilova dječji obraz i zatim na prstima pođe u malo predvorje koje je mutno osvijetljavala uljanica na izdisaju. Uzeo je kaput, šešir i cipele koje je sinoć spremio. Kad je dovršio oblačenje, dignuo je svijecu k ogledalu i zagledao se u svoj odraz. U četrdeset šestoj godini, njegovo mršavo, preplanulo lice još je bilo nabijeno onom neuništivom energijom koja ga je sve te godine pronosila kroz najteže radove. Kosa mu je već bila prošarana sjedinama, ali još je bila gusta; a svjetlosmeđe oči jasno su blistale ispod čupavih obrva.

Pažljivo, ne zgazivši psa koji je cvilio i grčio noge u snu, prošao je kroz vrata. Naslonio se na zid i pričekao da mu se oči prilagode sjenama. S uzdahom je gledao kako rani radnici odlaze na posao nalik na sablasti u praznini tame prije praskozorja.

Mjesto da krene na južni kraj grada, gdje je čekao kamion koji će odvesti radnike na gradilište brane u planinama, Miconi pođe prema trgu gdje je bio parkiran autobus za Caracas. Prigušeno svjetlo u autobusu padalo je na nekoliko put-

nika koji su drijemali na sjedalima. Povukao se na kraj autobusa, i dok je dizao kovčežić na policu iznad sebe, kroz prljavo je staklo ugledao neku sjenu. Stajala je uz bijeli zid crkve, golema i crna. Ni sam nije znao zbog čega je pomislio na vješticu. Iako nije bio religiozan, tiho je počeo moliti. Sjena se razišla u proziran oblačak dima.

Vjerojatno mu se pričinilo zbog prigušivanja javne rasvjete na trgu, pomislio je i osmjehnuo se. Roraima i Candelaria bito sasvim drukčije objasnile. Rekle bi da je vidio jedno od onih noćnih bića što naokolo blude po mraku; bića što nikad ne ostavljaju nikakva traga, ali se služe tajanstvenim znacima da objave svoju prisutnost i svoje iščeznuće.

Iz razmišljanja ga trže glas konduktera. Miconi plati kartu, raspita se kako će najlakše dospjeti u luku La Guaira, zatim sklopi oči.

Kloparajući i zanoseći se, autobus je prešao dolinu i krenuo uz vijugavi prašni put. Miconi se pridiže i baci posljednji pogled iza sebe. Kroz suzne su mu oči plivali sve dalji krovovi i bijela crkva sa zvonikom. Koliko je volio zvuk tih zvona. Nikad ih više neće čuti.

Kad se malo odmorio u treperavoj hladovini rasevalog bajuma na trgu, Guido nastavi hod uz strmu usku ulicu koja je završavala nizom oštećenih stepenica usječenih u brijeg. Popeo se do polovice, zatim se okrenuo da pogleda luku ispod koje: pod njim je ležala La Guaira, grad stiješnjen između planina i mora, sa svojim ružičastim, modrim i sivim kućama, sa dvostrukim crkvenim tornjem i starom carinarnicom koja se dizala iznad pristaništa kao kakva drevna tvrđava. Njegovi svakidašnji izleti na to skriveno mjesto postali su mu potreba. Jedino je tu osjećao sigurnost i mir. Katkad je auto provodio gledajući kako veliki brodovi bacaju sidra. Pokušavao je po zastavama i bojama dimnjaka pogoditi kojim zemljama pripadaju.

Njegovi svakidašnji izleti na to skriveno mjesto postali su mu potreba. Jedino je tu osjećao sigurnost i mir. Katkad je

sate provodio gledajući kako veliki brodovi bacaju sidra. Pokušavao je po zastavama i bojama dimnjaka pogoditi kojim zemljama pripadaju.

Njegovi tjedni posjeti brodarskim uredima u gradu bili su za njegovo raspoloženje jednako bitni kao zurenje u brodove. Mjesec je dana već prošlo otkad je napustio Roraimu i Candelariju, a on se još nije mogao odlučiti hoće li se u Italiju vratiti izravno ili preko New Yorka. Ili da možda, kako mu je preporučio g. Hylkema iz brodarskog ureda, najprije vidi malo svijeta i ukrca se na neki od onih njemačkih teretnjaka koji plove u Rio, Buenos Aires, zatim prijeko do Afrike i Sredozemnog mora. Ali bez obzira na sve te privlačne mogućnosti, nikako se nije mogao nagnati da uplati to putovanje u Italiju. Nije mogao razumjeti zašto je to tako. Ipak, u dnu duše je znao.

Popeo se navrh stepenica i skrenuo niz usku vijugavu stazu koja je vodila do šumarka palmina drveća. Sjeo je na tlo, naslonio se leđima na stablo i počeo se rashlađivati mahanjem šešira. Vladala je apsolutna tišina. Palmine su grane mlohavo visile. I ptice kao da su plovile bez napora, poput opala lišća pribodenog na nebo bez oblačka.

Tada začu slabašan smijeh koji je odjeknuo u tišini. Naglo se okrenu i pogleda oko sebe. Zvonki zvuk ga podsjeti na smijeh njegove kćeri. I odjednput — njezino se lice materijaliziralo pred njegovim očima. Bila je to trenutačna slika, bez tvari, plovila je u nekoj blagoj svjetlosti, tako blijeda, kao da joj se oko lica ovijala aureola.

Brzim, ostrim kretnjama, kao da pokušava razbiti to priviđenje, Guido Miconi nastavi mahati šeširom.

Možda se Candelaria zaista rodila kao vještica, pomisli. Nije li to dijete zapravo razlog njegove neodlučnosti, upita se. Je li ona smetnja što nikako nije bio sposoban dozvati u pamet lica svoje žene i djece u Italiji, bez obzira na uloženi trud? Guido Miconi ustade i pretraži pogledom horizont. Načuo je

pomislio da sanja kad je vidio kako iz treperave vreline izranja velik brod poput nekakva priviđenja. Brod se primicao, skrećući prema pristaništu. Usprkos udaljenosti, jasno je razaznao njegov zeleno-bijelo-crveni dimnjak.

— Talijanski brod! — uzviknuo je, bacajući šešir uzrak. Bio je siguran da je napokon razbio čaroliju Venezuele, vradžbine Roraima i Candelarije, praznovjernih stvorenja koja čitaju znamenja iz leta ptica, micanja sjena, pravca vjetra. Sretno se nasmijao. Taj brod što se primiče luci, poput nekog čuda, za njega je značio oslobođenje.

Nekoliko je puta od uzbuđenja posrnuo dok je hitao niza stepenice. Projurio je pored starih kolonijalnih kuća. Nije imao vremena zastajkivati i slušati kako voda pljušti u fontanama, kako ptice pjevaju u kavezima na otvorenim prozorima i vratima. Žurio se do brodarskih ureda. Žurio se da odmah uplati svoje putovanje.

Odjednom ga zaustavi dječji glas koji ga je zovnuo punim imenom i prezimenom. Svladan trenutnom vrtoglavicom, sklopio je oči i naslonio se na najbliži zid. Netko ga zgrabi za ruku. Otvorio je oči, ali vidio je samo crne mrlje koje su se pred njim kovitlale. Ponovno začu kako ga zove onaj dječji glas.

Polagano se vrtoglavica povlačila. Još nesmirenim očima pogleda zabrinuto lice g. Hylkeme, Nizozemca u brodarskom uredu.

— Ne znam kako sam ovamo dospio, ali želim s vama razgovarati — promuća Guido Miconi. — S brijega sam upravo vidio kako se luci približava jedan talijanski brod. Smjesta želim uplatiti put za domovinu.

G. Hylkema potrese glavom u nevjerici. — Jeste li sigurni? — upita ga.

— Želim uplatiti put za domovinu — nastavio je Miconi poput djeteta. — Ovaj čas! — Kad je uhvatio rječit pogled g. Hylkeme, dodao je: — Napokon sam razbio čaroliju!

— Razbili ste je, naravno. — G. Hylkema ga je s razumijevanjem tapšao po ramenu i vodio ga prema blagajni.

Dignuvši pogled, Guido Miconi je promatrao visokog, mršavog Nizozemca koji je prolazio iza blagajničkog stola. Po običaju, g. Hylkema je imao bijelo laneno odijelo i crne platnene sandale. Čuperak sijede kose koji mu je rastao sa strane čelave glave bio je pomnjivo počesljan i raspoređen preko gola tjemena. Lice mu je bilo staro od neumoljivog tropskog sunca i, nesumnjivo, od ruma.

G. Hylkema izvadi debeli registar i bučno ga spusti na stol. Primaknu stolicu, sjede i počne pisati. — Ima nas koji moramo ostati ovdje — reče, diže pero i uperi ga u Miconija. — Prijatelju moj, ni vi se nikad nećete vratiti u Italiju.

Ne znajući kako bi shvatio njegove riječi, Guido Miconi se ugrize za usnu.

G. Hylkema prasnu u bučan, bezglasen smijeh, koji se dizao iz dna trbuha i probijao uvis s bolnim kruljenjem. Ali kad je progovorio, glas mu je imao neku čudnu mekoću. — Samo sam se šalio. Sam ću vas odvesti do broda.

G. Hylkema je s njim pošao do hotela i pomogao mu kupiti stvari. Pošto se pobrinuo da dobije jednokrevetnu kabinu, kako je Miconi zahtijevao i platio, Nizozemac ga je ostavio s brodskim blagajnikom.

I dalje nepribran, Guido Miconi se osvrnuo oko sebe, čudeći se što nikog nema na talijanskom brodu koji se usidrio kraj mola broj 9. Dohvatio je stolicu što je stajala kraj stola na palubi, opkoračio je i naslonio čelo na drveni naslon. On nije poremećen. Nalazi se na talijanskom brodu, ponavljao je u sebi nadajući se da će nekako nadjačati spoznaju da oko nje ga nema nikoga. Čim se malo odmori, sići će na donju palubu i uvjeriti se da su članovi posade i ostali putnici negdje na brodu. Ta je misao ojačala njegovo samopouzdanje.

Guido Miconi ustade sa stolice, nagnu se preko ograde i pogleda na mol. Vidio je g. Hylkemu kako ga gleda i maše.

— Miconi! — vikao je Nizozemac. — Brod diže sidro. Jeste li sigurni da želite otputovati?

Guido Miconi osjeti hladan znoj. Obuhvati ga neizmjeran strah. Čeznuo je za svojim spokojnim životom, za svojom obitelji. — Ne želim otputovati — odgovorio je.

— Nemate vremena da uzmete prtljagu. Most je već dignut. Sad morate skočiti. Past ćete u vodu. Ako ne skočite sada, nikad više to nećete učiniti!

Guido Miconi se kolebao nekoliko časaka. U kovčežiću su bili dragulji koje je godinama skupljao, radeći gotovo nadljudskom snagom. Hoće li mu sve to propasti? Zaključio je da još ima snage da sve počne iznova i skočio preko ograde. Sve je oko njega zatreperilo. Sabrao se za dodir s vodom. Nije se brinuo, bio je dobar plivač. Ali dodira nije bilo. Čuo je kako snažno odjekuje glas g. Hylkeme: »Mislim da se ovaj čovjek onesvijestio. Autobus ne može krenuti dok ga ne iznesemo. Neka netko uzme njegov kovčeg.«

Guido Miconi otvori oči. Ugleda crnu sjenu na bjelini crkvenog zida. Nije znao što ga je navelo da pomisli na vješticu. Osjetio je kako ga dižu i nose. A zatim je postao svjestan razorne spoznaje.

«Uopće nisam otputovao. Uopće nisam otputovao. To je bio san«, stalno je ponavljao u sebi. Mislio je na svoje drago kamenje u kovčegu. Bio je siguran da će mu ih ukrasti onaj tko je uzeo njegov kovčeg, ali dragulji mu više nisu bili važni — već ih je bio izgubio na brodu.

* * *

Mercedes Peralta me je pratila kad sam posljednji put posjetila kuću Guida Miconija. Dok smo se potkraj dana spremale vratiti u grad, Roraima me uze za ruku i povede kroz tršćak uz usku stazu do male čistine okružene grmljem juke čije me cvijeće, ravno i bijelo, podsjetilo na niz svijeća na oltaru.

— Da li ti se sviđa? — upitala je Roraima, pokazujući rasadnik pokriven tankim suhim grančicama koje su se na krajevima oslanjale na vitke rašljaste kolce.

— Slični na povrtnjak neke lutke! — uskliknula sam motreći tlo pokriveno pernatim izbojcima mrkve, sitnim srcolikim lišćem salate i kovrčastim čipkama peršinovih mladica.

Sjajući od veselja, Roraima se ushodala duž uredno obrađenih lijeha na susjednoj njivi. Komadići suha lišća i grančica prianjali su uz njezinu dugačku suknju. Kad god bi pokazala mjesto gdje će posaditi salatu, radić ili cvjetaču, okrenula bi se k meni pokazujući usta razvučena u blag, nadzemaljski smiješak, i prodorne oči koje su svjetlucale iza napola sklopjenih vjeđa na niskom popodnevnom suncu.

— Znam da za sve što imam mogu zahvaliti posredovanju jedne vještice — iznenada kliknu. Jedino dobro što ga imam je to što to znam.

Prije nego što sam mogla shvatiti njezine riječi, približila mi se širom raskriljenih ruku koje su nesuzdržano iskazivale ljubav.

— Nadam se da nas nećeš zaboraviti — rekla je i povelala me prema džipu.

Mercedes Peralta je sjedila na prednjem sjedalu; glavu je spustila na naslon i tvrdo spavala.

S jednoga gornjeg prozora naginjao se Guido Miconi i mahao nam; njegova je pozdravna kretnja više iskazivala dozivanje nego opraštanje.

Malo prije dolaska u Curminu Mercedes Peralta se probudila. Glasno je zijevnula, zatim rastreseno pogledala kroz prozor.

— Znaš li što se doista dogodilo Guidu Miconiju? — upitala me.

— Ne znam — rekla sam. — Znam samo to da i Miconi i Roraima to nazivaju činom neke vještice.

Dona Mercedes se cvrkutavo nasmija. — To je sigurno bio čin neke vještice — reče. — Candelaria ti je već rekla da vještice, kad se miješaju u tuđi život, to čine svojim sjenama. Candelaria je napravila sponu, vezu za svog oca; omogućila mu je da proživi jedan san. Budući da je ona vještica, okrenula je kolo sreće. I Victor Julio je napravio sponu, on je također pokrenuo kolo sreće, ali kako Victor Julio nije bio vještac, san Octavija Cantúa je dulji i mučniji, iako je jednako stvaran i nestvaran kao Miconijev san.

— Kako se Candelaria umiješala?

— Neka djeca — objasni dona Mercedes — imaju snagu da nešto žele kroz dugo razdoblje. — Namjestila se ponovno na sjedalu i sklopila oči. — Candelaria je bila takvo dijete. Tako se rodila. Željela je da njezin otac ostane, željela je to bez tračka sumnje. Ta predanost, ta odlučnost, to je ono što vještice nazivaju vještičjom sjenom. Ta je sjena spriječila Miconija da ne ode.

Ostatak puta vozile smo se u tišini. Željela sam podrobno razumjeti njezine riječi. Prije nego što smo stigle kući, postavila sam joj posljednje pitanje.

— Kako je Miconi imao tako detaljan san?

— Miconi nikad nije želio otići, ne — odgovorila je dona Mercedes. — Tako se ukazao otvor za Candelarijinu nepokolebljivu želju. Detalji samog sna, no, taj dio nema nikakve veze sa vješticijnim miješanjem; to je bila samo Miconijeva mašta.

Treći dio

Sjela sam osjetivši da me nešto dira po obrazu. Polako sam digla pogled prema stropu, tražeći onog divovskog moljca. Otkad sam vidjela tog moljca koji je bio velik kao ptica, stalno sam bila njime opsjednuta. Noću mi se javljao u snovima pretvoren u Mercedes Peraltu. Kad sam joj rekla da nekako vjerujem u te snove, nasmijala se i kazala da je to plod moje mašte.

Ponovno sam se namjestila na grudastom jastuku. Dok sam tonula u san, čula sam nepogrešivo šuškanje Mercedes Peralte ispred mojih vrata. Ustala sam, obukla se i na prstima krenula niz mračan hodnik. Iz njezine je radne sobe dopirao blag smijeh. Žućkasto svjetlo svijeće prodiralo je kroz otvor nemarno navučena zastora. Svladala me je radoznalost pa sam virnula unutra. Za stolom su sjedili Mercedes Peralta i neki muškarac; njegovo je lice bilo u sjeni šešira.

— Zar nam se nećeš pridružiti? — zovnu dona Mercedes.

— Upravo sam govorila našem prijatelju kako ćeš uskoro doći da me potražiš.

— Leon Chirino! — kliknula sam kad se on okrenuo prema meni i podigao rub šešira u znak pozdrava. S njim sam se bila upoznala za vrijeme moga neuspješnog prisustvovanja seansi; predstavljen mi je kao čovjek koji je zadužen za organiziranje spiritualnih sastanaka. Imao je sedamdeset godina, možda osamdeset, ali njegova tamna koža pokazivala je malo bora. Imao je krupne crne oči i sjajne bijele zube koji bi valjda morali biti žuti od pušenja. Na bradi je imao bijele čuperke, ali njegova sijeda, kratko šišana kosa bila je besprijeekorno začešljana. Tamno odijelo, zgužvano i vrećasto, izgledalo je kao da je u njemu spavao.

— Radio je kao luđak — reče dona Mercedes kao da mi čita misli.

Iako me više nisu pozivali na seanse, Mercedes Peralta me nagovarala da posjećujem Leona Chirina bar jedanput tjedno. Katkad me je pratila ona, katkad sam išla sama. Bio je stolar po zanimanju, ali zapanjivao je svojim znanjem o raznim šamanističkim tradicijama koje se održavaju u Venezueli. Zanimalo ga je moje istraživanje i satima je pregledavao moje bilješke, prateći viračarske postupke do njihovih indijanskih i afričkih korijena. Znao je sve o venezuelanskim spiritualistima, vješticama i izlječiteljima iz osamnaestog i devetnaestog stoljeća. O njima je govorio s takvom nepomućenom prisnošću da me se doimao kao da ih je osobno poznao.

Glas Mercedes Peralte umiješa se u moje sanjarenje.

— Bi li htjela poći s nama da ispunimo jedno obećanje — upita me.

Zbunjena njenim pitanjem, gledala sam ih naizmjenice. Na njihovim se licima ništa nije moglo pročitati.

— Smjesta ćemo poći — reče mi. — Pred nama je duga noć i dug dan. — Ustade i uhvati me za ruku. — Moram te pripremiti za taj izlet.

Malo joj je vremena trebalo da me pripremi. Kosu mi je pokrila tijesnom, pletenom mornarskom kapom, a lice mi je namazala crnom kremom od povrća. I natjerala me da se zakunem da ni s kim neću razgovarati niti postavljati pitanja. Prešavši preko moje ponude da se povežemo džipom, Mercedes Peralta se smjestila na stražnje sjedalo starog Chirinova *mercuryja*. Po savijenim branicima i izudaranoj karoseriji ta su kola izgledala kao da su izvučena iz groblja automobila. Prije nego što sam imala vremena pitati kamo idemo, naredila mi je da držim i dobro čuvam njezinu košaru koja je bila do vrha puna ljekovitog bilja, svijeća i cigara. Duboko udahnuvši, prekrizila se i smjesta zaspala.

Leona Chirina nisam htjela uznemiravati razgovorom; sva njegova koncentracija bila je potrebna za održavanje kola na cesti. Slaba prednja svjetla jedva su obasjavala područje izravno pred nama. Nagnut pomalo naprijed, on je napeto držao volan, kao da tako može pomoći kolima da se vinu iznad mračnih bregova. Dok su stenjala na oštrijim usponima, nježno im se obraćao i poticao ih da nastave vožnju. Nizbrdo je puštao kola da idu, ulazeći u okuke u potpunom mraku i s takvom brzinom da sam strahovala za naše živote. Prašina je kuljala kroz prozore bez stakla i kroz rupe u kartonu kojim je bio pokriven rdjom nagrizeni pod.

Smiješeci se pobjedonosno, napokon je naglo zaustavio kola. Ugasio je svjetla. Dona Mercedes se pomakla na stražnjem sjedalu.

— Stigli smo — reče Leon Chirino tiho.

U tišini smo izišli iz kola. Noć je bila mračna, puna oblaka. Nijedna se zvijezda nije vidjela na nebu. Pred nama se pružala samo crna praznina. Posrtala sam nespretno za dona Mercedes koja kao da nije imala poteškoća s gledanjem u tami.

Leon Chirino me uze za ruku i povede me. Čula sam prigušeni smijeh oko sebe. Činilo se da tu ima još ljudi, ali nikoga nisam mogla vidjeti.

Naposlijetku netko upali petrolejski fenjer. Pri slabom treperavom svjetlu razabrala sam obrise četvorice muškaraca i dona Mercedes koji su čučali u krugu. Leon Chirino me odvede nekoliko koraka dalje od skupine. Osjećala sam se potpuno izgubljenom. Pomogao mi je da sjednem i zatim me naslonio na nešto što je izgledalo kao stijena koja strši iz zemlje. Pružio mi je fenjer i uputio me da ga držim i da njime osvijetlim sve što mi se rekne. Zatim mi je dao dvije lamenke; veća je bila napunjena vodom, manja rumom. Trebalo je da ih pružim tim ljudima kad god ih zatraže.

Tiho i gotovo bez napora dvojica počеше kopati rahlu zemlju dugačkim lopatama. Zemlju su polagali na urednu hrpu po-

kraj rupe. Prošlo je barem pola sata prije nego što su stali i zatražili limenku s rumom. Dok su pili i počivali, Leon Chirino i drugi čovjek počеше kopati.

Muškarci su radili u smjenama, pili vodu ili rum, i odmarali se. Za sat su iskopali rupu dovoljno duboku da se u njoj uspravi čovjek. U trenutku kad je jedan od njih lopatom udario u nešto tvrdo, prestali su raditi. Leon Chirino mi reče da posvijetlim unutrašnjost rupe ali da u nju ne pogledam.

— To je to — reče jedan muškarac. — Sad možemo kopati oko toga. — On i njegov drug pridružiše se ostaloj dvojici u rupi.

Umirala sam od znatiželje, ali nisam se usuđivala prekršiti obećanje. Voljela bih bar razgovarati s dona Mercedes koja je sjedila nedaleko od mene, ali ona bijaše nepomična kao u nekom dubokom transu.

Ljudi su grozničavo radili u rupi. Prošlo je najmanje pola sata prije nego što sam čula glas Leona Chirina kako govori starici da su spremni otvoriti.

— Mesíúa, upali cigaru iz moje košare i pruži mi je — naredi Mercedes Peralta. — I donesi mi košaru.

Upalila sam cigaru i ustala da joj je pružim, kad mi Leon Chirino prošapta s dna rupe: — Prigni se, Musiúa! Prigni se. Savila sam se u pasu i pružila starici cigaru i košaru.

— Nemoj pogledati u rupu ni za što na svijetu! — šapnu mi ona na uho.

Vratila sam se na prijašnje mjesto, boreći se s gotovo neodoljivom željom da fenjerom rasvijetlim rupu. Pouzdano sam znala da otkopavaju kovčeg sa zlatnicima. Čula sam mukle udarce lopata po nekom velikom i teškom predmetu.

Očarano sam promatrala kako dona Mercedes vadi crnu svijeću i lonac s crnim prahom iz košare. Upalila je crnu svijeću, zadjela je u zemlju kraj rupe i zatim mi zapovjedila da ugasim fenjer.

Crna je svijeća svijetlila nekom nadnaravnom svjetlošću. Dona Mercedes je sjedila podvijenih nogu pokraj svijeće. Poslušavši neku neizrečenu zapovijed, muškarci izviriše jedan za drugim ispred nje. Kako se koja glava pojavljivala iz rupe, tako je ona nasipala malo crnog praha u pregršt i zatim svaku glavu trljala kao da ima kuglu u rukama. Čim je dovršila posao s glavama, namazala je crnim prahom ruke tih ljudi.

Moja je znatiželja dosegнула vrhunac kad sam čula škripanje poklopca koji se otvarao.

— Imamo ga — reče Leon Chirino provirivši iz rupe.

Dona Mercedes mu pruži lonac s crnim prahom, zatim drugi lonac s bijelim prahom, pa onda puhnu i ugasi svijeću.

Ponovno nas je progutala potpuna pomrčina. Zvuci stenjanja i napinjanja muškaraca dopirala su iz rupe i samo naglašavali neprirodnu tišinu. Prislonila sam se uz dona Mercedes, ali ona me odgurnula.

— Gotovo je — prošapta Leon Chirino napetim glasom. Dona Mercedes opet užeže svijeću. Jedva sam mogla nazreti obrise triju muškaraca koji su nosili velik zavežljaj. Odložili su ga iza hrpe zemlje. Promatrala sam ih tako pozorno da sam gotovo pala naprijed u jamu kad sam čula kako dona Mercedes veli Leonu Chirinu, koji je još u rupi, da brzo pribije čavle i iziđe.

Leon Chirino odmah iziđe, a dona Mercedes mu poče masirati ruke i lice, dok su ostala trojica prihvatila lopate i počela zatrpavati rupu. Čim su to završili, dona Mercedes metnu upaljenu svijeću usred zatrpane rupe. Leon Chirino baci na nju posljednju lopatu zemlje i ugasi plamen.

Netko upali fenjer i oni smjesta počеше raditi; uredili su zemljište tako savršeno da nitko ne bi rekao da se tu kopalo. Promatrala sam ih neko vrijeme, ali sam gubila interes, jer mi se sva pažnja usredotočila na sad vidljivi zavežljaj oмотан ceradom.

— Nitko neće nikada doznati — reče jedan od njih i tiho se nasmija. — A sad, počimo odavde. Skoro će zora.

Svi pođosmo prema zavežljaju. Ja sam išla prva s fenjerom u ruci. Od želje da otkrijem što je, posrnula sam preko nje-ga. Cerada se malo pomače, otkrivši žensku nogu u crnoj cipeli.

Ne mogavši se više svladati, povukla sam ceradu i osvijetli-la omotani predmet. Bio je to ženski leš. Moj strah i gađenje bili su toliki da nisam ni vrisnula, iako sam to željela i na-mjeravala. Iz grla mi se otelo samo slabašno krkljanje, a za-tim je nastala posvemašnja pomrčina.

Osvijestila sam se ležeći u krilu dona Mercedes na stražnjem sjedalu kola Leona Chirina. Na nošu sam osjećala pritisak rupčića namočenog u amonijak i ružinu vodicu. To je bio najdraži lijek Mercedes Peralte. Zvala ga je spiritualnom injekcijom.

— Oduvijek sam znala da si kukavica — reče ona i poče mi masirati sljepoočnice.

Leon Chirino se okrenu. — Vrlo si smiona, Musiúa — reče on. — Ali još nemaš dovoljno snage da to izdržiš. Ali ćeš imati snage. Jednog ćeš je dana imati.

Nisam bila raspoložena za objašnjavanja. Moj strah je bio prevelik da bi me mogli utješiti. Optužila sam ih zbog zlobe što me nisu upozorili na ono što čine.

Dona Mercedes reče da je sve bilo unaprijed smišljeno, te da je dio tog smišljenja obuhvaćao moju potpunu neupuće-nost. To im je nekako jamčilo da se neće obeščastiti grob. Pogrešan je bio moj pohlepni interes da doznam što se nalazi ispod cerade.

— Rekla sam ti da idemo ispuniti jedno obećanje — reče mi dona Mercedes. — Prvi smo dio obavili. Iskopali smo leš, sad ga idemo ponovno zakopati. — Ona sklopi oči i usnu. Uspentrala sam se na prednje sjedalo.

Leon Chirino poče tiho pjevušiti i upravi kola putem koji je vodio prema obali.

Bilo je već gotovo jutro kad smo stigli do napuštenog nasada kokosovih oraha. Podraškana možda mirisom morskog laho-ra, Mercedes Peralta se probudila. Glasno je zijevnula, zatim sjela. Naginjala se kroz prozor i kao da je udisala zvukove dalekih valova.

— Ovo je dobro mjesto za parkiranje — izjavi Leon Chiri-no, zaustavljajući se kraj najuspravnijeg i najvišeg palmına stabla što sam ga ikad vidjela. Njezine teške srebrnaste gra-ne kao da su mele oblake s neba.

— Kuća Lorenza Paza nije daleko odavde — nastavi Leon Chirino, pomažući dona Mercedes da izađe iz kola. — Hoda-nje će nam dobro doći. — Smiješeći se, pruži mi njezinu košaru da je nosim.

Skrenuli smo od mora i pošli dobro utrtom stazom koja je presijecala guštik visoke bambusovine duž rijeke. U guštiku je bilo hladno i mračno, zrak je poprimao zelenu prozirnost lišća. Leon Chirino je išao daleko ispred nas, nabivši slam-nati šešir na uši da mu ga vjetar ne odnese.

Sustigle smo ga kod uskog mostića. Naslanjajući se na grubu ogradu načinjenu od netom odsječenih kolaca, odmarali smo se koji čas i promatrali skupinu žena koje su prale rublje, mlateći njime po glatkim riječnim stijenama. Jedna košulja ispade iz nečije ruke, pa mlada djevojka skoči u vodu da je uhvati. Njezina se tanka haljina napuhala kao balon, zatim se pripila uz njene grudi, trbuh i nježne obline njezinih bo-kova.

Ravni zemljani put s druge strane mosta vodio je do malog sela, ali nismo se njemu približili. Umjesto toga skrenuli smo na putić koji je vodio duž zapuštenog kukuruzišta. Otvrđli klipovi visili su o zaboravljenim suhim stabljikama; šumili su kao zgužvane novine na lakom povjetareu. Došli smo do neke kućice; zidovi su joj bili nedavno obojeni, a crepovi

na krovu djelomice zamijenjeni. Drveta banana s gotovo prozirnim listovima na suncu stajala su s obje strane pročelnih vrata poput stražara.

Vrata su bila poluotvorena. Ne kucajući i ne zovući, uđosmo ravno u kuću. Skupina ljudi čučala je na ciglenom podu naslanjajući se leđima na zid; podigli su čaše napunjene rumom u znak pozdrava, zatim nastavili razgovor tihim glasom, bez žurbe. Pruge prašine na sunčevu svjetlu što je prodiralo kroz uzak prozor povećavale su ustajalu vrućinu i pojačavale oštar vonj petroleja i lizola. U daljem uglu, podignut na dva sanduka, stajao je otvoreni lijes.

Jedan muškarac ustade, uhvati me za lakat i povede do lijesa. Čovjek je bio vitak, ali snažno građen. Sjeda kosa i naborana koža pokazivale su njegovu dob, ali bijaše nečeg mladenačkog u podignutim ličnim kostima i vragolastom izrazu njegovih tamnosmeđih očiju.

— Pogledaj je — šapnu, naginjući se nad mrtvu ženu koja je ležala u grubom, neobojenom kovčegu. — Vidi kako je još lijepa.

Ja zatomih vrisak. Bila je to ista ona žena koju smo prošle noći izvadili iz zemlje. Primaknula sam se i bolje pogledala. Unatoč sivo-zelenkastoj boji kože koju nije mogla prikriti ni debela šminka, ostavljala je nekakav čudan dojam života. Kao da se smiješila svojoj smrti. Na lijepo oblikovanom nosu ležao je metalni okvir naočala bez stakla. Crveno našmin-kane usne bile su malo rastvorene, otkrivajući jake bijele zube. Oko dugačkog tijela bila je ovita crvena haljina s bijelim obrubom. S lijeve strane ležao je nekakav štap, s desne crveno-crna đavolska maska s dva prijeteca, savijena ovnujska roga.

— Bila je vrlo lijepa i meni veoma, veoma draga — reče čovjek, popravljajući nabor na haljini.

— Nevjerojatno je koliko je i sada lijepa — složih se s njim. Bojeći se da ne zamukne, prešutjela sam svoje pitanje.

Dok je nastavljao petljati oko ženine haljine, potanko mi je pripovijedao kako su je on i njegovi prijatelji izvadili iz njezina groba na groblju blizu Curmine i donijeli u njegovu kuću.

Odjedanput podiže pogled, shvati da sam strankinja, pa me poče proučavati s nesuzdržanom znatiželjom.

— Oh, jadan ti sam! Pa kakav sam ja to domaćin? — uzviknu. — Samo govorim i govorim, a nisam te ponudio ni jelom ni pićem. — Uhvati me za ruku. — Ja sam Lorenzo Paz — predstavi se.

Prije nego što sam stigla reći da ništa ne bih mogla progutati, provede me kroz uska vrata do kuhinje.

Mercedes Peralta je bila kraj petrolejskog štednjaka koji je stajao na kamenom ognjištu u visini pojasa; miješala je napitak od ljekovita bilja koje je ponijela sa sobom.

Dobro bi bilo da je što prije pokopaš, Lorenzo — reče starica. — Previše je vruće da bi se mogla još držati nad zemljom.

— Bit će dobro — odgovori Lorenzo Paz sa samopouzdanjem. — Siguran sam da je njezin muž platio najbolje balzamiranje koje se može dobiti u Curmini. A da bih se sasvim osigurao, poprskao sam lijes smolom, a njezino tijelo omo-tao trakama tkanine koje sam namočio petrolejem i lizolom.

— On pogleda izlječiteljicu s izrazom preklinjanja. — Moram biti siguran da je njezin duh došao za nama ovamo.

Dona Mercedes je klimala glavom i nastavila miješati napitak.

Lorenzo Paz uze dva emajlirana vrča i dopola ih napuni rumom; jedan za mene, drugi za dona Mercedes. — Pokopat ćemo je čim prođe vrućina — obeća i zatim se vrati u drugu prostoriju.

— Tko je bila žena koju smo iskopali iz zemlje prošle noći? — upitah dona Mercedes, pa sjedoh na hrpu osušenog palmi-na lišća koje je bilo složeno uza zid.

— Za nekoga tko najviše vremena troši na proučavanje ljudi, nisi baš obdarena u zapažanju — primijeti ona i tiho se nasmija. — Pokazala sam ti je prije nekog vremena. Bila je apotekarova žena.

— Ona Šveđanka? — upitah zinuviši od čuda. — Ali zašto...?

Ostatak mojih riječi utopio se u zaglušnom smijehu muškaraca iz druge prostorije.

— Mislim da su upravo doznali da si im ti svijetlila prošle noći — reče dona Mercedes i prijeđe u drugu sobu da se smije s muškarcima.

Nenaviknuta na žestoka pića, zapala sam u dremljivo stanje koje nije bilo daleko od pravog sna. Muški glasovi, njihov smijeh i malo poslije ritmičko udaranje nekakva čekića stizali su do mene kao da dopiru iz velike daljine.

Kasno popodne, pošto su muškarci uzeli kovčeg i zaputili se na groblje, dona Mercedes i ja pođosmo u selo.

— Čudim se gdje je sav taj narod? — upitala sam. Osim jedne djevojčice koja je stajala na kućnom ulazu držeći golo dijete na boku i nekoliko pasa koji su ležali u hladu iza kuća, selo je bilo potpuno pusto.

— Na groblju — reče dona Mercedes, vodeći me prema crkvi s druge strane trga. — Danas je dan mrtvih. Ljudi plijeve grobove pokojnih rođaka i mole se za njih.

U crkvi je bilo hladno i sjenovito. Posljednje trake sunca prodirale su kroz obojena stakla prozora na lađi i osvjetljavale kipove svetaca u nišama duž zidova. Raspelo u naravnoj veličini, ranjenih udova i obješene, krvave glave u živim bojama, dominiralo je oltarom. Desno od raspela stajao je kip s blaženim licem Djevice iz Coromota, ogrnut modrim baršunastim plaštem s vezenim zvijezdama. Slijeva je bio razroki kipić svetog Ivana, s bečarski nakrivljenim šeširom uska oboda i flanelastim plaštem koji je, pokidan i prašan, nemarno visio o njegovim ramenima.

Dona Mercedes ugasi sedam svijeća koje su gorjele na oltaru, spremi ih u košaru i užeže sedam novih. Zatvorila je zatim oči, sklopila ruke i dugo se poluglasno molila.

Kad smo izišle iz crkve, sunce se tek naziralo kao treperenje iza bregova. Grimizni i narančasti oblaci, putujući nebom prema moru, pozlaćivali su kasno popodne i pretvarali ga u suton. Bilo je već mračno kad smo stigle na groblje.

Činilo se da je cijelo selo bilo izišlo da se druži sa svojim mrtvima. Muškarci i žene čučali su i molili se ispod glasa oko grobova okruženih upaljenim voštanicama.

Pošle smo duž niskog zida koji obrubljuje groblje do zaklonjenog mjesta gdje su se odmarali Lorenzo Paz i njegovi prijatelji. Već su bili spustili lijes u raku i pokrili ga zemljom. Njihova lica, pretvorena u apstraktne maske zbog okolnih žižaka, mogla su biti i sablasna priviđenja pokojnika ispod nas. Čim su primijetili Mercedes Peraltu, počeli su zabijati drveni križ u zemlju na grobnom uzglavlju. Zatim su nestali, brzo i bešumno, kao da ih je progutala tama.

— Sad moramo ovamo dovabiti duh Birgit Briceno — reče dona Mercedes, vadeći sedam voštanica koje je uzela s crkvenog oltara i jednak broj cigara iz košare. Pobola je svijeće u meku zemlju na grobu. Čim ih je sve užegla, stavila je cigaru u usta. — Pazi dobro — promrmlja, pružajući mi ostale cigare. — Čim popušim ovu, moraš mi pružiti sljedeću cigaru, već zapaljenu.

Udišući duboko, ona otpuhnu dim na četiri strane svijeta. Zguri se zatim iznad groba i poče, pušeći bez prekida, pojeti tihim hrapavim glasom.

Duhanski dim kao da više nije dolazio iz njenih usta nego izravno iz zemlje. Rastao je oko nas poput izmaglice, omatajući nas kao oblak. Ja sam sjedila očarana, pružajući joj cigaru za cigarom, slušajući njezino milozvučno ali nerazumljivo pojanje.

Primakla sam joj se bliže kad je počela micati lijevom rukom iznad groba. Mislila sam da drži čegrtaljku, ali nisam mogla ništa vidjeti u njezinoj ruci. Samo sam čula neko šuškanje sjemenja ili možda kamenčića koje je potresala u šaci. Između stisnutih prstiju vrcale su iskrice, nalik na vatrene mušice. Počela je zviždati čudan napjev koji se uskoro nije mogao razlikovati od prijašnjeg šuma.

Iz oblaka dima izroni visok bradati lik s dugačkom haljom i frigijskom kapom. Držala sam ruku na ustima da zatimim smijeh. Mislila sam da na mene još djeluje rum ili da nosači lijesa izvode nekakav obred, kao dio svečanosti na dan mrtvih.

Posvema zanijeta gledala sam kako lik izlazi iz kruga dima i kreće prema zidu oko groblja. Priviđenje se ondje malo zadržalo, sa sjetnim osmijehom na licu. Čula sam tih smijeh, tako spokojan, tako nezemaljski, da je mogao biti dijelom pojanja Mercedes Peralte.

Njezin glas postade jači. Činilo se da zvuk dolazi sa sva četiri kraja groba i da svaka strana ponavlja riječi kao jeka. Dim se razilazio; dizao se prema palminim stablima i nestajao u noći. Dugo je dona Mercedes ostala sklupčana nad grobom i tiho mrmrljala, dok joj se lice jedva naziralo pri svjetlu sagorjelih svijeća.

Okrenula se k meni sa smiješkom na usnama. — Dovabila sam ovamo duh Birgit Briceno, ali nisam ga uvela u njezin grob — reče. Zatim se uhvati za moju ruku i ustade.

Htjela sam je pitati o čudnovatom priviđenju, ali me neki prazan izraz njenih očiju prisili na šutnju.

Naslanjajući se na veliku kamenu gromadu, Lorenzo Paz nas je čekao izvan groblja. Bez riječi ustade i poče za nama niz usku stazu što je vodila do obale. Krnji mjesec sjao je na izbijeljenim granama koje je donijelo more i razbacalo po pijesku.

Dona Mercedes mi zapovjedi da čekam kraj iščupana debla. Ona i Lorenzo Paz pođoše duž ruba vode. On se svuču, zatim zagazi u vodu i nestade među fosforescentnim krestama koje su bile obrubljene srebrnastim sjenama.

Nije ga bilo prilično dugo dok ga nije jedan val, trepereći na mjesecini, izbacio na žalo.

Mercedes Peralta potraži neki lončić u košari i izli sadržaj po njegovu tijelu ispruženom na pijesku. Klečeći pokraj njega, pritiskivala mu je glavu rukama i mrmrljala neku vradžbinu. Nježno ga je masirala po tijelu, jedva dodirujući kožu prstima, dok se oko njega nije pojavio laki svijetli krug. Hitro ga

je prevrtala s jedne strane na drugu, dok joj je ruka opisivala čudnovate kružne kretnje po zraku, kao da skuplja sjene i njima omata njegovo tijelo.

Malo poslije dođe do mjesta gdje sam sjedila. — Duh Birgit Briceno prijanjao je uz njega kao druga koža — reče ona sjedajući kraj mene na deblo.

Uskoro do nas stiže Lorenzo Paz, potpuno odjeven. Dona Mercedes mu glavom dade znak da sjedne ispred nje na pijesak. Napućila je usne i glasno mljackala, dok su joj brzi udisaji grgoljali niz grlo pomiješani s riječima dugačke molitve.

— Proći će dugo vremena dok duh Birgit Briceno zaboravi — reče ona. — Umiranje se produžuje nakon polaganja tijela u zemlju. Mrtvi vrlo polagano gube pamćenje.

Okrenula se prema meni i zapovjedila mi da sjednem na pijesak kraj Lorenza Paza. Njegova je odjeća mirisala po dimu voštanica i ružinoj vodici.

— Lorenzo — obrati mu se dona Mercedes — voljela bih da musíu ispričovjediš kako si začarao Birgit Briceno.

Gledao ju je s izrazom nedoumice, zatim se okrenuo licem prema moru; glava mu je bila malo nakrivljena, činilo se da sluša tajne poruke valova.

— Zašto bi ona voljela slušati besmislene priče o starim ljudima? — upitao ju je ne gledajući mene. — Musíu ima svoje priče. U to sam siguran.

— Recimo da ja od tebe tražim da joj ispričaš — reče dona Mercedes. — Ona istražuje mnoge načine na koje se kolo sreće može pokrenuti ljudskim sredstvima. U tvom slučaju, Lorenzo, predmet je pokrenuo kolo za tebe.

— Kolo sreće! — reče on sa sjetnim prizvukom u glasu. — Sjećam se svega kao da se tek jučer desilo. — I kao da se otiskuje u misli, gurnu oblatak vrhom cipele i ispruži se svom dužinom na pijesku.

• • •

Zavaljen u stolicu za ljuhanje iza šanka u polumračnom, zadimljenom baru, Lorenzo je promatrao skupinu ljudi nagnutih nad biljarskim stolom u kutu. Prebaci pogled na stari sat na polici koji je pokazivao vrijeme ispod staklenog zvana. Bližila se zora. Spremao se ustati i upozoriti ljude na kasnu uru, kadli začu prepoznatljiv zvuk Petrinih koraka iz stražnjeg dijela kuće. Hitro se ponovno zavalio. Zlobni se smiješak polako širio njegovim licem. Pustit će svoju tetku da se obračuna s ljudima. Nitko u gradu nije ostao pošteđen njezinih prijekora; svi su ih pokorno slušali bez obzira na to koliko su drski i gnjevni bili.

— Od tih prokletih zveketavih biljarskih kugli čovjek ne može oka sklopiti — požalila se kreštavim glasom ulazeći u prostoriju. — Zar nemate žene koje vas čekaju? Zar ne morate ujutro na posao, kao svi pravi kršćani? — Nije im dala vremena da se priberu od iznenađenja nego je nastavila na isti način sa gnušanjem u glasu. — Znam ja što je vama. Već žalite što ste kupili i unijeli u kuće ona poganska božićna drvca i što ste dopustili djeci da glume u božićnoj predstavi. Prekrižila se i suočila s jednim od njih. — Ti si gradonačelnik — rekla je. — Kako možeš trpjeti takve stvari! Jeste li svi postali protestanti?

— Bože sačuvaj, Petra — reče gradonačelnik i prekriži se. — Nemojte od krtičnjaka praviti planinu. Kakva može biti šteta od jednog drveta i jedne predstave? Djeca to vole.

Progundavši nešto nerazumljivo, ona se okrenu da ode, ali se naglo zaustavi. — Neka se srami don Serapio! On je veći stranac od svih došljaka. I neka se srami ona njegova žena koja je prava strankinja. Zahvaljujući njima većina djece u gradu neće dobiti darove od sveta tri kralja šestoga siječnja, kako priliči svakom dobrom kršćaninu. — Pruži ruku i uze kutiju cigareta sa šanka. — Sad će ih dobiti na Božić — nastavi ona — od nekoga tko se zove Djed Mraz. To je grozno! Naslonivši se na dovratnik, izazovno je zurila u gradonačelnika, zaboravivši da je njezina vječna cigareta u ustima već

pala na pod. Zgrabila je polupraznu bocu ruma kraj biljarskog stola i napustila bar mrmrljajući nešto sebi u bradu. Lorenzo se smješкао iza šanka, sjećajući se jasno dana kad je u grad stigao kamion natovaren neobično mirisavim drvima. Don Serapio, farmaceut, zvao ih je božićnim drvima. Naručio ih je iz Caracasa, zajedno s odgovarajućim ukrasima i gramofonskim pločama s evropskim božićnim pjesmama. Da ne bi jedni pretekli druge, don Serapiovi su se prijatelji brzo povelili za njegovim primjerom i platili poprilične svote za to bodljikavo drveće da bi ga mogli izložiti na istaknutom mjestu u svojim dnevnim sobama.

Na veliku žalost starijih rođaka koji su živjeli u tim domovima, božićna su drvca smještena pokraj tradicionalnih jaslaca, a negdje čak umjesto njih.

Širom rastvorenih prozora, tako da svaki prolaznik može zaviriti unutra i čuti nepoznate napjeve »Tiha noć« i »Kirie eleison«, žene su ukrašavale bodljikave grančice staklenim kuglama, vijencima, zlatnim i srebrnim šljokicama, snijegom od pamuka.

Zveckanje zastora u obliku velikih brojanica prenu Lorenza iz sanjarenja. Mahnu ljudima koji su izlazili iz bara, zatim vrati boce na police. Pogled mu privuče maska zabačena iza jeftinih kipova djevica, svetaca i ispaćenog Krista. Te su mu figure već godinama davali siromašni gosti kao plaću za piće. Izvuče masku. Bila je to đavolova maska s velikim ovnujskim rogovima. Ostavio ju je neki čovjek iz Caracasa. Ni on nije imao novca da plati nekoliko popijenih čaša ruma. Začuvši kako Petra lupa loncima i tavama u kuhinji, vrati masku na policu. Mjesto da zaključa bar, on iznese stolicu za ljuljanje na pločnik. Dugačke grane drevnih samanovih stabala na trgu ocrtavale su se na blijedom jutarnjem nebu. Lijeno se ljuljao u stolici. Kroz spuštene vjeđe gledao je starce koji nikad ne spavaju poslije svanuća. Sjedili su ispred vrata, razgovarajući, sjećajući se najsitnijih pojedinosti iz svojih prohujalih dana sa sve većom živošću.

Kroz tišinu je plovio neki napjev. S druge strane ulice, Birgit Briceno, farmaceutova žena, gledala je kroz prozor ravno u Lorenza, naslonivši lice na prekržiene ruke. Njezin je radio bio upaljen. Lorenzo se pitao da li je i ona probdjela noć ili je jednostavno ranije ustala.

Lice joj je bilo savršeno oblo. Kutovi malih, senzualnih, lijepih usta imali su izraz izazova i smjelosti. Žuta joj je kosa bila spletena oko glave, a hladne plave oči kao da su se iskrile dok mu se smješkala.

Kimnuo joj je u znak nijemog pozdrava. Uvijek bi se ukočio u njezinoj prisutnosti, jer je ona za njega, od prvog dana kad ju je vidio, bila oličenje ljepote. »Zbog nje sam na pragu četrdesete i još neoženjen«, pomislio je. Sve su žene za njega bile poželjne i neodoljive, ali Birgit Briceno je bila više nego neodoljiva, ona je zaista bila nedostupna.

— Zašto ne biste večeras došli i gledali božićnu predstavu, Lorenzo? Večeras je Badnja večer — viknu Birgit Briceno preko ulice.

Starci koji su kunjali ispred svojih vrata naglo oživješe i okrenuše glave prema vlasniku bara. Pravili su grimase i sa zanimanjem čekali njegov odgovor.

Dosad je Lorenzo uporno odbijao don Serapiove pozive. Nije mogao podnijeti apotekarovo hvalisanje, njegovo uporno pokušavanje da svakog prijatelja i znanca uvjeri kako je on najutjecajniji čovjek u gradu te kako je njega zapala dužnost da daje primjer civiliziranog načina življenja.

Međutim, koliko god mu je taj čovjek bio nepodnošljiv, Lorenzo nije mogao odoljeti pozivu njegove žene. Glasno je obećao Birgit Briceno da će večeras doći. Zatim je unio stolicu i pošao spavati u mreži u stražnjem dijelu kuće, zadovoljan i pun samopouzdanja.

Obukavši bijelo laneno odijelo, Lorenzo je hodao po spavaćoj sobi, iskušavajući nove kožne cipele s patentom. Soba

je bilo velika, prepuna teškog pokućstva od mahagonija što je nekoć stajalo u salonu koji je njegov otac pretvorio u bar prije mnogo godina. Lorenzo sjede na krevet, izu cipele i čarape, zatim obu platnene sandale.

— Drago mi je što nisi toliko gizdav — reče Petra, došavši trapavo u sobu. — Nema ništa gore nego kad te stežu cipele. Od toga je čovjek odmah nesiguran. — Crne su joj očice blistale dok je s odobravanjem pregledavala njegovo odijelo.

— Ali, nikad nećeš zavesti Birgit Briceno običnim sredstvima — reče, uhativši mu pogled u zrcalu. — Ta će strankinja odgovoriti samo na vradžbinu.

— Zaista? — promrmlja Lorenzo, slijegajući ramenima s proračunatom ravnodušnošću.

— Zar nisi zbog toga išao vidjeti vješticu? Da dobiješ napitak za tu musiu? — izazva ga ona, prekrstivši ruke na ravnim prsima. Shvativši da joj neće odgovoriti, ona dodade:

— Pa onda, zašto ne poslušaj vještčin savjet?

Lorenzo se nasmija i zamišljeno pogleda tetku. Ona je na neki skriven način znala što mu je na umu i tvrdnje su joj uvijek bile točne.

Petra se preselila u kuću nakon smrti njegova oca. Tada mu je bilo deset godina. Ne samo što se za njega brinula sve te godine, nego je i bar vodila sve dok sam nije postao sposoban da ga sam vodi.

— Birgit Briceno će odgovoriti samo na vradžbine — tvrdo glavo ponovi Petra.

Lorenzo se zagleda u svoj odraz u ogledalu. Bio je prenizak i presnažan da bi izgledao dostojanstveno. Lične su mu kosti bile previše istaknute, usta pretanka, nos prekratak da bi bio lijep. Ipak je volio žene od svega srca, a znao je da žene vole muškarce koji ih vole na taj način. Ali da bi dobio Birgit Briceno, trebat će mu nešto više od toga. A nju je želio više nego išta na svijetu.

Nikad nije sumnjao u moći čaranja. Ali vještčina preporuka o tome kako će zavesti strankinju bila mu je previše nezemaljska.

— Ljubavni napici su za ljude koji nemaju dovoljno snage da izravno idu do duha stvari — rekla mu je vještica. — Bilo što može ti ispuniti želju, tvoju najveću želju, ako si dovoljno jak da tu svoju želju zaželiš izravno u duhu stvari. Imaš đavolovu masku; zatraži od maske da zavede Birgit Briceno.

Zaključio je da je sve to previše neodređeno. Bio je veoma praktičan; oslanjao se samo na ono što je bilo konkretno.

— Znaš li što? — rekao je okrenuvši se prema tetki. — Birgit Briceno me sama pozvala u svoju kuću.

— Vjerojatno je pozvala pola grada — odgovori Petra cinično. — A nepozvana polovina također će biti kod nje. — Ustade i, prije nego što će se odvući u svoju sobu, dodade: — Nisam rekla da ne bi mogao imati Birgit Briceno. Ali pazi što ti velim. To se ne može postići na uobičajen način.

On je odbacio vještčin savjet zato što nije želio samo da zavede tu Švedanku; želio je da ga ona voli, makar to trajalo jedan trenutak. U časovima zanosa pomišljao je kako se ne bi zadovoljio s manje od jednog sata.

Vrata i prozori kuće Bricenovih bili su širom otvoreni. Visoki bor u dnevnoj sobi, osvijetljen sa bezbroj raznobojnih žarulja, mogao se u svoj svojoj raskoši vidjeti s trga.

Lorenzo uđe u kuću. Unutra je bilo kao na željezničkoj stanici. Redovi stolica stajali su sučelice podignutoj platformi koja je bila namještena u unutrašnjem dvorištu. Kožnati naslonjači, kauč i marokanski stolci iz dnevne sobe prenijeti su na trijem i postavljeni kraj pokućstva od vrbova pruča.

Okolo su promicali dječaci i djevojčice, bosonogi, dok su za njima hitale majke nastojeći da još u posljednji čas nešto poprave na njihovim kostimima.

— Lorenzo! — zovnu don Serapio čim ga je opazio iz širom otvorene dnevne sobe. Iako je bio visok i tanak, don Serapio je ipak imao priličan trbuh, pa je uvijek stajao raširenih nogu. Namjestio je debele naočale s rožnatim okvirom i srdajčno potapšao Lorenza po ramenu. — Sad ćemo poslužiti kavu — reče, vodeći ga prema gostima. U toj gradskoj eliti bili su liječnik, gradonačelnik, brijač, upravitelj škole i župnik. Svi su imali isti izraz na licu: krajnju zbunjenost što vide Lorenza u kući don Serapija.

Apotekar je izgledao iskreno zadovoljan što među svojim gostima ima i neuhvatljivog vlasnika bara.

Lorenzo pozdravi svakoga, zatim se počeo probijati prema vratima i gotovo se sudari s Birgit Briceno na ulazu u sobu.

— Dobro! — uzviknu ona, obuhvaćajući smiješkom sve prisutne. — Djeca su spremna za priredbu. Ali najprije, dođite i pridružite se ženama kod kolača i kave. — Uhvativši muža ispod ruke, ona povede društvo u blagovaonicu.

Lorenzo nije mogao od nje otrgnuti pogleda. Bila je visoka i snažno građena, ali on pomisli kako postoji nešto ranjivo, nešto gotovo krhko u njezinu dugačkom vratu i nježnim rukama i stopalima.

Kao da je postala svjesna njegova ispitivanja, ona ga pogleda. Oklijevala je trenutak, zatim nalila kavu u dvije malene, zlatno obrubljene šalice i donijela ih do mjesta gdje je stajao.

— Ima i ruma — rekla je, pogledavši sjetno bocu na drugom kraju stola — ali njime se samo muškarci služe.

— Ja ću se za to pobrinuti, odmah — reče Lorenzo, popivši kavu u jednom gutljaju. Dohvati bocu, napuni svoju šalicu rumom, zatim nehajno zamijeni tu šalicu za njezinu praznu.

Ona se nasmiješi, uze kolačić, zagriže ga i otpi malo ruma. — Mene uvijek čekaju neka iznenađenja — reče, dok joj se oči naglo zaiskriše a obrazi zarumenješe.

Lorenzo nije vidio ni čuo ništa osim nje. Nije primijetio da don Serapio drži govor, dok ona nije odmahнула s dosadom. — Moram se vratiti djeci — rekla je.

Polaganim pedantnim glasom farmaceut je kuduo venezuelansku tradiciju božićnih pijanaca koji su svake noći udarali u bubnjeve i pjevali improvizirane božićne pjesme. Nije samo dosadno slušati neprekidno lupanje po bubnjevima, naglasio je, nego je upravo odvratno vidjeti mladiće kako teturaju ulicama od pustog ruma koji im se daje kao nagrada za njihovo pjevanje.

Izraz čiste čežnje polako se razlijevao Lorenzovim licem dok se sjećao posljednjeg posjeta vještici.

»Ne vjerujem to što mi kažeš«, rekao joj je, »jer ne znam tko će mi darovati takvu silnu želju.«

»Vjeruj mi«, odgovorila je ona. »Nema načina da se dozna tko nam daruje takve želje. Ali one se javljaju. I to kad ih najmanje očekuješ.« Uporno je tvrdila da on već ima predmet koji će baciti čari na Birgit Briceno: đavlovu masku. »Mogu samo dodati da moraš nositi tu masku kao da slaviš pobjedu, i ona će ti ispuniti želju.«

Vještica mu je rekla kako je za njega najbitnije da odabere pravo vrijeme, jer će čarolija maske uspjeti samo jedanput. Uvjeren da je posrijedi više nego puka slučajnost u činjenici da je tog jutra vidio masku, Lorenzo nenapadno išeta u vanjsko dvorište. Pošto se uvjerio da ga nitko ne vidi, strugnuo je u pokrajnu ulicu i uvukao se u svoju kuću kroz stražnja vrata.

Tiho je prišao baru, užegao voštanicu i dohvatio masku s police. Prsti su mu neodlučno klizili po crveno-crnoj površini. Rezbar je u svoj rad unio nešto đavolsko, pomisli Lorenzo. Imao je čudnovat dojam da ga očni prorezi, napola skriveni iza čekinjastih obrva od biljnih vlakana, optužuju zbog nemara. A usta, s dugačkim ocnjacima neke zvijeri u svakom kutu, paklenski su se cerila, navodeći ga da pođe na ples s tom maskom na licu.

Lorenzo stavi masku. Njegove oči, nos i usta tako su dobro u nju pristajali, te je gotovo pomislio da je načinjena za njega. Samo su mu lične kosti malo udarale u glatku drvenu plohu. Sveza trake od neštavljene kože na zatiljku i pokri ih

dugačkim biljnim vlaknima koja su mu padala niz leđa u ljubičastoj, zelenoj i crnoj boji.

Lorenzo nije čuo kad je Petra trapavo ušla u prostoriju. Pre-
nuo se i poskočio u zrak kad je progovorila.

— Morat ćeš se presvući — Izjavi ona i pruži mu hlače i zakrpanu košulju. — Skini sandale, vrag hoda bos. — Pogleda oko sebe, kao da se boji da je tko ne čuje, pa dodade:

— Upamti, vrag zapovijeda nijemo, ne izgovarajući nijedne riječi.

Pomnjivo, kao što je ušao, Lorenzo iziđe iz svoje kuće na stražnja vrata. Oklijevao je nekoliko časaka, pitajući se kojim bi putem krenuo, kad začu skupinu pijanaca koji su bubnjali na ulici. Prikrivajući se u sjeni, Lorenzo se držao uza zid dok su mu se približavali.

— Đavao! — viknu jedan od njih ugledavši Lorenza, zatim uzbuđeno strča niz ulicu objavljujući da je đavao stigao u grad.

Četiri se mladića odijeliše od skupine i opkoliše đavla, uzmahujući lelujavo i ljupko rukama dok su udarali po bubnjevima. Jedan zapjeva ishitrene stihove, oglašavajući da se noćas predaju vlasti đavola.

Lorenzo osjeti kako mu srsi mile uz kralješnicu. To ga je ispunilo nemirom koji nije mogao svladati. Polako je dignuo mišićave ruke, a noge su mu same od sebe krenule u ritmu bubnjeva.

Otvarali su se prozori i vrata dok su krivudali ulicama prema trgu, praćeni sve većom gomilom. Kao da je to sam đavao zatražio, svjetla na trgu i po okolnim kućama ugasiše se za nekoliko sekunda. Bubnjanje prestade. Časovito umrtvljena gomila promatrala je kako đavao ulazi u kuću Bricenovih. Skočio je na platformu u unutrašnjem dvorištu baš u času kad rakete, koje je netko vani ispalio, zašištaše u zrak. Crvene, plave, zelene i bijele svjetlosti praštale su na nebu, zatim vrtoglavo padale na zemlju u pljusk u sićušnih zlatnih iskara.

Gosti su se ukočili, začarano su zurili u đavla i bubnjare koji su ga ustopice pratili. Kao da čuje neku bezglasnu glazbu, on je plesao usred kruga nijemih bubnjara; tijelo mu se lagano naginjalo naprijed, crveno-crna maska je blistala, rogovci su prijeteći stršili u nebo.

Onda su odjedanput grunuli bubnjevi poput groma, pretvarajući otegnutu tišinu u zaglušnu orljavu koja je ispunila svaki kutak kuće.

Đavao, spazivši Birgit Briceno naslonjenu na dovratnik blagovaonice, skoči sa platforme, zgrabi bocu ruma sa stola i pruži je njoj.

Ona se nasmiija, uze bocu, zatim ponosno zabaci glavu i otpi malo ruma.

Uvjeren u svoju moć, đavao je plesao oko nje, gibljući se s krajnjom dražešću, ukočenih leđa, s jedva primjetnim njihanjem bokova.

Ispruženih ruku i zanesena lica, Brigit Briceno odgovori na udaranje bubnjeva kao da zapada u trans.

Lice don Serapija grčilo se iza debelih naočala s rožnatim okvirom; sjedio je utučen u dubini naslonjača koji mu je odjedanput bio nekako preširok.

Gosti počеше plesati, miješajući se s gomilom koja je ulazila s trga. Bokovi su im se stidljivo njihali, kretnje su im svjesno bile sputane.

Lorenzo je bio okružen sve većim brojem plesačica, koje su ga željele dotaknuti, pipnuti, uvjeriti se da je od krvi i mesa. Uto mu Brigit Briceno nestade s očiju. On se oslobodi revnih ženskih ruku i sakri se iza vrata. Kad se uvjerio da ga nitko ne slijedi, krenu prema stražnjem dijelu kuće, zavirujući usput u svaku prostoriju.

Zvuk vesela smijeha natjera ga da naglo stane. Naslonjena na luk koji je odjeljivao dvorište od praonice, stajala je visoka, krupna figura u dugačkoj crvenoj halji s bijelim obrubom, sa crnim čizmama i crvenom frigijskom kapom iznad kovrčave perike.

Lorenzo se primaknu toj čudnovato odjevenoj osobi.

— Birgit Briceno — promrmlja sebi u bradu, zureći u njezine svijetle, odvažne oči okružene metalnim okvirom u kojem nije bilo stakala.

— Djed Mraz! — ispravi ga ona, a široka grimasa raširi njezine usne skrivene iza čupave brade i brkova. Ona posegnu za vrećom na zemlji punom paketa i za štapom koji je stajao naslonjen na zid.

— Htjela sam pričekati do sutra i iznenaditi djecu koja su sudjelovala u božićnoj predstavi — objasni ona — ali ne mogu propustiti ovu priliku. — Njezin smiješak poprimi trunak lukavog, urotničkog prizvuka. — Vi ste sa mnom, zar ne? — upita zatim, a oči joj bljesnuše grešnim sjajem dok se priginjala da zaviri u proreze njegove maske.

Lorenzo joj se primaknu, dohvati vreću, prebaci je preko ramena i dade joj znak da ga slijedi.

Povede je u stražnje dvorište, pa kroz usku ulicu prema trgu, gdje se nekoliko starije čeljadi i žena s malom djecom okupilo da promatra zabavu u kući Bricenovih s druge strane ulice.

— Eno đavla! — vrisnu neka djevojčica. Pozvavši drugu djecu da je slijede, ona potrča prema sredini trga. Oni se naglo zaustaviše. Djeca su pred njima nijemo stajala, dok su im oči bile razrogačene od straha i znatiželje.

— To je đavao — reče djevojčica, pokazujući na Lorenza. — A tko si ti? — upita visoku figuru. — Zašto si se tako obukao?

— Ja sam Djed Mraz i nosim darove — reče Birgit Briceno, vadeći paketić iz vreće. Nasmiješi se i pruži ga djetetu.

— Imaš li i za nas darove? — upitaše druga djeca, poskakujući oko njih.

Birgit Briceno se smijala i stavljala darove u njihove revne ručice. Zabezegnuta djevojčica stiskala je kutiju na grudima i uzbuđeno kličala: — Djed Mraz i đavao počinju plesati!

Veselo dječje kličanje začas je privuklo gomilu. Neki počеше svirati u instrumente i udarati u bubnjeve.

— Idemo plesati dalje od vaše kuće — šapnu Lorenzo. — A kad stignemo do pokrajne ulice, pobjeći ćemo.

Lorenzo prebaci veliki svileni rubac oko njezina pojasa i čvrsto stisnu njegove krajeve. Tijela su im se uvijala i drhtala u vatrenom stisku punom ritma.

Bojeći se da mu ne popusti stisak na krajevima rupca, zanemarivao je otvorene pozive drugih žena da s njima pleše. Svima se činilo da je potpuno uronio u ples, ali čim je čuo da druga skupina muzičara dolazi niz ulicu, zgrabio je zbunjenu Birgit Briceno za ruku i povukao je kroz mnoštvo. Prije nego što je itko postao svjestan onoga što se zbilo, đavao i Djed Mraz iščežnuše.

Trčali su dok nisu ostali bez daha. A kad su čuli kako se gomila smije i topće iza ugla, Lorenzo podiže Birgit Briceno u naručaj i uđe u kuću jednog svoga prijatelja i mušterije. Ugledao ga je u dnevnoj sobi s nekoliko osoba. Lorenzu nije bilo ni nakraj pameti da bi možda mogao upasti usred obiteljskog skupa. Mislio je samo kako mora uvjeriti prijatelja da mu posudi kola.

— Kakva noć — uzdahnu Birgit Briceno, a blažen smiješak razvuče joj usne. — Ta nas je gomila zamalo stigla. — Skide periku, bradu i brkove i baci ih kroz prozor. Razveza jastuke ispod halje i hitnu ih na stražnje sjedalo. — Kamo idemo? — upita, istražujući mračnu okolicu.

Lorenzo se smijuckao iza maske i nastavio vožnju prema kućici koju je imao pokraj mora.

Ona se zacereka i opusti u sjedalu. — Mirišem morski lahor — promrmlja kratko i duboko udahnu. — Rođena sam u jednom švedskom ribarskom selu — reče. — Ljudi od kojih potječem uvijek su se pokapali na moru ili kraj mora; žao mi je u životu samo što mene neće tako pokopati. Seraplo već ima parcelu na gradskom groblju.

Začuden tom njezinom neobičnom brigom, on zaustavi kola.

— Može li mi đavlova maska uslišati želju da budem pokopana kraj mora? — upitala je s tako ozbiljnim i odlučnim izrazom lica da joj je mogao samo potvrdno kimnuti.

— Ovakvo je obećanje sveto — reče ona. Pogled u njezinim očima jasno je pokazivao da je za nju njihovo razumijevanje potpuno. Nagnula se natrag na sjedalu. Bila je mirna, ali oko usta joj je igrao gotovo zavodljiv smiješak. — A ja sa svoje strane obećavam da ću cijelu ovu noć voljeti onoga tko nosi tu masku što ispunjava želje — šapnula je.

On bi bio pristao i na trenutak ljubavi. Uspoređena s jednim trenutkom, noć je bila cijela vječnost.

* * *

Danima sam mozgala o značenju priča koje sam čula. Mislila sam da razumijem što u njima znači spona, ili vještija sjena, ili kolo sreće; ipak sam željela da mi dona Mercedes ili Candelaria razjasne neke stvari.

Od početka sam prihvatila činjenicu da svoja nova iskustva ne smijem interpretirati u okvirima svoje naobrazbe, ali sam i nehotice vidjela stvari u sklopu onoga što sam naučila u svijetu nagnala.

Florinda bi sve to objasnila kao *nakanu* — opću, apstraktnu silu koja je odgovorna za oblikovanje svega na svijetu u kojem živimo. Pošto je sila apstraktna, njezina moć oblikovanja redovito je izvan ljudskog dosega, ali u posebnim okolnostima dopušta da se njome manipulira. I to nam daje lažan dojam da ljudi ili stvari ispunjavanju naše želje.

U poredbi sa Florindom — a nisam mogla izbjeći takvo uspoređivanje — dona Mercedes i Candelaria bile su jednostavnije pragmatičarke. One nisu cjelovito i sveobuhvatno razumjele svoje postupke. Sve što su radile kao mediji, vještice i izlječiteljice, razumjele su kao odijeljene, konkretne događaje koji su međusobno povezani. Na primjer, dona Mercedes mi je davala konkretne primjere načina kako se manipulira nečim što nema imena. Taj čin manipuliranja nazivala je vještijom sjenom. Rezultat manipuliranja nazivala je sponom, nastavljanjem, okretanjem kola sreće.

— Sigurno je maska ispunila Lorenzovu želju — rekla je dona Mercedes s apsolutnim uvjerenjem. — Znala sam i neke druge, vrlo slične slučajeve u kojima su stvari ispunjavale želje.

— Ali reci mi, dona Mercedes, koji je faktor važan, sama stvar ili osoba koja ima želju?

— Sama stvar — odgovorila je. Da Lorenzo nije imao onu masku, mogao je cijeli život provesti uzdišući za Birgit Briceno; njegova bi želja samo dotle stigla. Vještica bi rekla da je sponu načinila maska, a ne Lorenzo.

— Da li bi i to nazvala vještičjom sjenom, iako nikakva vještica nije bila umiješana?

— Vještičja sjena je samo ime. U svima nama ima malo vještice. Lorenzo zacijelo nije spiritualist ni izlječitelj, ali ima stanovitu moć da začara. Ipak njegova moć nije dovoljna da se načini spona, da se pomakne kolo sreće; ali uz pomoć maske, priča je bila sasvim drukčija.

Četvrti dio

Probudio me neki šum. Pokušala sam se pomaknuti, ali lijeva mi je ruka, zabačena iza glave, bila ukočena zbog prekinute cirkulacije krvi. Zaspala sam u sobi Mercedes Peralte pošto sam se potpuno iscrpila nakon sređivanja njezinog sušenog ljekovitog bilja.

Okrenula sam glavu kad sam čula da me netko zove po imenu. — Dona Mercedes? — šapnula sam. Nije bilo nikakva odgovora, osim škripanja čvorova viseće mreže od trenja na metalnim prstenovima. Na prstima sam se odšuljala u taj kut. U mreži nije bilo nikoga. Ali jasno sam osjećala da je ona netom bila u sobi i da njezina prisutnost nekako i dalje lebdi prostorijom.

Ispunjena neobjašnjivom jezom, otvorila sam vrata i jurnula niz tihi mračni hodnik; prešla unutrašnje dvorište, prošla kroz kuhinju i izišla u vrt. U mreži koja je visila između dva stabla ležala je dona Mercedes, obavijena duhanskim dimom kao nekom sjenom.

Polagano je njezino lice izronilo iz zadimljene tame. Bilo je nalik na neku sliku iz sna. Oči su joj svjetlucale iz neke naročite šuplje dubine.

— Upravo sam razmišljala o tebi — reče ona. — O onome što radiš. — Podigla je noge da se spusti iz mreže.

Rekla sam joj kako sam zaspala u njenoj sobi i kako me je uplašio zvuk prazne viseće mreže.

Slušala je u tišini, sa zabrinutim izrazom lica. — Musiúa — rekla je strogo — koliko sam ti puta rekla da ne smiješ zaspiti u vješticinoj sobi? Mi smo vrlo ranjive dok spavamo. Neočekivano se počeo smijuckati i pokrivati usta, kao da je previše rekla. Dala mi je znak da se primaknem i sjednem

na zemlju kraj ruba mreže. Počela mi je masirati glavu. Prsti su joj u valovitom gibanju putovali do mog lica.

Umirujuća tupost širila se po meni. Činilo mi se da se moja koža, mišići i kosti rastapaju pod njenim vještim prstima. Potpuno opuštena i smirena, zaspala sam u omamljenosti koja nije bila jednaka snu. Bila sam polusvjesna njezina nježna dodira, dok je nastavljala da me masira. Napokon sam legla nauznak na obližnjoj cementnoj ploči.

Dona Mercedes je šutke stajala iznad mene.

— Gledaj, Musiúa — naglo je kliknula, dižući pogled prema punom mjesecu koji je jezdio između oblaka. Skrivajući se, izranjajući, nestajući, mjesec je prividno kidao oblake u svojoj jurnjavi. — Gledaj — kliknula je ponovno, bacajući grozd zlatnih medalja na dugom zlatnom lancu visoko iznad glave. — Kad ponovno ugledaš ovaj lanac, morat ćeš se vratiti u Caracas.

Trenutak se činilo da taj mračni grozd lebdi u zraku, viseći o punom mjesecu koji je ogranuo iza oblaka. Nisam vidjela da je grozd pao. Bila sam previše zabrinuta pitanjem što ju je potaklo da mi spomene kako moram natrag u Caracas. Pitala sam je o tome; odgovorila je kako je glupo od mene što pretpostavljam da ću zauvijek ostati u Curmini.

Uporno oštro javljanje jednog zrikavca s grane iznad moje glave više je sličilo na nekakvu vibraciju koja buši mrtvilo vrele i vlažne noći. Okrenula sam se potrbuške na prostirci u unutrašnjem dvorištu i čekala ženu koja mi se svake noći javljala na istom mjestu.

Dona Mercedes je kunjala u mreži pokraj mene; odlučila je da mi čini društvo i svojom prisutnošću prekine iznimnost tih priviđenja. Već od početka ona je zaključila da će moji dodiri s tim duhom ostati nadnaravni događaji, sve dok netko ne bude pokraj mene ili dok me ne bude nadzirao. A bude li tko drugi prisutan, cijela će stvar postati slikovito rečeno, javno vlasništvo.

Već sam bila stekla stanovitu vještinu u pušenju cigara. U početku sam se požalila zbog djelovanja vrućine koja je iritirala osjetljivo tkivo u ustima. Dona Mercedes se smijala da mi rastjera strah, uvjeravajući me da je dim ritualnih cigara zapravo hladan i blagotvoran.

Nakon nekoliko dana vježbe morala sam se složiti s njom; dim je doista bio hladan; duhan kao da je bio namočen mentolom.

Odluku Mercedes Peralte da me te večeri prati pospješila je Candelaria svojim sumnjama: smatrala je da nisam dovoljno jaka da sama izdržim punu seansu. Za njih je puna seansa značila da se u jednom času medij odriče svake voljne kontrole nad svojom osobom i dopušta duhu da se izrazi kroz njegovo tijelo.

Ranije toga dana, dona Mercedes mi je objasnila kako moja prisutnost u njezinoj kući više nema smisla. Ne zbog toga što bi ona ili Candelaria bile u nekom sukobu sa mnom, ili u svađi, nego zato što mi ona ne može više ništa vrijedno dati.

Uvjeravala me da Candelaria i ona osjećaju prema meni samo najdublju naklonost. Da me je manje voljela, samo bi me pustila da gledam kako liječi bolesnike i pravila se da joj pomazem. Njezina ljubav prema meni nagoni je da bude iskrena. Meni je ipak potrebna spona, a ona nema spona za mene. Mogla je načiniti samo jednu, za Candelariju. Međutim, kako je duh izabrao mene da budem posrednica, ili možda čak pravi medij, ona taj izbor mora poštovati. Dosad je to činila tako da mi je posredno pomagala uspostavljati noćne dodire s priviđenjem.

— Zbog činjenice da je duh moje čukunbabe izabrao tebe — rekla mi je dona Mercedes — ti, Candelaria i ja postajemo nekakve rođakinje.

Tada mi je Candelaria rekla da je ona još u djetinjstvu imala dodire s istim duhom. Ali o tome mi ništa nije mogla reći, držeći se medijske tradicije potpune tajnosti.

Dona Mercedes se pomače u mreži i prekriži ruke iza glave. — Musíáa, dobro bi bilo da čučneš i počneš pušiti — reče tihim, opuštenim glasom.

Upalila sam cigaru, otpuhivala jednake kratke dimove i mrmrljala čari kojima me je naučila. Dim i zvuk su zacijelo djelovali tako da se priviđenje svaki put javljalo. Čula sam lagan šum. Čula ga je i dona Mercedes, jer se okrenula u istom trenutku kad i ja. Nekoliko koraka dalje, čučeći između divovskih Candelarijinih zemljanih ćupova za cvijeće, vidjela se žena.

Dona Mercedes sjede kraj mene i uze mi cigaru iz usta. Poče otpuhivati, mrmrljajući neke čari koj su se razlikovale od mojih. Osjetila sam srhe u tijelu; neka nevidljiva ruka stegnula me oko vrata. Čula sam se kako ispuštam šistave, krkljave šumove. Na moje zaprepaštenje, zvučali su kao riječi koje netko drugi izgovara mojim glasnicama. Znala sam istog časa — iako ih nisam razumjela — da su to riječi nekog novog čaranja. Priviđenje je lebdjelo iznad moje glave, zatim je iščezlo.

Nakon toga našla sam se u kući, zajedno s Candelarijom i dona Mercedes. Bila sam mokra od znoja i osjećala tjelesnu klonulost. I njih dvije su bile iscrpljene. Međutim, moja klonulost nije bila tegobna. Osjećala sam izvanrednu lakoću i veselost.

— Kako sam ovamo dospjela? — upitala sam.

Candelaria je bacila upitan pogled prema starici, zatim je rekla: — Imala si punu seansu.

— To sada sve mijenja — reče dona Mercedes slabašnim glasom. — Duh moje davne pokojnice načinio je sponu za tebe. Zato moraš ostati sve dok ti duh ne dopusti da odeš.

— Ali zašto je duh izabrao mene? — upitala sam. — Ja sam strankinja.

— Za duhove ne postoje stranci — odgovori Candelaria. — Duhovi samo traže medije.

Mercedes Peralta je sjedila nagnuta nad oltar i mrmrljala čari. Mučena glađu i umorom, stalno sam pogledavala na svoj sat. Bilo je gotovo šest uvečer. Žarko sam željela da krupna žena za stolom bude posljednji pacijent Mercedes Peralte tog dana.

Nije bilo nikakva objašnjenja zbog čega prima više od dva bolesnika dnevno, ali posljednje četiri subote dona Mercedes ih je primala po dvanaest.

Bile su to ponajviše žene iz obližnjih zaselaka koje su koristile svoj tjedni dolazak na tržnicu i zaustavljale se da posjete izlječiteljicu. Uvijek ih je bilo koje su tražile pomoć protiv posebnih tegoba kao što su glavobolje, nazebi i ženski poremećaji. Ipak su pretežno dolazile da se oslobode emocionalnih problema. Najčešće se razgovaralo o neuzvratnoj ljubavi, bračnim teškoćama, svađama sa svojtom, o djeci koja rastu te o problemima na poslu i u životnoj sredini. Sijeda kosa, ćelavljenje, pojava bora i udarci zle sreće spadali su među rjeđe pritužbe. Dona Mercedes je svaku osobu liječila s istim iskrenim zanimanjem i djelotvornošću, bez obzira na vrstu problema.

Najprije bi dijagnosticirala bolest uz pomoć svoga nautičkog kompasa ili tumačenjem rasporeda pepela cigare na tanjuru. Ako je uzrok poremećene ravnoteže bio psihološke naravi — ona je to nazivala spiritualnim neredom — pojala je nekakvu mješavinu molitve i čaranja te masirala bolesnika. Ako je osoba patila od tjelesne tegobe, propisivala je ljekovito bilje i doziranje.

Njezina vješta upotreba jezika i velika osjetljivost na najsitnije promjene u raspoloženju svake osobe navodile su i najpovučenijeg čovjeka da se otvori i iskreno progovori o svojim skrivenim nevoljama.

Trgnuo me glas Mercedes Peralte. — Ovaj si put doista za-brljala — govorila je krupnoj ženi koja je sjedila kraj stola. Tresući niječno glavom, ponovno je pregledala pepeo cigare na metalnom tanjuru na oltaru. — Ti si luda — izjavi držeći tanjur ženi pred nosom, očekujući da bolesnica prepozna u mekom, sivo-zelenkastom prahu narav svoje bolesti. — Ovaj si put zbilja u škripcu.

Crvenci se od smetenosti, žena je gledala ustranu kao da pokušava naći put da pobjegne. Napućila je usne poput djeteta.

Dona Mercedes ustade, dođe do kuta gdje sam obično sjedila na stolcu i progovori službenim glasom: — Voljela bih da zapišeš terapiju koje se mora držati moja bolesnica.

Po običaju, najprije sam popisala ljekovite trave, biljne is-cjetke i ograničenja u prehrani. Zatim sam potanko opisala gdje i u kakvim okolnostima pacijentkinja mora uzimati biljni napitak i obavljati kupke za čišćenje. S dopuštanjem dona Mercedes, nikad nisam propuštala načiniti kopiju za sebe. Napokon sam na njezino poticanje pročitala naglas nekoliko puta što sam zapisala. Bila sam sigurna da dona Mercedes nije to zahtijevala samo zato da se uvjeri kako sam sve točno navela nego najprije zato da bolesnica što više upam-ti u slučaju da je nepismena.

Stišćući upute u ruci, žena ustade i okrene se k oltaru. Stavi nekoliko novčanica ispod Djevičina kipa, zatim svečano obe-ća da će se držati savjeta dona Mercedes.

Mercedes Peralta priđe oltaru, užeže svijeću i kleče da se pomoli svecima da potpomognu točnost njezinih prosudbi. Spomenuh kako poznajem liječnike koji se često mole.

— Dobri liječnici i izlječitelji imaju zajedničku osobinu da postojano poštuju svoje pacijente — izjavi ona. — Oni vje-ruju u onu veliku silu koja ih vodi. Tu moć mogu prizvati kroz molitvu, meditaciju, čaranja, duhanski dim, lijekove i instrumente.

Posegnu za kopijama svih uputa koje sam tog dana napisala, zatim prebroji stranice. — Jesam li doista danas pregledala toliko ljudi? — upitala je, ali naoko nije pokazivala nikakvo zanimanje da čuje odgovor. Blag smiješak naborao joj je usne dok je sklapala oči i naginjala se u prividno neudobnom naslonjaču. — Idi i donesi mi sve svoje zapise o svim mojim bolesnicima, osim onih koji ti kazuju svoje priče. Želim vidjeti koliko sam ljudi liječila otkad si ti ovdje. — Ustala je i pošla sa mnom do dvorišta. — Donesi sve ovamo u dvorište. Hoću da mi Candelaria pomogne — dodala je.

Trebalo mi je gotovo sat vremena da skupim svu građu. Izostavivši samo svoj dnevnik, donijela sam sve u dvorište, gdje su me dona Mercedes i Candelaria već čekale.

— Je li to sve? — upita dona Mercedes, promatrajući svežnjeve papira koje sam položila ispred nje na zemlju.

Nije čekala moj odgovor nego je naredila Candelariji da složi papire i razdjelne kartone kraj željezne bačve na kraju dvorišta. Čim je to učinila, Candelaria se vratila i sjela kraj mene na prostirku. Obje smo gledale dona Mercedes koja je legla u viseću mrežu.

— Već sam ti rekla da si ovdje pod zaštitom duha moje čukunbabe — reče mi dona Mercedes. — Od sinoć si medij kojeg je izabrao taj duh. A mediji ne skupljaju papire o liječenju. I sama pomisao na to je odvratna.

Ustala je s mreže i odšetala se do hrpe papira s mojim bilješkama. Tek tada mi je puklo pred očima što ona kani učiniti. Presjekla je nožem vrpce na svježnjevima i počela pregrštima bacati papire u željeznu bačvu. Ukočenim pogledom promatrala sam kako iz bačve počinje sukljati dim. Prije nisam bila primijetila da je unutra naložena vatra.

Želeći spasiti dio svog rada, skočila sam na noge. Candelarijine su me riječi zadržale da ne potrčim do bačve.

— Ako to učiniš, moraš odmah otići odavde. — Smiješila se i tapšala po prostirci kraj sebe.

U tom sam trenutku sve razumjela. Ništa nisam mogla učiniti.

Dona Mercedes se naradila cio dan i zatim tvrdo zaspala u svom naslonjaču.

Promatrala sam je neko vrijeme, žaleći što se i ja ne mogu tako lako opustiti, zatim sam poslagala razne boce, lončice i kutije u stakleni ormar. Dok sam na prstima kraj nje prolazila, ona iznenada otvori oči. Okrenula je polako glavu i slušala, a nosnice su joj se širile kao da miriše zrak.

— Gotovo sam zaboravila — reče ona. — Uvedi ga unutra, smjesta.

— Nikoga nema — odgovorila sam s apsolutnom pouzdanosti.

Ona podiže ruke u bespomoćnoj kretnji. — Samo učini što ti kažem — reče tiho.

Uvjerena da je ovaj put zacijelo pogriješila, iziđoh iz sobe. Već se spuštao mrak. Vani nije bilo nikoga. S pobjedonosnim smiješkom na licu spremala sam se ući u sobu, kad začuh slabašan kašalj.

Kao da ga je prizvala čaranjem dona Mercedes, iz sumračna hodnika pojavio se uredno odjeveni muškarac. Noge su mu bile nerazmjerno duge. Ramena su mu, naprotiv, bila uska i ostavljala su dojam krhkosti pod crnim kaputom. Oklijevao je trenutak, zatim podignuo grozd zelenih kokosovih oraha u znak pozdrava. U drugoj je ruci držao priprosto načinjenu mačetu.

— Je li Mercedes Peralta unutra? — upitao je dubokim, hrapavim glasom, uz povremeno kašljanje.

— Ona vas čeka — rekla sam, pridržavajući zavjesu da prođe.

Imao je kratku, oštru, kovrčavu kosu, a koža između obrva bila je duboko nabrana od mrštenja. Iz tamnog, četvrtastog lica izbijala je nepopustljiva tvrdoća, usklađena sa žestokim, neustrašivim izrazom očiju. Samo je na kutovima njegovih lijepo oblikovanih usta lebdjela stanovita mekoća.

Stajao je nekoliko časaka neodlučno, zatim se njegovim licem razlio slabašan osmijeh dok se približavao starici. Spustio je kokosove orahe na pod, zatim popravio hlače oko koljena i čučnuo kraj njene stolice. Izabrao je najveći orah u grozdu i s tri vješta zasjeka kratkom mačetom odrezao s njega gornji dio.

— Baš su onakvi kakve voliš — rekao je. — Još su meki i vrlo slatki.

Dona Mercedes prinese plod usnama, poče glasno srkati i reče kako je mlijeko dobro. — Daj mi malo sredine — zatraži, pružajući mu plod.

Jednim sigurnim udarcem on prepolovi orah i zatim vrhom mačete izreza sluzavu mekotu.

— Drugu polovicu izreži za musiu — reče dona Mercedes. Gledao me je dugo i uporno, zatim bez riječi sastrugao preostalu polovicu oraaha s jednakom pažnjom i pružio je meni. Zahvalila sam mu.

— I što te danas dovodi ovamo? — upita dona Mercedes, prekidajući nelagodnu tišinu. — Treba li ti moja pomoć? — Da — reče, vadeći cigaretu dozu iz džepa. Prípalió je cigaretu upaljačem. Nakon dugačkog udisaja vratio je dozu u džep. — Duh je u redu. Prokleti kašalj je sve gori. Ne da mi spavati. Imam i glavobolju. Od nje ne mogu raditi.

Ona mu reče da sjedne, ne sučelice njoj gdje su obično sjedili pacijenti, nego na stolicu kraj oltara. Užeže tri svijeće pred Djevičnim kipom, zatim usputno upita za plantažu kokosova oraaha koju on ima negdje uz obalu.

Okrenuo se polagano i zagledao u njene oči. Ona ga potače klimanjem glave. — Ova musiu mi pomaže oko bolesnika — reče mu. — Možeš govoriti kao da je nema ovdje.

Njegov se pogled časomice susrete s mojim. — Zovem se Benito Santos — reče i brzo skrenu oči prema dona Mercedes. — Kako se ona zove?

— Kaže da joj je ime Florinda — odgovori dona Mercedes prije nego što sam imala vremena išta izustiti. — Ali ja je zovem Musiu.

Pozorno ga je gledala, zatim prošla iza njega. Sporim kretanjama trljala mu je prsa i ramena nekom maću gotovo pola sata.

— Benito Santos je snažan čovjek — reče ona, okrenuvši se prema meni. — Dolazi k meni od vremena do vremena; uvijek zbog glavobolje ili nahlade ili kašlja. Liječim ga u pet navrata. Upotrebljavam posebno pripravljenu mast i dugačku molitvu koju prinosim duhu mora.

Dugo ga je poslije toga masirala. — Je li glavobolja minula? — upitala je oslanjajući se rukama o ramena Benita Santosa. Činilo se da ne čuje njezino pitanje. Zurio je staklenim pogledom u treperave voštanice. Počeo je govoriti o moru i kako zloslutno izgleda u zoru, kad se sunce rađa iz tamne vode. Jednoličnim mrmorom, kao u nekom transu, govorio je o svojim svakidašnjim podnevnim izeltima na more. Nikad nije naučio plivati, zna samo plutati.

— Pelikani kruže oko mene — rekao je. — Katkad lete vrlo nisko i gledaju me ravno u oči. Sigurno žele doznati da li moja snaga vene.

Pognuo je glavu i dugo šutio, zatim mu se glas spustio još niže, do teško razumljiva šapata. — U suton, kad se sunce spusti iza dalekih planina, kad svjetlost više ne dotiče vodu, ja čujem glas mora. Govori mi kako će jednog dana umrijeti, ali dok živi, ono je nespokojno. Tada znam da volim more. Mercedes Peralta pritisnu dlanovima njegove sljepoočnice.

— Benito Santos je čovjek koji je pobijedio krivnju — reče ona. — Star je i umoran je. Ali i sad je nespokojan, kao more.

Benito je dolazio pet dana zaredom. Na kraju svakog dnevnog liječenja dona Mercedes je od njega uvijek tražila da mi ispriča svoju priču. On nijedanput nije odgovorio i na mene se uopće nije osvrtao. Napokon, nakon njegovog posljednjeg posjeta, naglo se okrenuo i pogledao me. — Je li ono tvoj džip na ulici? — upitao je. Ne dajući mi vremena za odgovor, dodao je: — Odvezi me na kokosovu plantažu, molim te.

Vozili smo se u tišini. Prije nego što ćemo stići do obale, ja mu rekoh da ne mora ispuniti ono što je od njega zatražila dona Mercedes.

On naglašeno potrese glavom. — Za mene je svetinja sve što ona zatraži — reče oporo. — Samo ne znam što da kažem ili kako da kažem.

Bezbroj sam puta posjetila Benita Santosa pod izlikom da dolazim po kokosove orahe za dona Mercedes. Mnogo smo razgovarali. Ali nikad se nije zagrijao za mene. Uvijek me je izazovno gledao sve dok ne bih skrenula pogled. Savršeno je pokazivao da sa mnom razgovara samo zbog toga što je to dona Mercedes htjela. Zaista je bio, kako ga je ona opisala, tvrd i nespokojan.

* * *

Stežući čvrsto mačetu u ruci, Benito Santos je nepomično stajao na vrelom podnevnom suncu. Pržilo mu je leđa, ukočena od jednotjedne sječe trske. On zabaci natrag obod šešira da ohladi čelo. Oči su mu slijedile skupinu iscrpljenih ljudi što su išli preko praznog, posjeđenog polja šećerne trske na putu u grad.

Posljednji dan i noć svi su radili bez odmora. Nitko od njih neće imati posla u ponedjeljak. Bila je to posljednja sječa šećerne trske prije nego što će traktori poravnati i isparcelirati zemlju. Vlasnik tih polja najduže je izdržao. Ali napo-

sljetku, poput svih ostalih plantažera u okolici, morao je svoju imovinu prodati kompaniji za razvoj zemlje u Caracasu. Dolina će se pretvoriti u industrijski centar. Nijemci i Amerikanci izgradit će farmaceutske laboratorije. Talijani će ne samo podignuti tvornicu cipela nego će i radnike dovesti iz Italije.

— Prokleti stranci — opsova Benito i pljunu na zemlju. Nije znao ni pisati ni čitati, nije imao nikakav zanat. Bio je berač šećerne trske. Znao je samo zamahivati mačetom. Vukući dugačko sječivo po zemlji, približi se dvorištu hacijende, zatim skrenu prema malom bungalovu gdje se nalazio nadzornikov ured. Skupina ljudi, koji su stajali ili čučali u sjeni velikog krova kuće, sumnjičavo ga je gledala dok je ulazio u ured.

— Što želiš? — upita ga nadzornik niskog rasta i velikog trbuha, sjedeći za sivim metalnim stolom. — Isplaćen si, zar ne? — doda nestrpljivo, brišući znoj s vrata brižno složenim bijelim rupčićem.

Benito Santos kimnu. Bio je šutljiv čovjek, gotovo mrzovoljan. Teško mu je bilo govoriti, moliti za uslugu. — Čuo sam da se šećerna trska transportira u tvornicu u susjednom gradu — zamuckivao je, a oči su mu bile uprte u nadzornikov debeli vrat koji se prelijevao preko ovratnika užkrobljene košulje. — Radio sam već po tvornicama. Biste li me možda primili da tamo radim?

Naginjući se unazad u stolici, nadzornik pogleda Benita kroz mlohawe kapke. — Ti ovdje negdje živiš, zar ne? Kako ćeš dolaziti do grada? To je više od petnaest milja odave.

— Autobusom — promrmlja Benito Santos, gledajući kriomice u nadzornikove oči.

— Autobusom! — Nadzornik se prezriyo nasmija, gladeći tanki, fino potkresani brk. — Dobro znaš da autobus kreće tek kad je pun. Nikad ne bi tamo stigao prije podne.

— Nekako ću stići — odgovori Benito Santos sav očajan. — Ako mi daćete posao, nekako ću se snaći. Molim vas.

— Slušaj — odsiječe nadzornik. — Zaposlio sam svakoga tko je bio sposoban da siječe šećernu trsku, bez obzira na dob ili iskustvo, jer nam je bio krajnji rok. Svakom je bilo jasno rečeno da je unajmljen samo za šest dana. U tvornici već imamo više ljudi nego što nam treba. — Nadzornik počeo nešto tražiti po spisima na stolu. — Ne oduzimaj mi više vrijeme. Imam posla.

Benito Santos iziđe u dvorište, pazeći da ne gazi po čupercima trave koji su rasli među kamenjem. Tvornica na kraju dvorišta već je izgledala napuštena, iako je bila u pogonu još prije nekoliko dana. Znao je da u dolini više neće nikad ništa slično vidjeti.

Prenu ga glasno trubljenje kamiona. Brzo se odmiče ustranu, podignuvši ruku da ga povezu u grad. Bio je sav u oblaku prašine.

— Morat ćeš pješice, Benito Santos — povika netko iz ju-rećeg vozila.

Kad se prašina slegla, još dugo je mogao čuti povike i smijeh radnika s kamiona. Prsti mu se čvrsto stegnuše oko ručke mačete. Zatim se polagano opet opustiše. Nabio je šešir do-brano na čelo da zaštiti oči od sunca što je pocakljivalo pla-vetnilo neba.

Benito nije krenuo glavnom cestom prema gradu nego preko pustih polja dok nije stigao do uske staze. Vodila je do juž-nog dijela grada gdje se subotom održavao sajam. Hodao je sporije nego obično, svjestan rupe na jednoj cipeli i odlijep-ljena potplata na drugoj zbog kojeg se dizala prašina na zemlji ispred njega. Povremeno se odmarao u debeloj hla-dovini mangovih stabala koja su rasla s obje strane staze; potišteno je promatrao hitre zelene obrise gušterica kako izlijeću iz grmlja i bježe natrag.

Bilo je već davno prošlo podne kad je stigao do sajmišta. Još je vrvjelo ljudima. Prodavači su već promuklim glasom nu-dili svoju robu s istim oduševljenjem koje su pokazivali ci-jelog jutra. A mušterije su se, mahom žene, cjenkale bez

srama. Benito Santos prođe pokraj štandova portugalskih farmera na kojima je uveć uvelo povrće ležalo u neredu; za-tim pored štandova s mesom i sušenom ribom gdje su se skupljali rojevi muha, a šugavi psi sa bezgraničnim strplje-njem čekali da komad mesa padne na zemlju. Osmijehnu se unajmljenoj djeci koja su stajala za štandovima svježeg voća i stavljala gnjile plodove u papirnate kesice umjesto da do-puste kupcima da biraju izloženu robu.

Opipa novac u džepu: šestodnevna zarada. Razmišljao je da li da odmah ili kasnije kupi hranu svojoj ženi Altagraciji i sinčiću. — Kasnije — reče naglas. Postojala je uvijek mo-gućnost da bolje prođe ako se cjenka s prodavačima nepo-sredno prije nego što se počnu spremati.

— Kupi hranu dok još imaš novaca, Benito Santos — po-vika starica koja ga je dobro poznavala. — Grašak i riža neće nimalo pojeftiniti.

— Samo žene čekaju popodnevnu rasprodaju — bocnu ga jedan prodavač bestidno mašući plodom pisange.

Benito Santos se zagleda u nacerena lica libanonskih prepro-davača koji su stajali za kićenim štandovima nudeći jeftine haljine, nakit i parfeme. Od bijesa mu nabreknuše žile na sljepoočnicama i ukočiše se mišići na vratu. Ponižavajući prizor u nadzornikovu uredu još mu se motao po glavi. U ušima mu je još odzvanjao prezirni smijeh radnika s kami-ona. Mačeta u ruci bila mu je lagana poput noža. Sa straho-vitim se naporom okrenu i ode.

Oblievao ga je hladan znoj. Usta su mu bila suha. Osjećao je da ga u želucu bocka nešto što nije glad. Sad će popiti svoj rum, odluči. Ne može čekati da dođe kući. Rum mu je po-treban da odagna bijes, da odagna potištenost, očaj.

Namjerno krenu ka glavnom ulazu sajmišta gdje su kami-oni i brojni magarci čekali da ponovno budu natovareni ro-bom koja nije prodana. Prijeđe ulicu, zađe u mali mračni dućan na uglu i kupi tri boce od pola litra najjeftinijeg ruma. Sjedne pod stablo u hlad, okrenut prema kamionima i ma-

garcima. Nije htio propustiti trenutak kad se prodavači počnu spremati. Zadovoljno uzdahnuvši, nasloni se na deblo. Skinu šešir i rukavom obrisa znoj i prašinu s mršavog lica. Pažljivo otvori jednu bocu i svu je ispi u jednom dugom gutljaju. Rum mu je postepeno blažio napetost u želucu; smanjivao mu je bol u ukočenim leđima i umornim nogama. Nasmiješi se. Neki neodređeni osjećaj blagostanja prostruji mu glavom. Da, razmišljao je, bolje je da sjedim ovdje uživajući u rumu nego da odem kući i slušam Altagracijino neprekidno prigovaranje. Njega je teško naljutiti, ali za danas mu je svega dosta.

Kroz spuštene kapke Benito Santos je promatrao ljude okupljene u krugu pokraj ulaza u sajmište. Bila je to ista grupa koja je svake subote poslije podne dolazila iz obližnjih sela da se kladi u borbi s pijetlovima. Pospami mu pogled odluta do dvojice ljudi koji su ravno preko puta čučali pod stablom. Nisu ga naročito zanimale borbe pijetlova, ali pažnju mu privukoše dva pijetla koja su ti ljudi držali. Dizali su ih i snažno spuštali na tlo da im ojačaju noge. Nekim čudnovato nježnim pokretom mrsili su pticama perje i zatim ih sudarali da ih ohrabre.

— Lijepa ptica — dobaci Benito Santos čovjeku koji je držao crnog pijetla s perjem zlatastog ruba.

— Naravno da je lijepa — spremno se složi čovjek. — Nastupit će u posljednjoj današnjoj borbi. Najbolje se ptice čuvaju za posljednju borbu — oda ponosno taj čovjek, gladeći pijetlovo perje. — Moraš se kladiti na njega. On će danas biti pobjednik.

— Jesi li siguran? — upita Benito Santos ravnodušno, vadeći drugu bocu ruma iz papirnate vrećice. Potegnu dugačak gutljaj, zatim se umiješa u gomilu uzbuđenih ljudi koji su čučali oko pješčanog borilišta. Dali su mu mjesta a da ga nisu ni pogledali, jer su im oči bile uprte u sredinu arene gdje su se dva pijetla borila na život i smrt.

— Kladite se! Gospodo, kladite se! — uzviknuo je jedan čovjek, a glas mu je načas ušutkao gomilu. — Kladite se za posljednju borbu! Za pravu borbu!

Ljudi su žustro zamjenjivali prljave novčanice za obilježene papiriće u raznim bojama koji su označavali uložene svote.

— Jesi li siguran da će tvoj pijetao danas pobijediti? — upita Benito Santos vlasnika pijetla sa zlatastim perjem.

— Naravno da hoće! — odvrati čovjek, žarko ljubeći pijetlovu krestu punu ožiljaka.

— Bojiš se kladiti, Benito Santos? — upita jedan radnik što je s njim cijeli tjedan sjekao trsku. — Bilo bi bolje da za staru kupiš hrane, ako ne želiš neprilika večeras — doda podrugljivo.

Benito Santos izabra obojeni papirić i bez oklijevanja se okladi za ostatak zarade na pijetla sa zlatastim perjem. Bio je siguran da će udvostručiti svoj novac. Ne samo da će moći kupiti rižu i grašak nego k tome mesa i još ruma. Možda će čak biti dovoljno novaca da sinu kupi prvi par cipela.

Benito Santos, uzbuđen kao i ostali gledaoci, povika u znak odobravanja kad su vlasnici podigli pijetlove iznad svojih glava. Posisali su oštre, ubojite ostruge na pijetlovim nogama kao dokaz da na njima nema otrova. Obojica su koješta tepala svojim pijetlovima, a onda ih na sučevu zapovijed postavili u sredinu pješčanog borilišta.

Protivnici su se srdito gledali, ali odbiše da se bore. Gomila je vikala, a nad pijetlove se spustio kavez od vrbova pruća. Ljudi su uzbuđeno poticali pijetlove na napad. Pijetlovi su drhtali od bijesa, a perje im se širilo ispod obrijanih, krvlju podlivenih vratova.

Kavez se podiže. Pijetlovi skočiše jedan na drugoga, vješto izbjegavajući ubode kljuna i udarce krila. Ali ih je ubrzo zahvatila pomamna žestina udaranja krilima, guranja glavama, grebanja nogama. Perje bijelog pijetla postade crveno od krvi, što od vlastitih rana što od duboke zasjekotine na protivnikovu vratu.

Benito Santos se nijemo molio da pobijedi pijetao na kojeg se kladio.

Na sučev znak podigoše s borilišta pijetlove koji su otvarali kljunove i teško disali. Sa sve većom je zabrinutošću Benito Santos pratio pogledom kako vlasnik pijetla sa zlatastim perjem puše u rane svoga borca. Nešto je govorio pijetlu da ga umiri, milovao ga je i šeptrljio oko njega.

Na sučevu zapovijed pijetlove ponovno postaviše na sredinu borilišta. Bijeli pijetao dobro nacilja, skoči i zabode ostruge u protivnikov vrat. Njegovo pobjedničko kukurijekanje prekide muk gledalaca koji su promatrali kako pijetao zlatastog perja pada mrtav.

Benito Santos se kiselo osmjehnu, zatim se nasmija kroz grimasu kojom je pokušavao zadržati suze. — Barem imam svoj rum — promrmlja i nadušak ispi ostatak tekućine u drugoj boci. Obrisa bradu drhtavim prstima. Odvoji se od gomile i uputi se prema brdima. Beskrajna polja posječene trske svjetlucale su na jakom popodnevnom suncu. Žuta prašina s ceste koju je dizao cipelama padala mu je po rukama kao fini, zlatni prah.

Polako se penjao uz strmo brdo. Gdje god bi naišao na stablo, prešao bi cestu i odmorio se u hladu.

Otvorio je zadnju bocu ruma i dobro potegnuo. Nije želio vidjeti svoju ženu. Ne bi mogao podnijeti njezin optužujući pogled. Promotri brda oko sebe i oči mu zapeše za zelene padine s druge strane ceste gdje je neki general na visokom položaju u vladi imao farmu.

Benito Santos gucnu još jedanput. Rum ga ispuni nekom neodređenom nadom. Možda bi mu mogli dati neki posao na generalovoj farmi. Mogao bi kositi djetelinu koja se navodnjava i uzgaja za konje. Dovraga, vješt je, pomisli. On je berač trske. Sjeći trsku ili kositi djetelinu, to je ista stvar. Možda bi mogao pitati i predujam. Ne mnogo, samo toliko da može kupiti malo graška i riže.

Gotovo je trčao niz brdo, a zatim po novoj cesti koja je vodila do generalove farme. Toliko je bio uzbuđen mogućnošću zaposlenja da nije ni primijetio dva vojnika pored širom otvorene kapije.

— Kamo to misliš da si pošao? — zaustavi ga jedan od njih, pokazujući mu puškom znak na cesti. — Zar ne znaš čitati? Pristup zabranjen. Ovo je privatna cesta.

Benito Santos je bio tako zadihan da ga je gulo peklo pri svakom udahu. Pogleda oba vojnika, zatim se obrati drugome koji je bio naslonjen na veliki kamen pokraj znaka. Izgledao je stariji i pristupačniji. — Prijeko mi je potreban posao — promrmlja.

Vojnik je bez riječi odmahnuo glavom; pogled mu se zadržao na Benitovoj kuštravoj crnoj kosi koja je stršala kroz poderani slamnati šešir. Njegove otrcane, zavrnutе hlače i košulja lijepile su se za visoko, mršavo tijelo. — Ovdje nema posla — reče prijaznim glasom. — Osim toga, nema nikoga da te zaposli.

— Netko mora biti s konjima — ustrajao je Benito Santos. — Možda bih mogao pomoći. Samo nekoliko sati dnevno. Stražari se pogledaše, zatim slegnuše ramenima i zlobno se naceriše. — Potraži Nijemca koji se brine o konjima — reče mlađi vojnik. — Možda ti on pomogne.

Za trenutak se Benito zapita zbog čega se vojnici smiju. Ali bio im je previše zahvalan da bi ga to zabrinulo. Požuri ravnom popločanom cestom, usječenom u brdu, jer ga je bilo strah da se ne predomisle i pozovu ga natrag.

Pred generalovom kućom naglo zastade. Neodlučno je stajao i promatrao katnicu ispred sebe. Bila je bijela s dugačkim balkonom na masivnim stupovima. Umjesto da zovne, došulja se do jednog prozora u prizemlju. Bio je otvoren, povjetarac je nježno njihao tanku zavjesu. Na brzinu je htio pogledati što je unutra. Čuo je da je raskošno pokućstvo dopremljeno iz Evrope.

— Što radiš ovdje? — upita ga s leđa gromki glas čudnog naglaska.

Preplašeni Benito Santos gotovo je ispustio bocu ruma kad se okrenuo. Izrogačenih očiju gledao je žilavog čovjeka srednjih godina, plave, kratko podšišane kose. Valjda je to onaj Nijemac kojega su vojnici spomenuli, pomisli Benito gledajući njegove nemirne oči. Bile su boje neba i sjale su pod jako izbočenim čeonim kostima.

— Imate li posla za mene? — upita Benito Santos. — Bilo kakva posla?

Čovjek se približi Benitu i zagleda se u njega s izrazom prijetnje. — Kako se usuđuješ ovamo doći, pijanico? — reče s hladnim prezirom. — Odlazi dok nisam na te nahuckao pse.

Pogled Benita Santosa postade nesiguran, kapci mu zatrepataše. Osjećao se kao prosjak. Teško mu je bilo moliti za uslugu. Uvijek je radio kako je najbolje mogao. Jezik mu oteža. — Samo nekoliko sati. — Ispruži ruke da bi taj čovjek mogao vidjeti napukline i žuljeve. — Dobar sam radnik. Ja sam berač trske. Mogao bih kositi travu za konje.

— Odlazi! — povika Nijemac. — Pijan si.

Benito Santos je polagano išao vukući vrh mačete po zemlji. Cesta pred njim činila mu se dužom nego ikada, kao da se namjerno otegnula da se odgodi povratak kući. Osjećao je potrebu da s nekim razgovara. Zbog jednoličnog zujanja insekata bio je još izgubljeniji.

Prijeđe preko suhe vododerine i dođe do svoje kolibe. Stajao je pred njom nekoliko trenutaka duboko udišući predvećernji zrak, puštajući da mu blagi lahor ohladi zajapureno lice. Morao se sagnuti da uđe u kolibu. Prozora nije bilo, postojali su samo otvori na prednjoj i stražnjoj strani kolibe koje je noću zatvarao komadom kartona i podupirao štapom.

Unutra je bilo zagušljivo i vruće. Razdraživali su ga konopci mreže za spavanje što su strugali o drvo i Altagracijino ne-

ujednačeno disanje. Znao je da ona vri od bijesa. Okrenu se da pogleda sina koji je spavao na podu. Na njemu je bio neki izbljedjeli dronjak koji mu je jedva pokrivao male grudi. Nije se mogao sjetiti jesu li dječaku dvije ili tri godine.

Altagracia ustade iz mreže, s pogledom uprtim u vrećicu u njegovoj ruci. Ustoboči se pred njim i upita oštrim, piskutavim glasom: — Gdje je hrana. Benito?

— Sajmište je već bilo zatvoreno kad sam stigao — promrmlja Benito Santos i krenu prema krevetu u uglu kolibe, stežući papirnatu vrećicu čvrsto u ruci. — Čini mi se da nam je ostalo još malo riže i graška.

— Ništa nam nije ostalo, i ti to dobro znaš — povika Altagracia i pokuša dohvatiti papirnatu vrećicu. — A imao si dovoljno vremena da se napiješ. — Njeno se žučkasto, mlhavo lice zacrvenje, a upale, beživotne oči planuše od bijesa i očaja.

On je jasno osjećao ubrzano lupanje srca. Ne mora joj ništa objašnjavati. Nikome nije dužan ništa objašnjavati.

— Zaveži, ženo! — poviče. Podigne bocu i iskapljuje ostatak ruma. — Radio sam cijelu noć, sjekao trsku. Umoran sam.

— Baci praznu bocu kroz otvor na kolibi. — Sad hoću malo mira i tišine. Ne treba mi žena koja više na mene. Uzmi dječaka i gubi se dovraga.

Altagracia ga ščepa za ruku prije nego što je imao vremena da se svali na krevet. — Daj mi novac. Sama ću kupiti hranu. Dijete mora jesti. — Razdera mu džep. — Nemaš novaca? — ponavljala je kao ošamućena i zbunjeno ga gledala. — Zar nisi danas dobio plaću? Nisi mogao potrošiti šestodnevnu zaradu, na rum. — Psujući glasno čupala ga je za kosu i tukla ga stisnutim šakama po utrućenim leđima i grudima.

Osjećao je da je pijan, ali ne od ruma nego od bijesa i beznađa. Vidlo je tračak straha u njenim očima dok je dizao mačetu. Njezin je krik ispunio zrak, a onda je zavladała ti-

šina. Gledao je njeno nepomično tijelo na podu, njezinu zamršenu kosu promočenu krvlju.

Osjeti tada da ga nešto vuče za hlače. Sinčić mu se tako čvrsto držao za nogu da pomisli kako ga zacijelo nikad neće pustiti. Obuze ga neki neshvatljivi strah i pokuša se osloboditi djeteta, ali dječak ga nije puštao. Imao je oči slične majčinim, tamne i duboke, ispunjene istim optužujućim sjajem. Osjeti udaranje u sljepoočnicama dok ga je dječak netremice gledao. Zasljepljen gnjevom, podigne mačetu još jedanput.

Nikad u životu nije oćutio tako strašno oćajanje. I nikad mu razum nije bio bistriji. Za trenutak mu se učinilo da je dotad živio nekim drugim životom, životom koji je imao neku svrhu; a sad gleda mōru u koju se pretvorio taj njegov život. Zatim, svjesniji nego ikada prije, namoći nekoliko dronjaka u gotovo praznoj kanti petroleja i zapali kolibu.

Pobjegao je što je dalje mogao, a onda se zaustavio. Nepomično je zurio u pusta polja podno brda, u nedosežne planine u daljini. Jutros su te planine bile obojene nadom. Iza njih se pružalo more. Nikad nije vidio more. Ćuo je samo da je neizmjerne.

Benito Santos je čekao dok od planina, brda i stabala nisu ostale samo sjene. Sjene poput uspomena iz djetinjstva. Osjećao je kao da opet hoda s majkom uskim ulicama svog sela među gomilom vjernika na kraju svećane procesije sa svijećama koje treću u mraku. — Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas grešnike sada i na času smrti naše. Amen. — Njegov glas otplovi s vjetrom i s tisuću slabašnih zvukova što su preplavljivali brda. Zadrhta od straha i dade se opet u divlji bijeg. Trćao je sve dok mu nije ponestalo daha. Osjećao je da propada u meku zemlju. Zemlja ga je gutala, umirivala ga je tamom. A Benito Santos je znao da je to posljednji dan njegova beskorisnog života. Napokon je umro.

Otvorio je oći na zvuk tugovanja neke žene. Bio je to noćni povjetarac što je šuštao kroz lišće oko njega. Koliko je želio

da ostane zauvijek u mraku. Ali znao je da mu nikada ništa neće biti lako. Ustao je, uzeo mačetu i krenuo prema cesti koja vodi u planine. Neka jasna svjetlost spuštala se s neba. Širila se oko njega; čak mu je stvarala sjenu. Od te jasne svjetlosti zrak je postajao rjeđi, lakše se udisao.

Nije imao kamo poći. Nićemu se nije mogao veseliti. Nije ga ispunjavao nikakav dubok osjećaj. Postojala je samo neka neodređena slutnja, neka neodređena nada da će možda vidjeti more.

* * *

— Vrijeme je da pođeš — reče Candelaria. — Ne bi smjela raditi nedjeljom. — Ona izvuče utikač mog magnetofona iz utičnice.

U tom času u kuhinju stupi dona Mercedes. Namrštila se kad je vidjela da sam još u kućnom ogrtaču. — Zašto nisi spremna? — upita me.

— Ja znam zašto — reče Candelaria. U glasu joj je zazvučala čudna mekoća, dok joj je u očima treperio bljesak uživanja. — Ne želi poći po kokosove orahe Benita Santosa. Ona ga se plaši.

Prije nego što sam imala vremena poreći njezinu optužbu, ona je izišla iz prostorije.

— Je li to istina, Musiúa? — upita dona Mercedes, nalijevajući kavu u šalicu. — Nisam primijetila da prema njemu gajiš ikakvu odbojnost.

Uvjeravala sam je da zaista ne gajim. Međutim, nisam se mogla oteti osjećaju da je grozno ono što je Benito Santos učinio svojoj ženi i djetetu.

— Njegova priča nema nikakve veze s moralnošću ili pravdom — prekide me ona. — To je priča o žestokom, očajnom čovjeku.

Prosvjedovala sam jer mi je duboko bilo krivo što je taj čovjek brinuo samo o sebi. Govorila sam gotovo histerično o očajanju i bespomoćnosti žena i djece.

— Prestani, Musiúa. — Prstom me gurnu u prsa blizu ključne kosti. Osjetila sam taj dodir kao probadanje željeznim žiljkom. — Nemoj popuštati svom lažnom osjećaju reda. Nemoj biti musiuá koja dođe iz neke strane zemlje da traži nedostatke; takva bi osoba osjećala da je vrijeđa Benito Santos i ne bi shvatila ono što tebi pokušavam pokazati. Želim

te smjestiti pod sjenu ljudi koje sam odabrala da ti pričaju svoje priče.

— Priča o posljednjem danu njegova beskorisnog života — nastavi dona Mercedes — zaokružuje cijelo postojanje Benita Santosa. Tražila sam od njega da ti je ispriča sa svim pojedinostima kojih se može sjetiti. I tebe sam poslala da sama vidiš njegov nasad kokosovih oraha pokraj mora, tako da provjeriš kako se kolo sreće pokrenulo.

Teško mi je bilo objasniti svoje osjećaje toj starici a da ne moraliziram. Nisam to željela, ali nisam ni mogla sama sebi pomoći. Ona mi je podarila sveznajući smiješak.

— Vrijednost njegove priče — reče ona iznenada — leži u tome što je sam, bez ikakve pripreme, načinio sponu za sebe. On je pokrenuo kolo sreće. Vještice kažu da katkad jedan jedini čin stvori sponu.

Dona Mercedes se diže iz naslonjača u kojem je sjedila, uhvati me čvrsto ispod ruke i pođe iz kuhinje prema svojoj sobi.

Na ulazu u sobu zastade i pogleda me. — Benito Santos je ubio ženu i dijete. Taj je čin pokrenuo kolo sreće; ali njegova želja da vidi more pomogla mu je da završi ondje gdje je sada, kraj mora.

— Kao što ti je zacijelo rekao — nastavi dona Mercedes — bila je to nejasna želja, ali to je bilo jedino što mu je ostalo nakon onog nasilnog i konačnog čina. Tako je želja ovladala njime i povukla ga za sobom. Zbog toga mora ostati vjeran toj želji, ona ga je spasila. On mora voljeti more. K meni dolazi da mu pomognem da ustraje na svom nepokolebljivom putu.

— To se može učiniti, znaš — reče mi na kraju. — Sami možemo stvoriti svoju sponu jednim jedinim činom. Taj čin ne mora biti nasilan i očajnički kao čin Benita Santosa, ali mora biti konačan. Ako wa tim činom slijedi neka želja strahovite snage, katkad možemo biti izuzeti, kao Benito Santos, i smješteni izvan okvira moralnosti.

Bilo je kasno popodne kad smo dona Mercedes i ja napustile kuću i krenule uz ulicu prema kući Leona Chirina. Polagano smo prolazile kraj starih kolonijalnih kuća pored trga i zavirivale u otvorene prozore. Sobe su bile mračne, ali mogle smo razabrati sjene starica koje su držale brojanice za vrijeme tihe poslijepodnevne molitve.

Počinule smo na klupi na trgu, okružene starcima koji su sjedili na grubim drvenim stolicama i naslanjali se na stabla. Čekale smo s njima da sunce nestane iza planina i da večernji povjetarac rashladi zrak.

Leon Chirino je živio na drugom kraju grada, u podnožju brežuljka pokrivenog stračarama. Njegova je kuća bila sagrađena od neožbukanih cementnih blokova, imala je prostrano dvorište i visok zid oko njega.

Drvena vratašca u zidu bila su nezaključana, kao i ulazna vrata na kući. Bez kucanja i dozivanja prođosmo kroz veliku dnevnu sobu i uputismo se ravno u stražnje dvorište koje je bilo pretvoreno u radionicu. Pod jakim svjetlom jedne jedine žarulje Leon Chirino je obrađivao komad drveta. Raširio je ruke iskazujući kretnjom pozivanje i radost, zatim nam ponudio da sjednemo na klupu sučelice njegovu radnom stolu.

— Mislím da je vrijeme da se spremimo — reče, otresajući pilovinu s kovrčaste sijede kose i komadiće blanjevine s odjeće.

Pogledala sam dona Mercedes, očekujući neko objašnjenje, ali ona samo kimnu. U očima joj je bljesnulo tajanstveno svjetlo kad se okrenula prema Leonu Chirinu. Bez riječi je ustala i pošla niz hodnik koji vodi u stražnji dio kuće.

Htjela sam poći za njom, kad me Leon Chirino naglo spriječi.

— Radije pođi sa mnom — reče i ugasi svjetlo. Pljunu kroz zube, gađajući točno lonce sa suhim cvijećem u kutu.

— Kamo ide dona Mercedes? — upitah.

On nestrpljivo slegnu ramenima i povede me u suprotnom pravcu do uske izbe koja je odjeljivala dnevnu sobu od kuhinje. Uz jedan zid te male prostorije stajalo je glineno cjeđilo za vodu; uz drugi, hladnjak.

— Bi li htjela jednu? — Podiže bocu pepsi-kole koju je izvadio iz zamrzivača. Ne čekajući moj odgovor, otvori bocu i nehaljno doda: — Dona Mercedes provjerava da li ima dovoljno cigara.

— Hoće li se održati seansa? — upitah uzimajući bocu iz njegove ruke.

Leon Chirino upali svjetlo u dnevnoj sobi, zatim se primače visokom prozoru koji je gledao na ulicu. Dohvati drvenu ploču, te prije nego što će je smjestiti u prozorski okvir, pogleda preko ramena, iskreći očima i milujući bradu drugom rukom. Njegov malo iskrivljeni smiješak imao je đavolski izraz.

— Sigurno će se održati — reče.

Pijuckajući pepsi-kolu, pošla sam sjesti na kauč kraj prozora. Zbog oskudnog pokućstva soba je izgledala veća nego što je zapravo bila. Osim kauča, tu je još bio visok ormar prepun knjiga, fotografija, boca, lončića, čaša i šalica, te nekoliko drvenih stolica poredanih uza zidove.

Mrmljajući nešto nerazumljivo, Leon Chirino ugasi svjetlo, zatim užeže voštanice koje su stajale na izrezbarenim izbojcima ispod različitih slika svetaca, indijanskih poglavica i vođa crnačkih robova koje su ukrašavale žućkasto-smeđe zidove. — Želim da ovdje sjediš — naredi mi, stavljajući dvije stolice u sredinu sobe.

— Na kojoj stolici?

— Na kojoj ti je draže. — Osmjehnuvši se široko, otkopča mi sat s ruke i metnu ga u džep, zatim priđe ormaru i izvadi neki vrčić. Bio je dopola napunjen živom. U njegovim tamnim rukama izgledala je kao divovska zjenica živog čudovišta.

— Čujem da si pravi medij — reče, spuštajući vrčić u moje krilo. — Živa će odbijati duha da ga ne privučeš. Ne želimo da ti se taj duh približi. To bi bilo previše opasno za tebe.

— Namignu i objesi ogrlicu s medaljom Djevičina lika oko mog vrata. — Ova će te medalja pouzdano štiti — reče mi s uvjerenjem.

Zatvorio je oči i sklopio ruke da se pomoli. Čim je završio, upozori me da se nikako ne može znati čiji će nas duh pohađati za vrijeme seanse. — Nemoj ispuštati vrč i ne skidaj ogrlicu — upozori me, dovlačeći ostale stolice da načini krug u sredini sobe.

Ugasio je sve svijeće osim one koja je gorjela ispod slike *Crnog Miguela*, slavnog crnačkog vođe koji je digao prvi robovski ustanak u Venezueli. Zatim izgovori još jednu kratku molitvu i tiho napusti prostoriju.

Svijeća je gotovo dogorjela prije nego što se vratio. Potičući me da ne mičem pogleda s vrčića, sjede kraj mene. Tjerana znatiželjom, nekoliko sam puta pogledala oko sebe čujuć kako ljudi ulaze i sjedaju na stolice. Pri oskudnoj osvjetlosti nisam mogla prepoznati nijedno lice.

Posljednja je ušla Mercedes Peralta. Skinula je svijeću s izbojka i razdijelila cigare. — Nemoj ni s kim razgovarati prije ni poslije seanse — šapnula mi je na uho dok mi je držala treperavi plamen ispod cigare. — Nitko osim Leona Chirina ne zna da si medij. Mediji su ranjivi.

Sjela je nasuprot meni. Sklopila sam oči i počela vješto pušiti, kao što sam to bezbroj puta činila u malom dvorištu kod starice. Toliko sam se udubila u taj posao da sam izgubila pojam o vremenu. Iz zadimljene tame začu se nježno steganje. Otvorila sam oči i vidjela kako se usred kruga stolica

materijalizira neka žena. Crvenkasto se svjetlo polagano širilo preko njezine maglovite figure sve dok se nije činilo da sva plamti.

Po njezinu držanju, po načinu odijevanja — imala je crnu suknju i bluzu — te po poznatom naginjanju glave na jednu stranu, pomislila sam da je to Mercedes Peralta. Ipak, što sam je dulje promatrala, to sam sve manje bila sigurna.

Pitajući se da li opet imam pred sobom jedno od onih neobjašnjivih viđenja u dvorištu, stegnula sam vrč sa živom u rukama i ustala sa stolice. Stajala sam ukočeno sve dok nije onaj ženski lik postao proziran. Nisam se nimalo uplašila njezine prozirnosti; jednostavno sam prihvatila činjenicu da se kroz nju može vidjeti.

Bez ikakva upozorenja žena se sruši u tamnu hrpu na podu. Njezino unutrašnje svjetlo kao da se ugasio. Potpuno sam se uvjerila da nije priviđenje kad je izvadila rupčić i ispuhнула nos.

Svalila sam se na stolicu od iscrpljenosti. Slijeva mi je sjedio Leon Chirino; on me gurnu laktom, dajući mi znak da obratim pozornost na sredinu sobe. Ondje je, u krugu načinjenom od stolica, gdje je prije bila ona prozirna žena, sada stajala neka starica stranog izgleda. Zurila je u mene plavim očima koje su bile širom otvorene, ustrašene, zbunjene. Glava joj se trgnula natrag, zatim naprijed, i prije nego što sam mogla shvatiti ikakav smisao tog priviđenja, ona iščeznu. Nije nestala naglo nego polagano, lebdeći unaokolo.

U sobi je bilo tako tiho da sam na trenutak pomislila da su svi otišli. Kriomice sam pogledala oko sebe. Vidjela sam samo sjaj cigara. Nemoguće je da još puše one cigare koje im je razdijelila dona Mercedes, pomislih. Moja je već davno dogorjela. Dok sam se naginjala da privučem pozornost Leona Chirina, netko mi položi ruku na rame.

— Dona Mercedes! — uzviknuh, prepoznavši njezin dodir. Nagnula sam glavu i očekivala da mi nešto rekne. Kad ništa ne čuh, pogledah iza sebe, ali nje više nije bilo. Bila sam

sama u sobi. Svi ostali su bili otišli. Od straha sam ustala i pojurila prema vratima, ali me zaustavi Leon Chirino.

— Duh Fride Herzog tumara naokolo — reče on. — Umrta je na stepenicama podno ovog brijega.

Pošao je do prozora i rastvorio drvene ploče. Dim je pokušao iz prostorije poput sablasnog priviđenja, utapajući se u noćnom zraku. Leon Chirino me pogleda i ponovi da je Frida Herzog umrla na stepenicama toga brijega. Obišao je sobu i pažljivo pregledao sjenovite kutove, možda provjeravajući da netko nije ipak ostao.

— Je li Frida Herzog bila starica koju sam vidjela? — upitah. — Jesi li je i ti vidio?

On kimnu, zatim ponovno promrmlja da se njezin duh još povlači naokolo. Obrisa čelo nekoliko puta, kao da pokušava otjerati neku misao ili, možda, sliku one ustrašene starice. Tišina u sobi postajala je neugodna. — Ja bih se radije pridružila Mercedes Peralti — rekoh tiho i otvorih vrata.

— Čekaj! — Leon Chirino stupi naprijed i uhvati me za ruku. Skide srebrnu ogrlicu preko moje glave i uze mi iz ruku vrčić sa živom. — Dok traje seansa, tekuće vrijeme se zaustavlja — promrmlja mlitavim, umornim glasom. — Duhovno vrijeme je vrijeme ravnoteže koje nije ni stvarnost ni san. Ali to je ipak vrijeme koje postoji u svemiru. — Naglasi da sam bila upletena u događaj koji se zbio prije mnogo vremena. — Prošlost nema nikakva vremenskog slijeda — nastavi. — Danas se može spojiti s jučer, s događajima od prije mnogo godina. — Učvrsti mi sat oko zapešća. — Najbolje je da se o ovim stvarima ne govori. Neodređeno je i neuhvatljivo ono što se događa, nije predviđeno da se izražava riječima.

Želeći žarko da budem uz dona Mercedes, ja se preko volje složih s njim. Ali Leon Chirino, odlučan da me zadrži u svojoj kući, počeo ponavljati bez prestanka da je Frida Herzog umrla na brijegu točno iza njegove kuće.

— Vidjela sam kako dona Mercedes postaje prozirna — prekinuh ga. — Jesi li i ti to vidio?

On se zagleda u mene, kao da nije očekivao da ću ga o njoj pitati. Ali idućeg se trenutka nasmija. — Htjela te je zapanjiti — reče blistajući od ponosa. — Ona je savršen medij.

— Smiješeći se blago, sklopio je umorne oči. Činilo se da se naslađuje nekim dragocjenim viđenjem. Zatim me blago gurnuo ustranu i bešumno zatvorio vrata iza mene.

Časak sam stajala zbunjeno pred vratima Leona Chirina. Znala sam da sam izgubila pojam o vremenu za vrijeme seanse, ali nekako nisam mogla vjerovati da je protekla cijela noć i da uopće nisam čula kišu. Ipak, svanjivalo je, a na pločniku su bile lokvice.

Negdje u daljini zakriješta papiga. Pogledah na drugu stranu ulice. Stojeći poput neke sjene, kraj eukaliptusa koji je obilježavao početak cementnih stepenica što su vodile uz brijeg pokriven stračarama, bila je Mercedes Peralta. Potrčala sam prema njoj.

Preduhitrivši moja pitanja, ona mi prstom dotiče usne, zatim se prignu i diže tanku, netom slomljenu grančicu što je ležala na zemlji. Još je bila vlažna od noćne kiše. Potrese je; miris eukaliptusa, zarobljen u stotinama kapljica, zapljusnu moju glavu.

— Valja nam krenuti — reče, ali umjesto da poče kući, ona me povede uz brijeg.

Zrak je vonjao po raskvašenom kartonu. Nikoga nije bilo u blizini. Kolibe kao da su bile napuštene. Na polovini uspona, skrenusmo na jednu od staza koje su se poput grana račvale oko širokog stubišta i zaustavismo se ispred neke žute kuće pokrivene valovitim limom.

Nezaključana ulazna vrata otvorila su se izravno u prostoriću koja je izgledala kao nekakva spavaća soba. Usred sobe stajao je uzak, uredno načinjen krevet. Dlakava paprat rasla je u loncima životinjskih oblika koji su ležali na stolicima.

Sa stropa su visile bambusove krletke s kanarincima. Hlače, kaputi i šuštavo izglačane košulje njihale su se o kukama od kovanog željeza koje su bile učvršćene na žutim zidovima.

Jedan se muškarac pojavi iza šarenog zastora koji mi je isprva pogrešno izgledao kao zidna dekoracija.

— Efrain Sandoval! — kliknuh, pitajući se što na tom mjestu radi čovjek u čijem sam dućanu kupovala notese i olovke. Dobro sam poznavala njega i njegovu ženu koja je bila Njemica, ali je po govoru i ponašanju bila više Venezuelanka nego one koje su ovdje rođene. Živjeli su s dvije kćeri blizu trga, iznad vlastitog dućana u kojem su prodavali uredske potreštine i radio-televizijsku opremu.

Prevalio je četrdesetu, ali zbog krhke tjelesne građe i nježno oblikovana lica izgledao je mnogo mlađi. Njegove kose crne oči, obrubljene dugačkim i svijenim trepavicama, svijetlo su blistale. Činilo se da ga zabavlja neka tajna misao. Uvijek je bio besprijekorno odjeven; ali tog jutra cijelo je njegovo biće zaudaralo po dimu cigara.

— Jeste li bili na seansi? — upitah ga glasom iz kojeg je izbijala nehotačna nevjerica.

Dajući mi znak da šutim, ponudi nam da sjednemo na krevet.

— Odmah ću se vratiti — obeća i nestade iza zastora. Uskoro se opet pojavio, noseći bambusov pladanj kreat hranom, tanjurima i priborom za jelo. Očisti jedan stolac i na nj položi pladanj, zatim nas poče, uz ceremonijalne kretnje nakonobara u nekom sjajnom restoranu, posluživati grahom, rižom, začinjanim mljevenim mesom i kavom.

U nervoznom očekivanju gledala sam čas jedno, čas drugo, nadajući se razgovoru o spiritualističkom sastanku.

— Musiúa će puknuti od znatiželje — najavi dona Mercedes s đavolskim iskrama u očima. — Želi doznati zašto stanuješ ovdje, kad imaš onakav krasan dom iznad dućana u gradu. Htjela bih da joj to objasniš.

— Ti bi to htjela? — upita Efrain Sandoval ravnodušno, skupljajući posljednja zrna graha na tanjuru. Žvakao je polako, dobivajući na vremenu. Ustao je, odšetao se do prozora i otvorio ga. Dvije-tri sekunde promatrao je blijedo jutarnje nebo, zatim se okrenuo i pogledao mene. — Mislim da morate imati dobar razlog kad želite saznati sve o meni? — dodade upitno.

— Ima ga — odgovori dona Mercedes. — Zato se nemoj čuditi kad ti počne dolaziti u dućan i navaljivati da joj ispričaš svoju priču.

Efrain Sandoval se stidljivo nasmiješi, nagnu se na stolicu i nasloni se na zid. Pogled mu počne lutati prostorijom. U očima mu se pojavio nekakav odsutni izraz; činilo se da više nije svjestan naše prisutnosti.

— Ali kakva ima smisla da joj to ispričam? — napokon upita ne gledajući dona Mercedes. — To nije nikakva priča od koje bi se zemlja potresla. Prilično je svakidašnja.

— U tome i leži njezin smisao — reče ona. — Musiúa je dosad čula svakovrsne priče. Tvoja je posebno zanimljiva jer ništa nisi učinio da se dogodi ono što se zbilo. Samo si bio prisutan, jer te je neki viši red tamo smjestio.

— Ipak ne vidim kako će priča o Fridi Herzog pomoći musiu — i dalje se opirao Efrain Sandoval.

— Neka se ona brine o tome — reče Mercedes Peralta suho. Ustala je s kreveta i meni dala znak da je slijedim.

Efrain Sandoval kao da se htio prepirati, ali umjesto toga samo je kimnuo. — Kao što već znate, u gradu posjedujem veliku kuću — reče okrećući se prema meni. Zatim raširi ruke. — Ali, živim i ovdje gdje mogu osjetiti prisutnost Fríde Herzog koja mi je dala sve što imam. — Okrenu se prema prozoru, ali prije nego što će ga zatvoriti, pogleda s nezvjesnošću dona Mercedes i upita: — Hoćeš li me danas očistiti?

— Naravno — nasmija se ona. Ne obaziri se na musiu. Ona je već gledala kako to radim.

Činilo se da Efrain Sandoval oklijeva nekoliko časaka, a zatim, očito u strahu da možda neće biti dovoljno vremena, brzo svuče kaput i leže na krevet nauznak.

Mercedes Peralta izvuče neku bočicu, bijeli rubac, dvije voštanice i dvije cigare iz džepa na haljini. Sve to pomnjivo poreda na pod u podnožju kreveta. Užeže jednu svijeću, zatim upali cigaru i duboko udahnu. U oblaku dima počeo mrmljati riječi svog čaranja koje su se kotrljale iz njezinih usta sa svakim izdisajem. Zlobni smiješak treperio joj je na licu dok je uzimala bijeli rubac i bočicu koja je dopola bila napunjena mješavinom mirisne vodice i amonijaka. Izli obilnu količinu na rubac i savi ga u savršenu četvorinu.

— Udiši! — zapovijedi i hitrom, dobro usmjerenom kretanjem gurnu rubac Efrainu Sandovalu pod nos.

Mrmljajući nesuvislo, on se uvi i okrenu u namjeri da sjedne. Suze su se kotrljale niz njegove obraze, dok su usne uzalud pokušavale sročiti molbu. Dona Mercedes ga je bez osobita napora držala u mjestu, pojačavajući samo pritisak ruke ispod njegova nosa. Uskoro se on prestao opirati. Prekrižio je ruke na prsima i mirno ležao, iscrpljen do krajnosti.

Dona Mercedes upali drugu cigaru. Mrmljajući tiho molitvu, zahtijevala je od duha Hansa Herzoga da štiti Efraina Sandovala. Posljednjih nekoliko dimova ispuhнула je u skupljene dlanove i zatim prstima prešla preko njegova lica, prekriženih ruku i cijelog tijela sve do nogu.

Začuvši neki čudnovat zvuk, pogledala sam oko sebe. Soba je bila ispunjena dimom, a iz te sumaglice javljalo se neko obličje, nimalo jasnije nego što bi bila neka sjena ili oblačić dima, lebdeći pokraj kreveta.

Caroliju je razbio duboki san Efraina Sandovala, isprekidajući glasnim hrkanjem. Mercedes Peralta ustade, spremi sav svoj pribor i opuške cigara u džep, zatim se okrenu k prozoru i otvori ga. Pokazujući bradom prema vratima, dade mi znak da pođem za njom.

— Je li s njim sve u redu? — upitah kad smo se našle pred kućom. Nikad nisam prisustvovala tako kratkom liječenju. — Bit će u redu cijelu godinu dana — uvjeri me ona. — Svake godine Efrain Sandoval ima jedan spiritualistički sastanak da bi se obnovio. — Ona široko razmahnu rukama. — Ovuda luta duh Frida Herzog. Efrain Sandoval vjeruje da mu je on donio sreću. Zato je odlučio zadržati ovu kolibu, dok njegova obitelj stanuje u gradu. To nije istina, ali njegovo vjerovanje nikome ne škodi. Zapravo, ono mu donosi olakšanje.

— Ali tko je Frida Herzog? — upitah. — I tko je Hans Herzog? Od njegova si duha svakako tražila da štiti Efraina. Dona Mercedes položi ruku na moja usta. — Musića, budi strpljiva — reče šaljivo. — Efrain će ti reći kad dođe vrijeme. Mogu ti samo kazati da Frida Herzog nije pokrenula kolo sreće za Efraina. Nije za to imala razloga. To je zapravo učinio jedan duh, Duh Hansa Herzoga.

Dona Mercedes se svom težinom oslanjala na mene dok smo hodale niz brijeg. — Jedva čekam da legnem u svoju mrežu — rekla mi je. — Strašno sam umorna.

* * *

Bojeći se da mu netko ne pokvari ili čak ukrade moped, Efrain ga doveze na pločnik i zatim u vežu nove katnice čiji je vlasnik bila Frida Herzog, njegov poslodavac.

Finkinja i njezina djeca, koji su živjeli u prizemlju, ozlojeđeno su ga gledali. Vežu su smatrali svojom uličnom verandom. On slegnu ramenima u znak isprike i poče uza stepenice do stana Frida Herzog.

Za Herzogove je radio od rane mladosti. Hans Herzog mu je i moped kupio. Efrain nije ni primijetio kako su brzo proletole godine koje je radio za njega. Volio je svoj posao pomoćnika i raznosiča u peradarskoj firmi Hansa Herzoga, ali najviše je uživao u otmjenosti svog poslodavca i u njegovu velikom smislu za humor. Efrain nije nikada imao osjećaj

da radi nego da zapravo svaki dan ide u ured da nauči nešto o umijeću dobrog življenja.

S vremenom je postao više kao usvojeni sin, ili učenik Hansa Herzoga, nego kao namještenik. »Hvala ti, Efrain«, znao bi mu reći gazda, »čovjeku poput mene potrebna je u izvjesno doba prisna okolina, uho koje čuje.«

Hans Herzog se doselio iz Njemačke prije rata, ne zato da bi se obogatio nego da bi našao sama sebe. Kasno se oženio jer je brak i očinstvo smatrao moralnom nužnošću. Nazivao je to kontroliranim rajskim naporima.

Kad je Hansa Herzoga udarila kap, Efrain ga je danonoćno njegovao. Nije više mogao govoriti, ali je snagom očiju jednako komunicirao s Efrainom. U posljednjim je trenucima izbezumljeno pokušavao nešto kazati Efrainu, ali nije uspio. Onda je slegnuo ramenima i nasmijao se. I umro.

Efrain je sada radio za udovicu toga čovjeka, ali u drugom svojstvu i sasvim sigurno s manjim zadovoljstvom. Ona je prodala peradarsku firmu; govorila je da je podsjeća na pokojnog supruga. Ali Efraina je zadržala u službi, jer je on jedini znao voziti moped.

Opazivši da su vrata stana Frida Herzog samo pritivorena, on ih otvori bez kucanja i uđe u mali hodnik koji je vodio u sobu za dnevni boravak.

Veliki glasovir je dijelio sobu prenatrpanu žućkasto tapetiranim namještajem od prostora za blagovanje. S obje strane ogromnog kamina, koji je Frida Herzog ložila samo jedanput godišnje, na Badnjak, bile su ostakljene police za knjige. Efrain se vrati nekoliko koraka da bi se u cijelosti pogledao u pozlaćenim zrcalu što je visilo nad okvirom kamina. Imao je oko dvadeset pet godina, ali se zbog niskog, vitkog stasa i dječaćkog, nekako nazrelog i golobradog lica činilo da je tek u šesnaestoj. Veoma pomnjivo začušlja kovrčavu kosu, popravi kravatu i namjesti namirisani rupčić u gornjem džepiću. Siromaštvo nije razlog da bude neuredan, pomisli i po-

gleda se još preko ramena da provjeri je li mu stražnja strana kaputa izglačana i bez nabora.

Zviždučući prijeđe sobu i iziđe na široki balkon. Zemljani lonci s fikusima, orhidejama i papratima do stropa, te krletke za ptice, djelomično su sakrivali Fridu Herzog. Ta snažna i čvrsto građena žena sjedila je za bijelim radnim stolom od kovanog željeza s teškom neprozirnom staklenom pločom.

— Čekam te od devet sati — reče umjesto pozdrava. Srditi izraz u njenim plavim očima bio je još jači zbog debelih naočala rožnatog okvira koje su joj prijeteći ležale na istaknutom nosu.

— Kakav mir! Kakvu svježinu čovjek udiše u ovom istinskom raj! — uskliknu Efrain zanosnim glasom. Znao je da će laskanje njenoj džungli uvijek oraspoložiti Fridu Herzog.

— Čak i u podne vaši kanarinci pjevaju kao anđeli. — Oponašajući pjev ptica, skide kaput i pažljivo ga prebaci preko naslona stolice.

— Pusti ptice — ljutito mu reče gazdarica i pokretom pokazala da sjedne nasuprot njoj. — Plaćam te i očekujem da dolaziš na vrijeme.

— Zadržali su me neki mogući kupci — reče on važno. Sumnjičavo ga je gledala brišući sitne kapljice znoja s gornje usnice i čela krasno izvezenim rupčićem. — Jesi li uzeo neke narudžbe? — Ne dade mu prilike da odgovori nego gurnu nekoliko elegantnih kutija na stolu prema njemu. — Provjeri ovo — reče osorno.

Ne obazirući se na njezino loše raspoloženje, on je veselim glasom izvijesti da su narudžbe valjane kao da su već zaključene i potpisane. Zatim, gotovo pobožno, otvori bijele kutije pred sobom i sa strahopoštovanjem se zagleda u debele, posrebrene kemijske olovke koje su raskošno počivale na tamnoplavoj baršunastoj podstavi. Skide kapicu s jedne olovke, odvi joj vršak i pažljivo razgleda malu četvorinu od metala i gume na sićušnom jastučiću za crnilo. To je bio pečat. Da bi pečat iskočio, Efrain šupljim krajem kapice pri-

tisnu dio koji je virio iz metalne oplate. Udari zatim žig na kutiju, zašarafi pečat i stavi kapicu na kemijsku olovku. Isto ponovi s ostalim kemijskim olovkama; na ovaj je način provjeravao da li su imena i adrese mušterija ispravno napisani.

— Koliko ti puta moram ponoviti da ne želim otiske prstiju na kemijskim olovkama — obrecnu se Frida Herzog zgrabivši mu olovku iz ruke. Obrisa je rupčićem i gurnu natrag u kutijicu. — A sad ih spakiraj!

On je neprijateljski pogleda i učini kako mu je naredila.

— Želite li da zalijepim i naljepnice s adresama? — upita pošto je spakirao posljednju kutiju.

— Da, učini i to. — Pruži mu šest uredno otipkanih naljepnica iz metalnog ormarića za spise. — Pazi da ravnomjerno razmažeš ljepilo.

— Što? — ljutito odvrati Efrain. Nije razumio ni riječi od onog što je rekla. Njezin izgovor jedva se primjećivao u normalnim prilikama, ali je žestoko izbijao na površinu čim bi se rasrdila ili uplašila, pa je tada teško bilo razumjeti što govori.

Frida Herzog izgovori usporeno, pažljivo oblikujući svaku riječ dok je ponavljala: — Razmaži ljepilo ravnomjerno sve do uglova naljepnica. — Strogo ga pogleda i doda: — Želim da naljepnice ostanu prilijepljene.

— Kad bi pogledi mogli ubijati, ja bih sad bio mrtav — promrmlja on i uhvati se s obje ruke za glavu kao da je u agoniji. Zatim joj se zanosno nasmiješi, psujući je ispod glasa.

— Što si rekao? — upita Frida Herzog s tako jakim stranim naglaskom da su joj riječi opet postale nerazgovijetne.

— Rekao sam da ću za tren oka učiniti što želite. — Razveza plavu prugastu kravatu i okovratnik tvrdo uskrobljene košulje, zatim sa stola uze ljepilo u tikvastoj posudi i istisnu ga pomalo na svaku naljepnicu. Gumenim vrškom vrlo pozorno i ravnomjerno razmaza ga sve do uglova, zatim zaljepi naljepnice na male, savršeno umotane i obilježene kutije s kemijskim olovkama.

— To si lijepo učinio, Efrain. — Na okruglom, ružičastom licu Fride Herzog pojavi se trenutačan znak odobravanja. Uvijek bi se nanovo iznenadila kako on savršeno lijepi naljepnice, točno po sredini kutije. Ni ona sama ne bi to bolje učinila.

Ohrabren njezinom pohvalom, odluči da je upita što je s kemijskom olovkom koju mu je obećala. Premda je izgubio nadu da će je ikad dobiti, ipak bi je svakom zgodom na to podsjetio. Svaki put je imala drugu ispriku što ne održava obećanje. — Kad ćete mi dati kemijsku olovku? — ponovio je žurno i glasno.

Frida Herzog ga šutko pogleda, zatim mu se primakne na stolici i čvrsto osloni laktove na stol. — Zar ti već nisam govorila o poteškoćama koje sam imala dok sam uvjeravala proizvođače tih olovaka da mi dadu predstavništvo za ovo područje? Zar ne shvaćaš da je velika zapreka što sam žena i što imam ovoliko godina? — Nikad mu nije rekla koliko godina ima. Trenutak je zastala, zatim s nekim ponosom u glasu dodala: — Činjenica da tako dobro prodajem specijalne kemijske olovke ne znači da ih mogu darivati.

— Nećete propasti zbog jedne olovke — produžio je Efrain.

— Tvoja olovka! Tvoja olovka! Je li to jedino o čemu razmišljaš? — Glas joj je drhtao od gnušanja. Licem mu se približi na nekoliko centimetara. Gledala ga je ravno u oči bez treptanja.

Bio je hipnotiziran i samo je buljio u njene plave oči gdje se nazirao bljesak ludila.

Osjetivši da je možda predaleko otišla, ona skrenu pogled. Izraz joj se postepeno smekša. Nastavi glasom punim privole i reče kako je sigurna da bi zajedno mogli prodati na tisuće kemijskih olovaka. Ne samo da bi ih prodavali u gradu i obližnjim selima nego i po cijeloj zemlji. — Strpi se, Efrain — zamoli ga nagnuvši se još bliže. — Kad se posao proširi, oboje ćemo se obogatiti. — Zavali se natrag na stolicu i nježno pogladi sivi ormarić kartoteke.

— Ali ja želim samo specijalnu kemijsku olovku, ti stara blesava budalo — promrmlja Efrain očajnički.

Frida Herzog ga nije čula. Sanjarski je zurila u svoje kletke za ptice, tužnog i odsutnog pogleda.

— Mnogo radim — reče Efrain jasnim i zvonkim glasom.

— Ne samo što raznosim vaše olovke nego sam vam i gotovo sve kupce našao. — Zanemari njezin pokušaj da ga prekine.

— A vi mi ne date jednu jedinu olovku.

— Ne kažem da ne radiš dobro — reče ona zlovoljno. — Pokušavam samo da shvatiš kako su na početku svakog poslovnog pothvata nužne žrtve. — Hodala je po balkonu i nastavila sve višim tonom: — Ne samo da ću ti uskoro dati tu olovku i proviziju nego ćeš mi postati i ortak. — Dođe do njega i stade. — Ja sam poslovna žena. Mogu zamisliti ovakve olovke u svakom kućanstvu diljem zemlje. Efrain, prodat ćemo kemijsku olovku svakoj pismenoj osobi u ovoj državi.

Odmakne se od njega i nagne se preko ograde. — Samo pogledaj ta brda! — poviče. — Pogledaj te kolibe! — Pokretom ruke od kojeg joj zalepršaše široki rukavi kućne haljine obuhvati cijelu panoramu pred sobom. Ozaren smiješak razdvajao joj je usne dok se okretala da ga pogleda. — Pomisli samo na sve te kolibe u brdima. Kakva prilika! I nepismenima ćemo prodavati olovke. Umjesto da prave križ kad potpisuju neki dokument, moći će udariti žig sa svojim imenom na bilo koji papir gdje je potreban potpis. — Pljesne rukama s djetinjom radošću, zatim sjedne uz njega i posegne u džep. — Ovo je — reče držeći svoju pozlaćenu kemijsku olovku — idealno rješenje za svačiji problem! — Veselo odvijte olovku, pričvrsti mali pečat na šuplji dio kapice i njime udari žig na poleđinu svake kutijice na stolu. Ponosno pročitaj svoje ime i adresu otisnute malim, crvenim slovima. — U tim kolibama žive stotine ljudi. Sigurna sam da svi oni žele ovakvu olovku. — Dotakne mu ruku. — Efrain, od danas ti plaćam proviziju na svaku olovku koju prodaš u brdima.

— Oni ih ne mogu kupiti — podsjeti je sarkastično.

— Učinit ću nešto što nikad prije nisam učinila — izjavi ona bombastično. — Davat ću im olovke na kredit. — Zamahne široko i odsutno gurne male kutije s kemijskim olovkama, uključujući i svoju pozlaćenu, u Efrainovu pohabanu kožnu torbu. — A sada kreni.

Izraz nevjerice pojavi se na njegovu licu. Pogleda je pitajući se da li je svjesna svoje zabune, zatim nehajno uze torbu. — Vidimo se sutra — reče on.

— Imaš samo šest olovaka koje treba danas poslije podne isporučiti — podsjeti ga ona. Očekujem da ćeš se vratiti do pet sati. Te su olovke već plaćene. Neće biti potrebno da čekaš za novac.

— Podne je — bunio se Efrain. — Valjda ne mislite da ću ići po ovoj vrućini. Osim toga, moram najprije nešto pojesti. A treba mi i novac za putne troškove. — Primijetivši njezin bezizražajni pogled, objasni: — Moram nabaviti benzin za moped.

Ona mu pruži nešto sitniša. — Nemoj zaboraviti potvrdu — reče koseći ga pogledom preko naočala.

On nezadovoljno slegnu ramenima. — Škrta budala. S ovim ne mogu ni rezervoar napuniti — reče i tiho zasikta.

— Kako si me to nazvao? — obrecnu se Frida Herzog. On proguta uvredu koja mu je bila navrh jezika. — Ovo nije dovoljno ni da napunim rezervoar — reče stavljajući sitniš u džep. Izvadi češalj ne mareći za njezin prijekorni izraz i počeošlja crnu, razbarušenu kosu.

— Četiri isporuke možeš obaviti pješke — ukori ga ona. — Nema potrebe da voziš moped po gradu. Ja sam toliko pješaćila, čak i na veće udaljenosti. Ako ja mogu u mojim godinama, onda očekujem da to može i mladić poput tebe.

Tiho zviždeći on popravi kravatu i obuče kaput. Nemarno mahne rukom, okrene se i prijeđe u sobu za dnevni boravak. S usana mu se ote glasan uzdah. Oči mu se raširiše od iznenađenja i divljenja.

U golemoj fotelji, prebacivši gole noge preko naslona za ruke, sjedila je Antonia, jedinica Frida Herzog. Nije pokrila noge nego ga je pogledala s nježnom zabrinutošću, kao što žene gledaju djecu, a onda mu se izazovno nasmiješila.

Bila je sitna, lijepa žena od dvadeset pet godina; ali izgledala je mnogo starije zbog umornog lica i izraza beznadnosti.

Bila je odsutna najveći dio godine. Na veliku žalost svoje majke, Antonia je koristila svaku priliku da se zabavlja s muškarcima, vraćajući se tek povremeno u kraće posjete. Nije ni čudno što je stara tako gadno raspoložena, pomisli Efrain. Osjeti navalu strasti prema Antoniji, poželjevši da ostane s njom i popriča; ali znajući da bi ih Frida mogla čuti s balkona, samo skupi usne i dobaci Antoniji bešuman poljubac na odlasku.

Frida Herzog je nepomično stajala uz balkonsku ogradu. Stalno je treptala. Oči su joj suzile od žarkog sunca i uzbibanoog zraka. Vrući su se valovi valjali ispod obližnjih brda, pretvarajući raznobojne kolibe u magličasti, titravi kolaž. Još donedavno ta su brda bila zelena. Došljaci su ih gotovo preko noći pretvorili u naselja straćara. Jednog su se jutra, kao gljive poslije obilne kiše, jednostavno pojavile kolibe i nitko se više nije usudio da ih ruši.

Pogled joj odluta prema Efrainovu mopedu što je grmio ulicom. Nadala se da će najprije svratiti u farmaceutski laboratorij kod dvije sekretarice koje su se oduševile kemijskim olovkama. Frida Herzog je bila sigurna da će odmah dobiti nove narudžbe kad se te dvije djevojke počnu razmetati svojim olovkama pred kolegicama.

Okrene se sa smiješkom i pogleda preko balkona u dnevnu sobu gdje je sjedila njezina kći. Duboko uzdahne i razočarano zaklima glavom. Nije bilo načina da objasni Antoniji kako joj smetaju njene gole noge na foteljama koje su prekrivene

sirovom svilom žućkasto-smeđe boje. Tako je velike nade polagala u svoju lijepu kćer. Antonia se mogla udati za bezbroj bogataša. Frida Herzog nikako nije mogla razumjeti zašto se ta djevojka udala za siromašnog, neambicioznog trgovačkog putnika koji ju je jednog dana ostavio. Nije se mogla prisjetiti da li je to bilo za vrijeme ručka ili večere kad je ustao od stola i nikad se više nije vratio.

S izrazom rezignacije Frida Herzog uđe u sobu za dnevni boravak, prisiljavajući usne na prijazan smiješak.

— Stvarno! Efrain postaje svaki dan sve bezobrazniji — reče sjedajući u fotelju sućelice Antoniji. — Ako mu dam olovku, bojim se da će napustiti posao. Jedino ga ona zanima.

— Pa znaš ga kakav je — reče Antonia i nastavi brusiti dugačke, njegovane nokte. — Dakle, kemijska je olovka sve što Efrain želi. A što je u tome tako loše?

— Morao bi je kupiti! — odsječe Frida Herzog prkosno.

— Zbilja, majko — ukori je Antonia. — Te koještarije su svakako preskupe. Očito nema novca da je kupi.

— Nemoj me nasmijavati — otpuhnu Frida Herzog. — Dobro ga plaćam. Da ne troši toliko novaca na odijevanje, mogao bi čak . . .

Antonijine riječi prekinuše je na pola rečenice. — Te olovke su samo modni hir — izjavi ona — i Efrain to dobro zna. Za nekoliko mjeseci, možda čak za nekoliko tjedana, ljudi ih više neće tražiti.

Frida Herzog se uspravi na stolici kao da joj se kralješnica ukočila. Lice joj je bilo crveno od ljutine. — Da mi se nisi usudila to reći — poviče. — Ova će se olovka uvijek tražiti. — Smiri se, majko. Valjda ne vjeruješ u to — reče Antonia pomirljivim glasom. — Što misliš, zašto prodaješ kemijske olovke te vrste u ovom zabačenom kraju? Zar ne shvaćaš da je to samo zbog toga što ih u Caracasu nitko više neće?

— To nije istina — viknu Frida Herzog. — Jednog ću dana biti zastupnica za cijelo ovo područje, možda i za cijelu zem-

lju. Da sam proizvođač olovaka, pokušala bih proširiti posao u međunarodnim razmjerima. To ću baš i učiniti. Stvorit ću svoje carstvo.

Antonia se nasmija, zatim se okrenu prema zrcalu nad kaminom. Rani sijedi pramenovi prošarali su njezinu zagasito plavu kosu. S obje strane usta primjećivale su se bore. Krupne plave oči bile bi lijepere da u njima nije bilo otvrdlog, ogorčenog izraza. Mladost joj je nestajala s lica i iz tijela, ali ne zbog godina nego zbog iscrpljenosti i očaja.

— Efrain ima neke odlike koje još nisi otkrila — reče Antonia. — Nitko mu nije ravan u pronalaženju načina kako da se zgrne novac. Ali pomisliti da se možeš obogatiti na kemijskim olovkama! To je zbilja šaljivo. Zašto ga jednostavno ne upotrijebiš za ono u čemu je najbolji?

Na licu Fride Herzog pojavi se uvredljiva grimasa. — Da ga upotrijebim za ono u čemu je najbolji? Misliš da ne znam što vas dvoje izvodite već nekoliko mjeseci. Možda sam malo nagluha, ali glupa nisam. — Videći da se Antonia sprema ustati, brzo nadoda: — Nikad nisi bila otmjena. Splesti se s Efrainom! Trebalo bi da se sramiš. On je mulat ili što već jest! Crn je.

Kad joj je prošao gnjev, Frida Herzog se naslonila u fotelji i sklopila oči. Željela je povući nagle riječi, ali kad je ponovno progovorila, ipak joj je glas još bio svadljiv. — Zar ništa ne želiš u životu?

— Želim se udati za Efraina — tiho reče Antonia.

— Preko mene mrtve! — zaviče Frida Herzog. — Razbaštinit ću te. Izbacit ću te iz kuće. — Ponestane joj daha. — I da ti još nešto kažem: uzet ću mu moped i otpustit ću ga. Ali Antonia je više nije čula. Izišla je iz dnevne sobe i zalupila vratima.

Nekoliko je časaka Frida Herzog gledala u vrata kroz koja je nestala njena kći, očekujući da se svaki tren vrati. Oči su joj otežale od suza koje nisu htjele poteći. Polagano se uputila prema spavaćoj sobi na dnu hodnika.

Sjela je za toaletni stolić u obliku bubrega. Drhtavim prstima je skinula naočale i pogledala se u zrcalu. Potrebna joj je nova trajna ondulacija, pomisli češljajući prstima čupavu sijedu kosu. Njezine upale oči bile su okružene tamnim sjenama. Nekad glatka koža, bijela kao fini porculan, nemilosrdno je ostarjela, ništena upornim tropskim suncem. Suze joj preplaviše lice. — O bože — reče tiho — ne dopusti da se razbolim i umrem u ovom tuđem kraju.

Začu tihe korake izvana; Antonia bez sumnje prisluškuje iza vrata. Bila je previše umorna da bi se zbog toga zabrinjavala. Leže na krevet i zadrijema poluugodnim snom, umirena plemenitim zvucima Mozartove sonate. Pomisao da Antonia zapravo svira na velikom glasoviru ispuni je snažnim veseljem. Djevojka je uvijek tako lijepo svirala.

Bilo je skoro četiri kad se Frida Herzog probudila. Kao i obično nakon drijemeža, osjećala je svježinu i dobro raspoloženje. Odluči obući svilenu haljinu na točkice i odgovarajuće cipele koje joj je Antonia darovala za Božić.

Sunce, već nagnuto na zapad, ispunjavalo je sjenama sobu za dnevni boravak. Pogleda preko balkona kolibe žarkih boja na dalekim brdima. Na poslijepodnevnom su suncu izgledale mnogo bliže. Otiđe u kuhinju i stavi svoj poslijepodnevni obrok na pladanj: kavu, šećer, vrhnje i pun tanjur makovnjače.

--- Antonia — zovne srdačno, sjedajući u fotelju. Prije nego što će natočiti kavu, sačeka da čuje poznati topot potpetica na keramičkom podu. Zovne ponovno, ali odgovora nije bilo. Valjda je izišla, zaključa Frida Herzog prostirući bijeli lanieni ubrus na krilo.

Bilo je blizu pet kad je provjerila vrijeme na svom zlatnom ručnom satu. Trebalo bi da se Efrain vrati svaki čas, pomisli. Možda je govorio istinu i zaista našao nove mušterije. Premda to nikad nije glasno izrekla, već je odavno zaključila da je dobar u ophođenju s ljudima, bez obzira na pomanjkanje

ambicije. Baš šteta što ga mora otpustiti. Teško će naći zamjenu za njega, ali nikako ne može dopustiti da ostane kad je saznala za Antonijine planove s njim. Kroz glavu joj sinu pomisao da ju je kći možda htjela samo uznemiriti. Zaista ne može povjerovati da bi se Antonia udala za tog momka. U šest sati je Frida Herzog bila toliko uznemirena da je telefonirala onim dvjema sekretaricama u laboratoriju i vlasniku robne kuće blizu trga. Kemijske olovke nisu bile uručene. Nijemo je zurila u telefon, zatim izišla na balkon i nervoznim rukama prevrnula svaku stvar na stolu. — Uzeo je moju olovku! — vrisnu. Krene prema izlaznim vratima, zatim niza stepenice na ulicu. Nije primijetila zatečena lica susjeda koje su brbljale na pločniku niti je čula njihov pozdrav dok je skretala iza ugla. Tek kad je stigla do podnožja brda zataila je da se odmori. Požali što nije obula neke udobnije cipele umjesto tih s visokim potpeticama i polagano se uputi uzbrdo širokim zemljanim putem koji je vodio u naselje stračara. Nikad nije bila u Efrainovoj kući, ali otprilike je znala gdje se nalazi. Slušala je o opanostima koje vrebaju u tim naseljima kamo se stranci nisu usuđivali zalaziti. Čak je i policija nerado gonila kriminalce koji bi se sakrili na tim bregovima. Nju nije bilo strah. Zašto bi netko napao jednu staricu? Osjetila je potpunu sigurnost kad je primijetila da sve kuće nisu stračare. Neke su bile sagrađene od cementnih blokova, a neke su čak bile katnice.

Često se zaustavljala da predahne, da smiri ubrzani rad srca. Ljudi su je znatiželjno gledali. Bosonoga i polugola djeca prestajala su se igrati, smijuckajući se dok je ona prolazila. Prije samog vrha brijega okrenula se i pogledala grad ispod sebe. Lagani joj je povjetarac hladio zajapureno lice.

Okupan bogatim sjajem sutona, još treperav od popodnevene vrućine, grad nikad nije ljepše izgledao. Preplavila ju je neka čudna, neodređena slutnja zle kobi i oči joj potražiše obrise njezine kuće.

Prijateljski glas neke djevojčice odagna joj taj osjećaj.

— Treba li vam pomoć? — upitala je djevojčica, gledajući je radozno. — Jeste li se izgubili?

— Tražim kuću Efraina Sandovala — odgovorila je Frida Herzog. Toliko ju je bilo zaokupilo traženje vlastite zgrade da nije ni primijetila kako se spušta noć. — Možeš li mi reći gdje stanuje Efrain? — Nekoliko je puta ponovila pitanje, a djevojčica ju je samo gledala bez ikakva izraza na licu. Bilo je očito da ne razumije ni riječi od onog što joj Frida Herzog govori.

— Otišli ste predaleko — objasni joj uljudno neki starac koji je u blizini čučao. Jedva ga se primjećivalo na slabashnom svjetlu što se probijalo kroz nejednako pribijene daske na stračari. — Sadržite malo i skrenite pločnikom lijevo. Jedna žuta kuća. Ne možete pogriješiti. Izgleda kao kanarinac. — imao je zabrinut izraz u očima dok ju je gledao kako nesigurnim korakom kreće nizbrdo. — Ipak, bolje bi vam bilo da počete kući — poviče za njom. — Ima mnogo pijanaca na ulici u ovo doba, i tuku se.

Ali Frida Herzog nije čula njegove riječi upozorenja. Nadjačali su ih srditi muški povici i topot užurbanih koraka. Prije nego što je imala vremena da se okrene i pogleda što se zbiva, osjetila je oštar udarac. Činilo joj se da gubi tlo pod nogama, a zatim se srušila kroz privremenu ogradu koja je bila postavljena više kao opomena nego kao zaštita od pada u provaliju. Za trenutak je s užasom primijetila da joj se odozdo približava zemlja pokrivena kamenjem. Čuli su se glasovi, neki snažniji, neki tiši, a onda je zavladao muk i mrak.

Efrain se naglo trgne. Sanjao je neugodan san. Kao i mnogo puta do tada, opet je razgovarao s Hansom Herzogom. Prijatelj ga je požurivao da uzme stvar u svoje ruke i da se oženi Antonijom. Treba da zajedno pođu na putovanje oko svijeta. Efrain se smijao; rekao je svom prijatelju da bi mu draže bilo čuti neku njegovu priču o tim dalekim krajevima. Hans

Herzog je odbio, rekavši kako je došlo vrijeme da Efrain sam obiđe ta mjesta.

Premda je bio naviknut da sanja Hansa Herzoga kao da je živ, ovaj ga se san posebno dojmio; ostavio mu je nekakav osjećaj stvarnosti kojeg se Efrain nije mogao otresti. Sve do danas uporno je odbijao priznati da mu je prijatelj i poslodavac umro. Uostalom, svake ga je noći viđao i s njim razgovarao u snovima.

Efrain zapali petrolejku na stolu kraj kreveta i otčepi bocu piva koju je stavio na stolac. Izlije pivo u visoku čašu i otpuhne s vrha pjenu prije nego što će otpiti dobar gutljaj. Nije mu smetalo što je pivo toplo.

— Za preuzimanje stvari u svoje ruke! — nazdravi i uzme pozlaćenu kemijsku olovku iz torbe. Zadovoljno se smijuljio, odvio pečat, pričvrstio ga u šuplji dio kapice i udario nekoliko žigova po ruci.

Prije tjedan dana odlučio je uzeti stvar u svoje ruke i dogovorio se s rezbarom u trgovini bižuterije da mu napravi točnu kopiju pečata, ali s njegovim imenom na njemu. Efrain nije sumnjao da mu se nije sreća nasmiješila. Kako bi inače mogao objasniti ovo zapanjujuće podudaranje: onog dana kad je trebalo da podigne pečat sa svojim imenom i adresom, Frida Herzog je zabunom stavila svoju pozlaćenu olovku u njegovu torbu zajedno sa drugih šest olovaka koje je trebao isporučiti.

Ulije u čašu ostatak piva i zadovoljno ga popije. Možda je neki nesvjesni dio Fride Herzog htio da on dobije tu olovku. Drago mu je bilo u to vjerovati.

Uporno kucanje na vratima prodre u njegovo razmišljanje. — Efrain! — zvao je netko sa hitnjom u glasu. — Jedan pijanac je srušio neku staru gospođu koja te tražila.

— Frida Herzog! — Zgrabi torbu sa stola i odjuri prema gomili okupljenoj u podnožju brda.

— Nije moguće, nije moguće — ponavljao je, gurajući ljude ustranu. Ležala je na zemlji. On kleče kraj nje. Blijedo svje-

tlo petrolejke bacalo je žućkast sjaj po njenom licu. Pokušao je nešto reći, ali ne izusti ni riječi. Samo je zurio u njezine svijetloplave oči. Bez naočala, koje su zdrobljene ležale pokraj nje, oči su joj izgledale velike, budne, gotovo dječje. Tračak mrgođenja lebdio je oko njenih usana koje su bile malo razdvojene, otkrivajući bijele zube. Izgledalo mu je da hoće nešto reći.

— Imam kemijske olovke — reče Efrain sigurnim glasom i izvadi šest kutija iz torbe. Držao ih je blizu njezina lica. — Nisam ih danas mogao isporučiti — lagao je — jer sam morao ispunjavati neke vaše narudžbenice. Imamo četiri nova kupca.

Njezino se mrgođenje pojača. Usne joj se pomaknuše i ona promrmlja nešto o otpuštanju i o Antoniji. Oči joj se zatim povećaše, zjenice raširiše, i ona izdahnu.

— Radim za nju — reče Efrain ne obraćajući se nikom napose. — Život je tako čudan. Baš mi je jutros poklonila ovu prekrasnu kemijsku olovku — objasni vadeći pozlaćenu olovku iz džepa. Točnim pažljivim pokretima pričvrsti pečat na kopicu olovke i pritisne ga na nadlakticu.

— Efrain Sandoval. Žuta koliba. Curmina — pročitao svoje ime i adresu zvonkim glasom. — Mogu svakome od vas srediti da ovakvu dragocjenu kemijsku olovku kupi na kredit.

* * *

Toga nedjeljnog jutra sjedila sam s dona Mercedes na trgu, čekajući da Candelaria iziđe iz crkve. Sat prije toga imala sam posljednji sastanak s Efrainom Sandovalom.

Na susjednoj je klupi sjedio dobro odjeven, dostojanstven starac, čitajući naglas neke karakaskе novine. Čitao je ozbiljnim glasom, udubljen u nešto što mu je očito bilo važno; nije primjećivao smiješke na licima ljudi oko sebe.

Na drugoj strani ulice, neki starac neuredna izgleda iziđe iz bara koji je već bio otvoren. Stavi na glavu šešir, čvrsto stegnu pod miškom bocu u plastičnoj vrećici i krenu niz ulicu kašljucajući i šišteći.

S nekim neobjašnjivim osjećajem tuge pogledah dona Mercedes. Nosila je sunčane naočale, pa nisam mogla vidjeti izraz u njenim očima dok je gledala ravno ispred sebe. Prekrižila je ruke na grudima i stresla se kao da ju je iznenada dodirnuo hladan vjetar.

Pozorno je slušala dok sam joj pokušavala objasniti kako sam dosad razumjela sve priče koje sam čula.

— Pokazuješ mi različite načine upravljanja onom silom koju Florinda naziva *nakanom* — rekla sam.

— Pokrenuti tu silu nije isto što i upravljati njome — ispravi me ona, držeći i dalje. — A ja pokušavam mnogo više od toga. Kao što sam ti rekla, ja te privremeno stavljam pod sjenu tih ljudi tako da možeš osjetiti kako se kolo sreće pokreće. Bez tog osjećaja bit će prazno sve što budeš činila. Moraš slijediti uspone i padove osobe koja ti kazuje svoju priču; trenutno moraš biti pod sjenom te osobe.

— A što je s Efrainom Sandovalom? On pouzdano nema nikakve veze s onim što mu se dogodilo. Zašto bih morala ulaziti pod njegovu sjenu? — upitala sam.

— Zato što se kolo pokrenulo za njega. On ga nije osobno pokrenuo, ali njegov život se promijenio. Htjela sam da osjetiš tu promjenu, da osjetiš to okretanje kola. Kao što sam ti već spomenula, za njega je kolo pokrenula jedna sablast, duh Hansa Herzoga. Kao što je Victor Julio na smrti pokrenuo kolo sreće i upropastio život Octavija Cantúa, tako je Hans Herzog pokrenuo to kolo nakon svoje smrti i time obogatio život Efraina Sandovala.

Dona Mercedes skide naočale i zagleda mi se u lice. Otvorila je usta da nešto doda, ali umjesto toga samo se nasmiješila i ustala s klupe. — Misa će svakog časa završiti — reče. — Idemo pričekati Candelariju kod crkvenih vrata.

Šesti dio

— Musiúa, jesi li tu? — šapnu Mercedes Peralta, otvarajući bez šuma vrata moje sobe. Pri slabom tračku svjetlosti s moje lampe za čitanje bila je slika i prilika vještice, u svojoj dugačkoj crnoj haljini i s pustenim šešišrom široka oboda koji joj je sakrivao pola lica.

— Nemoj paliti svjetlo — reče mi kad sam pružila ruku prema prekidaču. — Ne mogu podnijeti sjajnost žarulje.

Sjela je na krevet. Čelo joj je bilo naborano od razmišljanja dok je izravnavala pregibe na pokrivaču. Podigla je pogled i netremice se zapiljila u moje lice.

Polusvjesno sam prešla prstima preko obraza i brade, pitajući se nije li na njima nešto neobično.

Ona se tiho nasmija, okrenu se prema noćnom ormariću i poče uredno slagati moje male, tanke notese. — Moram smjesta poći u Chuao — reče napokon tihim i ozbiljnim glasom.

— U Chuao? — ponovih. — U ovo doba? — Videći njezino naglašeno kimanje, dodah: — Zapet ćemo u blatu ako bude padala kiša. — Chuao je bilo selo kraj obale, barem sat vožnje od Curmine.

— Padat će — reče ona nehajno. — Ali u tvom džipu nećemo zapeti. — Sjedila je pogrbljena nad ormarićem i grizla donju usnu, razmišljajući bi li još nešto rekla. — Moram tamo stići do ponoći — promrmlja glasom u kojem se više naslućivala hitnja nego želja. — Moram ubrati neko bilje koje će se moći samo noćas naći.

— Već je prošlo jedanaest — istaknuh, gledajući na brojčanik svog ručnog sata. — Do ponoći ne možemo nikako stići.

Dona Mercedes se samo nasmiješi i posegnu rukom za mojim trapericama i košuljom koje su visile ispred željeznog kreveta. — Natjerat ćemo tvoj sat da prestane brojiti minute. — Lice joj naglo živnu; ispupčene oči, pune iščekivanja, nisu mi dopuštale da skrenem pogled. — Povest ćeš me, zar ne?

Teške kišne kapi zabubnjale su po džipu čim smo napustile grad. Za nekoliko časaka kiša se otočila u neprekidnim, gustim i mračnim mlazovima. Usporila sam zbog smanjene vidljivosti, dok mi je živce kidala škripa brisača koji su čistili luk na vjetrobranu što se smjesta opet zamagljivao. Drveće uz rubove ceste nejasno je mahalo oko nas i iznad nas, ostavljajući dojam da se vozimo kroz tunel. Samo je poneki isprekidani pseći lavež pokazivao da prolazimo pokraj osamljenih koliba.

Kišna je oluja prestala naglo kao što je i počela, ali nebo je ostalo naoblačeno. Tmurni su oblaci prenisko visili. Pogled sam držala prilijepljen za staklo, nastojeći da izbjegnem žabe koje su, trenutno zaslijepljene snažnim svjetlom, skakale preko ceste.

Ali odjedanput, kao da ih je netko obrisao s neba, oblaci iščeznuše u času kad smo skrenule na put koji vodi k obali. Mjesec je jasno sjao nad ravnim krajolikom gdje se mjestimice poneko stablo blago njihalo na povjetarcu, dok je lišće srebrnasto blistalo na nestvarnom svjetlu.

Zastala sam nasred raskršća i iskočila iz džipa. Topli i vlažni zrak mirisao je po planinama i moru.

— Zašto si stala, Musiúá? — upita Mercedes Peralta; glas joj je iskazivao zbunjenost dok je silazila s kola i stala pokraj mene.

— Ja sam vještica — objasnih, gledajući joj u oči. Znala sam da mi ne bi vjerovala kad bih joj rekla da samo želim protegnuti noge. — Rodila sam se na ovakvom mjestu — nastavih — negdje između planina i mora.

Mercedes Peralta se namršti na mene, zatim joj u očima zaiskri šaljiv, radostan sjaj. Cerekajući se bez suzdržavanja, sjede na vlažno tlo i privuče me k sebi. — Možda se nisi rodila kao normalno ljudsko biće; možda te je izgubila neka *curiosa* na svom putu preko neba — reče ona.

— Što je *curiosa*? — upitah.

Pogledala me je razdragano i objasnila mi da su *curiose* vještice koje više ne zanimaju očigledni aspekti vještijeg znanat: simbolički pribor, obredi, čaranja. — *Curiose* su — šapnu mi — bića koja se brinu za vječne stvari. One su nalik na pauka koji prede tanke, nedviljive niti između poznatoga i nepoznatoga. — Skide šešir, zatim leže na leđa, ispruži se po zemlji, držeći glavu točno nasred raskršća, u smjeru sjevera. — Lezi, Musiúá — potiče me, šireći ruke prema istoku i zapadu. — Pazi dobro da tvoje tjeme dotiče moje tjeme, te da su ti ruke i noge u istom položaju kao moje.

Bilo je ugodno ležati glavom uz glavu na raskršću. Iako smo bile odijeljene kosom, mogla sam osjetiti da su nam tjemena spojena. Okrenula sam glavu ustranu i na svoje veliko čuđenje primijetila koliko su njezine ruke duže od mojih. Kao da je svjesna mog otkrića, dona Mercedes približi svoje ruke mojima.

— Ako nas netko vidi, mislit će da smo lude — rekla sam.

— Možda — dopustila je ona. — Ipak, budu li to ljudi koji obično prolaze kraj ovog raskršća u ovo doba noći, pobjeći će od straha, misleći da vide dvije *curiose* koje se spremaju poletjeti.

Šutjele smo neko vrijeme, ali prije nego što ću je upitati o tome kako *curiose* lete, ona ponovno progovori.

— Znaš li zbog čega me toliko zanimalo zašto si se zaustavila na raskršću? — reče ona. — Zbog toga što ima ljudi koji se kunu da su vidjeli *curiosu* kako gola leži upravo na ovom mjestu. Kažu da je imala krila na leđima i da su vidjeli kako njezino tijelo postaje prozirno i bijelo dok se dizala u nebo.

— Ja sam vidjela kako tvoje tijelo postaje prozirno na seansi za Efraina Sandovala — rekoh ja.

— Razumije se da si vidjela — odvrati ona s veselom nehajnošću. — To sam učinila upravo radi tebe, jer znam da nikad nećeš postati izlječiteljica. Ti si medij, možda si čak i vještica, ali izlječiteljica nisi. To bih morala znati, jer sam i sama vještica.

— Po čemu je netko vještica? — upitah između napadaja isprekidanog smijeha. Nisam je htjela uzeti ozbiljno.

— Vještice su stvorenja koja nisu samo sposobna pokretati kolo sreće — odgovori ona — nego su sposobna i da načine vlastitu sponu. Što bi rekla kad bismo u ovom času uzletjele, ovako spojenih glava?

Dvije-tri sekunde bila sam strahovito zabrinuta. Zatim me je ispunio osjećaj krajnje ravnodušnosti.

— Ponovi bilo koje čaranje kojemu te naučio duh moje čukunbabe — zapovjedi mi. — Ja ću ga s tobom izgovarati.

Naši se glasovi sliše u jedan skladan zvuk koji je ispunjavao prostor oko nas i obavijao nas u nekakvu divovsku kukuljicu. Riječi su se dizale u dubokoj neprekidnoj crti, dižući nas sve više i više. Vidjela sam kako nam oblaci idu ususret. Počele smo se okretati kao kotač dok sve nije postalo crno.

Netko me je snažno tresao. Probudila sam se s neočkivanim trzajem. Sjedila sam za upravljačem svoga džipa. I vozila sam! Nisam se mogla sjetiti kad sam se vratila u kola.

— Nemoj zaspati — reče dona Mercedes. — Razbit ćemo se i poginuti kao dvije budale.

Pritisnuh kočnice i ugasih motor. Stresla sam se od jeze pri pomisli da sam vozila u snu.

— Kamo idemo? — upitah. Glas mi je bio niži za cijelu oktavu.

Nasmiješila se i bespomoćno raširila ruke, podižući obrve.

— Previše se lako umaraš, Musiúa — reče ona. — Premalena si. Ali, mislim da ti je to najbolja strana. Kad bi bila veća, bila bi nepodnošljiva.

Uporno sam zahtijevala da mi kaže kamo idemo. Mislila sam na stvarno mjesto, da bih mogla voziti s nekakvim osjećajem pravca.

— Idemo na sastanak s Leonom Chirinom i još jednim prijateljem — odgovorila mi je. — Krenimo. Dok budoš vozila, ja ću ti govoriti pravac.

Upalila sam džip i vozila bez riječi. Još sam bila pospana.

— Je li Leon Chirino medij i izlječitelj? — upitah kratko. Ona se tiho nasmija, ali ne odgovori. — Zbog čega si to pomislila? — upita me nakon duge stanke.

— Oko njega lebdi nešto sasvim neobjašnjivo — rekoh. — On me podsjeća na tebe.

— Podsjeća li te sada? — upita podsmješljivo, zatim nenađano ozbiljnim tonom potvrdi da je Leon Chirino medij i vidjelac.

Utonuvši u misli, nisam čula njezine upute o vožnji pa sam se trgnula kad je viknula. — Prošla si! Sad se moraš vraćati — ukorila me, pokazujući visoko stablo *bucare*. — Ondje se zaustavi! — Nasmiješila se i dodala: — Oдавde moramo pješice.

Stablo je obilježavalo ulaz na usku stazu. Tlo je bilo pokriveno sitnim cvijećem. Znala sam da su cvjetići crveni, ali na mjesecini mi se činilo da su crni. Stabla *bucare* rijetko kad rastu sama; obično ih nalazimo u šumarcima, gdje u njihovoj sjeni raste grmlje kave i kakaa.

Slijedeći usku stazu, obraslu travom i omeđenu drugim stablima *bucare*, išle smo prema skupini brežuljaka koji su se pred nama mračno dizali. Nije bilo nikakva zvuka osim nejednakomjernog disanja Mercedes Peralte i pucketanja grančica koje su se slamale pod našim nogama. Staza je završila ispred niske kuće oko koje se prostirala oveća čistina od tvrdo

nabijene zemlje. Zidovi od ilovače nabačene preko tršćanog pletera bili su u jednom stanju. Krov je djelomice bio pokriven limenim pločama i osušenim palminim lišćem. Široke strehe pružale su se dovoljno daleko da natkriju širok trijem. Pročelje je bilo bez prozora, samo je kroz uska vrata izbijalo slabašno svjetlo.

Dona Mercedes širom otvori vrata. Treperave voštanice bacale su više sjene nego svjetla po oskudno namještenoj sobi. Leon Chirino je sjedio na stolici ravnog naslona i zurio u nas s izrazom iznenađenja i radosti. Polagano je ustao, srdačno zagrlio izlječiteljicu i poveo je do stolice koja je netom ostala prazna.

Pozdravio je i mene, tresući mi ruku u šali. — Dopusti mi da te upoznam s jednim od najvećih izlječitelja u okolici — rekao je. — Samo je dona Mercedes bolja od njega.

Ali prije nego što je mogao nastaviti, netko uskliknu: — Ja sam Augustín.

Tek tada sam opazila nisko obješenu mrežu u kutu. Na njoj je ležao sitan čovjek. Tijelo mu je bilo presavijeno, a jedna mu je noga dodirivala tlo, tako da se mogao njihati u mreži. Nije izgledao osobito mlad, ali nije bio ni star. Možda je prevalio tridesetu, ali je zbog upalih obraza i oštarih kostiju izgledao kao izglednjelo dijete. Najupadljivije su na njemu bile oči. Bile su svijetloplave, a na crnom licu sjale su sa zasljepljujućim intenzitetom.

Nespretno sam stajala nasred sobe. Bijaše nečeg vilinskog u nesigurnom svjetlu voštanica koje se poigravalo s našim sjenama na zidovima s kojih su visile paukove mreže. Spartansko pokućstvo — stol, tri stolice, dva stolca i jedan ležaj, sve pomnjivo složeno uza zid — ostavljalo je dojam da se u toj prostoriji ne živi.

— Stanujete li ovdje? — upitala sam Augustína.

— Ne, ne stanujem — reče on približivši se k meni. —

Ovo je moja ljetna palača. — Zadovoljan svojom šalom, zabacio je glavu i nasmijao se.

Od nelagode pomakla sam se prema najbližem stolecu i vrisnula kad mi je nešto oštro ogreblo gležanj. Ogavna, prljava mačka zurila je u mene.

— Nema potrebe da vrištanjem srušiš kuću — reče Augustín i diže odvratnu životinju u naručje. Mačka poče prestićim ju je pomilovao po glavi. — Ti joj se sviđaš. Hoćeš li je dodirnuti?

Snažno sam odmahнула glavom. Nisam se gnušala toliko zbog buha i krpica gole kože kojima je bilo prošarano njezino žučkasto krzno, koliko su me odbijale njezine poluotvorene žuto-zelene oči koje nije skidala s mog lica.

— Moramo poći ako želimo ubrati bilje na vrijeme — reče Leon Chirino, pomažući dona Mercedes da ustane. Skide uljanicu koja je visila o kuki iza vrata, upali je i zatim dade nama znak da ga slijedimo.

Nizak nadsvodeni prolaz, zastrt plastičnom zavjesom, vodio je u stražnju sobu koja je služila kao kuhinja i spremište. Jedna strana te prostorije otvarala se na veliku okućnicu punu niskih, zdepastih stabala i visokog grmlja. Pri slaboj svjetlosti uljanice zemljište je izgledalo kao zapušten voćnjak.

Provukli smo se kroz otvor u prividno neprobojnom zidu žbunja i našli se u pustom krajoliku. Brežuljkasta okolica, pokrivena ostacima spaljenog grmlja i nagorjelih panjeva, izgledala je stravično groteskna na mjesecini.

Leon Chirina i Augustín iščezoše bez ikakva zvuka.

— Kamo su otišli? — šapnula sam.

— Otišli su naprijed — reče dona Mercedes neodređeno, pokazujući u tamu.

Sjene su oživljavale na svjetlu uljanice, poskakujući kraj nas i ispred nas po uskoj stazi koja je vodila u guštik. Vidjela sam svjetlo u daljini, naziralo se kroz grmlje, gdje se uzastopno pojavljivalo i nestajalo, poput krijesnice. Kad smo se približile tom svjetlu, činilo mi se da čujem jednolično po-

janje pomiješano s istaknutim zujanjem kukaca i šumom lišća na povjetarcu.

Mercedes Peralta ugasi uljanu svjetiljku. Ali prije nego što je zamro posljednji proplamsaj, vidjela sam kako se njezina široka suknja spušta kraj trošnog niskog zida, četiri koraka dalje od mene. Upaljena cigara obasja njezino lice. Neko prozirno i treperavo zračenje izletje kroz njezino tjeme. Zov-nula sam je po imenu, ali odgovora nije bilo.

Začarano sam gledala kako maglovit oblak dima cigare lebdi u krugu točno iznad mene. Nije se razilazio kao što to dim čini, nego je dugo stajao na jednom mjestu u zraku. Nešto mi dotače obraz. Automatski sam prinijela ruku k licu i tada, krajnje zaprepaštena, pogledala vrške svojih prstiju: bili su fosforescentni. Od straha sam potrčala prema niskom zidu gdje sam vidjela da je sjela dona Mercedes. Jedva sam načinila dva koraka, kad me presretoše Leon Chirino i Agustín.

— Kamo si pošla, Musiúa? — upita me Leon Chirino podrugljivo.

— Moram pomoći dona Mercedes da nabere bilje.

Moj odgovor kao da ih je zabavljao. Smijuckali su se. Leon Chirino me je tapšao po glavi, a Agustín je drsko zgrabio moj palac i stiskao ga kao da je gumena pumpa.

— Moramo ovdje strpljivo čekati — reče Agustín. — Upravo sam te napumpao strpljivošću kroz palac.

— Dovala me je ovamo da joj pomognem — navaljivala sam.

— Svakako — reče on da me umiri. — Moraš joj pomoći, ali ne oko njezinih biljaka. — Uzevši me za ruku, poveo me do srušena debla. — Ovdje ćemo pričekati dona Mercedes.

Lišće je visilo s čela Mercedes Peralte, srebrnasto sivo i blistavo. Tiho je objesila uljanicu o granu, zatim čučnula na zemlju i počela razvrstavati bilje koje je nabrala. Korijen sporiša propisivao se za menstrualne bolove. Korijen vale-

rijane, namočen u rum, bio je idealan lijek protiv nervoze, srditosti, tjeskobe i noćnih mora. Korijen *torco*, namočen u rumu, liječio je anemiju i žutu groznicu. Korijen *guaritoto*, pretežno muški lijek, propisivao se za poteškoće s mjehurom. Ružmarin i rutvica uglavnom su se upotrebljavali za dezinfekciju. Lišće *malva* primjenjivalo se kod kožnih osipa, a *artemisia*, prokuhana u soku od šećerne trske, blažila je menstrualne bolove, ubijala nametnike i smanjivala vrućicu. *Zabila* je liječila astmu.

— Ali sve te biljke gajiš u svom dvorištu — rekla sam u nedoumici. — Zašto si došla ovamo da ih bereš?

Agustín se veselo naceri. — Dopusti mi da ti nešto kažem, Musiúa — prošapta, primićući glavu k mojoj. — Ove su biljke izrasle iz ljudskih tjelesa. — Načini široku kretnju rukom. — Nalazimo se usred groblja.

Pogledah oko sebe. Nije bilo ni spomenika ni humaka koji bi pokazivali da se nalazimo na groblju, ali ni na drugim grobištima nisam vidjela nikakvih nadgrobnih oznaka.

— Ovdje su pokopani naši preci — reče Agustín i prekriži se. — U ovakvim noćima, kad pun mjesec mijenja udaljenosti između grobova i slika bijele sjene podno drveća, može se čuti bolno stenjanje i zveket lanaca. Naokolo tamaraju ljudi noseći svoje odrubljene glave. To su duhovi robova koji su, pošto bi iskopali duboku rupu da se pohrani blago njihovih gospodara, bili posječeni i zakopani zajedno sa zlatom. Ali ne treba se plašiti — žurno dodade Agustín. — Oni ištu samo kap ruma. Ako im dadeš, reći će ti gdje je zakopano blago.

— Ima i duhova fratara — nastavi Agustín — koji su umrli s kletvom na usnama pa sada žele ispovjediti grijehe, ali nema nikoga da ih čuje. Tu su zatim duhovi gusara koji su dolazili čak iz Chuaoa u potrazi za zlatom Španjolaca. — Zahihota tiho, zatim dodade povjerljivim tonom: — Postoje i samotnički duhovi, koji zvižde na prolaznike. Oni su najjednostavniji među njima. Ne traže mnogo. Svi ti samotnički duhovi samo žele da netko za njih izmoli Očenaš.

Mercedes Peralta polako diže glavu, držeći neki korijen u ruci. Njezine crne oči prikovaše moj pogled. — Agustín ima neiscrpnu zalihu priča — reče ona. — Svaku bajku ukrašava do krajnjih granica.

Agustín ustade. Po načinu istezanja tijela i udova moglo se pomisliti da nema kostiju. Skljoka se pred dona Mercedes i zagnjuri glavu u njezino krilo.

— Trebalo bi da pođemo — reče ona, milujući ga blago po glavi. — Za nekoliko ću dana poslati musíuu k tebi.

— Ali ja liječim samo djecu — promuca Agustín, dižući k meni pogled s izrazom isprike.

— Nije joj potrebno liječenje — nasmija se dona Mercedes.

— Ona te samo želi gledati i slušati tvoje priče.

Trgnula sam se i sjela. Nešto je tresnulo na moj krevet, osjetila sam nekakav snažan udar pokraj nogu. Pas koji je spavao u blizini podiže glavu, načuli uši, ali kad nije čuo ništa drugo osim mog nesuvislog mrmljanja, ponovno je naslonio njušku na šape. Nekoliko časaka uopće nisam znala gdje sam. Ali kad sam čula kako dona Mercedes tiho i neprekidno poje, shvatila sam da se nalazim u kući brata Leona Chirine, u gradiću koji je sat vožnje daleko od Curmine. Spavala sam na ležaju koji su za mene namjestili u kuhinji. Dovezla sam Leona Chirina i dona Mercedes usred noći, jer su morali održati privatnu seansu za njegova brata.

Sklopila sam oči, ponovno legla na tvrd jastuk i prepustila se blagotvornom zvuku izlječiteljičina glasa. Osjećala sam kako se zvuk ovija oko mene. Već sam tonula u san kad me je opet probudio onaj mukli udarac.

Pokrivač mi je bio sav smotan oko vrata. Pridigla sam se da ga izravnam i vrisnula videći kako mi Agustínova mačka sjedi na koljenu.

— Zašto uvijek vrištiš kad vidiš moju ljubimicu? — Njegov je glas iz tame bio pun blagog podrugivanja. Sjedio je prekrštenih nogu podno mog ležaja i pružio ruke prema mački. — Došao sam da te zaštitim od psa — objasni, zureći blistavim plavim očima u moje lice. — Psi zapravo ne spavaju noću. Ako otvoriš oči u mraku, možeš vidjeti kako je pas cijele noći na straži. Zato ih nazivaju psima stražarima. — i nasmija se vlastitoj šali.

Otvorila sam usta da mu odgovorim, ali preko mojih usana ne prijeđe nikakav zvuk. Ispružila sam ruku, ali Agustín i mačka počеше se leluhati pred mojim očima dok nisu napokon iščeznuli. Možda su svi oni vani, pomislih, pa izadoh na dvo-

rište koje je još bilo obavijeno jutarnjim sjenama. Nikoga nije bilo u dvorištu. Pogledala sam na sat. Prošla su tek dva sata otkad smo dona Mercedes, Leon Chirino i ja stigli ova-mo. Shvativši da sam premalo spavala, vratih se k ležaju, navukoh pokrivač preko glave i usnuh.

Probudili su me zvukovi glasova i muzike i miris kave. Nagnut nad petrolejski štednjak, Leon Chirino je slušao radio i cijedio netom skuhanu kavu kroz platneno cjedilo.

— Jesi li se dobro naspavala? — upita, dajući mi znak da sjednem pokraj njega.

Pridruživ mu se za velikim stolom pokrivenim novim novcatim stolnjakom od voštanog platna. On napuni dopola dvije šalice kavom i dodade obilatu količinu likera od šećerne trske.

— Za ojačanje — reče, gurajući zadimljenu porculansku šalicu prema meni.

Bojeći se da se ne opijem, otpila sam nekoliko gutijaja s oklijevanjem. Šalica je imala zlatan rub i naslikane ruže izvana. On nadoli kave i likera u svoju šalicu.

— Dona Mercedes kaže da si vidjelac — rekoh. — Možeš li mi reći što je sudbina za mene pripremila? — Nadala sam se da će moje iznenadno pitanje izazvati iskren odgovor.

— Draga moja — reče on s prijaznom strpljivošću što je pokazuju starije osobe kad se obraćaju nekome tko je mnogo mlađi. — Ja sam stari prijatelj dona Mercedes. Živim s njenim duhovima i uspomenama. Dijelim njezinu samoću. — Pljunu kroza zube, zatim uze dvije cigarete iz paketa na stolu i zadjenu ih iza ušiju. — Ti bi trebala početi da vidiš Agustina — dade mi savjet. — On rano ustaje. Ja ću ti pokazati put u grad.

— Ali nisi odgovorio na moje pitanje — rekoh, ne osvrćući se na njegovo nastojanje da me izbaci iz kuće.

Na njegovu se licu pojavio neki sardonički izraz. — Ne mogu ti reći što te čeka — izjavi. — Vidjelac nazire stvari koje ne razumije, a ostalo izmišlja.

Uze me za ruku i praktički me izvuče napolje. — Pokazat ću ti put do Agustínove kuće — ponovi, pokazujući mi put koji je vijugao niz brijeg. — Ako slijediš ovu stazu, stići ćeš do grada. Svatko će ti reći gdje živi Agustín.

— A gdje je dona Mercedes? — upitah.

— Doći ćemo po tebe večeras — odvrati on, zatim se nagnu k meni i urotničkim šapatom dodade: — Dona Mercedes i ja bit ćemo cijeli dan zauzeti poslom moga brata.

Zrak je bio ispunjen cvrkutom ptica i mirisom zrelog mangoa čiji su plodovi svjetlucali u mrkom lišću kao grumeni zlata. Dobro ugažena staza vijugala je niz brijeg i slila se u široku ulicu koja me je odvela na drugi kraj vrućeg, suncem obasjanog grada.

Dok sam prolazila pokraj svijetlo obojenih kuća, žene koje su mele cementne pločnike zaustavljale su se na trenutak da mi odzdrave.

— Možete li mi reći gdje živi izlječitelj Agustín? — upitah jednu ženu.

— Sigurno da mogu — odgovori ona, oslanjajući bradu na ruke koje je sklopila nad drškom metle. Govoreći vrlo glasno, bez sumnje radi svojih radoznalih susjeda, uputi me do zelene ožbukane kuće na samom kraju ulice. — To je ona kuća s velikom antenom na krovu. Ne možete je promašiti. — Zatim spusti glas do šapata i povjerljivo mi priopći da Agustín može izlječiti sve od nesаницe do zmijskog ugriza. Čak guba i rak nisu previše za njega. Njegovi mladi pacijenti uvijek ozdrave.

Kucnula sam nekoliko puta na Agustínova ulična vrata, ali nije bilo odgovora.

— Samo uđite unutra — viknu neka djevojčica, nagnjući se kroz prozor s druge strane ulice. — Agustín vas ne može čuti. On je sasvim straga.

Držeći se njezina savjeta, prošla sam kroz glavni ulaz i našla

se u unutrašnjem dvorištu. Zavirila sam u sve tri prostorije kraj kojih sam prošla. Prve dvije bile su potpuno prazne, osim što je u svakoj visila po jedna mreža. Treća je prostorija bila dnevna soba. Zidovi su bili ukrašeni kalendarima i slikama iz ilustriranih časopisa. Niz stolica ravnog naslona i kauč pokriven plastikom stajali su ispred golemog televizijskog aparata.

Daleko otraga bila je kuhinja. Iza kuhinje, kroz nekakvu izbu, prolazilo se u još jednu prostoriju. U njoj sam vidjela Agustína kako sjedi za velikim stolom. Kad sam se približila, ustao je smiješeći se, zatim se počeo po glavi i stao, zavladeći drugu ruku duboko u džep iznošenih smeđih hlača. Na bijeloj košulji imao je zakrpe, a odrezani rukavi nisu bili porubljeni.

— Ovo je moja radna soba! — uzviknu ponosno, pružajući ruku u krugu oko sebe. — Ovdje imam sve što mi treba. I spremam se otvoriti. Moji pacijenti dolaze kroz sporedna vrata. Ta nam vrata donose sreću.

Soba je bila svijetla i prozirna; imala je dva prozora koja su gledala prema bregovima, a mirisala je po sredstvu za dezinfekciju. Uza zid je stajao niz nebojenih polica. Na policama su ležale pažljivo poredane i točno obilježene boce raznih veličina, zatim bočice, lončići i kutije pune suhog korijenja, kore, lišća i cvijeća. Na tim predmetima nisu stajala samo njihova obična imena nego i njihova znanstvena latinska nomenklatura.

Stol je bio ručno rezbaren i stajao je prema prozorima. Na lakiranoj površini bile su nanizane boce, zdjelice, batići, knjige i dvije vage. Ležaj u kutu i raspelo od metra sa zavjetnom voštanicom koja je gorjela na trokutastom izbojku ispod njega zaista su potvrđivali da sam stupila u radnu sobu jednog izlječitelja, a ne u neku starinsku apoteku.

Bez velike uzbune Agustín donese još jednu stolicu iz kuhinje i reče mi da gledam kako radi. Zatim otvori sretna vrata sa strane koja mi je prije pokazao. U susjednoj su prostoriji bile tri žene s četvero djece.

Sati su brzo prolazili. Svakog je pacijenta pregledavao tako da bi najprije ispitao vrč s djetetovom mokraćom koji je donijela majka. Svaka je žena pričala o simptomima bolesti svog djeteta, a Agustín je zatim pristupao »čitanju vode«. Prije nego što bi stigao do dijagnoze, pažljivo bi proučavao miris, boju i vrstu mikroba, odnosno končica, kako ih je radije nazivao, tvrdeći da ih vidi golim okom. Nakon temeljitog »čitanja vode«, Agustín je najčešće prepoznavao groznicu, nahladu, probavne smetnje, parazite, astmu, osipe, alergije, slabokrvnost, pa čak zaušnjake i kozice.

U pobožnoj tišini svaka je žena čekala da Agustín zazove pomoć Kristovu prije nego što će propisati prikladan lijek. Sam je miješao biljne napitke. Bila mu je poznata moderna farmakopeja, i vjerovao je u nju, pa je svojim ljekarijama rado dodavao magnezijevo mlijeko, antibiotike, aspirine i vitamine, koje je zamatao i nalijevao u vlastite paketiće i bočice. Poput Mercedes Peralte, nije imao određene cijene nego je plaćanje prepuštao prosudbi pacijenata. To jest, plaćali su koliko su mogli.

Naš kasni ručak od piletine i pohane svinjetine, koje nam je donijela neka žena iz susjedstva, naglo se prekinuo kad je u kuhinju ušao čovjek noseći dječaka u naručju. Dijete od šest-sdam godina posjeklo se po listu dok se u polju igralo očevom mačetom.

Na svoj smiren i siguran način, Agustín odnese dijete do ležaja u radnoj sobi i razveza okrvavljene zavoje. Prvo je duboku ranu isprao ružmarinskom vodicom, zatim peroksidom.

Teško je bilo reći da li je dijete bilo hipnotizirano Agustínovim umirujućim dodirima, dok mu je masirao zabrinuto malo lice, ili njegovim nježnim glasom, dok je govorio neke čarobne riječi. Ali za nekoliko časaka dječak je usnuo. Tada je Agustín započeo najvažniji dio svog liječenja. Da bi zaustavio krvarenje, na ranu je privio melem od lišća koje je bilo namočeno bistrim alkoholom. Zatim je pripremio mast koja će, tvrdio je, iscijeliti ranu za manje od deset dana, i to bez ožiljka.

Prizivajući u pomoć Krista, Agustín poprskala ljusku neke mahunarke s nekoliko kapi mlječne tekućine. Polaganim, ritmičkim kretanjama počeo grebsti ljusku širokim drvenim batikom. Isteklo je pola sata prije nego što je dobio pola žličice zelenkaste smjese mošusnog mirisa.

Još jedanput je ispitao posjekotinu, prstima sljubio ranu i pomnjivo razmazao mast po rubovima ozljede. Mrmijajući neku molitvu, vješto je zavio nogu trakama bijele tkanine. Zadovoljan smiješak razlijevao se njegovim licem dok je usnulog dječaka polagao u očev naručaj i govorio mu da ga svaki drugi dan donese na previjanje.

Kasno popodne, kad je bio siguran da taj dan više neće imati pacijenata, Agustín me poveo u dvorište. Njegovo ljekovito bilje raslo je u urednim redovima i četvrtastim ploham; sve je bilo savršeno uredno kao lončići i bočice na stolu i na policama u njegovj radnoj sobi. Na kraju dvorišta, kraj daščare za alat, stajao je starinski frižider.

— Nemoj ga otvarati! — viknu Agustín i čvrsto me stisnu oko zapešća.

— Pa kako bih mogla? — prosvjedovala sam. — Na njemu je lokot. Kakve tajne skrivaš unutra?

— Svoju vještiju moć — šapnu on. — Ti znaš da se bavim vještijim poslovima, zar ne? — Glas mu je bio podrugljiv, ali lice mu se sasvim uozbiljilo kad je dodao: — Ja sam stručnjak za liječenje djece i za bacanje čari na odrasle.

— Zaista se baviš čaranjem? — upitah, ne vjerujući mu.

— Nemoj se praviti nevješta, Musiúa — pecnu me Agustín.

Zastade načas, zatim produži naglašenim tonom: — Dona Mercedes ti je sigurno rekla da je čaranje druga strana liječenja. To ide zajedno, jer je jedno nekorisno bez drugoga. Ja liječim djecu i bacam čari na odrasle — ponovi, kucajući po frižideru. — Dobar sam u jednome i drugom poslu. Dona

Mercedes kaže da ću jednog dana bacati čari na one ljude koje sam liječio dok su bili djeca. — Smijao se zbog moga zabezeknutog lica. — Sumnjam u to. Ali samo vrijeme može to potvrditi.

Koristeći njegovo iznimno raspoloženje, napokon sam mu rekla ono što mi se cijeli dan vrmalo po glavi: da sam ga vidjela i s njim razgovarala na granici sna i jave.

Agustín je pozorno slušao, ali njegov pogled nije ništa odao.

— Ne mogu točno reći što se zbivalo — rekla sam — ali to nije bio san! — Očajna zbog njegove nesklonosti da komentira ili objasni, nagovarala sam ga da mi nešto rekne.

— Toliko mi se sviđaš da sam htio doznati jesi li zaista medij — reče napokon, smiješeći se. — Sad znam da jesi.

— Mislim da se sa mnom rugaš — rekla sam, osjećajući se još izgubljenije.

Agustínove se obrve dignuše u lukovima, izražavajući zaprepaštenje. — Mora da je strašno kad netko ima velike noge!

— Velike noge? — promucah i pogledah svoje sandale, ne razumijevajući. — Moje su noge u savršenom razmjeru s mojim stasom.

— Morale bi biti manje — reče Agustín odlučno, stavljajući prste na usne kao da prigušuje smiješak. — Tvoje su noge prevelike. Zbog toga živiš u trajnoj stvarnosti. Zbog toga želiš da ti se sve objasni. — U glasu mu je zvonila poruga, pomiješana s tračkom suosjećanja koje me ipak nije razuvjerilo. — Čaranje se drži pravila koja se ne mogu iskustveno pokazati niti ponoviti, za razliku od drugih prirodnih zakona. Čaranje je upravo čin uvjeravanja razuma da se uzdigne iznad sebe ili, ako hoćeš, da se spusti ispod sebe. — Naglo prasnu u smijeh i gurnu me laktom.

Ja posrnuh preko vlastite noge, ali on me hitro uhvati za ruku da ne padnem.

— Vidiš li da su ti noge prevelike? — upita me Agustín i opet se nasmija.

Pitala sam se da li me pokušava hipnotizirati, jer me je ne-tremice gledao. Njegove su me oči držale u zarobljeništvu. Nalik na dvije kapi vode, činilo se da se sve više šire, zamag-ljujući sve oko mene. Bila sam svjesna samo njegova glasa. — Vračar bira da bude različit od onoga za što su ga odgajali — nastavio je. — On mora shvatiti da je čaranje zadatak za cijeli život. Vračar kroz svoje vještičje umijeće plete neke obrasce poput mreže. Ti obrasci prenose prizvane moći do nekih visih tajanstava. Ljudska djelovanja imaju beskrajnu mrežu posljedica; vračar prihvaća te posljedice i tumači ih na čaroban način. — Još više mi se približi licem i stiša glas do blagog šapata. — Vračareva veza sa stvarnošću je apso-lutna. Njegov je stisak tako snažan, da tu stvarnost može savijati kako god odgovara njegovu umijeću. Ali on nikad ne zaboravlja što je stvarnost i što je prije toga bilo. — Zatim se bez riječi okrenu i pođe prema dnevnoj sobi.

Hitro sam pošla za njim. Spustio se na sofu i prekrizio noge kao onaj put kad sam ga vidjela na svom ležaju. Smiješio mi se i tapšao mjesto pokraj sebe. — Hajde da ti pokažem jedno pravo vještičje umijeće — reče i daljinskim upravljačem upali golemi televizijski aparat.

Više nije bilo vremena za pitanja. Toga su nas trenutka ok-ružila brbljava djeca iz susjedstva.

— Svake večeri dolaze da sa mnom gledaju televiziju, po jedan sat ili malo više — objasni Agustín. — Poslije ćemo imati vremena za razgovor, ti i ja nasamo.

Poslije te uvodne večeri počela sam se diviti Agustínu bez ikakvih ustručavanja. Privučena ne samo njegovim izlječi-teljskim umijećem nego i njegovom nadstvarnom ličnošću, zapravo sam se bila preselila u jednu od praznih soba u nje-govoj kući. Ispredao je za mene bezbroj priča, uključujući i onu koju je Mercedes Peralta htjela da čujem od njega.

* * *

Prenuvši se zbog nekog slabašnog stenjanja, Agustín otvori oči. Jedan pauk, viseći o nevidljivoj niti, spusti se kroz tračak svjetla s trošnog trščanog stropa sve do zemlje gdje je Agu-stín ležao sklupčan kao mačka. On dohvati pauka, zgnječi ga među prstima i pojede ga. Uzdahnu i privuče koljena još bliže prsima, osjećajući kako jutarnja studen prodire kroz pukotine zemljanih zidova koje je nagrizaio zub vremena.

Agustín se nije mogao sjetiti jesu li prošli dani ili tjedni ot-kad ga je majka dovela u tu ogoljenu i napuštenu kolibu, gdje su šišmiši visili sa stropa kao neupaljene žarulje, a žo-hari potrkivali naokolo pri danjem svjetlu i po mraku. Znao je samo da je otada gladan, da ulovljeni puževi, pauci i ska-kavci nikad nisu utražili zubatu bol u njegovu nateklom tr-buhu.

Agustín ponovno začu slabašno stenjanje. Dolazilo je iz mra-čnog ugla na kraju prostorije. Ugleda priviđenje svoje majke kako sjedi na madracu i trlja goli trbuh, lagano otvorivši usta. Jahala je na madracu kao da je na magarcu, dok joj se gola sjena micala gore-dolje po čađavom zidu.

Još prije nekoliko sati vidio je kako se njegova majka rve s nekim čovjekom. Vidio je njezine tanke noge kako se poput crnih zmija čvrsto ovijaju oko trupa toga čovjeka, istiskujući dah iz njega. A kad je čuo majčin prodorni vrisak, za kojim je nastupila tišina koja je potrajala cijeli ostatak noći, znao je da je onaj čovjek pobijedio u borbi. Ubio ju je.

Agustínove se umorne oči sklopiše od užitka pri pomisli da je sad siročće. Spašen je. Primit će ga u sirotište. Polusvje-stan majčinih sablasnih uzdaha, cerekanja i šaptanja koji su se kovitali po prostoriji, on opet usnu.

Glasno stenjanje razbi jutarnju tišinu. Agustín otvori oči i pritisnu usta šakom da priguši vrisak: vidio je kako isti onaj čovjek od prošle noći sjedi na madracu.

Agustín nije poznavao toga čovjeka. Ipak je bio siguran da je iz Ipairija. Nejasno se sjećao da ga je vidio kako razgovara

s njegovom majkom na trgu. Jesu li žene iz seoceta u brdima poslale toga čovjeka da njega vrati? Da ga možda ubije? To je nemoguće. Vjerojatno sanja uvjerljiv i užasan san.

Čovjek pročisti grlo i pljunu na pod. Njegov glas ispuni prostoriju. — Danas ću te odvesti. Ali ne mogu uzeti dječaka. Zašto ga nisi ostavila kod protestanata? Znaš da imaju kuću za djecu; ako ga i ne htjednu uzeti, hranit će ga.

Kad je Agustín čuo majčin hrapavi odgovor, znao je da je sasvim budan. Znao je da ona nije duh.

— Protestanti ne uzimaju djecu ako nisu siročad — reče njegova majka. — Nisam mogla učiniti ništa drugo nego donijeti dječaka u ovu napuštenu kolibu. Čekam da umre.

— Poznajem jednu ženu koja će ga uzeti — reče čovjek. — Ona zna što će s njim učiniti. Vještica je.

— Sad je prekasno — reče njegova majka. — Voljela bih da sam Agustína dala nekoj vještici kad se rodio. Još dok je bio dojenče, htjela ga je jedna vještica u Ipairiju. Zнала ga je hraniti čudnim napicima i vješati amulete oko njegovih zapešća i vrata, navodno da ga zaštiti od nevolja i bolesti. Znam da je bacila čini na dječaka. Ta je vještica odgovorna za svu moju nesreću. — Njegova je majka šutjela neko vrijeme; zatim je kroz prigušen šapat, kao da ju je napao neki nevidljivi neprijatelj, dodala: — Strašno se bojim vještica. Kad bih sad otišla k nekoj, ona bi znala da nisam hranila dječaka. Ubila bi me.

Suze se skotrljaše niz Agustínove obraze kad se sjetio danā u Ipairiju dok ga je majka znala ljuljuškati u naručju. Gušila ga je poljupcima i govorila mu da su njegove oči kao komadići neba. Ali kad su žene iz susjednih stračara zabranile svojoj djeci da se s njim igraju, njegova je majka postala druga osoba. Više ga nije dodirivala ni ljubila. Naposljetku je potpuno prestala s njim razgovarati.

Jednog popodneva u njihovu je kolibu utrčala neka žena, noseći mrtvo dijete u naručju. — Plave oči na crnu licu — vrištala je na Agustínovu majku — to je đavolovo djelo. To

je sam đavao glavom. On je zlim pogledom ubio moje dijete. Ako ne ukloniš tog dječaka, ja ću ga ukloniti.

Iste je noći njegova majka s njim pobjegla u bregove. Agustín je bio siguran da je ta žena bacila čari na njegovu majku zbog kojih ga ona sad mrzi.

Snažan muški glas razbi Agustínovo sanjarenje.

— Ne moraš ga sama odnijeti vještici. Mogu joj ostaviti poruku da noćas dođe po klinca. Mi ćemo dotle već otići. Odvest ću te daleko odayde, gdje te nijedna vještica nikad više neće pronaći — obeća muškarac.

Dugo je šutjela njegova majka; zatim je zbacila glavu i histerično se nasmijala. Ustala je s madraca i čvrsto se omotala prijavom dekom. Obišla je klimavi stol i nekoliko razbacanih kartonskih kutija, zatim pošla na drugu stranu prostorije.

— Pogledaj ga — prošištala je, trgnuvši bradom prema kutu gdje je Agustín ležao sklupčan, praveći se da spava. — Ima samo šest godina, a već izgleda kao zločesti starac. Kosa mu je opala. Tijelo mu se pokrilo krastama. Trbuh mu je natekao od nametnika. Ali i dalje živi. Nema odjeće. Spava bez deke. Ali, nije se ni prehladio. — Okrenula se prema muškarcu na madracu. — Zar ne vidiš da je doista đavao? Taj đavao će me naći kamo god ja otišla. — Oči njegove majke bljesnule su grozničavom svjetlošću ispod neuredne kose. — Pomisao da sam svojim grudima hranila đavla ispunjava me strahom i gađenjem.

Posegnula je u zidnu nišu gdje je sakrila kukuruzne kolačice koje joj je taj čovjek donio prošle noći. Dala je jedan muškarcu, a drugi je sama griskala dok se spuštala k njemu na madrac.

Jednoličnim glasom, kao u nekom transu, ponovno je pričala kako je Agustín zamijenjeno dijete. — Jedna je bolničarka zamijenila moje čedo za ovog đavla — nastavila je, a glas joj se iznenada pojačao. — Svi su znali da ću roditi djevojčicu. Trbuh mi je bio širok umjesto da bude šiljast. Kosa mi je počinjala opadati. Na koži su mi se bile pojavile pjege i mrlje.

Noge su mi natjecaje. To su znakovi da će se roditi djevojčica.

— Isprva, iako sam znala da mi je podmetnut, svejedno sam ga voljela — reče ona živahno. — Bio je tako lijep i tako pametan. Nikad nije plakao. Progovorio je prije nego što je prohodao, a pjevao je kao anđeo. Nisam htjela povjerovati nijednoj ženi u Ipairiju koja ga je optuživala da ima urokljivo oko. Ni nakon druge trudnoće, kad sam rodila mrtvo čedo, nisam obraćala pozornost na predbacivanja iz susjedstva. Mislila sam samo da su neznalice, i što je još gore, da su zavidne zbog dječakovih prelijepih očiju. Uostalom, tko je ikad čuo da neko dijete može imati urokljivo oko? — Pojela je bijelu, meku sredinu kolača i bacila suhu koru na drugi kraj prostorije. — Ali kad mi je muž poginuo u tvornici, morala sam se složiti s tim ženama. — Pokrila je rukama lice i tiho dodala: — Agustín nikad nije bio bolestan u životu. Morala sam ga prepustiti njegovoj sudbini u Ipairiju. Onda mi njegova smrt ne bi bila na savjesti.

— Čekaj da javim onoj ženi koju sam ti spominjao — rekao je muškarac glasom koji je bio blag, ali uvjerljiv. — Znam da će ga ona uzeti.

Dugo joj je objašnjavao što radi u farmaceutskom laboratoriju. Zaposlen je u skladištu i ima dobre odnose sa šefom. Lako će toga čovjeka uvjeriti da mu je potreban predujam. — S tim novcem nas dvoje možemo poći u Caracas — rekao je. Zatim je ustao i obukao se. — Čekaj me kod laboratorija. Izići ću u pet. Dotle ću sve već srediti.

Agustín dohvati suhu koru sa zemlje. Nesigurna koraka pođe prema uskom stražnjem izlazu, na kojem više nije bilo vrata, i izađe u nekadašnje dvorište. Pošao je prema najdražem svom mjestu, čvornatom bagremu koji više nije cvao a naginjao se nad provalijom. Sjeo je na zemlju, pružio noge ispred sebe i golim se leđima naslonio na ruševan niski zid koji je nekad okruživao posjed.

Mršava mačka bolesna izgleda, koja ga je pratila sve od Ipairija, očeša se čekinjastim krznom o njegovo bedro. Agustín joj dade komadić korice, zatim gurnu mačku prema guštericama koje su virkale iz pukotina na zemljanom zidu. Drugu joj mrvicu neće dati. Ni svoju nesmiljenu glad ne može utoliti; ta mu je glad dane i noći napučivala snovima o hrani. Usnuo je s uzdahom na usnama.

Probudio ga je zapuh vjetra. Oko njega se kovitlalo mrtvo lišće. Listovi su se u krugu dizali visoko uvis, zatim se kao šuštav smeđi vir spuštali u provaliju. Odozdo je dopirao šum potoka. Za vrijeme kiša taj plitki vodeni tok pretvarao se u zapjenjenu rijeku koja je sa sobom nosila drveće i uginule životinje iz planinskih sela.

Agustín malo okrenu glavu i zagleda se u tihe bregove oko sebe. Tanki stupovi dima dizali su se u nebo, miješajući se s putujućim oblacima. Može li protestantska misija biti tako blizu, upitao se. Ili se taj dim možda diže iz kuće one žene koja se ne boji da ga uzme. Oslonio je obraz na malenu koščatu ruku. Muhe su zujale oko njegovih otvorenih usta. On stisnu ispucale usne, raširi noge i pomokri se. Bio je gladan. Osjećao je mučninu u utrobi dok je ponovno zapadao u san. Sunce je bilo vrlo visoko kad se Agustín probudio. Mačka je bila u blizini, žderala je veliku guštericu. On otpuza prema mački. Ona žestoko zareža, stežući šapom napola pojednog gmaza. Agustín udari mačku u trbuh, dohvati sluzavu gušteričinu iznutricu i proguta je. Podiže zatim glavu i opazi kako ga s ulaza gleda majka.

— Sveta Djevice! — uzviknula je. — On nije ljudsko biće.

— Prekrižila se. — Prije ili poslije mora se otrovati. — Opet načini znak križa, sklopi ruke na molitvu i promrmlja: — Oče sveti, makni ga s moga puta. Daj mu prirodnu smrt, da ga nemam na savjesti. — Uđe u kolibu, podiže madrac i izvuče svoju jedinu haljinu. Pogladi je i s ljubavlju pritisnu zgužvanu haljinu uz tijelo, zatim je strese nekoliko puta i s velikom je pomnjom prostrije po madracu.

Agustín je sa zanimanjem gledao kako njegova majka loži vatru na ognjištu. Pjevušeći neki napjev, našla je kavu i nekoliko komada šećernog grumena koje je držala u sandučiću što je visio o čavlu visoko na zidu. On poželje komad toga šećera. Pokuša ustati, ali ga svlada mučnina pa se svali udarivši laktima o zemlju i pobjuva nesažvakane komade gušterice. Slane suze skotrijaše se niz njegove upale obraze. Nekoliko se puta napregnuo, dok mu je pjena i kiselina curila preko drhtavih usana. Obrisao je usta i bradu ramenima. Uz bolno stenjanje pokušao se uspraviti, ali se opet srušio. Zvuk žuboreće provalije obavijao ga je poput meke koprene. Kad mu je miris kave dopro u nosnice i kad je čuo kako mu majka kaže da je za njega ispekla slatku kavu, znao je da sanja. Zgrčile su mu se suhe usne. Htio se nasmiješiti kad ju je čuo kako se smije; nekad je tako dobro poznao taj visoki, nagli, sretni smijeh. Pita se hoće li obući crvenu haljinu i sastati se s onim čovjekom kod farmaceutskog laboratorija.

Agustín otvori oči. Na zemlji pokraj njega ležala je mala limenka puna kave. Bojeći se da će to priviđenje iščeznuti, pruži ruku i prinese limenku ustima. Ne obazirući se na vrelu bol na usnama i jeziku, pio je taj jaki, vrlo zaslađeni napitak. Od njega mu se razbistrila glava i prestala mučnina. Agustín je sanjivo promatrao kose kišne crte u daljini. Za nekoliko časaka tamni oblaci sa zlatnim rubovima počeše ploviti preko neba. Oblaci su ljubičastim sjenama pokrili vrhove bregova i nebu dali zadimljenu crnu boju. Sa dna provalije izvio se hladan vjetar, praćen zaglušujućim urlikom. Kišnica iz dalekih bregova navali niz duboko ždrijelo s pomamnom snagom. Uskoro s neba zališe velike teške kapi. Agustín ustade, nakrivi lice prema nebu, ispruži ruke i pozdravi blagotvornu svježinu koja ga je prala. Potaknut neobjašnjivim porivom, uđe u kolibu i uze haljinu s madraca. Stežući je drhtavim rukama, požuri s njom do ruba provalije i baci je na vjetar. Haljina je letjela kao dječji zmaj i spustila se na bezlisne grane starog bagrema što se naginjao iznad strme padine.

— Sotono! Nakazo! — vrištala je njegova majka, jureći prema njemu; kosa joj je divlje poskakivala oko lica, ruke su joj bile ispružene. Kao da ju je naglo okamenio zvuk bučne vode, zastala je između dječaka i uzvijorene haljine, nemoćna da išta prozbori, dok su joj oči bile pune mržnje. Zatim je, držeći se za korov i golo korijenje, pažljivo počela silaziti prema nagnutom bagremu.

Agustín ju je netremice promatrao iza čvornata panja. Njezine su se noge s nepogrešivom spretnošću micale po klizavu tlu. Svakako će se domoći svoje haljine, mislio je. Osjećao je ljutnju i strah. Još joj je nedostajalo tek nekoliko centimetara. Ispružila je ruku koliko god je mogla. Dotaknula je haljinu vršcima prstiju, zatim izgubila oslonac pod nogama i stropoštala se preko ruba.

Vrisak prožet užasom, pomiješan sa zvukom bučne vode, izgubio se na vjetru.

Agustín se primače rubu. Oči mu bljesnuše šupljom dubinom kad je opazio kako se tijelo njegove majke bespomoćno okreće na smeđoj površini ustalasanе vode što putuje prema moru. Oluja je već jenjala. Kiša je prestala. Vjetar se smirio. sve je poprimilo uobičajeni žuborasti mir, osim mutne vode na dnu ždrijela.

Agustín uđe u kućicu, leže na madrac i pokri se tankom, prljavom dekom. Osjeti grubo, mokro krzno mačke koja je potražila toplinu njegova tijela. Navuče deku preko očiju i zapade u dubok san bez snova.

Bila je već noć kad se probudio. Kroz otvorena vrata mogao je vidjeti mjesec zapleten u gole grane starog bagrema. — Sad ćemo poći — promrmljao je milujuć mačku. Osjećao je da ima snage. Lako će prijeći bregove, zaključio je. Praveći jedno drugom društvo, nekako je bio siguran da će on i mačka stići do protestantske misije ili do kuće one žene koja se ne boji da ga uzme k sebi.

Mercedes Peralta naglo uleti u moju sobu, sjede na krevet i poče se namještati na njemu dok nije zauzela udoban položaj.

— Raspremi svoje stvari — reče. — Ne možeš više ići u posjet Agustínu. Otišao je na svoj godišnji izlet u daleke krajeve naše zemlje.

Govorila je s takvom sigurnošću da mi se činilo kako je netom završila telefonski razgovor s njim. Ali znala sam da u susjedstvu nema telefona.

U taj čas u sobu uđe Candelaria noseći poslužavnik s mojom najmilijom poslasticom, sa želatinom od guave i nekoliko kriški bijelog sira.

— Znam da to nije isto kao kad s Agustínom duhovno sjediš ispred televizijskog aparata — primijeti ona — ali ja sam ti sve što trenutno imaš. — Položi poslužavnik na noćni stolić i sjede kraj kreveta sučelice dona Mercedes.

Dona Mercedes se nasmija i ponuka me da jedem. Reče da je Agustín poznat u dalekim gradovima, Bogu iza leđa, i da ih svake godine pohodi. Nadugo je pripovijedala o njegovu daru za liječenje djece.

— Kad će se vratiti? — upitah. Pomisao da ga možda više neću vidjeti ispuni me neopisivom tugom.

— To se nikad ne zna — reče dona Mercedes. — Za šest mjeseci, možda i dulje. On to čini zato što osjeća da mora namiriti veliki dug.

— Kome je dužan?

Ona pogleda Candelariju, zatim obje pogledaše mene kao da sam to morala znati.

— Vještice razumiju dugove ovakve vrste na najčudnovatiji način — napokon reče dona Mercedes. — Izlječitelji se mole svecima ili Djevici Mariji ili Isusu Kristu. Vještice se mole moći; one je pridobivaju svojim čaranjima. — Ustade s kreveta i poče šetati sobom. Tiho, kao da razgovara sa sobom, nastavi govoriti kako Agustín, premda se moli svecima, duguje nešto višem redu, redu koji nije ljudski.

Dona Mercedes umuknu nekoliko časaka; gledala me je, ali nije dopustila da se na njezinu licu pročita ikakav izraz.

— Agustín je cijeli svoj život znao za taj viši red, čak i dok je bio dijete — nastavi ona. — Je li ti ikad rekao da ga je isti onaj čovjek, koji se spremao da odvede njegovu majku, našao jedne mrkle noći, po kiši, napola mrtva, i donio ga k meni?

Dona Mercedes nije čekala moj odgovor nego je brzo dodala: — Biti u harmoniji s tim višim redom, to je uvijek bila tajna Agustínova uspjeha. On to čini kroz liječenje i čaranje.

Opet zastade načas, dižući pogled k stropu. — Taj viši red nadario je Agustína i Candelariju — nastavi, spuštajući pogled na me. — Pomagao im je od rođenja. Candelaria plaća dio svoga duga time što je moja sluškinja. Ona je najbolja sluškinja na svijetu.

Dona Mercedes se pomače prema vratima i, prije nego što će zakoračiti van, okrenu se da pogleda mene i Candelariju, a na licu joj bijaše blistav smiješak. — Mislim da i ti, donekle, mnogo duguješ tome višem redu — reče. — Zato nastoj svim sredstvima da platiš dug koji imaš.

Dugo se nije čula nijedna riječ. Obje su žene gledale mene s osjećajem iščekivanja. Meni sinu da one od mene očekuju da uspostavim očevidnu vezu — očevidnu za njih. Upravo kako se Candelaria rodila kao vještica, tako se Agustín rodio kao vračar.

Dona Mercedes i Candelaria slušale su moj zaključak s radosnim osmijesima.

— Agustín je sposoban stvarati vlastite sponse — objasni dona Mercedes. — On ima izravnu vezu s tim višim redom, a taj red je samo kolo sreće i isto tako vještija sjena. Odnosno, ono nešto što pokreće to kolo.

Sedmi dio

Dijeleći slabo svjetlo žarulje iznad nas, sjedile smo Candelaria i ja za kuhinjskim stolom, sučelice. Ona je pregledavala sjajne fotografije u magazinu koji sam joj donijela; ja sam prepisivala svoje vrpce.

— Jesi li čula kucanje na vanjskim vratima? — upitah, skidajući slušalicu s uha.

Potpuno nesvjesna mojih riječi, ona pokaza prstom sliku plavokose manekenke. — Ne mogu se odlučiti koja mi se djevojka više sviđa — umovala je. — Ako izrežem ovu, gubim onu s druge strane lista, brinetu koja se šeta ulicom i vodi tigra na uzici.

— Ja bih sačuvala onu s tigrom — predložih. — U magazinu će biti još plavokosih manekenki. — Dotaknuh joj ruku.

— Čuj, netko je na vratima.

Trebalo je nekoliko časaka da se Candelaria odlijepi od magazina, te još nekoliko njih da shvati kako netko doista kuca. — Tko bi mogao biti ovako kasno? — promrmlja ravnodušno, vraćajući pozornost na sjajne stranice.

— Možda je neki pacijent. — Pogledah na sat. Bila je gotovo ponoć.

— Oh, ne, draga moja — reče Candelaria mirno i diže pogled. — Nitko nikad ne dolazi u ovo doba. Ljudi znaju da dona Mercedes nikoga ne liječi ovako kasno, osim u iznimnim slučajevima.

Prije nego što sam mogla reći da je to vjerojatno izniman slučaj, začu se ponovno kucanje, ovaj put upornije.

Pojurila sam do ulaznih vrata. Trenutak sam oklijevala ispred sobe za liječenje, pitajući se treba li obavijestiti dona Mercedes da je netko pred kućom.

Tri dana je boravila u toj sobi. Danju i noću imala je užezene voštanice na oltaru, pušila je cigaru za cigarom i sa zanijetim izrazom lica pojala nerazumljiva čaranja tako da su zidovi oko nje treperili od zvuka. Nije odgovarala na moja pitanja. Ipak, činilo se da su joj dragi moji upadi kad sam joj donosila hranu ili zahtijevala da se odmori koji sat.

Novo kucanje potače me da pohitam prema vratima koja je dona Mercedes zakračunavala čim bi pao mrak. Bila je to nepotrebna mjera opreza, jer bi svatko mogao ući u kuću kroz kuhinjska vrata koja su uvijek bila otvorena.

— Tko je? — upitala sam prije nego ću povući željezni zasun.

— *Gente de paz*, miroljubiva čeljad — odgovori muški glas. Zapanjena što čujem kako netko s jedva primjetnim stranim naglaskom odgovara prastarom rečenicom iz doba španjolskih osvajanja, automatski sam uzvratila na odgovarajući način, rekavši »Slava Djevici Mariji«, i otvorila vrata.

Visok muškarac sjede kose, naslonjen na zid, gledao me s takvim zbunjenim izrazom na licu da sam prasnula u smijeh.

— Je li ovo kuća Mercedes Peralte? — upitao je s oklijevanjem u glasu.

Kimnula sam, proučavajući njegovo lice. Nije bilo toliko naborano koliko izbrazdano, kao da ga je opustošila žalost ili muka. Njegove vodenaste plave oči bile su potonule u široke krugove starosti i istrošenosti.

— Je li Mercedes Peralta unutra? — upitao je, gledajući pokraj mene u poluosvijetljeni hodnik.

— Unutra je — odgovorila sam. — Ali ona ne prima ljude ovako kasno.

— Već satima tumaram po gradu, razmišljajući da li bih došao — reče on. — Moram je vidjeti. Ja sam njezin stari prijatelj ili stari neprijatelj.

Dirnuta tjeskobom i očajem u glasu tog čovjeka, pozvah ga unutra. — Ona je u svojoj radnoj sobi — rekoh. — Reći ću joj da ste došli. — Pođoh ispred njega i osmjehnuh mu se radi ohrabrenja. — Kako se zovete?

— Nemojte me najaviti — zamoli čovjek, hvatajući me za ruku. — Pustite me da sam uđem. Poznat mi je put. — On ukočeno otetura preko dvorišta i niz hodnik. Pred vratima sobe u kojoj je bila dona Mercedes zastade časak, zatim zakorači na dvije stepenice koje su vodile unutra.

Išla sam za njim, spremna da na sebe preuzmem krivicu ako se Mercedes Peralta naljuti zbog uznemiravanja. Na trenutak sam pomislila da je već legla. Ali čim su mi se oči priviknule na sjenovitu tamu, vidjela sam je kako sjedi na stolici s visokim naslonom na kraju sobe, jedva primjetljiva pri slabašnom svjetlu jedine svijeće koja je gorjela na oltaru. — Federico Mueller! — protisnu ona, zureći u njega. Bila je u panici i neprestano trijala oči kao da ne vjeruje onome što vidi. — Kako to može biti? Sve ove godine mislila sam da si mrtav.

On se nespretno spusti na koljena, zagnjuri lice u izlječiteljičino krilo i zaplaka s posvemašnjim opuštanjem očajna djeteta. — Pomozi mi, pomozi mi — ponavljao je između jecaja.

Žurno sam pohitala prema izlazu, da bih se naglo zaustavila čuvši kako Federico Mueller pada na pod s tupim udarcem. Htjela sam zovnuti Candelariju, ali dona Mercedes me spriječi. — Kako je to izvanredno! — kliknu ona dršćućim glasom. — Sve dolazi na svoje mjesto kao u nekoj magičnoj slagaljci. Ovo je osoba na koju si me podsjetila. Ti si mi ga vratila.

Htjela sam joj reći da ne vidim nikakve sličnosti između tog starca i mene, ali ona me posla u njezinu spavaću sobu da joj donesem košaru s ljekovitim biljem. Kad sam se vratila, Federico Mueller je još ležao smotan na podu. Dona Mercedes je pokušavala da ga oživi.

— Dovedi Candelariju — reče ona. — Ne mogu sama vladati Federicom Muellerom.

Candelaria je čula da se nešto dešava i već je stajala kraj ulaza. Uđe u sobu. Na licu joj je lebdio izraz nevjerovanja, dok su joj oči pokazivale neskriveni užas. — Vratio se — reče ona tiho, približavajući se Federicu Muelleru. Prekrižila se, zatim se okrenula prema dona Mercedes i upitala: — Što hoćeš da učinim?

— Njegova se duša odvađa od tijela — odgovori dona Mercedes. — Ja sam preslaba da je gurnem natrag.

Candelaria se spusti na pod i vješto pomače nepokretno tijelo Federica Muellera u sjedeći položaj, zatim ga naže s leđa. Njegove leđne kosti zaškripaše kao da se lome na stotinu komada.

Candelaria ga u tom sjedećem položaju nasloni uza zid. — Jako je bolestan — reče meni. — Mislim da se ovamo vratio da umre. — Ona napusti sobu križajući se.

Federico Mueller otvori oči. Obuhvati sve jednim pogledom, zatim se zagleda u mene kao da me nijemo moli da ga ostavim nasamo s dona Mercedes.

— Musiúa — reče ona slabim glasom dok sam izlazila iz prostorije — kad si ga već vratila u moj život, onda moraš ostati ovdje.

Sjela sam nespretno na svoj stolac. Federico Mueller je počeo govoriti, ne obraćajući se nikom napose. Nesuvislo je naklapao nekoliko sati. Mercedes Peralta je pozorno slušala. Što god je govorio, činilo se da ima nekog smisla u njezinom svijetu.

Dugačka je šutnja nastupila kad je Federico Mueller prestao govoriti. Dona Mercedes je polako ustala i užegla svijeću pred kipom Djevice Marije. Nagnuta ispred oltara, izgledala je kao starinski drveni kip s bezizražajnom maskom umjesto lica. Samo su joj oči bile žive, kao da su u njima blistale suze. Upalila je cigaru i svaki dim duboko uvlačila, kao da nekom silom hrani pluća.

Plamen postade svjetliji dok je svijeća dogorijevala. Bacao je neko nadnaravno svjetlo na njezino lice dok se okretala prema Federicu Muelleru. Mrmljajući tiho čarobne riječi, masirala mu je najprije glavu, zatim ramena.

— Možeš sa mnom činiti što god hoćeš — reče on, pritišćući oba njezina dlana na svoje sljepoočnice.

— Pođi u dnevnu sobu — reče mu dona Mercedes kroz drhtav šapat. — Ja ću začas doći s napitkom valerijane. To će te uspavati. — Smiješila se i popravljala mu kosu.

Oklijevajući, on othrama niz hodnik i dvorište. Zvuk njegovih koraka tiho je odjekivao kroz kuću.

Mercedes Peralta se opet okrenu prema oltaru, ali ga nije mogla dosegnuti. Počinjala je padati, kad sam priskočila i pridržala je. Osjetivši nesavladivo drhtanje u njezinu tijelu, shvatila sam koliko je silno potresena. Satima je tješila Federica Muellera. Ja sam vidjela samo njegovu muku; ona ničim nije pokazala koliko sama pati.

— Musiúa, reci Candelariji da se spremi — reče dona Mercedes, ulazeći u kuhinju gdje sam sjedila. — Odvest ćeš nas svojim džipom.

Misleći da je već zaspala, pođoh smjesta po Candelariju u njezinu sobu. Nisam je našla. Vrata njezina ormara bila su širom otvorena, vidjelo se uokvireno ogledalo na vratima i sva njezina odjeća. Komadi su bili poredani ne samo po boji nego i po dužini poruba. Njezin uski krevet — metalni okvir i madrac od konjske strune — stajao je između dvije police s ljubavnim romanima i albumima punim slika izrezanih iz ilustriranih časopisa. Sve je bilo u savršenom redu, ništa nije bilo maknuto sa svog mjesta.

— Ja sam spremna — reče Candelaria iza mene.

Prenula sam se i okrenula. — Dona Mercedes želi da ti...

— Nije mi dala završiti nego me je počela gurati niz hodnik prema mojoj sobi.

— Za sve sam se pobrinula — uvjerala me. — Požuri i preobuci se. Nemamo mnogo vremena.

Na izlasku sam zavirila u dnevnu sobu. Federico Mueller je mirno spavao na kauču. Dona Mercedes i Candelaria već su me čekale u džipu. Na nebu nije bilo ni mjeseca ni zvijezda, ali noć je bila lijepa, blaga i mračna, sa svježim vjetrom koji je pirio s bregova.

Slijedeći Candelarijine upute, vozila sam ih do kuća onih ljudi koji su redovito dolazili na spiritualističke sastanke. Ja sam ih po običaju čekala vani. Nikad se nisam upoznala ni s kim od njih, osim Leona Chirina, ali znala sam gdje koji živi. Pitala sam se da li te dvije žene ugovaraju dan za seansu, jer ni u jednoj kući nisu dugo ostale.

— A sada do kuće Leona Chirina — reče Candelaria, pomažući dona Mercedes da se popne na stražnje sjedalo.

Candelaria je bila naoko ljuta. Stalno je nešto spominjala Federica Muellera. Iako sam pucala od znatiželje, nisam mogla svratiti pozornost na njezine prividno nepovezane rečenice. Bila sam previše zabrinuta promatrajući u retrovizoru rastreseni izraz lica Mercedes Peralte. Nekoliko je puta otvorila usta da nešto kaže, ali umjesto toga odmahivala je glavom i gledala kroz prozor, tražeći pomoć i utjehu od noći. Leonu Chirinu je mnogo vremena trebalo da dođe do vrata. Vjerojatno je tvrdo spavao i nije čuo Candelarijino nestrpljivo, glasno lupanje. Otvorio je vrata i prekrizio ruke, štiteći prsa od hladnog i vlažnog povjetarca koji je donosio zoru preko bregova. U njegovim se očima nazirao pogled slutnje.

— Federico Mueller je u mojoj kući — reče dona Mercedes prije nego što je imao vremena i da je pozdravi.

Leon Chirino ne reče ni riječi. Ipak je bilo očito da je zapao u stanje duboke uzbuđenosti, velike neodlučnosti. Usne su mu drhtale, a oči naizmjenice blistale od gnjeva ili od suza pod sijedim, čupavim obrvama.

Dade nam znak da ga slijedimo u kuhinju. Postarao se da se dona Mercedes udobno zavalj u mrežu što je visila blizu

štednjaka, zatim skuhao nov lonac kave, dok smo sjedili u posvemašnjoj šutnji.

Čim je mene i Candelariju poslužio šalicama, pomogao je dona Mercedes da se pridigne u sjedeći položaj i, stojeći iza nje, počeo joj masirati leđa i glavu. Prešao je zatim na vrat, pa na ramena i ruke, sve do stopala. Zvuk njegova milozvučna pojanja plutao je sobom, bistar poput zore, spokojan i beskonačno samotnan.

— Samo ti znaš što treba činiti — reče joj Leon Chirino, pridizujući je. — Hoćeš li da pođem s tobom?

Ona kimnu, zagrlj ga i zahvali mu što joj posuđuje svoju snagu. Tajanstven smiješak svijao je njezine usne dok se okretala k stolu i mirno počela piti kavu.

— Sad moramo vidjeti gdje je moj *compadre* — reče i uhvati me ispod ruke. — Molim te odvezi nas do kuće *El Mocha*.

— Do Lucasa Nuneza? — upitah gledajući ih po redu. Njih troje kimnuše, ali nitko ne prozbori. Sjetila sam se Candelarijina pogovora o kumu staričina usvojenog sina. Candelaria mi je rekla da je taj čovjek sebe okrivio za Eliovu smrt. Sunce se već bilo pojavilo iznad planina kad smo stigli do gradića na obali gdje je živio Lucas Nunez. Mjesto je bilo vruće i slano od mora i opojno od mimozina grmlja u cvatu. Glavna gradska ulica, obrubljena svijetlo obojenim kolonijalnim kućama, malom crkvom i trgom, završavala je na rubu plantaže kokosovih oraha. Iza toga pružalo se more. Nije se moglo vidjeti, ali vjetar je donosio zvuk valova koji se razbijaju o žalo.

Kuća Lucasa Nuneza stajala je u jednoj bočnoj ulici; nisu to zapravo bile ulice nego široke staze popločane kamenjem. Dona Mercedes laganu kucnu na vrata i zatim, ne čekajući odgovora, otvori ih širom i stupi u mračnu, vlažnu prostoriiju.

Još zaslijepljena vanjskom sjajnošću, isprva sam jedva mogla razabrati obris čovjeka koji je čitao za drvenim stolom

u malom stražnjem dvorištu. Gledao nas je s tako očajnim izrazom na licu da sam htjela pobjeći. Polagano je ustao i nijemo zagrlio dona Mercedes, Leona Chirina i Candelariju. Čovjek je bio visok i koščat; sijeda mu je kosa bila tako kratko ošišana da je kroz nju prosijavala crna put tjemena. Osjetila sam čudnu tjeskobu kad sam spazila njegove ruke i shvatila zašto nosi nadimak *El Mochó*, što znači osakaćeni čovjek, kljako. Na svakom mu je prstu nedostajao prvi članak.

— Federico Mueller je u mojoj kući — reče dona Mercedes tiho. — Ova ga je musíúa dovela na moj prag.

Lucas Nunez se polako okrenu prema meni. Bilo je nešto toliko snažno na uskom licu tog čovjeka, u njegovim svijetlim očima, da sam ustuknula.

— Je li ona s njim u rodu? — upita hrapavim glasom, kao da me više ne primjećuje.

— Musíúa nikad nije vidjela Federica Muellera — primijeti dona Mercedes. — Ali ona ga je dovela na moj prag.

Lucas Nunez se nasloni na zid. — Ako je on u tvojoj kući, onda ću ga ubiti — izjavi piskutavim šapatom.

Dona Mercedes i Leon Chirino uzeše ga pod ruku između sebe i povedoše u jednu od soba.

— Tko je taj Federico Mueller? — upitah Candelariju. — Što je učinio?

— Ali, Musíúa — reče ona nestrpljivo. — U toku cijelog putovanja pričala sam ti o groznim stvarima koje je počinio Federico Mueller. — Gledala me je zbunjeno, klimajući glavom od nevjerice. Usprkos mojem navaljivanju da ponovi priču, nije mi htjela više reći ni riječi o Federicu Muelleru.

Umjesto da se ide odmoriti u mreži nakon povratka kući, Mercedes Peralta zovnu Candelariju i mene da joj se pridružimo u radnoj sobi. Užegla je sedam svijeća na oltaru, za-

vukla ruku pod nabore Djevičina plavog plašta i izvadila revolver.

Sa strahom i očaranošću gledala sam kako miluje oružje. Nasmiješila mi se i gurnula revolver u moje ruke. — Nije napunjen — rekla je. — Ispraznila sam ga onog dana kad si stigla. Znala sam tada da mi neće trebati, ali nisam znala da ćeš mi njega dovesti. — Otišla je do svoje stolice, duboko uzdahnula i sjela. — Imam ovaj revolver gotovo trideset godina — nastavila je. — Iz njega sam se spremala ustrijeliti Federica Muellera.

— I sad bi to morala učiniti! — propišta Candelaria kroz stisnute zube.

— Znam što ću učiniti — nastavi dona Mercedes, ne osvrćući se na upadicu. — Brinut ću se za Federica Muellera sve do smrti.

— Bože dragi! — uskliknu Candelaria. — Jesi li šenula pameću?

Djetinjasta nada i tračak ljubavi sjali su u staričinim očima dok nas je netremice gledala. Podigla je ruku, moleći za tišinu. — Tj si Federica Mueller dovela pred moja vrata — reče meni. — I sada znam da nema ničog što bi trebalo oprostiti. Ničega što bi trebalo razumjeti. On se vratio da shvatim samo to. Zato nikad neću spomenuti što je učinio. Bio je mrtav, ali sad više nije.

U kući je bilo nekoliko praznih soba, ali Federico Mueller je odabrao da spava u uskoj izbi kraj kuhinje. Prostor je mogao primiti samo krevet i noćni ormarić.

Prilično nabusito odbio je moj prijedlog da ga odvezem u Caracas po stvari. Rekao je da ništa od onoga što je imao tamo ne bi imalo nikakve vrijednosti ovdje. Ipak je bio zahvalan kad sam mu, na nagovor dona Mercedes, donijela nekoliko košulja, jedne hlače i toaletni pribor.

I tako je Federico Mueller postao članom kućanstva. Dona Mercedes ga je mazila, bila je blaga prema njemu. Svako jutro i svako popodne liječila ga je u radnoj sobi. I svake noći davala mu je napitak od valerijane s rumom.

Federico Mueller nije napuštao kuću. Cijelo svoje vrijeme provodio je ili u visećoj mreži u dvorištu ili u razgovoru s dona Mercedes. Candelaria nije primjećivala da on postoji; a on se slično ponašao ne samo prema njoj nego i prema meni.

Jednoga dana, međutim, Federico Mueller počeo govoriti njemački, prilično nesigurno u početku; s velikim je naporom oblikovao riječi. Ali uskoro je potpuno ovladao tim jezikom i više nije progovorio nijednu španjolsku riječ sa mnom. To ga je korjenito promijenilo. Činilo se da su svi njegovi problemi, kakve god naravi bili, zatočeni unutar zvukova španjolskih riječi.

Candelaria je isprva bila znatiželjna zbog toga stranog jezika. Počela je postavljati pitanja Federicu Muelleru, da bi naposljetku podlegla njegovu urođenom šarmu. Učio ju je njemačke uspavanke, koje je Candelaria povazdan pjevala s besprijebornim izgovorom. A meni je neprestano ponavljao

na savršeno sustavan način ono što je rekao Mercedes Peralti one noći kad je stigao.

Kao što se dešavalo svake noći, Federico Mueller se probudio s vriskom. Sjeo je u krevetu i leđima se odupro o drveno uzglavlje trudeći se da izbjegne ono naročito lice; uvijek mu je dolazilo tako blizu da je mogao vidjeti sjaj okrutnog podrugivanja u očima tog čovjeka i pozlačene zube dok se grohotom smijao. Iza njega su bila sva druga lica ljudi koji su stalno napuđivali njegove noćne more: lica iskrivljena od boli i straha. Uvijek su kričali u agoniji, molili su za milost. Svi osim nje. Ona nikad nije kričala. Nikad nije skrenula pogleda. Taj pogled nije mogao podnijeti.

Stenjući, Federico Mueller pritisnu šakama oči, kao da tom kretnjom može odagnati prošlost. Trideset ga godina muče te noćne more i uspomene i priviđenja koja su zatim slijedila u valu užasne lucidnosti.

Iscrpljen se opet zavučio pod pokrivače. Nešto opipljivo, ali neviđeno, lebdjelo je po sobi. Nije mu dalo ponovno usnuti. Zbaci pokrivač i, ne želeći paliti svjetlo, othrama do prozora i odmaknu zavjesu.

Zurio je kao začaran u bijelu jutarnju maglu što se slijevala u sobu. Napinjao je oči da sam sebe uvjeri kako ne sanja. Kao što se desilo bezbroj puta, ona se materijalizirala iz te bezoblične omaglice i sjela za njegov radni stol među punjene ptice koje su u njega buljile mrtvim, praznim staklenim očima. Oprezno se približio toj prikazi. Ona je hitro iščeznula, kao sjena koja ne ostavlja tragove.

Zvona s obližnje crkve i žurni koraci starica što idu na ranu misu odjekivali su kroz tihe ulice. Ti poznati zvuci uvjeriše ga da će danas biti kao i svaki drugi dan. Umio se i obrijao, zatim skuha kavu i nešto pojeo stojeći pokraj štednjaka. Osjećajući se znatno bolje, sjede da nastavi posao oko ptica. Nekakav neodređeni nemir, neki nejasni strah nije mu dao

da završi rad na sovi koju je obećao jednoj mušteriji za to popodne. Obukao je novo odijelo i izišao u šetnju.

Grad je još imao izgled smirene jasnoće ranih sati. On je polagano hramao niz usku ulicu. Dio Caracasa u kojem je živio pošteditelj je mahovitost modernizacije koja je pomela sav ostatak velegrada. Ako se izuzme neki povremeni pozdrav, on se nikad nije zaustavljao da s nekim porazgovori. Ipak se osjećao čudnovato zaštićen u tim ulicama s prizemnim kolonijalnim kućama, ispunjenim dječjim smijehom i glasovima žena koje brbljaju pred vratima.

Isprva su ljudi dosta pričali o njemu, ali on nikad nije udovoljio potrebi da objasni svoju prisutnost. Znao je da zbog njegove povučenosti susjedi nagađaju o njemu i gaje nekakve sumnje.

Tijekom godina, kako se moglo i očekivati, zanimanje ljudi za njega napokon je splasnulo. Sada su o njemu jedva i razmišljali kao o nastranom starcu koji puni ptice i želi da ga svi puste na miru.

Federico Mueller ugleda vlastiti odraz u jednom izlogu. Kao uvijek kad bi se vidio u ogledalu, morao se začuditi otkrivši opet kako izgleda mnogo stariji nego što bi njegove godine mogle potvrditi. Nije ostalo ni traga od visokog, naočitog muškarca plavih uvojaka i tamne puti. Iako mu je bila tek trideseta kad je došao živjeti u tu četvrt Caracasa, već je izgledao kao sada u šezdesetoj godini: ostario prije vremena, s oštećenom nogom, sijedom kosom, dubokim borama i smrtnim bljedilom koje se nikad nije gubilo bez obzira na to koliko je boravio vani.

Potrese glavom, nastavi put prema trgu i sjede na klupu da se odmori. Nekoliko je staraca već bilo na ulici; sjedili su držeći ruke među koljenima, svaki izgubljen u svojim uspomnama. Ta njihova sebična samoća uznemiravala ga je na neki čudan način. Ustao je i pošao dalje, hramljući od ugla do ugla kroz sve punije ulice.

Peklo je sunce. Obrisi zgrada gubili su jutarnju točnost, ulična buka povećavala je treperenje zraka nad gradom. I

opet, kao toliko puta prije toga, našao se na istoj autobusnoj stanici. Njegove oči zapaziše neka tamno lice u gužvi.

— Mercedes — šapnu, znajući da to nipošto ne može biti ona. Pitao se da li ga je ta žena čula, jer mu se iznenada zagledala u oči. Bio je to brz ali odlučan pogled koji ga je ispunio zebnjom i nadom. Zatim je žena nestala u gomili.

— Jest li vidjeli jednu crnu, visoku ženu u prolazu? — upitao je jednog prodavača bombona i cigareta koji je s obješenom plitkom drvenom kutijom tumarao oko autobusa.

— Vidio sam stotine žena — reče čovjek i načini širok krug rukom. — Ovdje ima mnogo žena. — Uhvati Federica Mullera za lakat i okrenu ga malo na lijevu stranu. — Vidite li one autobuse? Puni su žena. Starih, crnih, visokih. Kakve god volite. Sve putuju u primorske gradove. — Smijući se, čovjek nastavi obilaženje parkiranih autobusa, oglašavajući svoju robu.

Obuzet nerazumljivom sigurnošću da će naći ono lice, Federico Mueller uđe u jedan autobus i prođe između sjedala zagledajući se u svakog putnika. U jednom mu se času činilo da sva lica sliče na njezino. Morao se malo odmoriti, pa je sjeo na jedno prazno mjesto na kraju autobusa.

Neki tihi, daleki glas probudi ga iz drijemeža pitajući ga za kartu. Riječi su zvonile u njegovoj glavi. Pospanost je teško pritiskivala njegove vjeđe, jedva je otvorio oči. Pogleda kroz prozor. Grad je ostao iza njega. Zbunjen i izgubljen, pogledao je konduktera iznad sebe.

— Nisam htio nikamo putovati — promucuo je ispričavajući se. — Došao sam samo da nekoga potražim. — Zastao je načas, zatim promrmljao za sebe: — Nekoga sam s nadom i sa strahom želio naći u ovom autobusu.

— To se događa — reče kondukter prijazno. — Budući da morate platiti punu kartu, možete iskoristiti vožnju i otići sve do Curmine. — Nasmiješi se i potapša ga po ramenu.

— Ondje možete uhvatiti autobus koji će vas vratiti u prijestolnicu.

Federico Mueller mu pruži novac. — Kad autobus stiže na trg u Caracas? — upita.

— Oko ponoći — reče kondukter neodređeno. — Odnosno, kad se skupi dovoljno ljudi da bi se isplatila vožnja. — Vрати mu kusur, pa nastavi niz prolaz skupljajući karte od ostalih putnika.

Sudbina se umiješala, pomisli Federico Mueller, što sam se našao u ovom autobusu bez vlastite namjere. Preko lica mu preleti tračak smiješka. Umorni mu se kapci sklopiše s osjećajem mirne i duboke nade. Sudbina ga napokon prisiljava da se preda svojoj prošlosti. Nepoznata spokojnost preplavlivala ga je dok se sjećao te prošlosti.

* * *

Sve je počelo na jednoj zabavi u Caracasu, gdje mu se obratio neki general na visokom položaju u vladi i iznebuha mu predložio da radi za tajnu policiju. Mислеći da je pijan, Federico nije ozbiljno shvatio riječi tog čovjeka. Iznenadio se kad mu je nekoliko dana nakon toga na vrata pokucao vojni oficir.

— Ja sam kapetan Sergio Medina — predstavio se. Nije bilo ničeg zlokobnog u tom zdepastom, snažno građenom čovjeku bakrenaste kože i zlatnih zubi koji su bljesnuli u samouvjerenom osmijehu. Uvjerljivo je govorio o uzbudljivosti posla koji mu nude, o dobroj plaći, brzom napredovanju. Polaskan i zainteresiran, Federico je otpratio Medinu do generalove kuće.

General ga je uveo u radnu sobu, tapšući ga po ramenu kao starog prijatelja. — Ovaj će vam posao pribaviti ugled i zahvalnost ove zemlje — rekao je general. — Zemlje koja je, uostalom, vaša zemlja, a ipak to nije. Ovo će vam pružiti priliku da postanete iskreno jedan od nas.

Federico je kimnuo i morao se suglasiti s generalom. Imao je šesnaest godina kad su mu se roditelji doselili u Vene-

zuelu. U sklopu vladina programa naselili su se u unutrašnjosti da obrađuju velike površine zemlje, nadajući se da će jednog dana biti vlasnici. Nakon nesreće u kojoj su mu poginula oba roditelja, Federica nimalo nije zanimalo obrađivanje zemlje, nego se priklonio jednom njemačkom zoologu, stručnjaku za taksidermiju, koji ga je naučio sve što je sam znao.

— Ne znam od kakve bih vam koristi mogao biti — rekao je Federico generalu. — Jedino što znam, to je hvatanje i punjenje ptica.

General se bučno nasmijao. — Dragi moj Federico — rekao je značajno — vaše zanimanje taksidermista idealno je pokrće za posao koji smo vam namijenili. — Nasmiješio se povjerljivo, nagnuo se bliže i dodao: — Imamo točne izvještaje o jednoj subverzivnoj grupi koja djeluje u području Curmine. Želimo da saznate sve o njima. — Ponovno se nasmiješi, radosno, kao dijete. — Dosad nismo imali nikakve uspjeha s ljudima koje smo slali u to područje. Ali vi, prijatelju moj, kao musiu koji lovi ptice, nećete izazvati nikakvu sumnju.

Federicu nije ni pružena mogućnost da odbije taj posao. Za nekoliko dana stavljen mu je na raspolaganje nov-novcat džip opremljen najnovijim instrumentima i kemikalijama koje inače nikad ne bi mogao nabaviti.

Federico je u brdima uvijek bio oprezan. Jednog jutra, međutim, kad je u zamci vidio neku rijetku pticu, skočio je iz mreže zaboravivši da prije toga obuje čizme. Osjetio je ubod među nožnim prstima. Opsovao je misleći da je nagazio na trn. Ali kad se iz dviju malih ranica — gdje su se već bile stvorile dvije kapljice krvi — javila oštra bol i počela se brzo širiti kroz cijelo stopalo i nogu, znao je da ga je ugrizla zmija. Zmija koju nije ni čuo ni vidio.

Pojurio je do parkiranoг džipa i počeo prekopavati opremu dok nije našao kutiju za prvu pomoć. Čvrsto je stegnuo gornji dio lista, zatim stručno rasjekao ubodeno mjesto i pustio

da teče krv. Ali već je previše otrova ušlo u krvni sustav. Bol je sijevala kroz njegova bedra, a stopalo mu je oteklo tako da je bilo dvostruko deblje od drugoga. Neće stići do Caracasa, pomislio je, sjedajući iza volana. Mora okušati sreću u najbližem gradu.

Bolničarka u ambulanti pokraj trga mirno mu je priopćila da su potrošili sve zalihe seruma.

— Pa što da onda radim? Da umrem? — vikao je Federico, dok mu se lice grčilo od srdžbe i muke.

— Nadam se da nećete umrijeti — primijetila je bolničarka mirno. — Sigurno ste već odbacili mogućnost da na vrijeme stignete u Caracas. — Gledala ga je i pomnijivo slagala iduće riječi. — Poznajem jednu izlječiteljicu u gradu. Ona ima najbolje napitke protiv zmijskog otrova. — Bolničarka se nasmiješila u znak isprike. — Zbog toga gotovo nikad nemamo veće zalihe seruma. Većina žrtava radije odlazi k njoj. — Ona još jedanput pregleda natečenu nogu. — Ne znam koja vas je vrsta zmiје ujela, ali noga vam loše izgleda. Izlječiteljica vam je jedina nada. Morate joj se obratiti.

Federico nikad u životu nije bio kod vračare, ali taj čas bi pokušao sve što mu se nađe pri ruci. Nije želio umrijeti. Svejedno mu je bilo tko će mu pomoći.

Bolničarka je uz pomoć dva gosta iz bara s druge strane ulice odnijela Federica do izlječiteljicine kuće na rubu grada. Polegli su ga na ležaj u zadimljenoj sobi koja je vonjala po amonijaku.

Hrapav zvuk šibice potaknu Federica da otvori oči. Kroz dim je vidio visoku ženu koja je palila svijeću na oltaru. Pri treperavu svjetlu lice joj je bilo poput maske, vrlo mirno, izbočenih kostiju preko kojih je bila napeta tamna i glatka koža, sjajna kao izglačano drvo. Njezine oči, polusakrivene teškim vjeđama, nisu mu otkrile apsolutno ništa dok su gledale u njegove.

— Sigurno vas je ugrizla *macagua* — izrekla je dijagnozu dok mu je zurila u nogu. — Ta vam je zmiја dala sve što je

imala. Imali ste sreću što vas je bolničarka ovamo dovela. Nema seruma protiv ove vrste otrova. — Privukla je stolicu k njemu, zatim s više pažnje proučila njegovo stopalo, pipajući dugačkim i nježnim prstima kožu oko rane. — Nemojte se zabrinjavati — izjavila je s apsolutnom uvjerenošću. — Mladi ste. Preživjet ćete i otrov i moje liječenje.

Okrenula se k stolu iza sebe, dohvatila dva oveća bokala sa zelenkastom tekućinom u kojoj su lebdjeli listovi, korijenje i zmijska unutrica. Iz jednog je bokala izlila malo te siru-paste tekućine na metalni tanjur; iz drugog je dopola napunila mali mješeni vrč.

Upalila je cigaru, duboko udahнула, zatvorila oči i počela njihati glavu. Onda se naglo nagnula nad njegovo stopalo i gusti pramen dima puhнула u posjekotinu koju je on načinio nožem. Sisala je krv, zatim brzo ispljunula i isplahnula usta bistrom tekućinom jaka mirisa. Sedam je puta ponovila taj postupak.

Potpuno iscrpljena, naslonila je glavu na naslon stolice. Nekoliko trenutaka kasnije počela je poјati neku vradžbinu. Raskopčala mu je košulju, zamočila srednjak u pepeo cigare i povukla mu ravnu crtu od grkljana do spolovila. S iznenađujućom lakoćom okrenula ga je na drugu stranu, svukla mu košulju i sličnu crtu povukla na njegovim leđima.

— Sad sam vas prepolovila — rekla mu je. — Otrovanje ne može prijeći na drugu stranu. Zatim je ponovno vukla prednju i stražnju crtu novim pepelom.

Unatoč svojoj mucij, Federico se smijao. — Siguran sam da se otrovanje već odavno raširilo po cijelom tijelu — rekao je.

Držala je njegovo lice među dlanovima, prisiljavajući ga da je gleda u oči. — Musiću, ako mi ne vjerujete, umrijet ćete — upozorila ga je, zatim nastavila prati njegovo stopalo tekućinom koju je izlila u tanjur. Nakon toga dohvatila je mali vrč. — Popijte sve ovo — zapovjedila je, prinoseći vrč njegovim ustima. — Ako pobjujete, gotovi ste.

Neodoljivi valovi mučnine prijetili su da taj bljutavi napitak izbace iz tijela.

— Trudite se da ga zadržite u sebi — poticala ga je, mećući mu četvrtasti jastučić pun suha kukuruznog zrnja pod glavu. Pozorno ga je promatrala dok je zamakala rupčić u mješavinu ružine vodice i amonijaka. — Sad udišite! — naredila je, držeći mu rupčić pod nosom. — Udišite polako i duboko. Nekoliko trenutaka borio se pod pritiskom njezine ruke koja ga je gušila, zatim se postupno opuštao dok mu je ona počela masirati lice. — Nemojte se primaknuti nekoj nosećoj ženi. One poništavaju djelovanje napitka — upozorila ga je. Gledao ju je bez razumijevanja, zatim promrmljao da ne poznaje nijednu noseću ženu.

Naoko zadovoljna njegovom izjavom, Mercedes Peralta se okrenula prema oltaru, nanizala sedam voštanica oko kipa svetog Ivana i užegla ih. U tišini je promatrala prskanje plamćaka, zatim se naglo trgnula i zabacila glavu, pojući neku čudnovatu litaniju. Riječi su joj prelazile u plač koji se dizao i spuštao s njezinim pravilnim disanjem. Tužaljka je zvučala neljudski, od nje su podrhtavali zidovi i treperili plamenovi. Zvuk je ispunio sobu, kuću, proširio se izvan zidova kao da je bio usmjeren prema nekoj dalekoj sili.

Federico je nejasno bio svjestan da ga prenose u drugu prostoriju. Smjenjivali su se dani i noći dok je on u polusvijesti ležao na krevtu, tresući se od groznica i ognjica. Kad god bi otvorio oči, ugledao bi izlječiteljičino lice u tami, dok su crveni dragulji u njenim naušnicama sjali kao još jedan par očiju. Nježnim pjevnim glasom razgonila je sjene i strašne utvare njegove vrućice, tjerajući ih u kutove. Ili, kao da je sama dio njegovih halucinacija, davala je imena tim nepoznanim silama i njemu naređivala da se s njima rve.

Poslije je kupala njegovo znojno tijelo i masirala ga sve dok mu se koža ne bi ponovno ohladila. Katkada je Federico osjećao još nečiju prisutnost u sobi. Različite ruke, veće i jače od izlječiteljičinih ruku ali jednako nježne, ljuljuškale su mu glavu dok ga je ona nagovarala da pije smrdljive napitke koje je prinosila njegovim ustima.

Jednog jutra, kad mu je donijela prvi obrok od riže i povrća, za njom je ušao u sobu neki mladić s gitarom u ruci.

— Ja sam Elio — predstavio se. Zatim je zasvirao u gitaru i počeo pjevati smiješne pjesmice koje su obrađivale Federicove patnje i borbu protiv otrova. Elio mu je također rekao da je onog dana, kad je njega bolničarka dovela u kuću njegove majke, pošao u bregove s mačetom i ubio *macaguu* koja ga je ugrizla. Da je zmija preživjela, od napitaka i vradžbina ne bi bilo nikakve koristi.

Jednog dana, primijetivši da mu se upaljeno i natečeno meso vratilo u prirodno stanje, Federico se mašio svoje oprane odjeće koja je visila preko krevetnog uzglavlja. Želeći vidjeti koliko je jak, izišao je u dvorište gdje je našao izlječiteljicu kako se naginje nad korito puno ružine vodice. Tiho je zamakala ruke u ružičastu tekućinu.

Nasmiješila se i pogledala ga. — Ovo sprečava da mi kosa ne posijedi — objasnila je, provlačeći mokre prste kroz uvojke.

Uzbuđen zbog navale žudnje koja je šikljala u njegovoj nutrini, primaknuo joj se. Želio je cjelivati kapi ružine vodice što su se slijevale niz njezino lice i vrat, vlažeći joj prsluk. Nije mario što je bila dovoljno stara da mu bude majka. Za njega je bila bez dobi i tajanstveno zavodljiva.

— Ti si mi spasila život — mrmljao je, dodirujući joj lice. Prsti su mu se zadržavali na njenim obrazima, punim usnama, toplom glatkom vratu. — Zacijelo si dodavala ljubavni napitak onoj ogavnoj mješavini koju sam silom morao piti svaki dan.

Pogledala ga je ravno u oči ali ništa nije odgovorila. Bojeći se da se nije možda uvrijedila, on počeo mrmljati nekakvu ispriku.

Odmahnula je glavom i počela se smijati hrapavim smijehom iz dubine grla. Nikad nije čuo takav zvuk. Smijala se punom

svojom dušom, kao da ništa drugo na svijetu nije važno. — Možeš ostati ovdje dok ne ojačaš — rekla je, mrseći njegove plave kovrče. U njezinim zasjenjenim očima vidio se tračak poruge ali i strasti.

Mjeseci su brzo prolazili Izlječiteljica ga je prihvatila kao ljubavnika. Ali nikad mu nije dopustila da cijelu noć provede u njezinoj sobi.

— Samo malo dulje — molio je svaki put, milujući svileni tkivo njene kože, žarko želeći da mu bar jedanput udovolji zahtjevu. Ali ona ga je uvijek istjerivala u tamu i smijući se zatvarala vrata iza njega.

— Možda, ako ostanemo ljubavnici pune tri godine — znala mu je svaki put reći.

Razdoblje kiša već je završavalo kad je Federico ponovo počeo ići na izlete. Elio ga je pratio, isprva da ga štiti, a zatim je i njega počelo zanimati lovljenje i punjenje ptica. Nikad prije Federico nije nikoga vodio sa sobom. Usprkos razlici od deset godina, postali su najbolji prijatelji.

Federico je bio iznenađen Elijevom spremnošću da podnosi dugačke sate šutnje dok su čekali da neka ptica upadne u zamku; i čudio se tom mladiću što je uživao u bezbrižnim tumaranjima po hladnim, maglovitim vrhuncima, gdje čovjeka lako može nadvladati magla ili vjetar. Često je dolazio u napast da Eliju kaže tko je kapetan Medina, ali nekako se nije usuđivao poremetiti tu prisnu, krhku tišinu.

Federico je osjećao neodređenu krivicu zbog tih lagodnih dana u brdima i tajnih noći s izlječiteljicom. Ne samo da je uvjerio Elija i izlječiteljicu nego je i sam počinjao vjerovati da je kapetan Medina samo obični posrednik koji prodaje njegove punjene ptice školama, muzejima i specijaliziranim dućanima u Caracasu.

— Vrijeme je da se počneš baviti ozbiljnijim stvarima nego je lovljenje tih prokletih ptica — rekao mu je Medina jednog

poslijepodneva dok su pili pivo u mjesnom baru. — Više se druži s pacijentima. U brbljarijama čovjek može doznati najčudnije stvari. U svakom slučaju, moraš okončati svoju sjajnu varku.

Federico se iznenadio i ujedno uznemirio kad mu je Medina čestitao na mudrom postupku. Kapetan je zaista vjerovao da je Federico namjerno pustio zmiju da ga ugrize.

— Intelektualci se bune i rote protiv diktature, školovani ljudi to čine, a ne siromašni seljaci i ribari — rekao je Federico. — Oni su previše zaokupljeni borbom za goli život da bi mogli primijetiti kakvu vladu imaju.

— Musiću, nisi plaćen da mi izlažeš svoja mišljenja — kratko ga je presjekao Medina. — Samo radi ono što se od tebe traži da radiš. — Okrenuo je zatim praznu pivsku kriglu u ruci, pogledao Federica i dodao šapatom: — Nedavno je iz zatvora pobjegao vođa male ali fanatične grupe revolucionara. Imamo razloga vjerovati da se krije u ovom kraju. — Medina se nasmije i položi desnu ruku na stol. — U zatvoru je ostavio prvi članak svakog svoga prsta. Zato ga sada zovu *El Mocho*.

Kiša je neprestano padala od ranog poslijepodneva; zvuk oštećenog oluka kraj njegova prozora nije dopustio Federicu da usne. Izišao je u hodnik i spremao se zapaliti cigaretu, kad je iz izlječiteljicine sobe začuo tih žamor.

Znao je da to ne govori ona. Tog ju je jutro odvezao u susjedni gradić gdje se trebala održati neka seansa. Federico na prstima prijeđe hodnik. Među raznim glasovima jasno je prepoznao Eliov uzbuđeni glas. Isprva nije hvatao smisao njihova razgovora, ali kad su se nekoliko puta čule riječi »dinamit«, »planirana brana u planini« i »diktatorov neslužbeni posjet«, shvatio je s nelagodnom jasnoćom da je nesvjesno naletio na urotnike koji se spremaju ubiti šefa vojne vlade. Federico se naslonio na zid, osluškujući žestoko

udaranje vlastita srca, zatim se odlučno popeo uz dvije stepenice i zakoračio u mračnu sobu.

— Elio! Jesi li to ti? — upitao je Federico. — Čuo sam neke glasove pa sam se zabrinuo.

U sobi je bilo nekoliko muškaraca; za tren su se povukli u mračnije kutove. Elio se nije nimalo smeo. Uhvatio je Federica za ruku i predstavio ga čovjeku koji je sjedio na stolici kraj oltara.

— Kume, ovo je musiu o kojem sam ti govorio — rekao je.

— On je prijatelj obitelji. Može mu se vjerovati.

Čovjek je polako ustao. Bilo je nečeg svetačkog u njegovu koštunjavom licu, širokih kostiju koje su se jasno isticale ispod tamne kože, u očima koje su sjale hladnom odlučnošću.

— Drago mi je što smo se upoznali — rekao je. — Ja sam Lucas Nunez.

Trenutak je Federico zurio u pruženu ruku, zatim ju je prihvatio. Na svakom je prstu nedostajao prvi članak.

— Osjećam da vam se može vjerovati — rekao je Federicu.

— Elio kaže da biste nam možda rado pomogli.

Federico je kimnuo i zatvorio oči, bojeći se da glasom i pogledom ne oda svoju uznemirenost.

Lucas Nunez predstavio ga je skupini ljudi. Rukovali su se s njim jedan za drugim, zatim sjedali na pod, tvoreći polukrug. Blijedo svjetlo voštanica s oltara jedva je ocrtavalo njihova lica.

Federico je pomnjivo slušao kako Lucas Nunez navodi točne i odmjerene argumente u raspravi o prošloj i sadašnjoj političkoj situaciji u Venezueli.

— A kako vam ja mogu pomoći? — upitao je Federico na kraju njegova izlaganja.

Oči Lucasa Nuneza odavale su tužno, zamišljeno raspoloženje; lice mu je bilo pomalo smrknuto, obuzeto nelagodnim uspomjenama. Ali onda se nasmiješio i rekao: — Ako se ostali slažu, mogli biste za nas prevesti neki eksploziv u planine.

Svi su se smjesta složili. Federico je osjetio da su ga tako potpuno i tako brzo prihvatili zbog toga što su znali da je ljubavnik Mercedes Peralte.

Već je bila prošla ponoć kad je okončan njihov razgovor, komad po komad, nalik na lepetanje krila ranjene ptice. Ljudi su bili blijedi, iznureni. Federico je osjećao studen dok su ga grlili. Napustili su sobu bez zvuka i nestali u tami hodnika.

Bio je zapanjen đavolskom ironijom svog položaja. U ušima su mu odzvanjale posljednje riječi Lucasa Nuneza: »Vi ste savršen čovjek za taj posao. Nitko neće posumnjati u musiu koji lovi ptice u brdima.«

Federico zaustavi džip na maloj čistini kraj puta. Tanki sloj slane pokrivač je brda poput gaze, a polumjesec je kroz ras-trgane oblake bacao sablasnu svjetlost na krajolik.

U tišini su on i Elio iskrcali dobro obloženu kutiju, punu štapova dinamita.

— Ja ću ovo snijeti do kolibe — reče Elio, smiješeći se s pouzdanjem. — Nemoj se toliko zabrinjavati, Federico. Oni će do zore minirati most.

Federico ga je gledao kako silazi niz strmu zapuštenu stazu i zamiče u sjene. Često je s njim dolazio na to mjesto, tražeći *pomarrosas*, plodove što osebužno mirišu poput ružinih latica. To je bilo izlječiteljičino najdraže voće.

Federico sjede na povaljeno deblo i zagnjuri lice u šake. Katkad je osjećao nejasnu krivnju što prihvaća velikodušnu plaću — koja je mnogo nadmašivala vrijednost i najrjeđih ptica što ih je isporučivao Medini — ali je inače zatumljavao svaku pomisao na ono što je povezano s njegovim poslom. Dosad mu je sve to sličilo na izmišljenu pustolovinu iz nekog filma ili egzotičnog romana. Nije imalo nikakve veze s tim što je morao izdati ljude koje pozna i voli, ljude koji njemu vjeruju. ●

Poželio je da se Elio požuri. Vidio je Medinin džip, parkiran na skrivenom mjestu u predgrađu, zatim je opazio da ga kriomice prati. Već je sve rekao Medini, sad je prekasno da to požali.

Federico skoči na noge kad silan blijesak svjetla obasja nebo. Grmljavina se razliježe sa zaglušujućom bukom, odjekujući u dubinama klisure. Spusti se kiša kao iz kabla, tako gusta da su oko njega iščeznuli svi jasni obrisi.

— Kakva sam ja budala! — viknu glasno i potrča niz strmu stazu. Federico je odjedanput jasno spoznao da Medina neće održati obećanje i poštediti izlječiteljicu i njezina sina, da mu ga je dao samo kao sredstvo da navede Federica da otkrije sve što zna.

— Elio! — viknu Federico, ali njegova se vika utopi u paljbi automatske puške i prestrašenim kricima stotina ptica koje uzletješe u tamno nebo.

Nekoliko minuta, koliko mu je bilo potrebno da stigne do kolibe, misli mu je obuzimala strašna mora. S razornom jasnoćom vidio je kako njegov život, u jednom jedinom hipu, kreće kobnim pravcem. Nesvjesno se zgrčio i zajecao nad beživotnim, raznijetim Eliovim tijelom. Nije čuo ni vidio Medinu niti njegova dva vojnika koji su ušli u kolibu.

Medina je vikao na jednog od svojih ljudi, ali njegov je glas bio tek daleki žubor. — Prokleta budalo! Rekao sam ti da ne pucaš! Svi smo mogli otići u zrak od toga dinamita.

— Čuo sam kako netko trči kroz mrak — branio se vojnik. — Mogla je biti zasjeda. Ja ne vjerujem ovom musiu!

Medina se okrenuo od njega i upravio džepnu lampu na Federicovo lice. — Ti si gluplji nego sam mislio — rekao je i pljunuo. — Što si mislio da se sprema? Nekakva kazališna predstava? — Naredio je vojnicima da uzmu kutiju s eksplozivom i ponesu je uz klisuru.

Federico je tako naglo zaustavio džip ispred izlječiteljicine kuće da je poletio naprijed i čelom udario u vjetrotbran. Časak je sjedio kao omamljen, gledajući s nerazumijevanjem

zatvorena vrata, zatvorene prozorske kapke. Nikakvo se svjetlo nije probijalo kroz pukotine na drvenim pločama, ali jaki zvuci neke popularne pjesme s radija mogli su se čuti nekoliko kilometara daleko.

Federico prođe straga u dvorište, gdje opazi vojni džip parkiran u pokrajnoj ulici. — Medina! — kriknu, trčeći preko unutrašnjeg dvorišta i kroz kuhinju do izlječiteljicine radne sobe.

Poražen i neizrecivo iscrpljen, pao je na zemlju, nedaleko od mjesta gdje je izlječiteljica ležala u kutu kraj oltara i jaukala.

— Ona ništa ne zna — vikao je Federico. — Ona nije u ovo umiješana.

Medina zabaci glavu i grohotom se nasmiija; s njegovih pozlaćenih zubi bljesnu sjaj voštanica koje su gorjele na oltaru. — Da bi bio dvostruki špijun, moraš biti beskonačno pametniji od mene — reče. — Imam iskustva. Moj život je satkan od lukavstva i sumnje. — Udari nogom Federica u mošnjje. — Ako si je htio upozoriti, morao si najprije doći ovamo i ne gubiti vrijeme plačući nad mladićem kojeg si ubio.

Dva vojnika uhvatiše izlječiteljicu za ruke, prisiljavajući je da ustane. Njezine napola zatvorene oči bile su ozlijeđene i natečne. Krvarila je iz nosa i usana. Otresajući njihove ruke sa sebe, gledala je oko sebe po sobi dok joj oči nisu našle Federica.

— Gdje je Elio? — upitala je.

— Reci joj, Federico. — Medina se smijao, oči su mu iskrile od zlobe. — Reci joj kako si ga ubio.

Poput razjarene životinje u posljednjoj provali snage, odgurnula je Medinu prema oltaru, zatim se okrenula k jednom od vojnika i posegnula za njegovim pištoljem.

Vojnik ispali metak.

Izlječiteljica zastade i rukama se uhvati za grudi, pokušavajući zaustaviti krv koja joj je navirala kroz prsluk. — Pro-

klinjem te do smrti, Federico. — Glas je izdade; riječi joj postadoše nejasne. Činilo se da poje neku gotovo nečujnu vradžbinu. Mekano, poput krpene lutke, svalila se na tlo.

U posljednjem proplamsaju svijesti Federico donese konačnu odluku: u smrti će se pridružiti ljudima koje je izdao. Misli su mu hitale ispred njega. Otkupit će se ako ubije ljude koji su krivi za sve: sebe i svog saučesnika — Medinu.

Federico izvuče lovački nož i zari ga Medini u srce. Očekivao je da će i sam na mjestu poginuti, ali jedan mu je vojnik samo nastrijelio nogu.

Svezanih ruku, s povezom preko očiju i osakaćen, Federico je iznijet iz kuće i ubačen u džip. Pitao se da li je već sva-
nuo, jer je čuo podrugljivo brborenje jata papiga što prole-
tješe nebom.

Kad su se kola nakon nekoliko sati vožnje zaustavila, bio je siguran da su stigli u Caracas. Bačen je u samicu. Priznao je sve što su njegovi mučitelji zahtijevali; nije ga se više ticalo ništa što je govorio. Njegov je život već bio završen.

Federico nije imao pojma koliko je dugo ostao u zatvoru. Za razliku od drugih zatvorenika, on nije brojio tjedne, mjesece i godine. Svi su mu dani bili jednaki.

Jednog je dana pušten na slobodu. Bilo je to jutro velikih nemira. Ljudi su vrištali, plakali i smijali se na ulicama. Diktaturi je bio došao kraj. Federico se preselio u stari dio grada i opet počeo puniti ptice. Ali više nije odlazio u brda da ih lovi.

* * *

— Ljudska je priroda vrlo čudnovata — reče dona Mercedes. — Znala sam da ćeš ti nešto učiniti za mene. Znala sam to od prvog trenutka kad sam te ugledala. Ipak, kad si učinila to zbog čega si došla ovamo, nisam mogla povjerovati svojim očima. Ti si zapravo pokrenula kolo sreće za mene. Mogu reći da si navela Federica Muellera da se vrati u kraljevstvo živih. Ti si ga vratila meni snagom svoje vještije sjene.

Moj je odgovor bio presječen prije nego što sam imala vremena otvoriti usta. — Sve ove mjesece što si ih provela u mojoj kući — nastavi ona — bila si pod mojom sjenom, u vrlo maloj mjeri, naravno; ali prirodno bi bilo da ja za tebe načinim sponu, a ne obratno.

Htjela sam stvari izvesti načistac. Tvrdila sam da nisam ništa učinila. Ali ona nije htjela ni čuti o tome. Da bismo se nekako razumjele, predložila sam red razmišljanja: Ona je sama načinila sponu u uvjerenju da sam ja osoba koja će joj nešto donijeti.

— Ne — reče ona, napućivši usne. — Tvoje umovanje je pogrešno. Jako mi je žao što tražiš objašnjenja koja nas samo osiromašuju.

Ustala je i zagrlila me. — Žao mi je zbog tebe — šapnula mi je na uho. Odjedanput se nasmijala, razbijajući tugu veselim zvucima. — Nema načina da se objasni kako si to učinila — rekla je. — Ne govorim o ljudskim postupcima, niti o sjenovitoj naravi vještijeg umijeća, nego o nečemu što je nuhvatljivo kao sama bezvremenost. — Gotovo je mucala, tražeći riječi. — Znam samo to da si ti za mene napravila sponu, i samo to osjećam. Kako je to izvanredno! Pokušavala sam da ti pokažem kako vještice pokreću kolo sreće, a onda si ga ti sama pokrenula za mene.

— Rekla sam ti da se to ne može meni pripisati — uporno sam tvrdila, s uvjerenjem. Njezina me gorljivost dovođila u nepriliku.

— Ne budi tako tvrdoglava, Musiúa — odvratila je mrzovoljnim glasom koji me podsjetio na Agustína. — Nešto ti pomaže da za mene stvoriš prijelaz. Možeš slobodno reći, i govorit ćeš голу istinu, da si se poslužila svojom vještíčjom sjenom a da to uopće nisi znala.

Osmi dio

Kišno je razdoblje bilo gotovo pri kraju. Ali još je kiša padala svako popodne, lijevala je kao iz kabla, praćena silnom grmljavinom i sijevanjem.

Ta sam kišna popodneva obično provodila s dona Mercedes u njezinoj sobi, gdje je ležala u svojoj mreži; moja ju je prisutnost katkad zabavljala, katkad je bila potpuno ravnodušna prema meni. Kad ja ne bih ništa rekla, i ona je samo šutjela.

— Poslije kiše nikad ne dođe nijedan bolesnik — rekoh promatrajući pravi prolom oblaka kroz prozor njezine spavaće sobe.

Uskoro je oluja prošla, za njom je ostala poplavljena ulica. Tri škanjca sletješe na susjedni krov. Raširenih krila malo su skakutali, zatim su se poredali na samom rubu i zagledali se u sunce koje se probijalo kroz oblake. Polugola dječica istrčашe iz kuća. Počeše vikati i otjeraše škanjce, zatim se stadoše naganjati po blatnim lokvicama.

— Nikad nitko ne dolazi poslije kiše — ponovih i okrenuh se prema dona Mercedes; ona je šutke sjedila u mreži, prebacila nogu preko noge i zurila u prorezanu cipelu. — Mislim da ću poći u posjet Leonu Chirinu — rekoh i ustadoh sa stolice.

— Ja to ne bih učinila — promrmlja ona, zureći i dalje u nožne prste. Podiže pogled. U njenim očima nazirala se duboka odsutnost. Oklijevala je, mrštila se i grizla usne, kao da je htjela reći nešto drugo. Umjesto toga ustala je, uhvatila me ispod ruke i povelu u svoju radnu sobu.

Kad smo ušle, krenula je vrlo brzo po sobi, suknja joj je šumno šuštalala dok je išla od ugla do ugla, tražeći po nekoliko puta na istim mjestima, prevrćući sve stvari na stolu, na

oltaru i na policama staklenog ormara. — Ne mogu naći — rekla je na kraju.

— Što si izgubila? — upitala sam. — Možda ja znam gdje je. Otvorila je usta da govori, ali umjesto toga okrenula se k oltaru. Užogla je svijeću, zatim upalila cigaru, povlačila snažne dimove sve dok cigara nije dogorjela do opuška, a oči su joj ukočeno gledale u pepeo koji je padao na metalni tanjur ispred nje. Naglo se okrenula, zagledala se u mene, zatim se spustila na pod. Bauljala je ispod stola, zavlčila ruke iza boca kraj zida, da bi napokon izvukla dugački zlatni lanac o kojem je visio cijeli grozd medalja.

— Što to . . . — zastah usred rečenice, sjetivši se noći kad je taj lanac hitnula visoko uzrak. »Kada ponovno vidiš ove medalje, vratit ćeš se u Caracas«, rekla je tada. Nikad nisam doznala je li posrijedi bio neki trik ili sam samo bila previše umorna da bih zapamtila i pad lanca. Na te sam medalje bila potpuno zaboravila, jer ih odonda nisam vidjela.

Mercedes Peralta se smijuckala kad se pridigla. Objesila mi je medalje oko vrata i rekla: — Osjeti kako su teške. Čisto zlato!

— Zaista su teške! — kliknula sam, poigravajući se grozdom u ruci. Medalje su bile glatke i sjajne, blistale su narančastom bojom koja je karakteristična za venezuelansko zlato. Veličina im je bila različita, od centa do srebrnog dolara. Nisu sve bile vjerske medalje. Na nekima su bili likovi indijanskih poglavica iz doba španjolskog osvajanja Južne Amerike. — Čemu služe?

— Za dijagnozu — reče dona Mercedes. — Za liječenje. Dobro su za sve što htjednem s njima učiniti. — Zatim duboko uzdahnu i sjede na stolicu kraj stola.

Stajala sam ispred nje, držeći i dalje lanac oko vrata. Hjela sam je pitati kamo bih metnula medalje, ali zbog osjećaja krajnjeg očaja nisam mogla prozboriti ni riječi. Zurila sam u njezine oči, gdje sam vidjela odraz beskrajne sjete i čežnje.

— Ti si sad iskusan medij — promrmlja ona. — Ali tvoje je vrijeme isteklo.

Tjedan dana pokušavala mi je pomoći da prizovem duha njezine davne rođakinje. Činilo se da moja čaranja nemaju više nikakve moći. Nismo uspjele dovesti duha, a prije toga to sam sama činila mjesecima, svake noći.

Dona Mercedes se smijala tihim zvonkim smijehom koji je nekako zloslutno zvučao. — Duh nam veli da je za tebe došlo vrijeme da odeš. Ispunila si ono zbog čega si došla. Došla si da za mene pomakneš kolo sreće. Ja sam ga pomakla za tebe one noći kad sam te vidjela na trgu iz automobila Leona Chirina. Upravo sam onog časa poželjela da dođeš ovamo. Da to nisam poželjela, nikad me ne bi pronašla bez obzira na to tko te poslao na moja vrata. Vidiš, i ja sam se poslužila svojom vještijom sjenom da načinim sponu za tebe.

Skupila je kutijice, voštanice, lončice i komadiće raznog materijala sa stola, naslagala ih u naručaj i pažljivo ustala sa stolice. — Pomozi mi — reče, pokazujući bradom prema staklenom ormaru.

Pošto sam svaki predmet uredno složila na police, okrenula sam se k oltaru i digla srušene kipove svetaca.

— Dio mene uvijek će biti s tobom — reče dona Mercedes blago. — Kamo god išla, što god činila, moj nevidljivi duh uvijek će biti pokraj tebe. Sudbina je isprela svoje nevidljive niti i povezala nas.

Pomisao da se ona tako opršta od mene nagnala mi je suze u oči. Kosnulo me je kao otkriće to što sam je već uzimala kao nešto što se razumije samo po sebi, što sam je voljela bezbrižno i lako kao što se vole ostarjeli ljudi. Nisam imala vremena izraziti svoje osjećaje, jer u taj čas upade u sobu neka starica.

— Dona Mercedes! — kriknu ona, grčeći ruke na grudima. — Moraš pomoći Clari. Opet je imala napad, a ne mogu je nikako dovesti ovamo. Samo leži na postelji kao da je mrtva.

— Žena je govorila brzo, otvarajući kraj usta i dižući oštro glas dok se približavala izlječiteljici. — Ne znam što da činim. Nema koristi da se zove doktor, jer znam da ju je opet spopao njezin napad. — Zastala je, prekrižila se, pogledala oko sebe i otkrila da sam i ja u sobi. — Nisam primijetila da imaš pacijenta — promrmljala je skrušeno.

Dona Mercedes ponudi ženi stolicu i umiri je. — Nemoj se zabrinjavati, Emilia. Musiúa nije pacijent. Ona je moja pomoćnica — objasni joj. Zatim me posla da joj donesem njezinu košaru iz kuhinje.

Dok sam izlazila, čula sam kako dona Mercedes pita Emiliju da li su tetke posjetile Claru. Polagano sam zatvarala zastor iza sebe da bih mogla čuti i odgovor one žene.

— Jutros su napokon otišle — rekla je. — Bile su ovdje gotovo tjedan dana. Zele se doseliti ovamo. I Luisito je došao. Kao i obično, htio je povesti Claru sa sobom u Caracas. Iako nisam imala načina ustanoviti što ta vijest znači Mercedes Peralti, znala sam da je odlučila uključiti svoju kuću u liječenje, jer je poslala Emiliju u dragstor da kupi bocu *lluvia de oro* (zlatne kiše), bocu *lluvia de plata* (srebrne kiše) i bocu *la mano poderosa* (snažne ruke). Ti cvjetni ekstrakti, pomiješani s vodom, upotrebljavaju se za pranje začaranih osoba i njihovih kuća. Taj posao moraju obaviti upravo te osobe.

Dolinu i blage padine brežuljaka na jugu grada, gdje su nekad bile plantaže šećerne trske, zauzeli su industrijski centri i neprivlačni nizovi kuća nalik na kutije. Među njima, nalik na neki ostatak prošlosti, stajao je dio nekadašnje haciende El Rincón: velika ružičasta kuća i voćnjak.

Dugo smo dona Mercedes i ja stajale promatrajući kuću, boju koja se ljušti, zatvorena vrata i kapke. Nikakav zvuk nije dopirao iznutra. Nijedan se list nije micao na drveću. Prošle smo kroz kapiju. Boku prometa iz širokih ulica oko nas prigušivali su ruševni visoki zidovi oko imanja i golema

stabla *casuarina* koja su ujedno sprečavala prodor sunčanih zraka.

— Misliš li da se Emilia vratila? — šapnuh, uplašena tom tajnovitom tišinom i popodnevnim sjenama što su padale preko široke prilazne staze.

Ne odgovorivši mi, dona Mercedes otvori ulazna vrata. Zapuh vjetra s mirisom truleži uskovitla mrtvo lišće oko naših nogu. Pošle smo duž dugačkog trijema koji je opasivao unutrašnje dvorište puno sjene i vlage. Voda je kapala iz plosnate posude koja je održavala savršenu ravnotežu na ispruženoj ruci debeljuškastog anđela.

Skrenule smo iza ugla i produžile drugim trijemom duž bezbroj soba. Poluotvorena vrata dopuštala su nam da bacimo pogled na svakovrsno pokušstvo različitih stilova, sastavljeno sasvim slučajno. Mogla sam vidjeti plahte prebačene preko kauča i naslonjača, smotane tepihe, kipove. Starinska zrcala, portreti i slike bili su prislonjeni uza zid kao da čekaju da ih netko ponovo objesi. Dona Mercedes nije bila nimalo uznemirena kaotičnom atmosferom u kući; kad sam joj to spomenula, samo je slegnula ramenima.

S pouzdanjem onoga tko poznaje okolinu, stupila je u veliku, oskudno osvijetljenu spavaću sobu. U središtu sobe stajao je široki krevet od mahagonija, natkriven mrežom protiv komaraca. Tamni, teški zastori pokrivali su prozore, a crna tkanina bila je prebačena preko ogleđala na komodi. Miris paljena tamjana i svete vodice podsjetio me na crkvu. Posvuda su ležale knjige, bezbrižno složene po podu, krevetu, dvama naslonjačima, noćnom ormariću, komodi, čak i na prevrnutoj noćnoj posudi.

Mercedes Peralta upali svjetiljku na noćnom ormariću. — Clara — zovnu tiho, odmičući fino tkanje mreže.

Očekujući da ću vidjeti dijete, iznenadila sam se kad sam ugledala mladu ženu, možda blizu tridesete, naslonjenu na uzglavlje: svi su joj udovi mlohavo visili kao u lutke koja je nemarno bačena na krevet. Haljina od crvene kineske

svile s izvezenim zmajevima jedva je pokrivala njezino bujno tijelo. Usprkos neurednoj vanjštini, bila je izvanredno lijepa, s visoko izvijenim ličnim kostima, senzualnim punim ustima i tamnom puti koja je preplanula do finog sjaja.

— *Negríta, Claríta* — zovnu dona Mercedes, drmajući je nježno za rame.

Mlada žena otvori naglo oči — kao netko tko se probudi iz mòre — zatim ustuknu, a zjenice joj se silno raširiše. Suze joj potekoše niz obraze, ali nikakav se izraz nije pojavio na njezinu licu.

Gurnuvši knjige na pod, dona Mercedes smjesti košaru podno kreveta, izvuče rubac, poprska ga mirisnom vodom i amonijakom, svojim najdražim lijekom, i prinese ga ženi pod nos.

Spiritualna injekcija, kako je dona Mercedes nazivala to sredstvo, kao da nije djelovala na tu mladu ženu, jer se samo lagano pomakla. — Zašto ne mogu umrijeti na miru? — upitala je glasom u kojem se svadljivost miješala s umorom.

— Ne govori gluposti, Clara — reče dona Mercedes, tražeći nešto u košari. — Kad je netko spreman da umre, ja ću mu rado pomoći da se pripravi za vječni počinak. Postoje bolesti koje donose tjelesnu smrt, ali tvoje vrijeme umiranja još nije došlo. — Čim je našla ono što je tražila, ustala je i dala mi znak da se primaknem. — Stoj s njom. Začas ću se vratiti — šapnula mi je na uho.

S nelagodnom sam je gledala dok je izlazila iz sobe, zatim sam obratila pozornost na krevet i zapazila samrtnu smirenost na ženinu licu. Kao da uopće nije disala, ali ipak je bila svjesna mog pažljivog ispitivanja: vjeđe su joj se polako rastvorile i lijeno zatrepale, ranjene prigušenom svjetlošću. Segnula je za četkom na noćnom ormariću. — Hoćete li mi splesti kose? — upitala je.

Kimnula sam smiješeći se i dohvatila četku. — Jednu pletenicu ili dvije? — upitala sam povlačeći četku po njezinoj dugačkoj kovrčavoj kosi, nastojeći razmrsti čvorove. Kosa

joj je mirisala po ružmarinu, kao kose u Candelarije i dona Mercedes. — Da napravimo jednu lijepu debelu pletenicu? Clara nije odgovorila. Ukočenim, ali odsutnim pogledom zurila je u najdalji zid sobe, gdje su visile ovalno uokvirene fotografije, okružene palminim grančicama koje su bile spletene u obliku križa.

Lice joj se naglo zgrčilo od boli, okrenula se prema meni. Udovi su joj se počeli žestoko tresti. Obrazi su joj potamnili dok se borila s dahom i pokušavala da se pridigne uz krevetno uzglavlje.

Otrčala sam do vrata, ali bojeći se da je ostavim nasamo, nisam se usudila izići iz sobe. Nekoliko sam puta zovnula dona Mercedes; nije bilo nikakva odgovora. Uvjereni da će svjež zrak pomoći Clari, prišla sam prozoru i razgrnula zastor. Vani je još treperilo slabašno danje svjetlo. Na njemu je lišće s voćaka treperilo u raznim bojama i rastjerivalo sjene po sobi. Ali od toplog povjetarca koji je zastrujio kroz prozor Clari je bilo još gore. Tijelo joj se grčevito treslo; propinjući se i dašćući, napokon se skljkokala na krevet.

Bojeći se da možda ne pati od padavice, te da ne bi u napadaju odgrizla jezik, pokušavala sam joj ugurati četku između uscvokotanih zubi. To ju je ispunilo užasom. Oči su joj se još više raširile. Nokti su joj postali ljubičasti, a divlje udaranje srca vidjelo se u nabreklih žilama njezina vrata.

Ne znajući uopće što bih činila, zgrabila sam zlatne medalje koje su mi još visile oko vrata, i počela ih njihati ispred njenih očiju. Nije me vodila nijedna određena misao niti ideja; bio je to posvema automatski pokret. — *Negríta, Claríta* — mrmljala sam onako kako sam prije čula da je dona Mercedes zove.

Sa slabim naporom Clara pokuša dignuti ruku. Spustila sam lanac unutar njezina dosega. Stenjući blago, dohvatila je medalje i pritisnula ih na grudi. Činilo se da izvlači snagu iz neke magične sile, jer se nabreknute žile na njezinu vratu smiriše i izrađnaše. Disanje joj postade ujednačenije. Zjenice se vratiše na prirodnu veličinu, te primijetih da joj oči nisu

crne nego svijetlosmeđe, poput jantara. Tračak smiješka začeo se na njenim usnama koje su se suho lijepile uza zube. Sklopivši oči ispustila je medalje i svalila se pobočke na krevet.

Dona Mercedes uđe u sobu tako hitro da mi se činilo da se materijalizirala podno kreveta, kao da su je prizvale sjene koje su navalile u sobu. U rukama je držala velik aluminijski vrč napunjen napitkom jaka mirisa. Pod miškom joj je bio stegnut svežanj novina. Stišući usne dade mi znak da šutim, zatim spusti vrč na noćni ormarić a novine na pod. Uze zlatni lanac s kreveta, nasmiješi se i objesi medalje sebi oko vrata. Mrmljajući neku molitvu, užeže voštanicu i opet počeo tražiti po košari dok nije našla crn grumenčić tijesta omotan lišćem. Trljala je tijesto među dlanovima dok nije poprimalo oblik kugle, zatim ga je ubacila u vrč. Začas se rastopilo uz šištav zvuk. Promiješala je napitak prstom, okušala ga, zatim pririjela vrč Clarinim usnama.

— Popij sve ovo — zapovjedi. U tišini, s čudnovatim izrazom ravnodušnosti na licu, gledala je kako Clara ispija tekućinu.

Gotovo neprimjetljiv smiješak pojavi se na Clarinu licu. On se brzo pretvorio u hrapav smijeh, da bi završio kao ustrašena bučija riječi od koje ništa nisam razumjela. Nakon toga opustila se na krevetu, šapćući isprekidane isprike i moleći da joj se oprost.

Potpuno ravnodušna prema njenim provalama osjećaja, dona Mercedes se nagnula iznad Clare i počela je masirati oko očiju, opisujući prstima stalno iste krugove. Premjestila se zatim na sljepoočnice, onda okomitim kretnjama počela masirati ostatak njezina lica, kao da s njega skida neku masku. Vješto je potom prevrнула Claru prema rubu kreveta. Provjerivši da joj glava visi točno iznad novina na podu, pritisivala je snažno njezina leđa sve dok Clara nije počela povraćati.

Kimajući s odobravanjem, dona Mercedes je ispitala tamnu hrpu na podu, omotala je novinama i svezala uzicom. — Sad

ovo moramo zakopati vani — rekla je i brzom kretnjom digla Claru s kreveta. Nježno joj je obrisala lice i stegnula pojas na haljini.

— Musiúa — zovne dona Mercedes, okrećući se k meni — pridrži drugu Clarinu ruku.

Vodeći djevojku između sebe, išle smo polagano niz hodnik, preko dvorišta, te niz široke cementne stepenice koje su se spuštale do terasaste padine na kojoj su rasle voćke. Tu je dona Mercedes zakopala onaj smotak u duboku rupu koju sam ja iskopala. Clara je sjedila na kamenu i ravnodušno nas gledala.

Šest je uzastopnih dana Clara postila. Svako popodne, točno u šest sati, vozila sam dona Mercedes na haciendu El Rincón. Liječila je Claru stalno na isti način. Svaki je pohod završavao ispod neke voćke gdje smo zakopavale smotak novinskog papira koji je svaki dan bivao sve manji.

Šestog i posljednjeg dana, koliko god se jako trudila, Clara nije povratila. Dona Mercedes ju je ipak nagnala da zakopa prazne, smotane i svezane novine.

— Hoće li sad biti u redu? — upitala sam na povratku kući.

— Jesu li završeni posjeti?

— Ne sasvim, ni jedno ni drugo — rekla je dona Mercedes.

— Već od sutra, ti ćeš svaki dan sama posjećivati Claru, i to će biti dio njezina liječenja. — Prisno me je potapšala po ruci. — Navedi je da ti priča. To će joj jako pomoći. A — dodade zatim kao da se nečeg sjetila — pomoći će jako i tebi.

* * *

Noseći u ruci haljinu i kutiju za cipele, Clara potrčala hodnikom do kupaonice. Ispusti sve na pod, zatim svuče spavaćicu i stade se samoj sebi diviti u zidnim zrcalima. Primaknu se bliže da vidi jesu li joj tek propupale grudi malo porasle

preko noći. Na licu joj se pojavio zadovoljan smiješak kad je nagnula glavu i nabrojila nekoliko publičnih dlačica. Pjevušeći neku pjesmicu, otvori slavine tople i hladne vode nad ogromnom kadom u obliku školjke, zatim priđe toaletnom stolicu i pažljivo promotri razne bočice poslagane na marmornoj ploči. Ne mogavši se odlučiti koje bi soli i gelove upotrijebila, uspe u kadu od svih po malo.

Stajala je trenutak zureći u pjenaste mjehuriće. Koliko je bilo drukčije u Piritúu. Vodu je trebalo crpsti iz rijeke ili gradske pumpe pored ceste, zatim u kantama nositi uzbrdo. Prošla je samo godina dana od njezina dolaska na El Rincón, a činilo joj se da oduvijek živi u toj velikoj, staroj kući. Nije se svjesno trudila da zaboravi svoj život u Piritúu. Uspomene su, međutim, počele blijedjeti poput slika iz sna. Ostalo je samo bakino lice i škripa njezine stolice za ljuljanje na zemljanom podu posljednjeg dana u kolibi.

— Gotovo si odrasla, *Negra* — rekla joj je baka, a lice joj je izgledalo starije, umornije nego ikad prije. Djevojčica je u tom trenutku shvatila da će joj umrijeti jedina osoba koju ima na svijetu.

— Starost čini svoje — dodala je baka, svjesna da je djevojčica sve shvatila. — Kad je tijelo spremno da umre, ništa se više ne može učiniti nego leći i zaklopiti oči. Već sam stolicu za ljuljanje trampila za lijes, a ovu kolibu za kršćanski ukop.

— Ali, bako...

— Šuti, dijete — prekinula ju je starica usred rečenice. Izvadila je rupčić iz džepa na suknji, odvezala uzao na jednom kraju i izbrojila nekoliko novčića koje je čuvala za krajnju nuždu. — Dovoljno je da stigneš do El Rincóna.

Pomilovala je djevojčicu po licu, zatim joj splela dugačku koverčavu kosu. — Nitko ne zna tko ti je otac, ali tvoja majka, moja kći, nezakonito je dijete don Luisa. Otišla je u Caracas odmah nakon tvog rođenja. Pošla je da traži sreću, ali

sreću ne treba tražiti. — Glas joj se prekinuo; izgubila je tok misli. Nakon duge šutnje dodala je: — Sigurna sam da će te don Luis prihvatiti kao unuku. On je vlasnik El Rincóna. Star je i osamljen. — Uzela je djevojčičine ruke, pritisnula ih na svoje izborane obraze i poljubila madež u obliku lista na desnom dlanu. — Pokaži mu ovo.

Svijeća koja je gorjela pred kipom crnog Krista zamaglila se pred dječjim očima. Pogled joj je odlutao do kreveta u uglu, do košare pune uškrobljenog i neizglačanog rublja, do tački u kojima je vozala baku, prislonjenih uza zid. Još jedanput zaustavila je pogled na starici. Zavaljena u stolici za ljuljanje, gledala je bezizražajnim očima u daljinu, a smrt joj se već mogla pročitati na licu.

Bio je sumrak kad ju je vozač autobusa iskrcao pred nadsvodenom kapijom u zidu koji opasuje El Rincón. Popela se terasastom padinom na kojoj su voćke rasle jednako udaljene jedne od drugih. Stala je na pola puta i ostala potpuno nepomična, obuzeta pogledom na stabalce u bijelom cvatu. — To je jabuka — reče neki glas. — A tko si ti? Odakle si došla?

Za trenutak je povjerovala da joj je stabalce progovorilo, a zatim je postala svjesna da neki starac stoji pored nje. — Pala sam s jabuke — odgovorila je i pružila ruku za pozdrav. Starca je iznenadila njezina kretnja, pa joj se zagledao u ruku. Umjesto da se s njom rukuje, samo ju je držao za ruku kojoj je dlan bio okrenut gore. — Čudno — promrmrljao je i palcem pogladio madež u obliku lista. — Tko si ti? — upitao je ponovno.

— Mislim da sam vaša unuka — rekla je glasom punim nade. Odmah joj se dopao. Bio je krhak, srebrnasto-sijede kose koja je oštro odudarala od tamnog lica. Dvije duboke brazde tekle su mu od nosa do krajeva usta. Pitala se jesu li nastale od briga i teškog rada ili od stalnog smiješenja.

— Tko te je ovamo poslao? — upitao je starac, gladeći i dalje palcem madež u obliku lista.

— Moja baka, Eliza Gomez, iz Piritúa. Nekad je ovdje radila. Umrula je jučer ujutro.

— A kako se ti zoveš? — upitao je proučavajući njezino podignuto lice, krupne oči boje jantara, lijepi nos, debele usne i odlučno istaknutu bradu.

— Zovu me *La Negra* . . . — zamucala je zbog njegova ispitivačkog pogleda.

— *La Negra Clara* — rekao je. — Tako se zvala moja baka. Bila je crna kao ti. — Da je razveseli, povede je oko jabukova stabla. — Kad sam ga donio sa putovanja po Evropi, bilo je maleno kao stručak peršina. Smijali su mi se i govorili da u tropima stablo neće nikad narasti. Sad je već staro. Nije izraslo visoko, niti je ikad dalo ploda. Ali se katkad cijelo ovjenča bjelinom. — Sjetno je gledao nježne cvjetove; zatim mu se pogled zaustavio na pozornom dječjem licu. — Baš kao da si pala s jabukova stabla — reče napokon. — Ovako nikad neću biti siguran da sam te dobio na dar.

Emilijin glas trgnu Claru iz sanjarenja. — *Negraaaa* — zvala je provirujući kroz vrata. — Požuri, dijete. Čula sam automobil na cesti.

Clara žurno iziđe iz kade, obrisa se i još polumokra navuče svoju omiljenu haljinu. Bila je žuta, s izvezenim tratinčicama na ovratniku, rukavima i pasu. Pogleda se u zrcalu i zahihota. U toj je haljini izgledala još crnije, ali ona joj se sviđala. Nije sumnjala da se neće i njenom rođaku Luisitu sviđati. On će provesti cijelo ljeto na El Rincónu. Još se s njim nije upoznala. Prošlog su ga ljeta roditelji povelj u Evropu. Kad je čula zvuk motora, Clara je pojurila hodnikom u dnevnu sobu i stigla na vrijeme da kroz otvoreni prozor vidi kako se crna sjajna limuzina zaustavlja na prilaznom putu. Zadržano je gledala kako šofer u uniformi i korpulentna žena u bijeloj bluzi izlaze iz automobila.

Ozbiljna lica istovarili su bezbroj kovčega, kutija, košara, krletki za ptice. Sve su tiho prenosili u kuću, omalovaživši

Emilijinu ponudu kad je pritrčala da im pomogne. Prije nego što su završili, začulo se s ceste neprekidno trubljenje. Odmah se zatim zaustavio još jedan automobil, jednako velik, crn i sjajan kao prethodni.

Debeo čovjek niska rasta sa žućkastim *guayaberom*, panama šeširom i tamnim hlačama uvučenim u nove čizme koje su još škripale, izvuče se iza upravljača. Clara je znala da je to Raul, veoma važan čovjek u vladi, djedov zet.

— Don Luis! — uzviknu Raul. — Doveo sam vam kéeri, Tri gracije! Nakloni se duboko, gotovo metući zemlju šeširom, zatim otvori stražnja vrata limuzine i pruži ruku da lakše iziđu tri žene: blizanke, Maria del Rosario i Maria del Carmen, te najmlađa sestra Maria Magdalena, Raulova supruga. — Luisito — pozva Raul otvarajući prednja vrata automobila. — Da ti pomognem s tim . . .

Clara istrča ne sačekavši da čuje kraj. — Luisito! Radovala sam se . . . — Zastade kao gromom ošinuta. Zabezeknuto je zurila u dječaka koji se oslanjao na štake. — Nisam znala da si doživio nesreću.

Luisito je vedro gledao u njezino tamno lice. — Nisam doživio nesreću — reče jednostavno. Glas mu je bio snažan za tako krhku i tanku građu. — Imao sam poliomielitis — objasni joj, a kad primijeti da ona ne razumije taj izraz, dodade: — Ja sam bogalj.

— Bogalj? — ponovi ona sa zbunjenim, ali mirnim prihvatanjem. — Nitko mi nije rekao. — Njegove male bijele ruke i crni uvojeci oko blijedog lica nježnih crta navodili su je da pomisli na nešto nestvarno. Podsjećao ju je na cvjetice s jabukova stabla. Znala je da ima trinaest godina, da je godinu dana stariji od nje, ali naizgled bi se reklo da mu je tek sedma ili osma.

Usne su mu se malo savile na krajevima, kao da joj pogađa misli i zatomičuje smijeh.

— Oh, Luisito. — Odahnula je s olakšanjem i sagnula se da ga poljubi u obraz. — Izgledaš kao anđeo.

— Tko je ona? — upita jedna blizanka, obraćajući se Emiliji. — Zar si našla nekog da ti pomaže u kuhinji? Je li ti ona neki rod?

— Ja sam Clara! — odvrati djevojčica, postavivši se između domaćice i tetke. — *La Negra Clara*, vaša nećakinja.

— Što? — vrisnu žena, uhvati Claru za lakat i prodrma je. — *Negrita, Clarita* — povika dječak uzbuđeno. Dohrama do nje na samo jednoj štaki. — Zar je nisi čula, teta Maria del Rosario? Ona je moja rođakinja! — Uze Claru za ruku i otrgne je od preneraženih roditelja i tetaka. — Da vidimo gdje nam se zadržao djed.

Prije nego što je Clara mogla objasniti da je djed u gradu, Luisito krenu pošljunčanom širokom stazom koja vodi do voćnjaka iza kuće. Tako je brzo i vješto prebacivao štake da ju je više podsjećao na majmuna nego na bogalja.

— Luisito! — zazva ga Maria del Rosario. — Moraš se odmoriti nakon duge i zamorne vožnje. Prevručće je da ostaneš vani.

— Pusti ga — reče Raul vodeći tri dame u kuću. — Svježi će mu zrak koristiti.

— Gdje je djed? — upita Luisito, sjedajući na zemlju u sjeni mangova stabla koje je raslo uza zid.

— U gradu — reče Clara i sjedne pokraj njega. Bilo joj je drago što nije kao obično otišla s djedom. Voljela je poći s njim do brijačnice, apoteke gdje je kupovao najnovije lijekove koje nikad ne bi uzimao, te do bara gdje bi popio čašicu konjaka i odigrao partiju domina. Ali danas ni za što na svijetu ne bi bila propustila Luisitov dolazak.

— Hajde da iznenadimo djeda — predloži Clara. — Očekivao vas je tek kasno poslijepodne. Pođimo u grad a da nikom ništa ne kažemo.

— Ne mogu tako daleko hodati. — Luisito sagne glavu i lagano odgurne štaku.

Clara se ugrize za usnu. — Uspjet ćemo — izjavi vrlo odlučno. — Ja ću te voziti na tačkama. To dobro radim. — Stavi mu ruku na usta da je ne prekine. — Treba samo da klizneš u tačke i sjedneš. — Upre prstom prema uskom nadsvodnom prolazu u zidu. — Ondje ću te čekati. — Nije mu dala vremena ni za kakvu primjedbu nego ustade i potrča u spremište za alat na padini.

— Vidiš kako je bilo jednostavno — nasmija se Clara i pomože mu da sjedne u kolica. — Nitko neće znati gdje smo. — Smjesti mu štaku na krilo, a zatim ga počeo gurati po širokoj, nedavno popravljenoj cesti, pored tvornica i ponekog praznog gradilišta.

Teško dišući naglo zaustavi kolica. Zbog vrućine je izgledalo da krajolik treperi u daljini. Oči su je pekle od svjetlucanja. Baka je bila teža od Luisita, premda je bila sićušna i koščata, pomisli Clara. Ipak se nije mogla sjetiti da joj je ikad bilo tako teško gurati baku kao sada rođaka.

— Trebat će nam cijela vječnost da ovom cestom stignemo do grada — izjavi i nadlanicom obrisa prašinu i znoj s lica. — Drži se čvrsto, Luisito! — povika i skrenu kolica na pusto polje, zeleno od divlje trave nakon nedavnih kiša.

— Ti si genijalna — nasmija se dječak. — Ovo je bolje od svega! Ti me usrećuješ. A od sreće ljudi postaju zdravi. Ja to znam, jer sam bogalj.

Uzbuđeno pokaza štakom prema nebu. — Gle, Clara. Pogledaj ove lešinare nad nama. Tako su moćni, tako slobodni. — Zgrabi je za ruku. — Pogledaj ih! Pogledaj njihova raširena krila i ispružene noge ispod repa. Pogledaj njihove okrutne kljunove s kojih kaplje krv. Kladam se da su i oni sretni.

— U blizini je klaonica — objasni Clara.

— Poguraj me do onog jata strvinara na zemlji — zamoli on i pokaza prema mjestu na drugoj strani klaonice gdje su se ptice poredale poput crnih sjenki.

— Brže, Clara! — vikao je. — Brže!

Strvinari poskoče ustranu, zatim se lijeno dignuše uvis, pa kružeći u sve manjim krugovima opet sletješe malo dalje.

Po njegovom zajapurenom licu i po očima sjajnim od uzbuđenja Clara je znala da ga usrećuje. U jednom trenutku ona ne obrati pažnju na neravno zemljište i ne pođe joj za rukom da tačkama zaobiđe povelik kamen. Luisito pade usred busenja visoke trave. Ležao je tako nepomično te se činilo da je mrtav.

— Luisito — zovnu ga Clara zabrinuto i kleknu pokraj njega. On ne odgovori. Ona ga brižljivo prevrnu. Iz posjekotine na čelu curila mu je krv, a obrazi su mu bili izgrebeni korovom.

Zadrhtaše mu vjeđe i otvoriše se. Gledao ju je okruglim i zapitnim očima.

— Ranjen si — reče ona. Uze ga za ruku i pritisnu mu je na čelo, zatim mu pokaza krv na prstima. Izgledao je tako sretan, tako zadovoljan, da se ona nasmijala.

— Da vidimo jesi li još negdje ozlijeđen — reče ona. — Što je s tvojom nogom?

On sjede, zadiže nogavicu i reče: — Spone su u redu. Kad se zapletu, moj ih tata zna namjestiti.

— Ali što ti je s nogom? — ustraja ona. — Je li ona u redu? Luisito tužno odmahnu glavom. — Nikad neće biti u redu — izjavi i brzo spusti nogavicu. Objasni joj što je poliomieltis. — Bio sam kod mnogih liječnika — nastavi. — Tata me je vodio u Sjedinjene Države i Evropu, ali ja ću zauvijek ostati bogalj, bogalj, bogalj... — Toliko je puta snažno izviknuo tu riječ da se iscrpio od napora i dobio žestok napadaj kašlja. Zbunjeno ju je pogledao. — Ići ću s tobom kamo god želiš — reče napokon i položi glavu na njezino rame. — Clara, jesi li ti zaista moja rođakinja?

— Misliš da sam suviše crna da bih ti mogla biti rođakinja? — odbrusi ona.

— Ne — odgovori on obazrivo. — Suviše si dobra da bi mi bila rođakinja. Ti si jedina koja mi se ne rugaš, niti me gledaš sa sažaljenjem ili prezirom. — Iz džepa izvadi bijeli rupčić i složi u trokut, zatim ga smota i sveza oko čela. — Ovo će mi biti najbolje ljeto u životu — doda sretno. — Hajde, rođakinjo, da nađemo djeda.

Prije nego će otvoriti vrata blagovaonice, Clara začeslja iza uha nekoliko neposlušnih pramenova. Otkad su stigle tetke iz Caracasa, djed i ona nisu više doručkovali u kuhinji.

Maria del Rosario je sjedila na kraju stola i namještala cvijeće u vazi, čupkajući ga mjestimično nestrpljivim pokretima. Maria del Carmen, zadubljena u molitvenik, sjedila je tiho pokraj sestre. Luisitovi su roditelji samo nekoliko dana proveli na El Rincónu, zatim su oputovali u Evropu.

— Dobro jutro — promrmlja Clara i sjedne pored Luisita za veliki mahagonijski stol.

Don Luis digne pogled s tanjura i vragolasto joj namigne. Pokušavao je izazvati blizanke; neprestano je umakao pecivo u kavu i glasno srkao. One nikad nisu jele prije mise.

Preko ruba šalice s vrućom čokoladom Clara uhvati pogled neodobravanja na licu blizanki. Nisu više nimalo bile nalik na mlade djevojke s uljane slike koja je visila u sobi za dnevni boravak. Bezbojna put, upali obrazi i crna kosa spletena u malu pundu podsjetiše je na mrzovoljne opatice koje podučavaju katekizam u školi.

Od njih dvije Maria del Rosario je bila nepristupačnija. U njenoj se prisutnosti Clara osjećala uznemireno i nelagodno. Maria del Rosario je imala nervozne oči osobe koja malo spava. Oči koje izražavaju uzburu i nestrpljenje. Oči koje stalno motre i prosuđuju. Bila je ugodna samo kad je sve bilo po njezinoj volji.

S druge strane, Maria del Carmen je bila jedva zamjetljiva. Teški su joj očni kapci izgledali kao da su opterećeni nekim

naslijeđenim umorom. Hodala je bešumnim koracima i govorila tako tiho da se činilo da samo miče usnicama.

Zvonki glas Marije del Rosario poremeti Clarino razmišljanje.

— Clara, zar nećeš nagovoriti Luisita da i vas dvoje s nama idete na nedjeljnu misu? — obrati se djevojčici kao da s njom govori protiv svoje volje.

— Ne, neće — odgovori Luisito umjesto nje. — Mi ćemo ići uvečer, s Emilijom.

Clara nabi palačinku u usta da sakrije smiješak. Znala je da Maria del Rosario neće navaljivati. Mrzila je nedjeljne svađe, a nitko nije znao postići da bude po njegovoj želji kao Luisito. Nije mario ni za čiji savjet osim djedov. Kad god bi se tetke pokušale usprotiviti njegovim željama, obilato se koristio njihovim strahom od njegova bijesa i zloupotrebljavao ga. Bijes je izražavao tako mahnitim udaranjem štaka po bilo čemu ispred sebe, bestidnim kretnjama i prostačkim psovkama, da su tetke gotovo padale u nesvijest.

Clara ispi ostatak vruće čokolade i pruži šalicu visokoj, ozbiljnoj ženi koju su blizanke dovele sa sobom iz Caracasa. Došla je s Kanarskih otoka i preuzela domaćinske poslove. Emilia se nije nimalo zbog toga uzbudila, jer je sada morala kuhati jedino za don Luisa. On je odlučno odbio jesti vegetarijanska jela koja su tetke toliko hvalile. — Ni psi ne bi jeli tu hranu — svaki put je govorio kad su sjedale za stol da jedu.

Ni Clari se nije osobito sviđala vegetarijanska kuhinja, ali je smatrala krajnjom otmjenošću kad bi šofer svako jutro povezao Mariju del Rosario do polja portugalskih farmera, da sama ubere povrće za doručak i da plati dvaput više nego Emilia na tržnici svake subote.

Čim je Clara čula tiho tapkanje Luisitovih štaka po hodniku, izišla je kroz prozor i otrčala niz terasastu padinu do mangova stabla koje je raslo uza zid.

Ne misleći da će joj se žuta haljina zaprljati, ispružila se svom dužinom na zemlji i zbacila cipele. Okretala se amo-tamo, ne mogavši naći udoban položaj. Osjećala je kako joj krv navire u sljepoočnice, prsa i bedra. To ju je ispunjavalo nekom čudnom željom koju nije shvaćala. Kad je čula da se Luisito primiče, naglo je sjela.

— Zašto nisi odgovorila? — upita i spusti se pored nje. Odloži štake nadohvat ruke i doda: — Svi su otišli na misu, uključujući i djeda.

Smješkala se i promatrala mu lice s nježnim divljenjem. Izgledalo je sanjarski blago i ljupko, a ipak drsko. Htjela mu je reći toliko mnogo stvari, ali nijednu nije znala izraziti. — Poljubi me kako to rade u filmovima — zatražila je.

— Hoću — prošapta on i ta jedina riječ dade odgovor cijelom njezinu nemiru, onoj čudnoj želji koju nije shvaćala. — O, *Negrita* — promrmlja i zari lice u njezin vrat. Mirisala je na zemlju i sunce.

Njoj su se micale usne, ali zvuka nije bilo. Promatrala ga je širom otvorenih očiju kako otkopčava hlače. Nije mogla skrenuti pogled.

Lice mu je sjelo iznad nje vatrenim žarom; činilo se da mu se između dugih trepavica oči rastapaju. Pazeći da je ne ozlijedi čeličnim sponama, leže na nju i opusti se.

— Ostat ćemo zauvijek zajedno — reče Luisito. — Uvjerio sam roditelje da ću biti sretniji na El Rincónu. Poslat će mi odgojitelja ovamo.

Clara zatvori oči. U toku posljednja tri mjeseca njena je ljubav prema Luisitu poprimila goleme razmjere. Svaki dan su ležali zajedno u hladovini mangova stabla. — Da — prošapta ona. — Ostat ćemo zauvijek zajedno. — Pa ovi ruke oko njega.

Nije znala što je prije čula: Luisitov prigušeni uzdah ili zgranutu krik Marije del Rosario. Tetka je vrisnula. Približila se i stišanim glasom rekla: — Luisito, ti si na sramotu porodice. Neizrecivo je to što si učinio. — Njezin strogi i neumoljivi pogled nije se ni na trenutak odvratilo od bijelih i crvenih cvjetova što su visili preko zida. — A što se tebe tiče, Clara — nastavila je — tvoje ponašanje nije došlo kao iznenađenje. Nema sumnje, završit ćeš na dnu gdje i spadaš. — Zatim se požurila uza stepenice. Na vrhu se zaustavila. — Luis, još danas se vraćamo u Caracas. I nemoj ništa pokušavati sa svojim hirovima. Ovaj ti put neće upaliti. Nikakve nepristojne kretnje, nikakve prostačke psovke ne mogu biti gore od toga što si učinio.

Luisito počeo plakati. Clara mu obujmi lice rukama i prstima mu obrisa suze sa trepavica. — Mi ćemo se uvijek voljeti. Uvijek ćemo biti zajedno — reče ona, a onda ga pusti da ode.

Clara je gledala kako večernje sjenke zamračuju sve oko nje. Kroz veo suza promatrala je stablo nad sobom. Lišće što se ocrtavalo na zvjezdanom nebu poprimalo je neočekivane oblike, obrise koje nije potpuno razabirala. Onda je iznenadni povjetarac sve poremetio. Ostao je samo zvuk vjetra, očajnički cvil koji je donio kraj tome ljetu.

— Clara — zvao ju je djed.

Razapeta između kajanja i zebnje, nije mu odgovorila. Svjetlo koje je provirivalo kroz krošnje voćaka nije joj više treperilo. Sigurnost da će je djed čekati, makar joj trebala cijela noć da odgovori, ispunjavala ju je zahvalnošću.

Polako je ustala i otresla lišće i vlagu s haljine. — Djede — nježno je zazvala i uputila se stepenicama prema svjetlu i ljubavi i razumijevanju koji su je čekali.

— Hajde da pogledamo jabuku — rekao je don Luis. — Možda će slijedećeg ljeta opet procvjetati.

Dva tjedna kasnije, jednog nedelnog poslijepodneva, dona Mercedes najavi da mora poći do El Rincóna.

— Je li Clara opet oboljela? — upitah u strahu.

— Nije — reče dona Mercedes, ustajući iz mreže u svojoj spavaćoj sobi. — Želim provjeriti da li se drži mojih uputa. Ona je svoje glava bolesnica.

Dona Mercedes spusti ruke na moja ramena. — Danas ćemo ti i ja pomoći Clari. Zajedno ćemo za nju pokrenuti kolo sreće. — Okrenula se k plavo i ružičasto obojenom ormaru koji je zakrčivao ulična vrata i počela tražiti ključ, ali prije nego što će ga otključati, pogledala je mene i rekla: — Pokupi svu svoju odjeću i metni je u džip. Kad vidi da si se spakirala, Clara će pomisliti da i ti putuješ u Caracas. Možda se odluči da iskoristi priliku za vožnju. U dubini duše ona zna da će joj biti dobro samo ako napusti El Rincón.

Zaista sam se iznenadila zbog oskudnosti mojih stvari. Donijela sam ih mnogo više, ali tada sam se sjetila da sam većinu toga razdala nekim Agustínovim mladim pacijentima.

— Clarina priča je svojevrсна nagrada za tebe — reče dona Mercedes dok mi je pomagala dignuti kofer na džip. — Ja je barem nisam očekivala. Stigla je niodakle, ali sasvim je prikladna. Poticala sam te da razgovaraš s Clarom i da s njom provodiš vrijeme. Pod njezinom si sjenom, u to sam sigurna, osjetila okretanje kola sreće u njezinu životu. Ona je još jedna osoba s prirodnim darom, s prirodnom moći da upravlja vješticijom sjenom.

Clara je nesumnjivo bila vrlo snažna ličnost. Osjećala sam da je postala tmurna zbog emocionalnih sukoba; činilo se, barem meni, da je stalno zabrinuta, da neprekidno razmišlja o nečem što nije izrečeno.

Dona Mercedes se složila s mojim opisom Clare i dodala da je Clari potrebna naša udružena pomoć.

— Ja bih to ovaklo rekla — nastavi ona. — Clara je toliko jaka da je sad privukla tvoju vještičju sjenu i moju da za nju pokrenemo kolo sreće.

— Što to znači, dona Mercedes?

— To znači da ćemo joj ti i ja pomoći da ode, ne zato što smo nas dvije neke osobite samaritanke, nego zato što nas ona prisiljava da to učinimo.

U meni se javila snažna želja da joj protuslovim ili, bolje reći, da se smjesta izjasnim.

— Nitko mene ne prisiljava da išta učinim — rekla sam.

Dona Mercedes me upitno pogledala, u očima su joj se miješali sažaljenje i podrugivanje, zatim je podignula moju torbu i nježno je spustila na stražnje sjedalo.

— Hoćeš reći da ne bi ni prstom maknula da joj pomogneš?
— upitala je šapatom.

— Ne, to nisam rekla. Rekla sam samo da me Clara ni na što ne prisiljava. Rado bih to sve sama učinila, makar me ona ne pitala.

— Ah, u tome leži spona. Clara nas prisiljava iako ne kaže ni riječi o tome. Ni ja ni ti ne bismo mogle ostati ravnodušne. Bilo ovako ili onako, mi smo već predugo pod njezinom sjenom.

U retrovizoru sam još mogla vidjeti Candelariju, maglovitu osamljenu figuru koja mi maše na rastanku. Pričvrstila mi je na džipovu antenu žuto-plavo-crvenu plastičnu rozetu. Šumno se okretala na vjetru.

— Misliš li da je Candelaria željela poći s nama u Caracas?
— upitah dona Mercedes.

— Ne — promrmlja ona. Već se bila namjestila na sjedalu da drijema. — Candelaria mrzi Caracas. Uvijek je zaboli glava čim stigne do predgrađa prijestolnice.

Čim sam zaustavila džip ispred El Rincóna, dona Mercedes, ne čekajući da joj pomognem sići, skoči s kola i strugnu u kuću. Brzo sam je sustigla i poslala za njom prema zvuku povlačenja metle po podu.

To je Clara mela unutrašnje dvorište. Podigla je glavu. Namiješila nam se, ali nije progovorila. Izgledala je kao da mete tišinu i sjene, jer na tlu nije bilo nijednog lista.

Dona Mercedes užeže dvije svijeće na kamenom rubu fontane. Sklopi oči i počeka da Clara završi posao.

— Učinila sam sve što si mi rekla da učinim — reče Clara, sjedajući između dviju zapaljenih svijeća.

Dona Mercedes je ne pogleda nego počne mirisati zrak, pokušavajući uhvatiti neki neodredivi vonj. — Slušaj me pažljivo, Clara — reče odsječno. — Tebi može biti dobro samo ako napustiš ovu kuću.

— Zašto bih je napustila? — upita Clara uznemireno. — Djed ju je meni ostavio. Želio je da u njoj živim.

— On je želio da kuća bude tvoja — reče dona Mercedes, pokušavajući da je ispravi. — Ali nije želio da u njoj živiš. Zar se ne sjećaš da ti je to rekao prije smrti?

Ne obazirući se prividno na Clarino sve veće uzbuđenje, dona Mercedes upali cigaru. Pušila je polaganim, ravnomjernim udisajima i počela masirati Clarinu glavu i ramena. Otpuhivala je dim oko sebe, kao da ocrtava njezino obličje u zraku.

— U ovoj kući stanuju duhovi i uspomene koji ne pripadaju tebi, Clara — nastavi ona. — Ti si bila samo gost u ovoj kući. Vlačila si ovim mjestom od trenutka kad si stigla zato što si imala sreće i snage. Te dvije sile bile su prikrivene u tebi kao naklonost i lakoća ophođenja s ljudima. Ali ovdje više nikoga nema. Vrijeme je da se ode. Samo duhovi ostaju ovdje. Duhovi i sjene koji ne pripadaju tebi.

— Ali što mogu učiniti? — upita Clara kroza suze.

— Idi u Caracas! — uzviknu dona Mercedes. — Idi i živi s Luisitom!

— Zaista, dona Mercedes! — odvrati Clara s gnušanjem. — Kako mi možeš to predložiti? To je sasvim nepristojno.

— Govoriš kao tvoje tetke. — Dona Mercedes ju je veselo promatrala, zatim je zbacila glavu i nasmijala se. — Ne budi blesava, Clara. Nepristojno je praviti se da si čedna. Zar si zaboravila što ste ti i Luisito radili od tvoje dvanaeste godine?

Clara umuknu, kao da je potonula u misli. — Ne mogu se tako naglo odlučiti. — Smiješila se i nožnim prstima pratila pukotinu na cementnom dvorištu. — Ne mogu tek tako napustiti sve ovo.

— Možeš ako imaš hrabrosti — reče dona Mercedes. — I ova musiúa danas odlazi. Odvest ćemo te Luisitu.

— A što će biti s Emilijom? — upita Clara.

— Emilija će biti sretna s tvojim tetkama. One se odavno već žele vratiti na El Rincón — primijeti dona Mercedes. — Na ovom su mjestu sve njihove uspomene, svi njihovi osjećaji. Ovdje te tri žene mogu namjestiti sat na idealno vrijeme koje nikad nije postojalo. Sjenke prošlosti zamaglit će sadašnjost i izbrisati njihove frustracije.

Dona Mercedes je šutjela nekoliko časaka, zatim je rukama obuhvatila Clarine ruke, možda da joj prenese hitnost svojih riječi. — Obuci žutu haljinu. Žuto ti pristaje. To će ti dati snagu. Brzo se presvući. Ništa ti drugo ne treba. Kad si došla na El Rincón, imala si samo jednu haljinu; moraš otići na isti način. — Videći da Clara oklijeva, starica prijeđe na najbitnije. — Ovo ti je posljednja prilika, djevojko. Već sam rekla musiúi kako je za tebe jedini izlaz da ostaneš zdrava samo da voliš Luisita s potpunim prepuštanjem i zaboravom, kao što si činila dok ste bili djeca.

Clarine velike oči, svijetle od suza, sklopiše se u bolnom grču. — Ali ja ga volim — promrmlja. — Ti znaš da nikad nikoga nisam voljela osim njega.

Dona Mercedes ju je zamišljeno gledala. — Istina je — dopusti naglo, zatim se okrenu k meni i dodade: — Imala je na desetke bogatih prosaca. Još ih ima, i još zlobno uživa u tome da ih razočarava. Više i ne pamtim koliko je sigurnih zaruka izbjegla.

Clarin smijeh glasno odjeknu. Ona zagrlila dona Mercedes oko ramena i poljubi je u obraz. — Ti uvijek u svemu pretjeruješ — reče, a iz glasa joj se čulo koliko je razdragana. — Ali unatoč svim svojim obožavateljima, ja nikad nisam nikog voljela osim Luisita.

Dona Mercedes je uhvati za ruku i povede je u njezinu sobu. — Moraš voljeti Luisita u svijetu onako kako ga voliš unutar ruševnih zidova El Rincóna. — Gurnu je preko praga. — Idi i obuci onu žutu haljinu. Čekat ćemo te u džipu.

Clarin opis Luisita nije me pripremio za susret sa zapanjujuće lijepim muškarcem koji nas je pozdravio na vratima svog stana u Caracasu.

Znala sam da se bliži tridesetoj, ali izgledao je kao momak od osamnaest godina — crne kovrčave kose, zeleno-žutih očiju i glatke bijele kože. Kad se nasmiješio, na obrazima su mu s pojavile jamice. Usprkos izrazitom hramanju, u njegovim pokretima nije bilo ničeg nespretnoga. Njegova susretljiva osobnost i samodovoljno ponašanje nisu dopuštali nikakvo sažaljenje.

Luisito nije bio nimalo iznenađen što nas vidi. A kad nas je poslužio raskošno pripremljenim jelom, znala sam da je dona Mercedes sve unaprijed uredila.

Ostale smo dokasno. Bila je to nezaboravna noć. Nikad nisam vidjela da je dona Mercedes tako sjajno raspoređena. Njezino besprijevano oponašanje ljudi koje smo svi pozna-

vali u Curmini, njezina sklonost prema oživljavanju naj-apsurdnijih situacija, njezin dar da ih dramtizira i njezino besramno pretjerivanje pretvorili su njezine anegdote u fantastične bajke.

Bližila se ponoć kad je Mercedes Peralta, odbijajući Luisitov poziv da ostane preko noći, ustala i istodobno zagrlila Claru i Luisita. Širom raskriljenih ruku primakla se meni s neobuzdanim kretnjama privrženosti.

— Nemoj me tako grliti. Valjda se ne opraštaš i sa mnom. Mi se zajedno vraćamo. — Nasmijala sam se i uzvratila joj zagrljaj.

Pružila sam ruku prema ključevima. Oko njih je bio oмотан nekakav lanac. Razmrsila sam ga dršćućim prstima. Bio je to dugački zlatni lanac s velikom medaljom.

— Dobro bi bilo da to nosiš — reče dona Mercedes, gledajući me. — To je sveti Kristofor, veliki zaštitnik putnika. — Zadovoljan uzdah ote joj se preko usana dok se namještala na sjedalu. — Bit ćeš dobro zaštićena. Uostalom, ti si putnik koji se samo časkom zaustavio.

Umjesto da krenemo prema Curmini, dona Mercedes me upravlja određenim ulicama, ravno preko grada. Činilo mi se da se vozimo u krugovima, kad mi je napokon rekla da stanem ispred neke stare, zelene kolonijalne kuće.

— Tko ovdje živi? — upitala sam.

— Moji preci su ovdje živjeli — odgovori ona. — To je njihova kuća. Ja sam samo listak jednog golemog stabla. — Gledala me je tako pozorno da je izgledala kao da želi moje lice utisnuti u dubinu svojih očiju. Naslonila se na me i šapnula mi na uho: — Vještica mora imati sreće i snage da pokrene kolo sreće. Snaga se može gajiti, ali sreći se ne može dati mig. Ona se ne da zavarati. Sreća, neovisno o vještichjem umijeću i ljudskim nastojanjima, sama bira koga će zapasti. — Pogladila me po kosi i licu, htjela me radije dodirnuti

nego vidjeti, pa dodala: — Zbog toga ona toliko privlači vještice.

Ispunila me nekakva čudnovata slutnja. Upitno sam je pogledala, ali ona dohvati košaru i izvuče crvenkasto-smeđ list u obliku leptira.

— Pogledaj ovo pozorno — reče, pružajući mi list. — Duhovi mojih predaka rekli su mi da uvijek uza se nosim suh list. Ja sam ovaj list, i želim da ga ti baciš kroz onaj prozor. — Pokazala je rukom kuću ispred nas. — Dok ga budeš bacala, izgovaraj neku vradžbinu. Želim doznati koliko su jake tvoje vradžbine.

Želeći se s njom našaliti, ispitivala sam list sa svih strana, okrećući ga u rukama. Pretraživala sam njegovu površinu i primjećivala udubine. — Lijep je — rekla sam.

— Baci ga kroz prozor — ponovi ona.

Popela sam se do željezne rešetke, odgurnula teški zastor ustranu i bacila unutra list, dok je iz mene tekla vradžbina. Umjesto da padne na pod, list je odlepršao uvis prema kutu na stropu poput moljca. Uznemirila sam se i skočila na zemlju.

Mercedes Peralta više nije bila u džipu. Misleći zacijelo da je ušla u kuću, lagano sam zakucala na vrata. Bila su otvorena. — Dona Mercedes — prošaptala sam i stupila unutra. Kuća, sagrađena oko unutrašnjeg dvorišta i sjenovitih trijemova, sličila je na tih mračni samostan. S mračnog su krova popadali dugački oluci, metalni su obruči visili o starinskim izbočenim strehama.

Pošla sam prema sredini dvorišta gdje je u mraku stajala žalosna vrba. Sitne srebrnaste kapi rose na njezinu lišću. klizile su bešumno poput sablasnog biserja, u fontanu ispod krošnje. Zapuh zraka potrese vrbu, raspršivši suho lišće oko mene. Zahvaćena nekim iracionalnim strahom, istrčah na ulicu. ●

Sjela sam u džip i odlučila čekati Mercedes Peraltu. Segnula sam rukom ispod sjedala da uzmem papirnati rupčić iz kutije, a napipala sam kameru i magnetofon.

Iznenadila sam se i okrenula. Nisam se mogla sjetiti da sam ponijela išta drugo osim svoje odjeće. Na svoje krajnje zaprepaštenje otkrila sam neku kutiju na stražnjem sjedalu. U njoj su bili moji dnevници i vrpce. Na kutiji je bila nalijepljena nepotpisana poruka. Prepoznala sam Candelarijin krupni rukopis. Pisalo je »Vještčin pozdrav na rastanku je kao prašina s ceste; kad je pokušaš otresti, ona se dublje zavlači«.

Epilog

Vratila sam se u Los Angeles, a zatim otišla u Meksiko da se suočim s Florindom. Kad je čula podroban izvještaj o mojim iskustvima, rekla je kako je sasvim izvanredno i neobjašnjivo da je moj život u svijetu dona Mercedes počeo s njezinom bilješkom, sakrivenom među mojom odjećom, a završio s Candelarijinom, sakrivenom među mojim vrpčama.

Iako se Florinda podrugivala onom što je nazivala mojom obaveznom temeljitošću, ipak me je poticala da vidim mogu li svoje mnogobrojne vrpce iskoristiti za pisanje disertacije. Obradujući materijal, postala sam svjesna da su, unatoč činjenici da nisam imala nikakva teoretskog plana da organiziram svoje istraživanje, događaji u kući dona Mercedes prividno bili pripremljeni da me upoznaju sa spiritualistima, vješticama, izlječiteljima te s ljudima s kojima se oni bave i sa svim što čine u sklopu svojih svakidašnjih aktivnosti.

Pošto sam pratila postupanje dona Mercedes u liječenju, i pošto sam naučila upotrebljavati njezin sistem tumačenja, iskreno sam povjerovala da sam svladala, bar intelektualno, način kako izlječitelji vide sami sebe, jedni druge i svoje znanje. Bila sam sigurna da će moje iskustvo i bilješke koje sam skupila biti dovoljni da se napiše disertacija.

Međutim, kad sam prepisala, prevela i analizirala svoje vrpce i zapise, počela sam sumnjati u svoje intelektualno shvaćanje toga liječenja. Pokazalo se da je moj pokušaj organiziranja podataka u jedan logičan sustav posve uzaludan; zabilješke su bile nabacivane nedosljedno i protuslovno, a moje poznavanje izlječiteljske vještine nije moglo zakrpati rupe. Tada mi je Florinda dala ciničnu sugestiju: ili da izmijenim podatke tako da se slažu s mojim teorijama, ili da sasvim zaboravim disertaciju. Ja sam zaboravila disertaciju.

Florinda me je uvijek poticala da gledam ispod površine stvari. U slučaju mog iskustva s dona Mercedes, preporučila mi je da gledam dublje nego što seže moguća akademska vrijednost. Mislila je da me je moj akademski jaz oslijepio za važnije aspekte stvari. Čitala sam po nekoliko puta priče koje je dona Mercedes izabrala za mene i napokon sam razumjela što želi Florinda. Shvatila sam da ću, ako uklonim akademski naglasak sa svog rada, ostati s dokumentom o ljudskim vrijednostima — o ljudskim vrijednostima koje su nam posvema strane, ali su savršeno shvatljive, ako se trenutno stavimo izvan našeg uobičajenog okvira u kojem uspoređujemo stvari.

S tim pričama dona Mercedes je kanila da mi pokaže kako su vještice, pa čak i obični ljudi, sposobni upotrebljavati izvanredne sile koje postoje u svemiru i tako mijenjati tok događaja, ili tok svog života, ili živote drugih ljudi. Ona je tok taj tok nazivala je »vješticijom sjenom«.

Tvrdila je da možemo mijenjati što god hoćemo bez izravnog miješanja u taj postupak; a katkad i bez znanja da to činimo. Ovo je za Zapadnjake nezamisliva izjava. Ako se zateknemo kako djelujemo na tok događaja bez izravnog miješanja u njih, pomišljamo na slučajnost kao na jedino ozbiljno objašnjenje; jer mi vjerujemo da je samo izravno upletanje jedini put da se išta promijeni. Na primjer, povijesne ličnosti utječu na događaje kompleksnim društvenim odlukama. Odnosno, na užem planu, ljudi se kroz svoje postupke izravno miješaju u živote drugih ljudi.

Naprotiv, priče koje je izabrala dona Mercedes upozoravaju nas na nešto što nam nije poznato. One ističu neshvatljive mogućnosti da bez izravnog posredovanja možemo biti utjecajni nego što mislimo u oblikovanju toka događaja.

Florinda je ipak bila zadovoljna rezultatima mog boravka u Venezueli. Rekla je kako je željela da se iz prve ruke upoznam sa svojim skrivenim izvorima snage. Htjela je da djelotvorno postupam u nepoznatoj okolini, te da se naučim brzo prilagođavati situacijama koje su izvan onoga što po-

znajem, prihvaćam i predviđam. Florinda je smatrala da ništa ne može biti prikladnije za otkrivanje tih skrivenih izvora snage nego suočavanje s nepoznatim društvenim stanjima. Moj život u kući Mercedes Peralte i moji odnosi s njezinim pacijentima i prijateljima bili su ta nepoznata društvena stanja.

Priznala sam Florindi da su njezina upozorenja na filozofiju žene-ratnika — koja su mi u ono vrijeme bila potpuno nerazumljiva — zapravo postala temelj za sve što sam činila dok sam boravila kod dona Mercedes.

— Postoji mnogo načina ponašanja kad se čovjek nalazi u normalnoj okolini — komentirala je Florinda — ali kad je čovjek sam, u opasnosti, u tami, postoji samo jedan put: ratnikova staza.

Florinda je rekla da sam otkrila vrijednost ratnikove staze i značenje svega što je uz nju vezano. Pod pritiskom nepoznate životne situacije, spoznala sam da ne pokoriti se znači steći slobodu, da ne osjećati vlastitu važnost znači gajiti neukrotivu smionost, te da pobjeda nad moralnim sudovima donosi krotkost koja sve blaži a nije ropstvo.